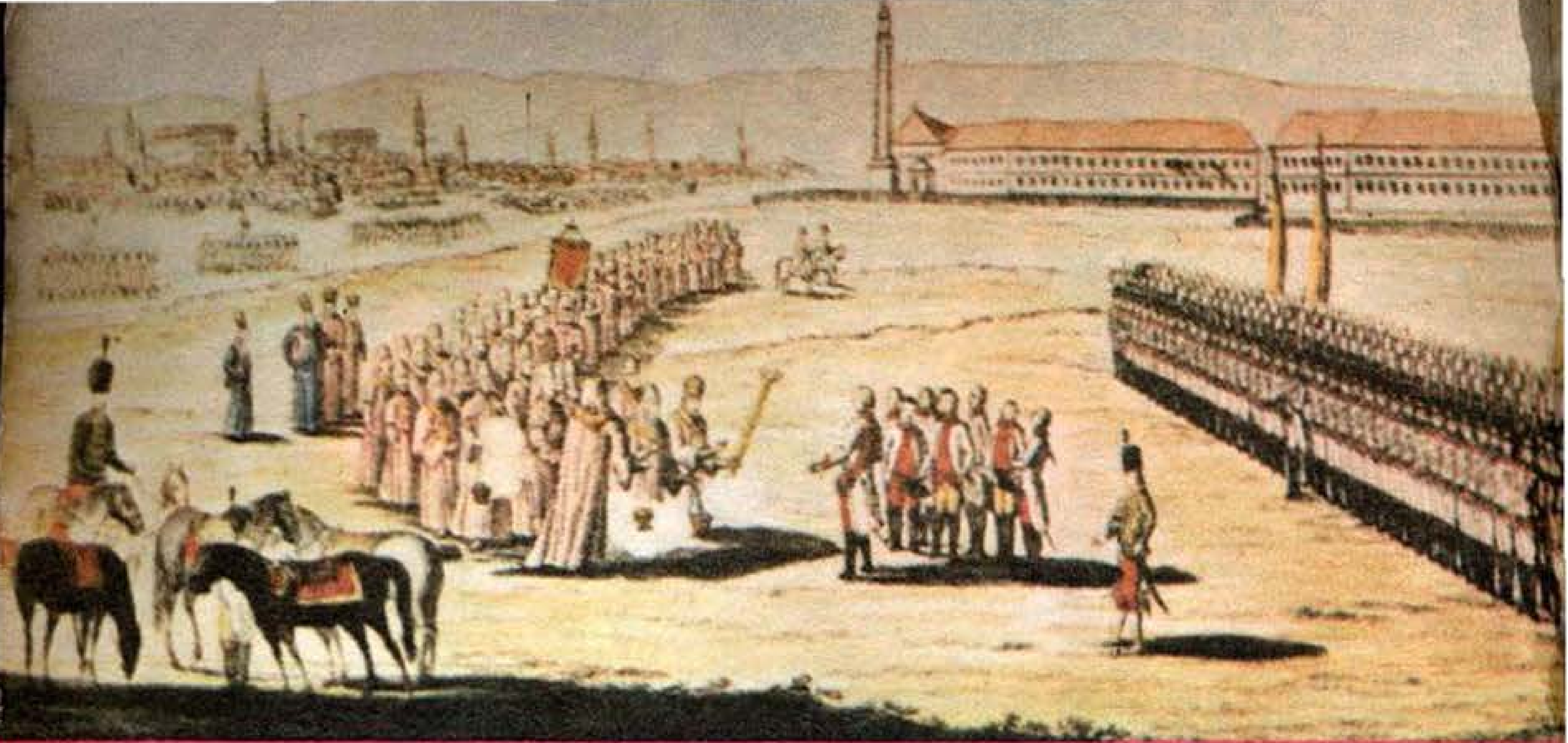
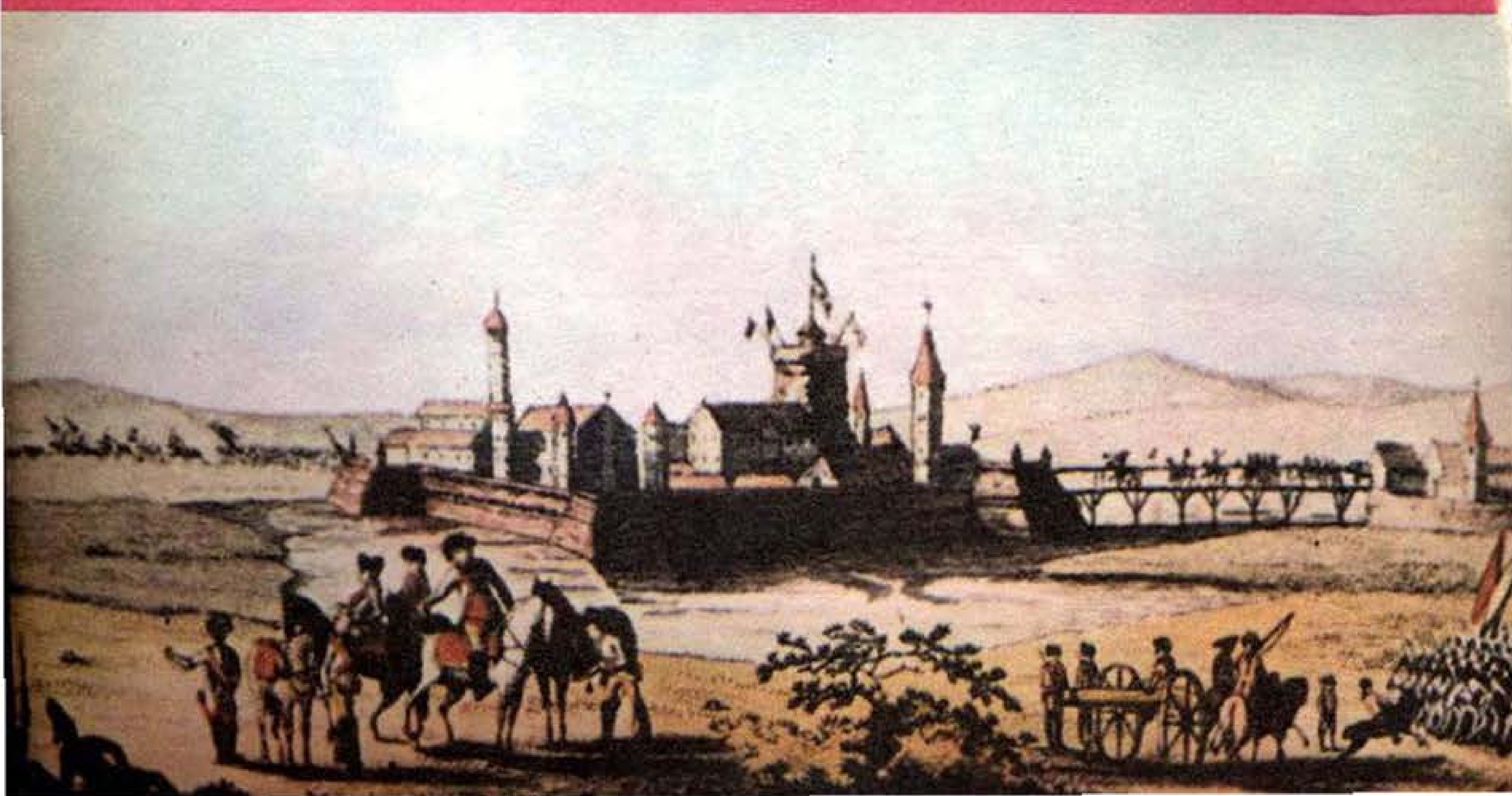

magazin istoric

SERIE NOUĂ — MARTIE 1993

magazin istoric

SERIE NOUĂ

Revistă de cultură istorică
Anul XXVII — nr. 3 (312)
martie 1993

Director — redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Bucureşti, strada Ministerului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70100, Telefon: 615.02.00, interioare 406, 917.

ECHIPA REDACŢIONALĂ

Secretar general de redacţie: Ioana Ursu
Redactori: Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Marian Ştefan (responsabil de număr).
Secretar de redacţie: Theodor Lianos
Macheta artistică: Radu Ion Popescu, arh. Marian Oproiu
Corectura: Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram
Dactilo: Floarea Dragne, Tudora Petre

Editura Presa Naţională S.A., director ing. Stan Pelteacu; director economic Ion Ciucescu. Revistă tipărită la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti, în secţiile fotoculegere, offset şi legătorie

Cartea dumneavoastră de istorie în fiecare lună

SUMAR

DUILIU ZAMFIRESCU

Însușiri sufletești

Două mari însușiri sufletești par a fi caracterizat pe strămoșii noștri, în toată întinderea timpului: pe de o parte conservatorismul cel mai ireductibil, iar pe de alta un sens de orientare extraordinar, ambele virtuți fundamental latine. Pentru ca să se poată strecura în timp, neatinși, ei au trebuit să se lupte cu sălbaticii năvălitori, slavinii, ostrogoții, bulgarii, ungurii; apoi mai tîrziu cu tătarii, cu polonii, cu turcii; apoi iarăși cu ungurii; apoi cu elementele și în fine cu ei înșuși. Erau vremuri cînd cîmpiile rămîneau pustii, cînd elementul autohton părea răpus de restriște și totuși, el renăștea din focul sacru al sufletului său, mai oțelit ca oricînd.

Cînd te cobori astăzi la Bălțătești, și dai de amfiteatrul colinelor ce par a apăra micul orășel Neamțu, deasupra căruia se ridică ruinele castelului lui Ștefan cel Mare, ai impresia evidentă a strategiei domnitorului moldovean. În tot județul Neamț adie un suflu de eroism, iar plăieșii ce umblă după nevoile vieții de toate zilele par neadevărați: statura lor înaltă, alunecînd pe văile netede, le dă un aer de figuri legendare. Să fie legionarii romani? Ori tarabostii daci? Ori sulițarii de la Rovine?

Cum s-au păstrat oamenii aceștia? Și cum s-au păstrat ciobanii din Transilvania, trecînd prin toate nevoile, prin toate împilările, prin veacuri de restriște, și biruind pururea? De la Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, la Horia, la Tudor Vladimirescu și la Avram Iancu; de la aceștia la Valter Mărăcineanu și la Șonțu. Năvălitorii s-au dus și alți năvălitori au venit; soarele a răsărit și a apus de mii și mii de ori; pădurile au îmbătrînit și s-au dezrădăcinat; apele și-au schimbat cursul; șoimii au pierit, zimbrii s-au stins, iar în pămîntul Daciei, neclintit, a rămas numai legionarul roman!

Dacă lăsăm la o parte negura veacului de mijloc și ne oprim un moment la timpurile moderne, găsim pe români în cea mai grea luptă politică, în ziua în care s-au gîndit să-și alcătuiască un stat. Care este poporul care a trecut prin truda sufletească a românilor, de la Divanul ad-hoc pînă la recunoașterea independenței? Generațiile tinere de astăzi nici nu bănuiesc cîtă cheltuială de patriotism și mai cu seamă de sens de orientare a trebuit să facă bărbații noștri politici, ca să asigure patriei lor un loc onorat în lume!... Prinși între împărățiile cele mai strașnice din Europa, absolutiste și militare, care voiau să ne încorporeze fiecare la rîndul său, bărbații noștri politici au avut totul de creat, o istorie a trecutului, o pază a momentului, și o constituție a viitorului. Amicii noștri de peste Dunăre, cînd își făuresc astăzi independența, nici nu-și închipuiesc prin ce greutăți au trecut Principatele române la 1859!

Cărei împrejurări se datorește această fenomenală putere a unei rase? Conservatismului și sensului ei de orientare.

Pe metopele interioare ale Arcului de triumf al lui Constantin, ridicate din Forul lui Traian, se văd dacii duși în robie. Îmbrăcămintea lor de atunci este tocmai îmbrăcămintea muntenilor noștri de astăzi. Dovadă de adînca statornicie a rasei.

Poporul roman a fost un popor conservator și esențialmente politic. Tot așa este și poporul român.

Iată ce suntem.

(Poporanismul în literatură, *discurs de recepție la Academia Română, București, 1909)*

MAI 1812. PACEA DE LA BUCUREŞTI

PAUL CERNOVODEANU

După lungi şi anevoioase tratative, în cursul cărora ţarul şi apropiaţii săi depuseseră eforturi deosebite spre a smulge din partea Porţii otomane acordul pentru a anexa Principatele române şi a stabili graniţa dintre cele două imperii pe cursul Dunării, în primele zile ale lunii mai 1812, ameninţat de atacul iminent proiectat de Napoleon I asupra Rusiei, pretenţiile St. Petersburgului au devenit ceva mai rezonabile şi tratativele de pace au intrat în faza lor finală. Ele au continuat de la următorul punct, prezentat şi în finalul primei părţi a acestui articol (Magazin istoric, nr. 2/1993): hotarul pe Prut, amnistie şi regim de toleranţă acordat de otomani sîrbilor.

Hotarul din inima ţării

Cedînd în sfîrşit presiunilor făcute asupra lui şi realizînd primejdia ce o reprezenta războiul pregătit de Napoleon împotriva sa, ţarul Alexandru I a hotărît să încheie pacea, trimiţînd la Bucureşti pe amiralul Pavel Vasilievici Ciceagov, în funcţia de comandant suprem, Kutuzov fiind rechemat în ţară.

Aflînd despre apropiata sosire a înlocuitorului său şi nedorind să-i scape prilejul de a încheia el pacea pentru care se străduise atîta, Kutuzov a transmis delegaţilor otomani că hotarul pe Prut a fost acceptat. La 8 mai, delegatul turc Galib efendi a solicitat instrucţiuni marelui vizir Ahmed paşa de a accepta definitivarea hotarului pe Prut şi Dunăre pînă la gurile fluviului, braţul Chilia urmînd a fi folosit în comun. Jocurile fiind făcute, încă la 2 mai, Galib efendi a fost în măsură să anunţe pe consulul francez din Bucureşti „că a sosit timpul să se încheie războiul, că promisiunile lui Latour Maubourg [ambasadorul francez la Istanbul — *n.n.]* nu s-au realizat din nefericire la timp, că nu s-a cedat ruşilor decît prea puţin şi că provinciile [Principatele — *n.n.]*, urmau să fie evacuate în două sau trei luni şi că de aici încolo, Providenţa putea să mai aducă încă evenimente fericite".

Pentru a nu mai da ruşilor nici un pretext de întîrziere, la 19 mai, Stratford Canning raporta că s-a grăbit să trimită la cartierul general rus de la Bucureşti pe un emisar al său, Thomas Gordon, pentru a-l înştiinţa pe Kutuzov despre urzelile diplomaţiei franco-austriece la Istanbul; Canning îi îndemna pe ruşi să încheie cît mai grabnic pace. La 25 mai, Rumianţev confirma în secret lui Ciceagov informaţiile despre ofertele de alianţă făcute Porţii de către reprezentanţii Austriei şi Franţei la Istanbul, Stürmer şi, respectiv, Latour Maubourg.

Zarurile erau, deci, aruncate, iar Kutuzov, cu cîteva zile înainte de sosirea lui Ciceagov la Bucureşti, a acceptat semnarea păcii, operaţiune desfăşurată în sălile hanului deţinut de influentul armean Manuc bei, prieten al fostului mare vizir Mustafa Baraiktar, dar din 1809 intrat în strînse relaţii cu ruşii. Ceremonia semnării a avut loc în ziua de 28 mai (16 pe stil vechi). În baza prevederilor acestui tratat, Poarta otomană accepta amputarea Moldovei prin cedarea părţii acesteia de dincolo de Prut, devenit hotar, şi renunţarea la raialele Hotin, Bender, Akerman (Cetatea Albă), Chilia, Ismail şi Reni, cedînd de asemenea tatarlîcul din Bugeac şi ţinuturile Bălţi, Soroca, Orhei, Lăpuşna, Hotărniceni, Codrul Tigheciului şi Greceni. Cedarea era formulată în termenii lapidari ai articolului IV din tratat: „Hotarul dintre cele două state să fie rîul Prut, de la intrarea acestuia în ţara Moldovei şi pînă la locul unde se întîlneşte cu fluviul Dunărea, iar de acolo să urmeze partea stîngă a fluviului Dunărea, pînă la Gura Chiliei şi pînă la mare, iar gura amintită să fie folosită în comun de ambele părţi...; insulele mici de aici, nepopulate înainte de război, să nu fie ocupate şi luate în stăpînire de nici unul dintre state, iar de acum încolo, neconstruindu-se pe aceste insule nici un fel de fortificaţii şi întărituri, ele să fie lăsate deşarte, dar să îngăduie raialelor celor două părţi să meargă acolo pentru a tăia lemne sau pentru pescuit". În baza articolului V urma ca „împărăţia Rusiei să înapoieze şi să predea Înaltei împărăţii otomane pămîntul Moldovei de pe partea dreaptă a rîului Prut, de care s-a amintit mai înainte, precum şi Ţara Românească şi

Din culisele unui rapt teritorial

Oltenia... cu cetățile lor, cu orașele și cu tîrgurile și cu satele zise. De asemenea să predea și insulele de pe Dunăre, afară de cele menționate în articolul patru de mai sus". Privilegiile locuitorilor Principatelor urmau să fie respectate în conformitate cu acordurile existente, iar în privința dărilor pe care aceștia urmau să le plătească în viitor, Poarta consimțea ca, „în raport cu întinderea actuală a Moldovei, locuitorii celor două țări să fie scutiți pe timp de doi ani, începînd de la data schimbului actelor de ratificare, iar pentru cei care, dintre locuitorii de acolo, vor să emigreze în alte ținuturi, să se adauge încă patru luni și să se execute întocmai". Conform reglementărilor stipulate în tratat, trupele ruse urmau să evacueze Principatele și alte teritorii ocupate de ele în Caucaz într-un termen de trei luni de la schimbarea instrumentelor de ratificare.

Tratatul propriu-zis a fost dublat (iată o practică nu prea nouă a diplomației marilor puteri) de o înțelegere secretă încheiată în aceeași zi. În cadrul articolului I se stipula că cetățile Ismail și Chilia vor fi dărîmate de către ruși și nu se vor mai ridica fortificații în aceste puncte. Demolarea se va efectua după ratificarea tratatului de pace și va fi continuată pînă la terminarea ei.

Tratatul a fost semnat: din partea Rusiei — de ambasadorul Italinski, generalul Sabaneev și I.P. Fonton, iar din partea Porții — de Galib efendi kehaia bei, Ibrahim Selim efendi, kadi-asker (judecător) de Anatolia și Abdul Hamid efendi. După semnare, Galib efendi a plecat la Istanbul, pentru a aduce ratificarea din partea sultanului Mahmud II, iar colonelul Kaisarov s-a deplasat la statul major de la Vilno, unde se afla țarul Alexandru I.

Conștient de nepopularitatea păcii pe care, datorită dificultăților întîmpinate și a situației internaționale extrem de complicate, otomanii fuseseră obligați să o semneze, guvernul britanic s-a străduit să destindă puțin atmosfera creată, intervenind pe lîngă ruși, cărora le-a cerut să renunțe la încercarea lipsită de tact concepută de cercurile conducătoare din St. Petersburg de a atrage Poarta în coaliția antinapoleoneană și să procedeze în termenul cel mai scurt posibil la evacuarea trupelor lor din Principate, unde trebuia restabilită orînduiala anterioară. În acest scop, la București, pe lîngă persoana amiralului Ciceagov a fost trimis generalul de brigadă englez Sir Robert Wilson, acțiune despre care informa în august 1812 noul ambasador britanic la Poartă, Sir Robert Liston. Totodată, profitînd de prezența lui Italinski la Istanbul, Liston i-a exprimat acestuia regretul că „împăratul Rusiei nu preferă să se străduiască a liniști opinia publică și să-și cîștige încrederea Divanului [otoman — *n.n.*], renunțînd la politica lui de sporire teritorială a imperiului său și la toate pretențiile care, încă, dau aparența unei politici de ostilitate împotriva vecinilor săi. M-am încumetat să adaug — raporta ambasadorul britanic — că o politică liberală bine înțeleasă i-ar putea îngădui M.S. imperiale [țarului — *n.n.*], să meargă mai departe pe această cale și să ajungă la restituirea a tot ceea ce a cucerit în ultima vreme [adică Basarabia și brațul dunărean al Chiliei — *n.n.*], și la înlăturarea oricăror piedici [ce] ar mai fi rămas pe calea unei depline înțelegeri cu sultanul".

Neinspiratul Ciceagov

Trebuie spus însă, că în acest fel Liston dădea curs unei inițiative venite chiar din partea amiralului Ciceagov, care la o săptămînă după sosirea sa la București (18 mai), în speranța înfăptuirii unei viitoare alianțe cu Imperiul otoman și a atacării de către cele două puteri, a „provinciilor ilirice" și a Dalmației franceze, acțiune ce ar fi trebuit susținută pe mare de către flota engleză din Adriatica, se adresase țarului Alexandru I, arătîndu-i că era „necesar din partea noastră [a rușilor — *n.n.*] ca, odată cu prilejul noilor tratative, să facem oarecare concesii turcilor... Într-un asemenea caz nu-mi permiteți Maiestatea Voastră să le cedăm acea parte a Moldovei pe care am dobîndit-o prin tratatul de pace, ca răsplată pentru alianța [ce o vor încheia — *n.n.*] cu noi?" Dar propunerea făcută de comandantul trupelor sale din Principate, țarul a răspuns cu deosebită iritare: „Sper că dumneavoastră ați renunțat la ideea de a întoarce turcilor ceva din ceea ce am cîștigat. Asta ar fi ceva cu totul nepotrivit!"

Așadar, Alexandru I, deși se afla în pragul războiului cu Napoleon I, nu înțelegea în ruptul capului să cedeze vreo bucățică din teritoriile acaparate...

La rîndul său, sultanul Mahmud II avea suficiente motive să fie nemulțumit de prevederile păcii. Dar cu toate că, la 24 iunie, trupele lui Napoleon I începuseră campania lor împotriva Rusiei, s-a resemnat și a ratificat tratatul. În luarea acestei decizii, suveranul din Istanbul avusese în vedere faptul că era lipsit de posibilitatea de a mobiliza alte forțe militare și că ienicerii se arătau ostili oricărei încercări de redeschidere a conflictului.

Schimbul instrumentelor de ratificare a avut loc la 14 iulie, la București, iar vestea a fost primită cu entuziasm de cercurile conducătoare ruse din Moscova (24 iulie) și St. Petersburg (26 iulie). Expresie a acestei satisfacții este și manifestul lansat de țarul Alexandru I, în care se lăuda că pacea încheiată „a adus Imperiului rus foloase de aur, cuprinzînd în hotarele lui o populată și roditoare întindere de pămînt, al cărei înconjur de la Cetatea Albă și pînă la gurile rîului Prut, ce curge la 9 verste [1 verstă = 1,067 km — *n.n.*] de la Iași și de la gurile acestuia pînă la hotarul împărătesc, se întinde pe 1 000 de verste, cuprin-

zînd vestitele cetăți Hotin, Tighina, Chilia, Ismail, Cetatea Albă și alte multe orașe comerciale".

Ratificarea tratatului a fost adusă la cunoștința Divanului din București, reunit în cadrul unei ședințe solemne la Mitropolie, în ziua de 18 iulie. Comunicarea a fost făcută de amiralul Ciceagov însuși, care a profitat de ocazie spre a face cunoscut și faptul că primise ordin să sisteze orice rechiziții și pregătiri declanșate la dispoziția sa în vederea proiectatei expediții în Dalmația și „provinciile ilire". Cîteva săptămîni mai tîrziu, la 11 august 1812, comandantul trupelor de ocupație ruse a primit ordin să se întoarcă, împreună cu efectivele avute în subordine, pe frontul împotriva lui Napoleon, în Rusia.

În ciuda ordinului primit, Ciceagov și statul său major n-au părăsit Bucureștii decît la 18 august, trecînd hotarul după 31 august. După această dată, în Principate n-au mai rămas decît trupe de ariergardă comandate de generalul Piotr Feodorovici Jeltuhin. Puterea civilă a fost trecută în mîna Divanurilor și a caimacamilor noilor domni, numiți de Poartă la 8 septembrie: Ioan Caragea — în Țara Românească și Scarlat Callimachi în Moldova. După cum menționa cu ușurare cronicarul meșteșugar Ion Dobrescu, evacuarea completă a trupelor ruse din Țara Românească a avut loc abia la 16 octombrie, odată cu retrocedarea cetăților Giurgiu și Turnu de la Dunăre. „Și se deșartă locurile Țării Românești de atîta greutate de oști — scrie cronicarul — și începură a vorbi de pace și se liniștiră toate greutățile norodului".

Evacuarea Moldovei a fost încheiată tot în octombrie, cînd trupele ruse au fost retrase peste Prut.

Pacea de la București a produs o mare iritare în sînul populației din Imperiul otoman și chiar în sînul înalților dregători ai Porții, mai ales al celor filofrancezi. Vinovați au fost găsiți marele vizir Ahmed pașa, îndepărtat din funcție, precum și dragomanul Dumitrachi Moruzi și fratele acestuia, Panaiot, care au și fost executați, primul în tabăra marelui vizir de la Șumla (8 noiembrie), cel de al doilea la Istanbul (20 noiembrie).

Tensiune la Istanbul...

De fapt, încă de la 14 septembrie, îngrijorat de atmosfera apăsătoare care domina la Înalta Poartă, ambasadorul britanic Robert Liston raportase la Londra că austro-francezii își reînnoiseră propunerile făcute sultanului, cu promisiunea, în caz de acceptare a alianței, a redobîndirii părții din Moldova pierdută și chiar și a altor teritorii. La 18 octombrie, Liston revenise asupra aceleiași chestiuni, arătînd că „straturile adînci ale poporului [din Imperiul otoman — *n.n.*] par să fi ajuns la mare îngrijorare din cauza pierderii suferită prin cedarea Basarabiei și mai ales prin pierderea teritoriului situat pe malul stîng al Dunării". El sublinia existența unui „sentiment de regret și umilință pentru faptul că s-a pierdut o porțiune atît de vastă din posesiunile turcești, mai ales [pentru faptul — *n.n.*] că s-a pierdut fără să fi fost nevoie a se pierde; căci aici începe să precumpănească părerea generală (care pare să nu fie lipsită de temei) că dacă plenipotențiarii care tratau la București ar mai fi zăbovit puțin [să semneze tratatul — *n.n.*], situația critică în care s-a aflat împăratul Alexandru față de Bonaparte l-ar fi silit să consimtă la restituirea tuturor teritoriilor pe care le cucerise în timpul războiului". Ba chiar mai mult, adăuga Liston, „sentimentul acesta de umilință a fost mult agravat de știrea (ce este răspîndită acum în păturile înstărite ale Capitalei) că în convenția care a fost recent făcută în vederea unui atac comun împotriva Rusiei, de bună voie și fără solicitarea lor [a otomanilor — *n.n.*], Franța și Austria au inserat un articol prin care stipulaseră integritatea ținuturilor otomane din Europa".

Reglementările păcii de la București n-au mai fost însă schimbate și Liston recunoștea, într-un ultim raport datat 12 decembrie 1812, că din discuția purtată cu un dregător al Porții a reieșit că pacea, „care a luat de la Turcia o porțiune atît de mare de teritoriu și a lipsit-o de controlul asupra navigației pe Dunăre, nu putea fi niciodată o pace prietenească și prin urmare, o pace durabilă... O contra-declarație din partea împăratului Rusiei că el ar fi fost dispus să restituie întreaga sau o parte considerabilă a cuceririi sale, ar fi atras recunoștința lor [a otomanilor — *n.n.*], le-ar fi cîștigat încrederea, le-ar fi asigurat neutralitatea și, prin desfășurarea firească a lucrurilor, eventuala lor colaborare. Dar nici un gest de asemenea natură, nici măcar o singură expresie de politețe nu a fost obținută din partea Petersburgului, din prima clipă și pînă în momentul de față".

... și satisfacție la Petersburg

Așadar, în 1812, după multe sforțări, dar fără nici un drept istoric sau vreo urmă de legalitate, Rusia a reușit să smulgă jumătate din trupul Moldovei, acaparînd un teritoriu ce nu-i aparținuse niciodată. Rezumînd in-

Țarul Alexandru I

tențiile cabinetului țarist în 1806, istoricul rus Lev Casso, ministru al instrucțiunii publice în cabinetul țarist, într-o lucrare publicată la Moscova în 1913 și consacrată problemei ieșirii Rusiei la Dunăre, scria: „Planurile noastre primordiale au fost mult mai mari. În 1806, am crezut că vom cuceri cele două Principate fără lupte și că vom organiza din ele patru guvernăminte ruse. Împrejurările ne-au silit, pînă la sfîrșit, să ne mulțumim cu un cîștig mult mai modest. Din ceea ce am dobîndit, am alcătuit provincia (oblast) Basarabiei. Cît ne-a costat acest cîștig? După socotelile contemporanilor, aproape 200 milioane de ruble și 150 000 de oameni, din care mai puțin de 1/3 au murit în lupte. Ceilalți au căzut jertfă epidemiilor și climei din Muntenia și Bulgaria, cu care soldatul rus nu era obișnuit. Dar chiar și acest adaos [Basarabia — *n.n.]*, ne-a fost folositor — mărturisește Casso — pentru următoarele motive: 1) el ne apropia de Peninsula Balcanică și 2) ne da putința să stăm cu un picior solid la Dunăre, pentru a ne putea întinde în viitor mai departe în paguba Imperiului turcesc, potrivit politicii Ecaterinei a II-a... Dar, în afară de aceasta, cel mai esențial lucru în acest cîștig a fost faptul că Rusia a anexat pentru prima dată supuși creștini de ai Porții din Europa".

După cum se poate vedea, nu este invocat nici un drept etnic, demografic sau istoric, ci pur și simplu dorința de cucerire și expansiune. Citîndu-l pe generalul rus Langeron, participant la evenimente, dar fără să-i indice numele, istoricul Lev Casso scria: „Așa s-a încheiat acest război de 7 ani, acest război înfăptuit cu atîta ușurință, fără vreun pretext plauzibil, și dacă o pot spune, împotriva bunei credințe, politicii sănătoase și intereselor Rusiei..." Și după ce Langeron comenta pierderile suferite de Rusia în acest război „atît de prost condus cît și de întristător proiectat și în care șase comandanți șefi au rivalizat în vinovății și greșeli..., în care 80 pînă la 100 000 ruși n-au avut de luptat cu mai mult de 40 000 turci", el înfiera prădăciunile comise „de către armata noastră". Și în acest sens dădea cîteva exemple: „Ocnele de sare din Basarabia, singure, puteau aduce guvernului de la 20 la 30 mii de ducați, dacă ar fi fost administrate cu chibzuință. Dar în primul an [de ocupație — *n.n.]* au fost jefuite; în al doilea, Divanul din Moldova le-a arendat la un preț scăzut; apoi, generalul Tucikov, gonind sau speriind pe arendașii care s-au prezentat, a profitat singur de ele... În 1809, Bezak și Cornelly [generali ruși — *n.n.]* au acaparat toate grînele din Bulgaria și veniturile vămii din Galați. Ceea ce n-a fost luat, s-a risipit. Cornelly a făcut la fel cu cele din Silistra în 1811. Generalul Zass și complicii săi și-au însușit veniturile vămilor din Oltenia, iar generalul Kutuzov a lăsat în 1812 veniturile vămii de la Zimnicea pe mîna familiei favoritei sale".

Procedeul anexării propriu-zise a Basarabiei este edificator pentru lipsa de scrupule și cinismul diplomației țariste. În urma unui război, în care victoriile au alternat cu înfrîngerile și în cursul căruia Rusia nu și-a putut impune superioritatea militară, Principatele au fost ocupate încă din startul conflictului, iar tratativele de pace ruso-turce au evidențiat din primul moment că, pentru țar și înalții săi demnitari, singura rațiune a acestui război era dorința arzătoare de cuceriri și anexiuni de noi teritorii. Că este așa, o dovedește și faptul că, la început, demnitarii țarului au pretins stăpînirea ambelor principate, apoi numai a Moldovei; după aceea, scăzînd din pretenții, doar teritoriul dintre Nistru și Siret, cu gurile Dunării, pentru ca în final, de teama lui Napoleon I, să se mulțumească doar cu fîșia dintre Nistru și Prut și brațul Chilia.

Războiul ruso-turc din 1806-1812 s-a desfășurat în cadrul „problemei orientale", în care fiecare putere europeană a avut un cuvînt de spus. Un cuvînt însă dictat de propriile interese. Cert este însă faptul că Basarabia a fost acaparată de Rusia nu numai datorită slăbiciunii militare a Porții, ci și ca urmare a contradicțiilor ireconciliabile dintre marile puteri în „chestiunea orientală", situație care a creat cîmp de manevră favorabil diplomației țariste.

Drama Moldovei

Dreptul ginților a fost călcat din nou în picioare și cu toată brutalitatea. Protestele românilor n-au fost luate în seamă. După cum arăta istoricul Ion Nistor, „vestea despre pierderea Basarabiei a produs mare consternare în rîndurile boierimii moldovenești... Patrioții moldoveni prevedeau urmările acestei cesiuni de teritoriu în toată grozăvenia lor și se temeau că Moldova va rămîne ruinată, întrucît țara, dar îndeosebi capitala Iași, se sprijineau în existența lor pe ținuturile de dincolo de Prut".

Agenții diplomatici austrieci din Iași și București, Joseph von Raab și, respectiv, Franz Fleischhackl von

Locul nedreptății: Hanul lui Manuc

Hakenau, raportau la 17, 24 iunie și 20 iulie, despre sosirea la București a unei deputății moldovene alcătuită din marii logofeți Costache Ghica și Constantin Balș, spre a cere amiralului Ciceagov ușurarea rechizițiilor și respectarea drepturilor de proprietate ale boierilor și mănăstirilor asupra moșiilor lor din Basarabia. Ciceagov i-a primit pe moldoveni cu răceală, explicîndu-le că nu era nevoie să se deplaseze la dînsul pentru niște „probleme atît de neînsemnate". După cum remarca același istoric I. Nistor, era vorba despre „chestiuni minime pentru el [Ciceagov — *n.n.*], dar foarte importante pentru Moldova și populația ei rupte în două prin noul hotar al Prutului".

Foarte relevantă pentru ceea ce a însemnat amputarea Moldovei este și cunoscuta jalbă înaintată domnitorului Scarlat Callimachi la 14 octombrie 1812 de către marii boieri divaniți, logofeții Costache Ghica, Iordache Canta, Constantin Balș, hatmanul Sandul Sturza, vistiernicii Iordache Roset Roznovanu, Grigore Sturza și Alecu Balș și vornicii Lupu Balș, Grigore Ghica și Dimitrie Bogdan, în frunte cu Gherasim, episcopul de Roman și Meletie, episcopul de Huși. Aceștia se jeluiau domnului, înștiințîndu-l că după ce țara fusese vreme de șase ani

„călcată de oștiri nesfîrșite rosienești", în folosul cărora urgisiții moldoveni „au slujit, au muncit cu mîinile și cu dobitoacele, cu păgubire din toate părțile", acum, prin pacea de la București, „din întregimea Moldovei lipsesc șase ținuturi", într-un cuvînt, „tot cîmpul și inima țării". Precizînd ce anume produse scoteau din pămîntul Basarabiei, boierii arătau că din cele 200 000 „stambol-kile" de grîu datorate Porții, 120 000 proveneau din provincia cedată. Bune pentru agricultură rămăseseră doar ținuturile Covurlui, o parte din Tecuci, Tutova și Putna, încît pe vreme de criză „este îndoială de se vor putea îndestula și însuși orașul Iași și celelalte. Pentru că și cîmpul și plugarii s-au deslipit și partea rămasă, care este Suceava, Neamțu, Romanu, Bacău, Vaslui, Cîrligătura, Botoșani, Hîrlău, Dorohoi și Herța, bez [fără — *n.n.*], cele ce s-au zis mai sus, aceste ținuturi de mult abia pentru hrana lor sămăna păpușoi, sau altfel de pîine proastă, iar nu grîu și ovăz" oprite pentru „îndestularea" împărăției turcești. Din ținuturile Basarabiei se dădeau „înainte pentru împărăție [Poartă]" de la 35 000 pînă la 40 000 de oi; din cele 300 000 ocale de unt destinate bucătăriei împărătești, 140 000 se scoteau din provincia cedată. În jalbă se arăta că „lăcuitorii Moldovei, cînd era toată țara împreunată", erau socotiți la „120 000 birnici cu scutiți", iar acum rămîn „în partea aceasta în toată partea Moldovii a stăpînirii Înălțimei Tale la 60 000 [birnici — *n.n.*], iar nu mai mult". Din birul la Poartă de 1 695 000 de lei, 625 000 erau achitați de provincia cedată, iar din „rusumaturile [dările — *n.n.*] domniei" totalizînd 900 000 lei se pierdeau 530 000 (proveniți din goștină, desetina, vădrăritul, taxele pe vămi și ocne). „Aceasta este, prea Înălțate Doamne, starea și greutățile de acum și scăderea țării acesteia", pentru că, după răpirea ținuturilor de peste Prut, Moldova rămăsese „mai mică în numărul locuitorilor decît Craiova în Valahia Mică" și îi era imposibil „ca să dea și bir și să ridice și împliniri de poruncă împărătești".

După ce boierii au solicitat, zadarnic, să se alăture, drept compensație, Modovei patru județe din Muntenia (Rîmnicul Sărat, Buzău, Săcuieni și Ialomița), ei cereau „să se mijlocească către Curtea Împărăției Rusiei spre a nu fi opriți pămîntenii Moldovei, nici acum nici în urmă a aduce de la moșiile lor de peste Prut, din pămîntul Moldovei Basarabia, pîine și vite de pe acelea moșii..., aceștia întru care lăcuim să nu rămînem strîmtorați de a viețuirei cele trebuincioase".

În 1812, locuitorii Moldovei încă nu se dezmeticiseră din visul rău al ruperii trupului țării lor și încă mai sperau că partea ei de răsărit nu va fi cotropită de Rusia, deși aceasta, încă înainte de anexarea ei formală, procedase prin ingineri militari la ridicarea în plan topografic a provinciei și construirea a două noi căi de comunicație. În același timp, arăta cronicarul Manolache Drăghici, „locuitorii moldoveni multă vreme au ținut pacea încheiată la București ca nestatornică, așteptînd dintr-o zi pînă în alta înapoierea pămîntului luat de către ruși și întregimea hotarului țării lor precum au fost mai dinainte, dar s-au amăgit în ideile ce hrănea".

În toamna anului 1812, Scarlat Callimachi a purtat discuții cu un dregător otoman în privința măsurilor pentru întărirea apărării hotarului pe Prut și a capitalei țării, precum și constituirea unui corp de oaste și a unor redute de-a lungul Prutului. S-a vorbit chiar despre o eventuală mutare a Capitalei înlăuntrul țării, la Roman. Cum aflăm dintr-un raport diplomatic austriac din 30 ianuarie 1813, la sfîrșitul anului precedent rușii nu încetaseră să facă șicane locuitorilor Moldovei care doreau să treacă Prutul, pentru a-și lua merinde și a-și duce vitele la

păscut. „Mulți [locuitori — *n.n.]*, din ținuturile Moldovei cedate și abandonate rușilor — se arăta în raport — fug și trec în partea de dincoace, de teamă că vor fi alăturați cu forța de către ruși tagmei oștenilor". Un alt motiv al fugii lor era frica de a nu fi transformați în robi, deoarece se știa că în Rusia nu fusese desființată șerbia.

Rana vie

În sfîrșit, a sosit și momentul fatal al executării tratatului, cînd noul hotar urma să frîngă în două trupul Moldovei de-a lungul Prutului. „Ceasurile acele au fost de plîngeri un timp de neuitat, pentru că poporul cu cîrdul, cu turmile de oi, încinseră toată marginea Prutului de la un capăt pînă la altul, mergînd și viind de prin sate și de prin tîrguri săptămîni încheiate, cu luarea de ziuă bună de la părinți, de la frați și de la rudenii cu care crescuse și viețuise dinpreună pînă în vremea aceea cînd să dispărță unii de alții pentru totdeauna. Poate că nu știea nici zilele lor nici supt ce regulă de stăpînire intra acei din Basarabia și mai ales poporul cel prost [oamenii de rînd — *n.n.]*..., dar s-au săvîrșit statornicirea graniței Prutului".

În mentalul colectiv, anul 1812 a reprezentat fractura care a pecetluit destinul provinciei românești de peste Milcov pentru mai bine de un secol. Iată cum însemna un vizionar popă de țară pe filele unui ceaslov pentru aducere aminte: „În 1812, ca să se știe cînd a pus muscalul piatră de hotar la Prut și a rupt biata noastră Moldovă în două".

Orice tentativă de a se mai încerca vreo revenire asupra silniciei din 1812, atît în Divanul Moldovei, unde mitropolitul Veniamin Costache și-a ridicat glasul împotriva înjumătățirii țării, cît și a intervențiilor făcute pe lîngă cancelarul Metternich, spre a o ridica în cadrul „problemei orientale" în timpul Congresului internațional de la Viena (1814-1815), nu s-a bucurat de vreun succes. Bariera nemiloasă a căzut de-a lungul Prutului, despărțind frați de același neam și limbă. Zadarnice au fost și plîngerile mitropolitului Gavriil Bănulescu către țar că „din cea mai adîncă antichitate poporul moldovenesc, ca pogorîtor al vechilor coloniști romani așezați în Dacia, s-au cîrmuit de legiuirile sale autonome, moștenite de la străbunii săi romani", căci autoritățile de la St. Petersburg au impus în provincia cotropită propriile lor rînduieli administrative, mai ales că, după 1829, în Basarabia a fost introdus regimul de ocîrmuire țarist, fără a se ține seama de legislația locală.

În încheierea acestor pagini, pentru a îndepărta orice dubii, credem că este potrivit să amintim care era compoziția etnică a provinciei cotropite de Rusia. În recensămîntul alcătuit chiar de către autoritățile țariste în 1817, s-a constatat că în Basarabia locuiau 96 526 familii sau gospodării, dintre care 83 848 de români (86%), circa 6 000 de ruteni (6,5%), 3 826 de evrei (4,2%), 1 200 de lipoveni (1,5%), 640 de greci (0,7%), 241 de bulgari (0,25%) și 241 de găgăuzi (0,25%).

Zdrobitoarea majoritate românească a populației autohtone ne scutește de orice comentariu, dar acesta n-a fost un argument capabil să împiedice marile imperii ale timpului de a comite o crudă nedreptate poporului român, deschizîndu-i o rană ce sîngerează și azi... ■

Chipul tonic al DILEMEI

„Este un organ eminamente neutral, care nu ține nici cu rușii, și nici cu turcii. Ce treabă avem noi cu împărățiile, și ele cu noi?". *Dilema* — ultima publicație, pînă acum, din șirul celor editate de Fundația culturală română — pornește la drum sub semnul lui Caragiale și sub direcția lui Andrei Pleșu. Își propune, așa cum aflăm dintr-un articol semnat de directorul publicației, „să reabiliteze deliberarea", căci „o lume în care opțiunile nu se bizuie pe deliberare e o lume în care dialogul e imposibil", iar „dialogul e un schimb de argumente", ceea ce la noi nu prea există pentru că toată lumea este grăbită „să taie adevărul (și oamenii) în două, pentru a ajunge la verdict și intoleranță".

„Săptămînalul de tranziție" — cum singur se intitulează — completează importantul grup de publicații editat de Fundația culturală română, dintre care am mai primit la redacție nr. 4/1992 al revistei *Arc-litere-arte*, nr. 3 și 4 al ediției române din *Lettre Internationale* și numărul 52/1992 al revistei *Curierul românesc*.

Din prima am reținut ancheta cu tema *„Intelectualii"*, din cea de a doua ideea că indiferența față de deteriorarea condițiilor materiale și spirituale ale actului de creație înseamnă un risc pentru însuși procesul de democratizare și că revoluțiile din 1989 înseamnă o restaurare a suveranității naționale, a statului de drept și a economiei de piață, iar din ultima, anchetele efectuate în Harghita și Covasna privind situația românilor din cele două județe.

Reușitelor din domeniul publicistic ale Fundației culturale române li se adaugă cele de pe tărîmul editorial, care numără deja cîteva zeci de volume apărute.

Însemnările inedite pe care le prezentăm în paginile care urmează sînt semnificative mai întîi prin faptul că sînt datorate singurei femei deputată în Sfatul Țării de la Chișinău, care a votat la 27 martie 1918 unirea Moldovei dintre Prut și Nistru cu Regatul Român, și, apoi, pentru că fac parte dintre puținele mărturii rămase de la participanți direcți la evenimentele din urmă cu 75 ani.

În nr. 3/1991, revista noastră a publicat, în premieră, o amplă prezentare cronologică a unirii din martie 1918, împreună cu fragmente din relatările unora dintre fruntașii basarabeni ai luptei pentru unitate națională, Pantelimon Halippa, Ion Pelivan, Alexandru V. Boldur, Ion C. Inculeț, personalități cu care autoarea acestor însemnări a colaborat și pe care-i menționează în paginile sale. Sugerăm cititorului, deci,

care au fost încununate prin actul istoric de la 27 martie 1918, fiind aleasă în Sfatul Țării ca reprezentantă a Blocului moldovenesc.

După unire, a fost directoarea Liceului Eparhial de fete din Chișinău. A desfășurat și o rodnică activitate publicistică, în slujba cultivării poporului, a ștergerii urmelor dominației rusești. Crezul său l-a exprimat și în 1930, într-o conferință, Mișcarea națională în Basarabia, tipărită apoi în broșură: „Numai prin cultură națională — arată Elena Alistar — vom ajunge să ne dezvoltăm mai ales în ce privește poporul de jos. Să nu ne fie rușine a ne păzi interesele neamului, rămînind și umanitari. Neamul nostru de pretutindeni se va reînnoi, putregaiul va pieri... Și aceasta va face tot numai Dumnezeu. El va face să răsară, din neamul nostru

Documente inedite despre istoria Unirii

BUCURIA REVENIRII BASARABIEI LA PATRIA MAMĂ

ELENA ALISTAR

înainte de a parcurge însemnările de mai jos, să recitească grupajul documentar din nr. 3/1991.

Cîteva cuvinte despre autoare. Este fiica preotului Vasile Bălan, născută în satul Vaisal, din fostul județ Ismail, din sudul Basarabiei. A locuit apoi în satul Congaz, cu populație preponderent găgăuză.

După studiile în limba rusă la Chișinău, a urmat Facultatea de medicină de la Iași, primind o bursă de 800 lei anual (timp de doi ani) din partea boierului filantrop basarabean Vasile Stroescu.

Cunoscînd din tinerețe frămîntările sociale și naționale ale românilor din Basarabia, aflați sub stăpînire rusească, Elena Alistar a hotărît să se dedice luptei de emancipare a acestora, cauzei unirii cu frații de peste Prut. În anii 1917-1918, a participat la evenimentele

de pretutindeni oameni mari la suflet, cu dragoste nemărginită de neam, dar și cu sentimente umanitare, gata să muncească și zi și noapte pentru a desăvîrși unirea sufletească, acea cimentare a tuturor românilor într-un singur suflet reînnoit".

La Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române se păstrează un caiet cu însemnări ale Elenei Alistar, cu titlul Amintiri din anii 1917/1918. Din aceste notații, prezentăm acum, pentru prima dată, cititorilor noștri fragmentele consacrate evenimentelor din preajma zilei de 27 martie 1918. Am păstrat particularitățile stilistice ale autoarei, ortografia adaptînd-o conform normelor actuale. Intervențiile explicative din paranteze drepte ne aparțin.

I. L.

La 15 august 1916 [stil vechi] au sunat clopotele și goarna; a intrat și România în război alături de Rusia. Recunosc în sufletul meu că era o adîncă durere, căci din aceasta se înțelege bine că Basarabia e sacrificată și interesele ei erau uitate de către acei ce conduceau țara. Cred că interesele superioare ale țării dictau intrarea în acțiune a României tocmai alături de aliați, dar totuși ca o basarabeancă nu puteam să nu sufăr știind că de va rămîne acum Basarabia încă sub ruși, poate nu va mai veni vremea niciodată să fie eliberată. Pentru toți care cunoșteau cît de puțin politica rusească era clar că cît de curînd trebuie să vie revoluția care trebuia să dea o Rusie democrată puternică cu care ar fi fost mult mai greu de luptat. Văzînd totul ce se făcea de către ruși, în țară, auzind și pricepînd mai bine decît alții, fiindcă știam limba, tot ce spuneau ei, suferearn așa de mult că am hotărît a pleca în Basarabia [se afla în România]. Mai cu seamă că printre rîndurile cenzurate ale gazetelor se vedea posibilitatea unei revoluții cît de apropiată. Am venit ca medic intern al ospiciului Costiujeni.

La 1 martie 1917, după cum se știe, a început revoluția în Rusia. În timpul acela eram bolnavă de tifos recurent și regretam foarte mult că nu puteam lua parte la toate manifestările de bucurie după acest eveniment.

Numai la vreo două săptămîni după revoluție am putut ieși în oraș [Chișinău] la o ședință a unui grup de inițiativă care încerca a înjgheba un partid național în Basarabia. Acolo au fost dr. Gore, Herța, Halippa, Murafa, Alexandri, dr. Varzari, păr. C. Popovici și mulți alții care în număr de vreo 40 de inși ne-am înscris și am pus piatra pentru a înjgheba, a forma partidul național moldovenesc din Basarabia.

Atunci s-a citit scrisoarea marelui filantrop și luptător Stroescu care spunea că toată averea lui e pusă în folosul partidului ce se formează acum. Tot atunci s-a ales un comitet care a început a scri, a aduna pe toți bunii români cunoscuți de cineva, sau cunoscuți prin activitatea lor de mai înainte.

A fost congres țărănesc, al învățătorilor și preoților. La toate din ele am luat parte și cu toate că la început spiritele erau tulburate de către mulți dușmani ai neamului nostru și se țineau multe cuvîntări în public care atacau mișcarea noastră națională din Basarabia, totuși oamenii conștienți îi convingeau așa că toate congresele au fost cu caracter național și rezoluțiile lor erau pentru autonomia Basarabiei. Curios că chiar conducătorii socialiști ruși în programa cărora era hotărît pus libertatea tuturor popoarelor din Rusia, totuși pare că-i frapa mișcarea românilor și încercau de a-i împiedica.

În ce privește monarhiștii, țariștii, aceștia nu puteau privi fără dispreț jocurile copilărești, după părerea lor, pe care le făceau românii din Basarabia. Mișcarea națională a românilor din Basarabia în care nu credeau aproape deloc rușii și străinii la început, pe care n-o puteau primi decît cu un zîmbet totuși a mers foarte repede. Zilnic se formau felurite societăți culturale, profesionale, naționale românești. La congresul învățătoarelor și învățătorilor s-a format prima Ligă culturală a femeilor moldovene care pe urmă a avut onoarea să fie invitată să-și trimită reprezentanta în Sfatul Țării.

La 19 octombrie 1917, cînd a avut loc congresul militar și a venit vreo mie de soldați și ofițeri moldoveni din Basarabia, reprezentanții moldovenilor de pe toate fronturile, în oraș a început a se vorbi foarte serios de către unii ce se temeau de o așa mare mișcare a moldovenilor. A început a se îngrijora și deseori auzeam zicînd astfel de vorbe:

„Uite bre că nu-i șagă cu moldovenii iștia, pînă acuma nici nu-i auzeai, nici nu-i vedeai, acum după revoluție răsar ca ciupercile după ploaie. Se întăresc, devin îndrăzneți, cer drepturi. Cine știe, pot să devină un pericol pentru noi mai ales că programele lor cer școli românești, introduc naționalizarea completă a instituțiilor și atunci ce ne facem noi care nu știm românește?"

Și atunci pornea o acțiune puternică contra mișcărilor noastre. Pretutindeni ori unde erau 2-3 români adunați, căutau a se strînge 3-4 străini care încercau a ne dezbina. Așa era la toate congresele unde veneau o mulțime de străini care făceau dezbinări și provocații între membrii congresului. Așa a fost la congresul militar, unde au venit o mulțime de provocatori care căutau să întrerupă lucrul acestui congres care lucra pentru autonomia Basarabiei. Totuși în ziua de 20 octombrie a fost declarată autonomia Basarabiei și o telegramă trimisă lui Kerensky îi anunța autonomia Basarabiei. În momentele acelea numai eu singură ca femeie am fost în sală. Multe emoții și momente foarte fericite am avut mai cu seamă cînd am văzut entuziasmul cel mare cu care au strigat toți soldații „Ura" pentru autonomia Basarabiei.

Tot în seara aceea s-au ales 44 de oameni care au fost însărcinați cu organizarea alegerii în Sfatul Țării, organ cîrmuitor, care trebuia să conducă Basarabia rămasă fără nici o cîrmuire și tot atunci s-a hotărît ca alegerile să se facă pe principii naționale, invitînd reprezentanții tuturor organizațiilor atunci existente în Basarabia. După aceea grupul acesta ales de militari a început a lucra și a organiza Sfatul Țării care s-a deschis în ziua de 21 noiembrie 1917. Deschiderea a fost solemnă și momentele au fost atît de mărețe că e greu de închipuit și mai greu de descris fiind lipsiți de talentul necesar pentru aceasta. Cînd vechiul și marele luptător Alexandri, fiind ales ca unul cel mai bătrîn din comitet să

deschidă ședința, pronunțînd cuvintele: „Declar prima ședință a Sfatului Țării deschisă", ochii erau plini de lacrimi, vocea tremurîndă și pe urmă au curs un mare număr de lacrimi pe pieptul și barba lui căruntă, cînd și alții ca Halippa, Pelivan, cîțiva preoți, păr. Gurie nu și-au putut ține lăcrămile. Întreaga sală a fost zguduită de un sentiment așa de adînc, de o bucurie așa de puternică, care nu se poate închipui decît numai văzînd.

La 6 decembrie a fost citirea proclamației Sfatului Țării, proclamației făcute sub mari presiuni din partea oștirilor ruse ce mai erau încă pe acolo. Atunci am simțit pentru prima dată cît îi vine de greu omului ce lucrează în politică cînd e silit a făgădui aceea ce nu ești sigur că vei putea împlini ba poate și mai mult ești sigur că nu vei putea îndeplini. Am observat că deseori deputații fiind supuși disciplinei partidului cu care lucrau, trebuiau în multe chestii, deși aveau convingeri contrarii, totuși a vota cu partidul. Poate că unde sînt nouă în politică, dar recunosc că pentru mine lucru acesta era neînțeles.

Am observat că deputații din Sfatul Țării erau conștiincioși, au fost consecvenți și au urmărit cu rîvnă chestia ce-i preocupa mai mult — chestia agrară. Pe cînd în chestia agrară o parte din ei erau cu partidul ce mergea în opoziție cu blocul moldovenesc, în chestii naționale ei erau aproape toți cu blocul, spre marea indignare și mirare a conducătorului lor (în opoziție).

Multe gînduri sufletești, multă tristețe și amărăciune ne făceau veștile telegrafice, care din toate părțile veneau despre anarhia și devastările ce le făceau pe la proprietari și pe la sate oștile rusești ce se întorceau de pe front. Nu era ședință de seară ca să nu se citească cel puțin 30-40 telegrame în acest fel — știrile cele mai grozave. Cu atît era mai strașnică supărarea noastră, cu cît nu aveam puteri reale militare pe care le-am fi trimis în contra devastatorilor. Soldații moldoveni pe care îi trimiteau în contra devastatorilor fiind și ei în mare parte molipsiți de ideile bolșeviste deseori treceau în partea lor.

Așa stăteau lucrurile cînd blocul moldovenesc a hotărît a cere ajutorul oștirii fraților noștri de peste Prut. Atunci s-au arătat cît de dușmani

Elena Alistar - deputată în Sfatul Țării

sînt neamului nostru reprezentanții minorităților și îndeosebi a evreilor. Mi s-a întipărit expresia deputatei Grimfeld: „Între bolșevici pe care-i urăsc din tot sufletul și români, prefer pe primii". O oratoare bună, persoană cultă, luptătoare veche pentru revoluția rusă, pînă atunci se bucura de respectul meu ca o convinsă luptătoare pentru revoluția rusească, atunci însă am simțit un sentiment de ură care tare rar are loc în sufletul meu.

Reprezentanții minorităților și îndeosebi ai evreilor atunci toți au ieșit din sală, aruncîndu-ne cu dispreț o învinuire că azi cînd toți merg spre socialism, noi blocul moldovenesc putem avea sentimente așa de înguste naționale. Eu care de obicei foarte rar ieșeam să vorbesc, am îndrăznit a mă exprima că ei, mai cu seamă reprezentantul evreilor sub forma socialismului, își îndeplinesc cele mai mari interese naționale ale lor, avînd îndrăzneala să învinuiască popoarele tinere, ca noi, de șovinism.

Grozave zile au fost zilele între 1 și 13 ianuarie [1918]. Ziua de 6 ianuarie am plecat dimineața de la Costiujeni ca să viu în oraș. Dimineața încă am auzit că nu e voie în oraș, am plecat. Pe drum am întîlnit mulțime de oaste rusească cu tunuri și gata de plecare. Cît ține drumul pe șoseaua care scoboară de la Costiujeni pînă în mijlocul orașului, erau numai tunuri. La întrebarea: „Unde vă duceți?" au zis: „Vin românii, ne ducem să ne luptăm cu ei". Alții însă tăceau, nu ne spuneau nimic.

Ajungînd în oraș, am observat o stare de adîncă depresie, mai ales de indignare, aceia erau românii, o însuflețire diabolică în alții care erau străinii. Ajungînd la gazda unde ședeau cîteva colege de-ale mele de la Universitatea din Iași (Tocan, Bogos, Bujoreanu) am aflat trista întîmplare ce se petrecuse în gara Chișinău, cînd niște confrați de ai noștri transilvăneni voluntari, ca vreo mie la număr, au fost batjocoriți, bătuți, arestați, duși goi, dezbrăcați, desculți pe stradă și internați într-o cazarmă. Ți se ridică părul în vîrful capului, ascultînd grozavele descrieri despre fapta aceasta rușinoasă. Vroind să aflu ce mai este, m-am dus drept la Sfatul Țării, dar drept la poartă am fost oprită de un soldat moldovenesc care cu greu mi-a dat drumul. Înlăuntru am găsit un grup de deputați care mi-au mai istorisit despre cele întîmplate la gară și în oraș. Mi-au spus că reprezentanții noștri cei mai activi din Sfatul Țării se luptă să convingă pe reprezentanții bolșevicilor din oraș să plece și să lase orașul în pace pe seama lor. Unul din ei cam în secret mi-a spus: „Știi, are să vină oastea română. E aproape de aici". Deputatul Lungu mă întîlnește și-mi spune: „Știi că ai noștri au făcut foarte

prost, că Pelivan îi condamnat la spînzurătoare, ştii că mulţi deputaţi au fost puşi pe o listă şi vor fi executaţi şi că şi d-ta eşti pe lista aceea?"

Toată ziua aceea am văzut mergînd în dreapta şi în stînga grupe de gimnazişti, grupe de băieţani înarmaţi cu ce puteau, mergeau la „Kişiniovschi front". Întrebaţi unde se duc, ziceau: „Să ne batem cu românii, sînt pe la Străşeni". Era şi distractiv să vezi cum copii în dezordine, în automobile-camioane, alţii în trăsuri cu cîte un cal, între dînşii şi cîte un bătrîn evreu cu coşniţe cu covrigi, plecau să se bată, pare că cu un grup, nu cu o armată organizată. Colegele mele şi eu cu toate că mi s-a spus să mă ascund nu mă răbda inima să stau în casă, ci m-am îmbrăcat într-un costum de negustoriţă, îmbrobodită, umblam pe stradă să văd ce este. De pe la 2 în sus au început a se auzi pe la marginea oraşului tunurile, iar seara pe la 6 au pornit tunurile a împuşca şi au bătut noaptea întreagă. În sfîrşit nu puteam răbda. Interesul nostru dicta să stau în casă (stam pe strada Alexandrovskaia), noi ieşeam pe stradă. Am întrebat pe un grup de ruşi într-un dialect mai vulgar. Ei mi-au răspuns că-i bat pe români şi că-i aduc răniţi şi au făcut o mulţime de prizonieri. Cînd ne duceam mai înainte, întîlneam un grup de fete mai bătrîne şi nişte soldaţi ruşi, întrebîndu-le, mi-au spus:

„Ia nişte nebuni. Au împuşcat în eşaloanele noastre ruseşti, de abia i-au liniştit puţin săracele surori, i-o primit drept soldaţi români".

Cam pe la ora 12 am văzut venind pe mulţi înapoi spunînd că nu mai este nimic pe acolo, „ia nişte nebuni".

Ne-am liniştit puţin, tunurile însă băteau mereu. Unul de pe stradă a zis că numai pietre au rămas din Sfatul Ţării şi că toţi deputaţii vor fi omorîţi, m-am condus să mă ascund la un cunoscut, la marginea oraşului, unde mai erau vreo cîţiva români. Bietul om mi-a deschis uşa, mi-a dat drumul, acolo am stat ascunsă vreo 3 zile şi ieşeam noaptea să mai vedem ce mai este. Cu mine mai erau vreo doi militari români şi francuji din comisia interaliată. A 3-4-a zi ies din casă şi mă duc spre Sfatul Ţării şi întreb pe soldatul de la poartă ce mai este înlăuntru. La Meşcianscaia nouă (unde era gazda mea) văd o trăsură, iar mai încoace de trăsură două [persoane] care umblau pe lîngă ograda Sfatului Ţării, ele păreau că tot căutau. Era sora mea şi cu tata. Tata întreba pe soldat că ce mai e cu doctora Alistar. Soldatul spuse că toţi au fost omorîţi. Eu eram în lături. Tata porneşte în vale. Eu mergeam spre soldat şi-l întrebam de Sfatul Ţării. Deodată aud pe sora mea Aniuta strigînd: „Uite s-aude Lena, e chiar glasul ei". Am mai stat puţin de vorbă cu tata, care mi-a spus că nu credea să mă mai găsească, mă căutase trei zile şi se auzea că m-au omorît.

În ziua de 8 i-au purtat toată ziua pe bieţii transilvăneni pe toate străzile zicînd că sînt prizonieri. Oamenii din oraş credeau chiar că de bună seamă la vreo 8-10 km depărtare se face bătălie. Aşa am petrecut cîteva zile. Am făcut o şedinţă a Sfatului Ţării unde s-a hotărît ca bolşevicii să se ducă. În noaptea de 12 au plecat ultimii bolşevici.

Nu mă cunoscuse tata căci eram îmbrăcată în haine ţărăneşti şi chiar soldatul de la poartă îmi zicea „mătuşă".

În ziua de 9 a fost trimis băiatul meu Costică de la Costiujeni să-mi spună că am fost căutată acolo şi că toţi prietenii mă roagă ca eu să nu mai vin pe acolo pînă nu se vor linişti lucrurile.

În sfîrşit după multe frămîntări şi chinuri sufleteşti, în ziua de 13 ianuarie, au sosit fraţii noştri aşteptaţi de majoritatea din oraş, chiar şi de străini, de vreo 2-3 zile. Majoritatea din lumea bună din Chişinău, chiar mulţi dintre străini, au întîlnit cu mare bucurie întîlnirea armatei. În toate părţile se zicea: „În sfîrşit se va pune capăt acestor fărădelegi". Dar erau în schimb şi de aceia care se întristase mult. Printre aceştia erau mai cu seamă evreii care agitau mult şi făceau propagandă pentru a se opune venirii armatei noastre în Chişinău.

După aceea au început şedinţele şi lucrarea serioasă a Sfatului Ţării.

În ziua de 24 ianuarie s-a

Colaboratori ai gazetei Basarabia, din 1906, la Chişinău (al doilea din stînga - Pan Halippa; primul din dreapta - poetul Al. Mateevici)

serbat foarte maiestuos şi s-a proclamat deslipirea republicii moldoveneşti independentă nu ca o republică în marea republică federativă rusească cum era pînă atunci. A fost o zi foarte frumoasă şi serbarea a ieşit foarte solemnă. După *Te-Deum* şi parada de la catedrală am fost invitaţi de către d-l general Broşteanu întreg Sfatul Ţării şi alţi oaspeţi, împreună cu Legaţia franceză, la Cazino. La banchet majoritatea vorbea despre unirea în cel mai scurt timp. Prin oraş însă se vorbea că unirea s-a făcut atunci în ziua de 24 ianuarie. La banchet am cerut cuvîntul de la d. general Broşteanu. Am vorbit aceea ce am fost inspirată, ceea ce simţeam atunci şi credeam sigur şi cu toate că sînt convinsă că azi multora nu li-o plăcea, nu pot a nu le pune pe hîrtie, căci a fost rezultatul gîndirii mele asupra chestiei ce preocupă întreaga populaţie din Basarabia să se facă unirea, sau nu şi cum să se facă. Părerile erau împărţite în oraş şi în întreaga Basarabie, în chestia unirii. Unii ziceau că unirea să se facă cît mai degrabă şi necondiţionată, alţii ca să se facă unirea degrabă dar să se rezolve reformele agrare şi electorale, iar alţii ziceau că armata românească trebuia să vină mai tîrziu cu vreo 2-3 săptămîni pentru ca lumea să sufere şi mai mult nevoile bolşevismului şi să simtă nevoia existenţei unei armate organizate.

Din toate acestea şi din convorbiri cu mulţi ţărani mi-am scos convingerea că în momentul de atunci se putea vorbi de o unire care ar fi fost plăcută pentru toţi, o unire nu numai politică dar şi sufletească care ar fi numai în cazul cînd le-ar fi asigurat reforma agrară, electorală şi democratizarea României oligarhice cum o cunoşteau ei.

Casa eparhială din Chişinău, unde a avut loc Congresul militar moldovenesc (20 octombrie 1917)

Pe urmă s-a lucrat regulat şi bine în Sfatul Ţării pînă în ziua de 27 martie. Cînd s-au lucrat condiţiile cu care să se facă unirea, eu am fost de părere că dacă se admit oarecare condiţii pentru unire, trebuie pusă şi condiţia păstrării drepturilor femeii, căpătate prin revoluţia rusească, dar d. Marghiloman, după cum am înţeles, a fost contra de a se pune aceste condiţii în actul Unirii, iar majoritatea dintre ai noştri ziceau că „asta se înţelege de la sine" şi n-am mai întunecat acest mare act cu o protestare din partea mea. Cu toate că ştiind spiritul majorităţii bărbaţilor din ţară, eram aproape sigură că în protestarea lui Marghiloman, în propunerea de a se pune drepturile femeilor, a fost o opoziţie a întregii ţări, a acestei juste şi drepte cereri a mele.

După oarecare luptă sufletească ce s-a petrecut în sufletul meu, totuşi bucuria Unirii Basarabiei cu Patria mamă a fost mai presus de toate. Şi atunci şi acum în adîncul sufletului meu port o fermă convingere cînd vom fi uniţi şi vom fi izbăviţi de aceste tulburări externe şi cînd vom începe a ne aranja lucrurile noastre înlăuntrul ţării nu se poate ca aspiraţiunile unei jumătăţi a neamului nostru, a femeilor să nu mai fie decît neîmplinite. Cît timp a pornit întreaga lume pe calea democratizării, unii pe cale paşnică prin reforme, alţii prin revoluţie, cred că e imposibil ca oamenii mari de stat ai neamului nostru să treacă cu vederea această reformă căci face parte din principiile democratice şi sigur că tot acei oameni vor face tot posibilul şi toate reformele democratice să treacă fără dureri prin calea paşnică, prin reforme venite de sus. Căci vai de noi de vor veni, ca-n alte ţări, de jos. Făcînd cunoştinţă cu faptele, cu spiritul Majestăţii Sale Regelui şi a Reginei, care stau astăzi în capul nostru, am ferma convingere că ei vor fi acei care vor începe şi vor pune capăt acestor reforme. Cred că şi boierimea din ţară azi s-a convins că aceste reforme trebuiesc [înfăptuite] şi va urma regelui nostru democrat.

Dacă mă îndoiesc de ceva, e de boierimea noastră din Basarabia care e străină neamului nostru, afară de mici excepţii. Ia, acest buboi care coace şi mă tem să nu infecteze întreaga populaţie din Basarabia, avînd ca ţintă păstrarea avuţiei sale.

Cu cîteva zile înainte de 27 martie au început a se purta vorbe în mod serios despre actul Unirii. Toţi deputaţii erau foarte animaţi — cei care sperau pentru Unire cît şi cei care erau contra. În zilele acelea au fost multe şe-

dinţe ale blocului şi a partidei ţărăneşti.

Cu cîteva zile mai înainte a venit şi d-l Stere, care a fost întîmpinat cu mult entuziasm de către toţi deputaţii şi majoritatea din populaţia Chişinăului. La una din şedinţe el a fost proclamat ca preşedinte al Sf. Ţării. Cu cuvîntările lui entuziasmate despre însemnătatea Unirii el a făcut ca acest act să se facă mai repede şi mai cu succes şi de nu era oarecare ostilitate din partea unor transilvăneni şi a unora din regat la adresa lui Stere, trecea actul Unirii şi cu mai mult succes. La venirea lui Stere am scris un articol şi l-am dat la *România Nouă* care cu toate că niciodată nu-mi refuza, totuşi acel articol nici pînă azi nu l-a tipărit.

În ziua de 27 martie, seara la orele 6.00 s-a început şedinţa la care s-a proclamat Unirea Basarabiei cu Patria mamă. E greu de descris bucuria multora din Sfatul Ţării în frunte cu d-l Stere, care avea înfăţişarea unui om foarte fericit. Seara am fost invitaţi la un banchet de către d-l Marghiloman. Cu toată bucuria ce o simţeam în sufletul meu cu ocazia Unirii, am simţit o mare durere cînd d-l Marghiloman a zis: „prima şi ultima deputată a Ţării". ■

În urma numeroaselor apeluri telefonice primite la redacţie din partea cititorilor care doresc să-şi procure numere ale revistei din anii 1991—1993, vă anunţăm că la punctul de difuzare de la sediul redacţiei avem disponibile exemplare din numerele: 2, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12/1991; 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12/1992; 2/1993.

LA UN AN, CE BUCURIE!

Exact cu un an în urmă, în nr. 3/1992, revista noastră publica *Statutul Fundaţiei Culturale Magazin Istoric.* Fundaţia, al cărui început de drum era marcat de această apariţie, a împlinit un an de activitate. Un an de strădanii, de preocupări, de mari îngrijorări şi de mari satisfacţii şi reuşite. Mai mult însă ca orice, a fost vorba de o perioadă de timp în care fidelitatea şi prietenia dumneavoastră pentru revista *Magazin istoric,* în ultimul an şi pentru *Fundaţia Culturală Magazin Istoric* au dat adevăratele dimensiuni actului de cultură pe care unul dintre cititorii noştri îl desemna, după 26 ani în viaţa spirituală românească, prin sintagma „fenomenul *Magazin istoric*". La un an de activitate a Fundaţiei noastre, ce imensă este bucuria de a vă şti lîngă noi, împărtăşind împreună bucurii şi tristeţi, izbînzi şi greutăţi, să vă simţim mereu încrederea şi curajul de a păşi înainte. Este o ocazie potrivită, să vă dăm încă o dată cuvîntul. Va vorbi în numele dumneavoastră doamna profesoară *Irina Diaconescu,* pensionară din comuna Merişani, judeţul Argeş. Vă mulţumim, stimată doamnă profesoară!

Stimate Domnule Director,
Onorată Redacţie,

Pentru supravieţuirea revistei *Magazin istoric,* alături de marile daruri ale sponsorilor — cu care nu mă pot compara —, vin şi eu cu modica sumă de 10 000 lei.

M-am simţit datoare să răspund apelului făcut de armată (pentru înzestrarea ei!), apoi celui adresat ţării de Basarabia lovită de inundaţii, necazuri şi am răspuns şi cererii de carte românească din partea Republicii Moldova; aşa se explică suma nu prea mare pe care o trimit azi redacţiei celei mai iubite reviste româneşti, fără de care ar lipsi hrana cea de toate zilele a sufletului nostru.

Ar merita un adevărat poem toţi cei care închină zile şi nopţi, luni şi ani muncii nobile de redactare şi alcătuire a acestei reviste minunate, poate fără egal în spaţiul european şi nu numai.

În aceste vremuri încă tulburi, împresuraţi, copleşiţi de atîtea negative ale societăţii actuale (criză economică, şomaj, libertinaj, Sida, infracţiuni de tot soiul, parvenitism, calomnii, subeducaţie civică etc.), lectura odihnitoare a publicaţiilor de înalt nivel ne îmbogăţeşte şi reconfortează. Toţi cititorii vă mulţumesc şi vă rămîn recunoscători. Şi îndatoraţi mereu.

Şi chiar dacă preţul revistei ar mai creşte, vă asigur, existenţa *Magazinului istoric* nu va fi periclitată; se vor găsi mii de cetăţeni români, din ţară şi de aiurea, care să o susţină.

Aştept cu nerăbdare apariţia revistei lună de lună, căci ea oferă un suport moral şi intelectual. Lectura fiecărei pagini ne face viaţa mai plină, mai uşoară, mai frumoasă, uitînd de clipele cînd ni se pare că rugăciunea tăcută, adîncă este unicul port în care pot ancora vapoarele durerilor umane.

Citind atent, cu răbdare revista *Magazin istoric,* uităm de rele, de greutăţi şi ne simţim mai români, mai puternici, mai buni şi plini de speranţe în zilele ce vin.

Vă mulţumim iar şi iar şi vă urăm sănătate deplină, bucurii multe, putere de muncă, rezistenţă fizică şi spirituală.

Şi La mulţi ani, iubiţi şi stimaţi *făuritori ai revistei* Magazin istoric!

Irina Diaconescu,
profesoară pensionară din com. Merişani-Argeş

Ianuar 1993

P.S. Totul e excelent în revista *Magazin istoric,* iar rebusurile sînt ca sarea în bucate! Admirabile!

CUVÎNTUL BASARABIEI

la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia

Arhivele nu-şi dezmint renumele lor de „grînare ale istoriei". Mai ales după decembrie 1989, cind multe din barierele ce impiedicau accesul cercetătorilor au fost inlăturate. Iubitorii istoriei, inclusiv cititorii revistei Magazin istoric, **au fost beneficiarii unui important volum de informaţii inedite legate de mari momente ale istoriei naţionale şi universale, informaţii cuprinse in documente tăinuite, truncheate sau deformate in anii regimului comunist. Un astfel de document este şi cel pe care il punem in circuit public in paginile acestui număr. El poartă semnătura lui** Pan Halippa, **personalitate proeminentă a mişcării pentru eliberare şi unitate naţională a românilor din Basarabia şi a vieţii politice din România interbelică. Urmărit şi pedepsit cu furie pentru convingerile sale politice, atit de autorităţile sovietice cit şi de cele comuniste din România, Pan Halippa a rămas pină la sfirşitul vieţii sale credincios idealurilor de libertate şi unitate naţională a tuturor românilor, incredinţind familiei, prietenilor şi fostului Institut de studii istorice şi social-politice numeroase mărturii despre evenimentele la care a participat. Iată un mic pasaj dintr-o confesiune purtind data de 6 martie 1973, in pragul virstei de 90 de ani:**

„Este suficient că eu am fost arestat şi în 1950 şi după o detenţie de doi ani la Sighet am fost predat Uniunii Sovietice, iar acolo un tribunal militar, care nu vorbea nici româneşte nici ruseşte, ci într-o limbă zice-se ucraineană, m-a condamnat la muncă silnică pe 25 de ani şi am fost dus în Siberia[1]. Asta s-a întîmplat pe vremea autocraţiei lui Stalin. Norocul meu a fost că Stalin a murit şi eu am fost readus în ţară după trei ani de muncă grea; am condus în exilul meu servi-

---

[1] Iată un extras după sentinţa de condamnare pronunţată de tribunalul sovietic la 21-22 iunie 1952 împotriva lui Pan Halippa:

„*În numele Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste* — 21-22 iunie 1952, Tribunalul Militar al Armatelor Ministerului Securităţii Statului al R.S.S. Moldoveneşti, compus din:

— preşedinte — Preadko, colonel de justiţie,
— membri — Nedorub, maior — Şubin, căpitan şi
— secretar — Kaceanov, locotenent major, examinînd cauza privitoare la PANTELIMON HALIPA, fiul lui Nicolae, născut în anul 1883, învinuit de comiterea infracţiunii prevăzute de art. 54-4, 54-6, p.-1 şi 54-11 din Codul penal al R.S.S. Ucrainene,

CONDAMNĂ

pe PANTELIMON HALIPA, fiul lui Nicolae, pe baza art. 54-6, p.1, din Codul penal al R.S.S. Ucrainene la internarea în lagăr de munci corecţionare pe termen de douăzeci şi cinci de ani, fără pierderea drepturilor civile şi fără confiscarea averii..."

ciul sanitar în 11 lagăre, curățindu-le de murdării și de insecte și organizînd ore de petreceri intelectuale, cetiri în comun, coruri, adunarea de folclor și altele. Activitatea mea culturală era prețuită de ceilalți deținuți și mă făcea popular în toate lagărele prin care m-au purtat...

Din fiecare lagăr eu am făcut un memoriu adresat Ambasadei noastre de la Moscova, cerînd să mă lămurească de cînd Siberia a devenit o colonie a României, ca eu să fiu deținut în Siberia și nu la noi în țară?

Adus în țară, am mai stat la închisoarea de la Gherla doi ani și ceva, dar n-am murit, cum s-a întîmplat cu alți miniștri, printre care și Ion Pelivan, marele român basarabean, care a făcut pentru românism trei pușcării sub țarul Nicolae II și un exil la Polul nordic, unde putea să înghețe, dar n-a înghețat, căci era un om și un român. Și românul nu piere!

Aceste spuse, oare n-am eu dreptul să-mi spun și mie: sus inima, omule și române!?

Iar cît privește raporturile mele cu Academia Română, știu doar atîta, că am fost ales membru corespondent al ei în 1918 și aceasta în legătură cu activitatea mea publicistică și culturală de la prima revoluție rusească din 1905 și pînă în 1957, cînd, întorcîndu-mă din Siberia și din închisoare, am aflat că Academia veche nu mai funcționează. Totuși, eu am depus folclorul adunat de la moldovenii din Siberia și Academia nouă mi l-a primit și chiar mi l-a achiziționat și pe calea aceasta m-a ajutat să nu mor de foame. Iată ce am avut de spus ca membru corespondent al Academiei.

Mai adaog doar un cuvînt ca profesor și om politic. Mă adresez tineretului și îl rog să se intereseze de strădaniile noastre de a ține aprinsă flacăra conștiinței naționale în Basarabia și la frații de peste Nistru, unde avem atîția moldoveni, fii ai neamului românesc. Noi, basarabenii, care am trăit sub stăpînirea țaristă în Basarabia, ne-am făcut datoria: am eliberat-o de sub țarii Rusiei și ne-am unit cu România. Dar falsificatorii revoluției rusești, eliberatoare de popoare, iar au înglobat Basarabia în așa-zisa Uniune a Republicilor Socialiste Sovietice. În această Uniune se practică atîtea forme de etnocid, încît popoarele alogene sînt primejduite în existența lor. Moldovenii din Uniune nu au pătimit sub țari atîta cît, din nenorocire, pătimesc acuma; și apelul meu la tineret este ca el să nu uite de frații moldoveni din Uniunea Sovietică. Numărul lor de acolo este de peste 5 milioane de oameni și pentru România numărul acesta este foarte însemnat. Viitorul trebuie să găsească o soluție pentru salvarea acestor români..."

Documentul inedit pe care îl reproducem în continuare vine să completeze și să sprijine vibrantul mesaj al nonagenarului patriot, subliniind impresionanta sa constanță de atitudine. Înainte de a parcurge textul, precizăm că este vorba despre o scrisoare adresată președintelui Academiei Române la 3 decembrie 1968, cu prilejul sărbătoririi semicentenarului Marii Uniri din 1918, moment pe care întreaga suflare românească îl așteptase cu mare emoție, în speranța că, de această dată, acest eveniment crucial al istoriei lor va fi prezentat în integralitatea sa și nu, cum se întîmplase pînă atunci, limitat la segmentul unirii Transilvaniei cu România. Speranța era îndreptățită și de faptul că doar cu cîteva luni în urmă Nicolae Ceaușescu condamnase intervenția sovietică și a Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia. Sub acest imbold și-a redactat Pan Halippa scrisoarea[1] și nu este vina sa că speranța românilor avea să fie încă o dată înșelată, iar dictatorul din București își va continua ascensiunea atît în țară cît și în viața internațională, unde deținea deja un loc de vedetă.

Dar iată textul scrisorii, pe care o reproducem întocmai, completările noastre explicative fiind marcate prin paranteze drepte.

„Tovarășe Președinte,

În nr. 7 905 al ziarului *Scînteia*, din 1 decembrie 1968, am citit informația că Academia Republicii Socialiste România are o sesiune științifică consacrată semicentenarului unirii Transilvaniei, la care participă reprezentanții Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Ministerului Învățămîntului, Academiei de științe social-politice «Ștefan Gheorghiu» de pe lîngă C.C. al P.C.R. și Academiei Militare Generale.

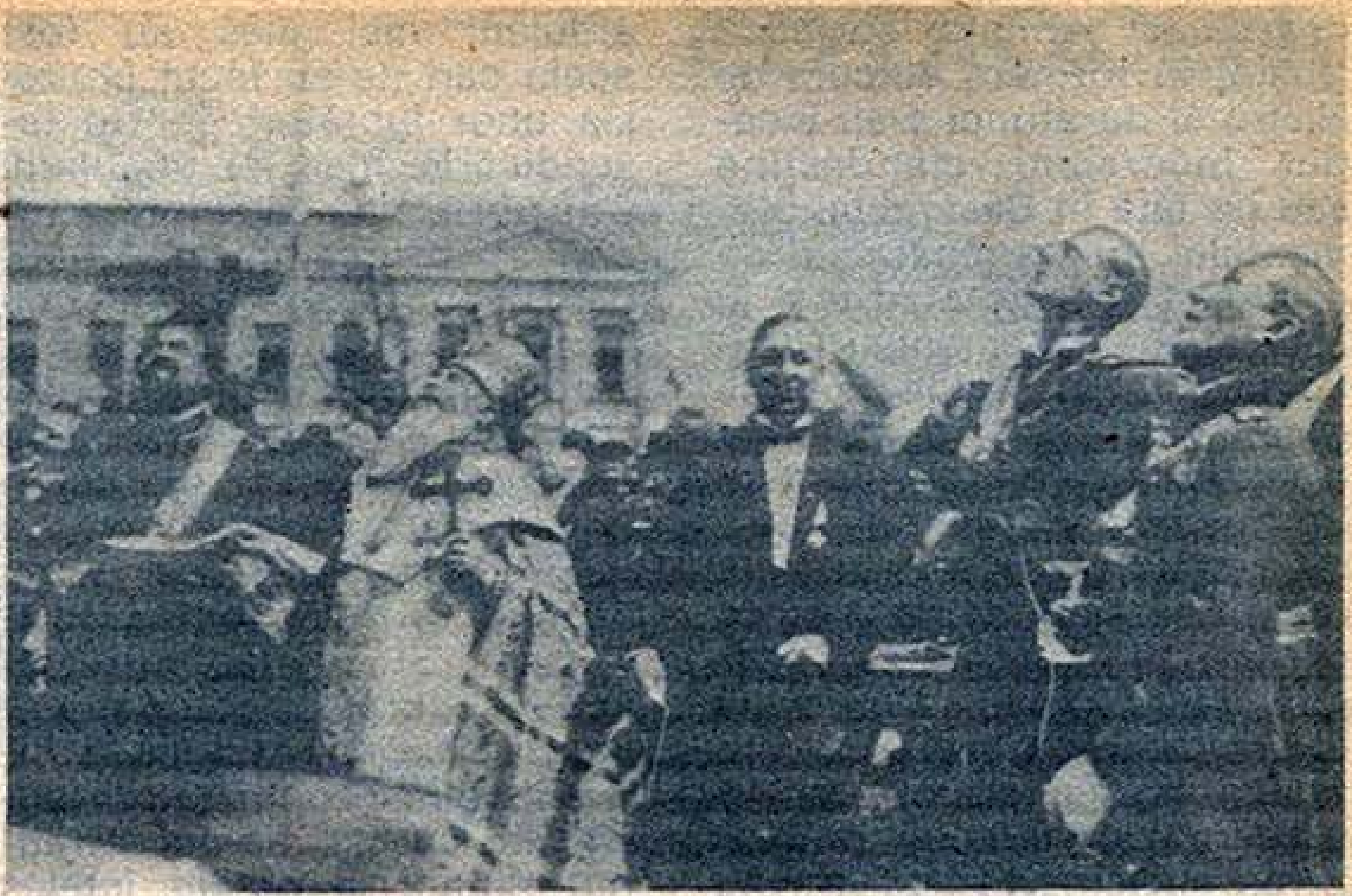
Cum la această sesiune iau parte și militanți pentru Unire și participanți la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, mă socot obligat să prezint și eu următoarea comunicare, ca unul care am participat la Adunarea de la Alba Iulia, reprezentînd Sfatul Țării din Basarabia, împreună cu răposatul Ion Pelivan — fost ministru de externe al Republicii Democratice Moldovenești —, răposatul Ion Buzdugan — fost membru al Sfatului Țării — și cu răposatul Grigore Cazacliu — fost membru al Sfatului Țării. În prealabil, noi reprezentanții Basarabiei am asistat la Adunarea Națională de la Cernăuți, care a votat actul unirii Bucovinei cu România, la 27 noiembrie 1918, și apoi am trecut Carpații, fără Ion Buzdugan, care se îmbolnăvise grav și fusese lăsat în seama prietenilor de la Cernăuți.

Delegația noastră a fost concepută în ideea așa de fi rească pentru acțiunile politice și sociale care ne preo-

[1] În perioada ianuarie-noiembrie 1973, în numele grupului de deputați moldoveni ai Sfatului Țării din Basarabia, aflați încă în viață la acea dată, Pan Halippa a adresat scrisori președinților S.U.A., Franței, Italiei și regi nei Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, aducîndu-le la cunoștință poziția lor în problema Basarabiei.

cupau tot timpul, ca pe niște revoluționari cum ne simțeam noi românii basarabeni, ce foloseau marea revoluție rusească spre a ne sluji neamul. Ideea unirii tuturor românilor într-un singur stat unitar, care să ne ajute să ne gospodărim țara cu folos, asigurîndu-ne prosperitatea materială și bucuria vieții civilizate în cadrul statului românesc. Duceam cu noi hotărîrea Sfatului Țării de unire cu România de la 27 martie 1918, prin care impusesem conducerii statului decretarea votului universal, direct, egal și secret pentru Parlament și pentru organizațiile gospodărești ale regiunilor, ale județelor și ale orașelor și satelor; a doua condiție era libertatea cuvîntului, credinței, presei și întrunirilor și egalitatea în drepturi pentru toate naționalitățile conlocuitoare cu populația băștinașă a Basarabiei noastre; a treia condiție era reforma agrară care desființa marea proprietate asupra pămîntului și făcea pe țărani stăpîni ai pămîntului, pe care statul trebuia să-i ajute prin credite ca să-și făurească organizații cooperatiste de producție, de consum și de fructificare a produsului muncii; a patra condiție era dreptul muncitorilor și profesiunilor de organizare în sindicate și alte asociații politice, sociale și culturale; a cincea condiție era ca Basarabia să-și păstreze Sfatul Țării, cu competența de votare a bugetelor locale, de control a organelor gospodărești pentru județe, orașe și sate. Toate aceste libertăți și drepturi trebuiau să fie garantate de Constituția, pe care va elabora-o Constituanta, cu participarea reprezentanților provinciei, proporțional cu populația, aleși pe baza votului universal, egal, direct și secret. În sfîrșit, Sfatul Țării decretase o amnistie generală pentru încălcările de lege făcute din motive politice în vremuri tulburi ale prefacerilor din urmă în viața Basarabiei.

Mandatul nostru, al delegaților Basarabiei la Adunările Naționale de la Cernăuți și Alba Iulia, era ca noi să ducem fraților români și locuitorilor din Bucovina și din Transilvania salutul Basarabiei libere și unite cu România, și prin contactul cu conducătorii de la fața locului să contribuim la crearea atmosferei de frăție și înțelegere între provinciile care se uneau cu România, pentru ca pe calea aceasta să ne impunem mai ușor în patria mamă, și să contribuim la înfrățirea sufletească între provincii și Vechiul Regat. Mandatul acesta era de altfel în spiritul acelui Comitet pentru unirea tuturor românilor, care a funcționat în capitala Basarabiei, sub președinția mea, și era compus din reprezentanți români din Vechiul Regat, din Bucovina, Transilvania și chiar din Macedonia și Transnistria, care s-au găsit în provincia noastră în timpul războiului și revoluției. (Îmi place să mărturisesc că noi românii basarabeni ne-am îndeplinit mandatul cu toată tragerea de inimă și am stîrnit entuziasmul tuturor bucovinenilor și ardelenilor, procurîndu-ne și nouă fericirea primului contact cu frații, pe care îi vedeam pentru prima dată. Toată lumea ne privea cu simpatie și aprecia rezultatele acțiunii noastre naționale românești, care a fost pusă de noi în concordanță cu marile revendicări ale revoluției rusești.) Nu pot tăinui aici nedumerirea unor frați bucovineni și transilvăneni care ne puneau întrebarea: de ce a fost nevoie să se introducă, în Republica Moldovenească de sine stătătoare, trupe românești la începutul lui ianuarie 1918? Într-o conferință de presă [pe] această chestiune, [am arătat că aceasta s-a produs] în conformitate cu realitatea crudă prin care a trecut Basarabia din momentul cînd pe căile ei [de comunicații] au început să se retragă unități dezertoare rusești de pe frontul român. Dezertorii și elementele anarhice s-au pus pe devastarea depozitelor militare care aparțineau frontului, dar se găseau pe teritoriul provinciei noastre, cel mai apropiat dos [spate] al frontului. Trupele românești au fost nevoite să se angajeze în operațiuni de dezarmare a dezertorilor de pe front și lucrul acesta ne-a creat nouă dificultăți în sensul că au avut darul să învrăjbească raporturile între armata româ-

Aspecte de la inaugurarea statuii lui Ștefan cel Mare la Chișinău (29 aprilie 1928)

În p. 15: *grupul tinerilor unioniști români din Chișinău (1917). Rîndul de sus, de la stînga la dreapta: Petre Stihi, Anton Crihan, Nicolae Grosu, Dumitru Cărăuș, Alexandru Vălean; rîndul de jos, de la stînga la dreapta: Vlad Cazacliu, Vlad Bogos, Vasile Harea, Ion Văluță, Grigore Cazacliu (fotografie inedită)*

nească și armata sovietică [roșie] în formare dincolo de Nistru și de atunci s-au început incursiuni clandestine sau pe față în Basarabia. Elementele locale anarhice au profitat și ele de ocazie și în asociație cu elementele rusificate s-au angajat la lupte de gherilă care, firește, au creat o atmosferă de nesiguranță în provincie, dar lucrul acesta ne-a arătat doar atît, că normalizarea vieții se va face cu greu și că va trebui să angajăm toată atenția și toată forța noastră sufletească spre a lămuri lumea asupra rolului pe care îl are statul în organizarea societății. Dacă armata română era chemată să-și facă datoria pe calea armelor, noi — Sfatul Țării, guvernul republicii și administrația — trebuia să ne grăbim cu organizația pașnică a vieții. Și Sfatul Țării a fost chemat, la data de 27 martie 1918, să se pronunțe în problema dacă nu cumva prin unire cu România el ar servi și cauza generală românească și situația grea a provinciei, care nu avea armată, nu avea bani, nu avea o școală care să servească cultura poporului întîrziat din această cauză, că pe vremea țarismului n-a avut școală în limba maternă, n-a avut biserică, n-a avut administrație, n-a avut drumuri, n-a avut spitale, n-a avut nimic care să ajute masele populare să înțeleagă rostul statului în viața unui popor? Și această chestiune Sfatul Țării al Basarabiei a soluționat-o așa: 86 deputați au votat pentru unire, 3 împotriva unirii și 36 abțineri și absenți.

Ca încheiere pot spune că participațiunea noastră a basarabenilor la Adunarea Națională de la Alba Iulia a fost un act istoric care merită să fie pomenit la sesiunea Academiei pentru motivul că frații ardeleni s-au lăsat influențați de condițiile progresiste ale Sfatului Țării din actul nostru de la 27 martie 1918, care a fost și cel dintîi din cele trei ale unirii tuturor românilor din 1918. În privința aceasta trebuie să menționez că reprezentanții socialiștilor ardeleni mai ales au fost aceia cari ne-au făcut impresia unor luptători pentru revendicările maselor populare. Dar pot spune că și intelectualii și profesioniștii liberi, care erau în curs [curent] cu luptele ce s-au dat în Basarabia și în Rusia pentru îndreptățirea maselor largi populare și a naționalităților din imperiul rusesc, ne-au tratat pe noi — solii Basarabiei — cu atenția și dragostea frățească. Și în legătură cu acest lucru cred că pot afirma că, dacă mai trăiau intelectualii și conducătorii poporului cu cari ne-am întreținut atunci și ne-am înțeles așa de bine, ei de bună seamă că ar fi căutat să ne invite și pe noi la sărbătoarea semicentenarului de la unirea Transilvaniei cu România, mai ales că pe atunci Moldova noastră de răsărit făcea parte din Țara Românească și deci Transilvania se unea și cu noi — nenorociții de astăzi, cari sîntem uitați și nu ne ia nimeni în seamă. De altfel, pe noi mai mult ne doare faptul despre care se vorbește de la om la om, că marele nostru român basarabean Vasile Stroescu [*Magazin istoric*, nr. 7/1986], care a construit sute de școli în Ardeal, care a procurat fonduri pentru bisericile ardelenești, care a fost unul din cei mai populari oameni în lumea românească de pe atunci, este și el uitat, deși, la vremea sa, Vasile Stroescu a fost ocrotitorul chiar și al românilor din America. Dar — *sic transit gloria mundi!* — și aceasta nu din vina lui Vasile Stroescu, ci din vina noastră a românilor basarabeni, care ne-am lăsat încălcați în picioare. Am ajuns pînă acolo, că actele din trecutul Moldovei de Răsărit și, printre ele, actul Unirii de la 27 martie 1918 și toată perioada de la această dată și pînă la dictatul lui Stalin din [iunie] 1940, cînd provincia noastră a fost parte integrantă din România, nu este pomenită în istoria țării, iar Nistrul cu cetățile de la Hotin, Soroca și Cetatea Albă și capitala provinciei — Chișinău — nu pot fi trecute în manualele de geografie sau pomenite în publicistica zilei[1].

Tovarășe Președinte,

Regret că sănătatea nu-mi permite să vă solicit o audiență, dar vă rog să aduceți la cunoștința tovarășilor care participă la sesiunea științifică consacrată semicentenarului unirii Transilvaniei cu România modesta mea comunicare, ca un semn că un fiu al Basarabiei, fost participant la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, a ținut și el să contribuie cu gîndurile și informațiile lui la comemorarea Ardealului, sărbătorit astăzi. Dacă sănătatea îmi va permite cîndva și dacă Academia R.S.R. va dori să aibă mărturisiri mai ample din partea mea, mai ales cu privire la problemele ardelenești, cum le-am discutat cu sute de frați ardeleni, îmi voi face datoria cu plăcere și în nădejdea că munca mea va contribui la triumful ideii unirii tuturor românilor.

Cu sentimente de perfectă loialitate față de Republica Socialistă România, patria noastră a românilor de pretutindeni, zic:

Trăiască unirea tuturor românilor!

Fost vicepreședinte și ultim președinte al Sfatului Țării din Basarabia,
Pantelimon Halippa.
3 decembrie 1968
București, str. A. Donici nr. 32, sect. II". ■

Prezentarea și transcrierea textelor: Marian ȘTEFAN

[1] *Magazin istoric* și-a asumat, începînd cu numărul 4/1992 și în continuare, onoarea de a publica în serial studiul academicianului Constantin C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene. Din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, lucrare inclusă într-un circuit închis, fiind distribuită doar pe bază de listă și cu aprobări speciale. Sîntem datori cititorilor cu o precizare esențială: zăbrelele totalitarismului au fost într-atît de dense încît nici măcar un document cu o asemenea certă valoare pentru istoriografia națională nu a putut vedea pînă acum lumina tiparului.

O ISTORIE ȘI PUȚIN CUNOSCUTUL EI AUTOR

Prof. dr. PAUL E. MICHELSON,
Huntington College, S.U.A.

Surprinzător de săracă este literatura istorică despre Cotroceni. Locul de onoare este ocupat de un autor relativ necunoscut, Gheorghe M. Ionescu, cel care a publicat în 1902 cartea Istoria Cotrocenilor, Lupescilor (Sf. Elefterie) și Grozăvescilor. **Lucrarea sa a avut 580 de pagini și a fost, după mărturia autorului însuși, „rezultatul unei munci de șapte ani". Poate tocmai existența acestei cărți cuprinzătoare a lui Gh. M. Ionescu a temperat pornirea altora pentru a scrie despre un subiect prezentat deja la dimensiuni atît de vaste**[1].

Cine a fost G. M. Ionescu?

Se știe foarte puțin despre el, istoricul nostru nefiind menționat în obișnuite instrumente de lucru, precum, de pildă, *Enciclopedia Cugetarea,* a lui Lucian Predescu, *Dicționarul enciclopedic* al lui Candrea și Adamescu sau în *Enciclopedia istoriografiei românești.* Și, totuși, știm cîte ceva. În pagina de titlu a *Istoriei Cotrocenilor...* descoperim că G.M. Ionescu era licențiat în litere și teologie, că era membru al Societății Geografice Române și că funcționa ca profesor de istorie la Institutul Cliniciu-Popa. În cartea propriu-zisă, la pagina 553, într-o notă biografică,

[1] Reluăm în aceste pagini ample extrase dintr-o comunicare ținută la 1 iunie 1992 la Muzeul Național Cotroceni. Textul acesteia, prezentat de autor în limba română, a suportat din partea redacției doar infime intervenții de natură ortografică. Paul E. Michelson (vezi și *Magazin istoric,* nr. 5/1990) este profesor universitar de istorie la Huntington College, din Indiana, S.U.A. Născut în 1945, a făcut studii superioare la Indiana University, unde și-a obținut doctoratul în 1975. A fost de trei ori bursier Fulbright în România (în 1971-1973, 1982-1983 și 1989-1990). În 1992 i s-a decernat titlul de „Profesor universitar distins" la Huntington College. Din 1978, este secretar al Societății de Studii Române din S.U.A. și redactor șef al Newsletter-ului (Buletinul de informații) al acestei societăți. Profesorul Michelson a publicat lucrarea *Conflict and Crisis: Romanian Political Development, 1861-1871* (Conflict și criză: dezvoltarea politică românească), New York, 1987 și peste 30 de articole și comunicări în reviste de specialitate, toate referitoare la România, între care excelentul studiu *Teme în istoriografia românească contemporană.* Este membru în colegiul de redacție pentru *The International Journal of Rumanian Studies* și *Revue des Etudes Sud-Est Européenes.*
Precizăm că titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

aflăm că G.M. Ionescu s-a născut în noiembrie 1859, în comuna Movileni, județul Tecuci. Tatăl său, Mihai Ion Ionescu, a fost dascăl. După clasele primare, terminate în comună și în Tecuci, s-a înscris la seminarul din Roman (1879), iar după absolvirea acestuia, în 1882, a intrat la seminarul superior care funcționa la Mănăstirea Socola din Iași. În 1885, s-a înscris la Facultatea de teologie din București. În paralel și-a început cariera de funcționar în Ministerul cultelor și instrucțiunii publice. În 1896 și 1898 și-a obținut licența în litere și, respectiv, în teologie la Universitatea din București. În 1897 era subșef de birou și apoi funcționar în serviciul contabilității din Ministerul cultelor și instrucțiunii publice și în 1905 șef de birou în același minister. Din 1899, cînd s-a fondat Institutul de băieți Cliniciu-Popa, a devenit profesor de istorie la această instituție de învățămînt.

G.M. Ionescu a scris destul de mult. În 1897 a publicat broșura *Bulgarii. Studiu istoric*, iar doi ani mai tîrziu teza de licență *Istoricul închinării monastirilor româneșci și abusurile călugărilor streini*. În 1900 i-a apărut prima carte — *Influența culturei grecesci în Muntenia și Moldova cu privire la biserică, școală și societate (1359-1873)*; prefața era semnată de cunoscutul istoric și specialist în materie Constantin Erbiceanu. Un an mai tîrziu, în *Buletinul Societății Geografice Române*, i-a apărut studiul *Originile Cotrocenilor*, urmat în 1902 de *Istoria Cotrocenilor...*

Interesul și preocupările sale în domeniul istoriei bisericești s-au materializat în *Istoria bisericii românilor din Dacia Traiană. 44-678 p. Christ. Origini* (1905), *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei. 1359-1709* (vol. I) și un al doilea volum (1708-1787), apărute în 1906 și, respectiv, 1914. După primul război mondial, în 1926, a publicat lucrarea *Etiopienii în Dacia preistorică*. Alte date despre el n-am putut găsi, așa cum n-am putut stabili nici data morții sale.

„Odoare vechi și neprețuite"

„Cînd intri în sala de lectură de la Arhivele Statului, ori în aceea a Secțiunii Manuscriselor de la Academia Română, simți că aspiri un aer mucigăios, încărcat cu-n praf fin ce se ridică după documente — odoare vechi și neprețuite, căci în ele se află istoria vie a trecutului nostru românesc. Aceste documente nu sînt decît sfărîmături rari, scăpate ca prin minune... de jafurile..., de pîrjolirele..., de barbaria..."

Pentru mine, aceste cuvinte de introducere ale lui G.M. Ionescu sînt perfect valabile și pentru *Istoria Cotrocenilor...* Răsfoind această carte, mirosim aceleași „odoare vechi și neprețuite". Avem în față ceva care a scăpat „ca prin minune". În aceste pagini, găsim ceva dispărut sau aproape uitat. Se vede cît de mult s-a schimbat această zonă a Bucureștilor, uneori în bine, alteori în rău. Multe capitole de istorie uitate se regăsesc aici și ele merită atenția noastră.

Cum prezintă această carte istoria Cotrocenilor?

Primele 13 capitole discută dezvoltarea localității Cotroceni de la prima sa mențiune, în 1539, pînă la zidirea Mănăstirii Cotroceni de către Șerban Cantacuzino, în 1675, și închinarea ei la Muntele Athos, epoca fanariotă, dărîmarea mănăstirii în timpul marelui cutremur din 1802 și rezidirea ei, terminînd cu secularizarea averilor mănăstirești. În ce privește perioada fanariotă, G.M. Ionescu — reprezentativ pentru istoriografia de dinainte de primul război mondial — este cam negativist și prea aspru. Mentalitatea naționalistă l-a împins spre xenofobie și epoca fanariotă a devenit automat decadentă. Unele aprecieri ale lui despre clericii greci și boierii fanarioți trebuie luate, desigur, cu precauție.

G.M. Ionescu a prelucrat o bază documentară foarte bogată și a introdus în circuit istoric multe informații noi. Aceste capitole sînt poate cele mai importante din întreaga *Istorie a Cotrocenilor...* și poate cele mai bine cunoscute.

Capitolele 14 și 15 tratează epoca regală la Cotroceni, cînd palatul a devenit reședință de vară sub Carol I și apoi reședința moștenitorului tronului, Ferdinand. Aici, G.M. Ionescu are un aer cam hagiografic. Dar, după atîția ani de demitologizare, cred că aproape nimeni nu va putea fi indus în eroare. În general, primele 15 capitole sînt cele mai interesante și pitorești pentru istoria Cotrocenilor, dar și a orașului în ansamblul său.

[Urmează un pasaj în care autorul, în aceeași manieră sintetică, prezintă toate celelalte capitole ale primei părți a lucrării, precum și pe cele două ale părții a II-a, după care continuă].

În p. 19: detaliu din partea superioară a catapetesmei fostei biserici a mănăstirii Cotroceni

Șerban Cantacuzino și soția sa, ctitorii Cotrocenilor

Cartea este plină de ilustrații — clădiri, personalități, locuri. În plus, are trei hărți: *planșa I:* harta Cotrocenilor, Grozăveștilor și Lupeștilor (Sf. Elefterie), lucrată de Marele Stat Major Austriac, în 1791; *planșa II:* harta Cotrocenilor, Cărămidarilor și Sf. Elefterie, de baronul Artur Borokzin (1852) și *planșa III:* planul moșiei satului Vatra Mănăstirii Cotroceni din districtul Ilfov, ridicat în 1876 de M. Bacaloglu și D. Petrescu. Chiar dacă restul cărții ar fi fără valoare, ilustrațiile și hărțile selectate și publicate de G.M. Ionescu fac din această lucrare o comoară culturală. Din păcate, noi nu avem posibilitatea să proiectăm pe ecran cîteva imagini, dar viitorii istorici ai Bucureștilor vor rămîne mereu îndatorați lui G.M. Ionescu pentru materialul iconografic pus la dispoziție.

„Dacă fiecare și-ar face datoria..."

Care este contribuția cărții lui G.M. Ionescu?

Trebuie recunoscut că autorul n-a fost un istoric de tip modern, critic și metodic. A fost mai mult un fel de cronicar. Dar cronicarul are și el locul lui pe ogorul istoriei. Și pentru o istoriografie atît de chinuită ca aceea românească, cronicarul este mai important decît în alte părți. Vicisitudinile politice au avut un efect mult mai nefericit în zona românească și sarcina cronicarului de a prezerva și transcrie fapte — critic sau necritic — este crucială. Pe temelia construită de G.M. Ionescu poate fi elaborată o istorie modernă a Cotrocenilor sau a Bucureștilor. Fără această carte, cunoștințele noastre despre Cotroceni ar fi fost în orice caz mult mai sărace.

Dar chiar dacă din punct de vedere strict istoriografic G.M. Ionescu nu este o personalitate de prim rang, pentru Cotroceni și istoria Bucureștilor el a realizat ceva cu valoare permanentă. A recunoscut el însuși cu modestie acest lucru, citînd în prefața lucrării sale cuvintele mitropolitului Veniamin Costachi: „...dacă fiecare și-ar face datoria numai atît pe cît poate, să fim siguri că nu va cădea cetatea noastră!"

Pentru viitor, poate că primul pas ar trebui să fie o completare a cărții lui Ionescu, mai exact, o prezentare a Cotrocenilor de după 1902 și în mod special, extinderea Bucureștilor spre vest, înglobarea zonei Cotroceni în oraș. De fapt, în această idee, aproape fiecare temă ar trebui reluată: Mănăstirea și Palatul Cotroceni, destinul instituțiilor din zona Cotroceni — Azilul Elena Doamna, Ateneul Elisabeta, Școala profesională, Școala normală etc. —, Cotrocenii și lucrările publice din București — Grădina botanică, Facultatea de medicină, zona Lupești (Sf. Elefterie), inclusiv Academia Militară —, dezvoltarea zonei Grozăvești și, în sfîrșit, efectele politicii „Ceauschwitz" asupra părții de vest a Bucureștilor, soldată cu distrugerea masivă a centrului orașului în ultimii ani ai neregretatei „epoci de aur".

După părerea mea, acum, o astfel de reluare este un lucru de mare importanță, nu numai pentru Cotroceni, ci pentru întreaga istorie a Bucureștilor și a celorlalte orașe ale României. „Odoare vechi și neprețuite... [în care] se află istoria vie a trecutului nostru românesc..., scăpate ca prin minune... de jafurile..., de pîrjolirile..., de barbaria" ultimilor 50 de ani, acum trebuie intens studiate, pentru că trecutul acesta s-a dus, se duce, și o să se ducă foarte repede. Chiar dacă au scăpat multe, am pierdut multe — în mod special prin barbaria jafurilor recente.

Este ușor — și, poate, chiar firesc — pentru noi, ca în momentele grele și pline de crize politice, economice și sociale, a avea o atitudine din care ar rezulta că problemele culturii nu sînt foarte importante. Dar, tocmai în aceste circumstanțe, paradoxal, cultura și spiritualitatea unui popor sînt de primă importanță. Una din cele mai tragice și nefaste influențe și moșteniri ale marxismului este supraevaluarea laturii materiale. Acum, cînd poporul român încearcă să pornească pe drumul spre bine și să scape de un trecut recent extrem de disfuncțional și schiloditor, cultura trebuie să fie o prioritate. Iisus Cristos a spus că omul nu trăiește numai cu pîine. Accentul său cădea, desigur, pe domeniul religios, dar îmi place să cred că El a binecuvîntat și creativitatea și cultura umană, pentru că din această creativitate potrivit dezvoltată apar și unele aspecte între spiritul Domnului, care ne fac să fim niște ființe mult mai complexe decît simple vietăți cu pantaloni. ■

ARHIPELAGUL ORORII

CONSTANTIN AIOANEI, CRISTIAN TRONCOTĂ

S-a vorbit și s-a scris mult, după decembrie 1989, despre gulagul românesc, preluîndu-se formula rusească făcută celebră de scriitorul anticomunist Soljenițîn, laureat al Premiului Nobel pentru literatură (1970), devenit un titan al literaturii ruse contemporane și apreciat drept un strălucit continuator al filierei clasicilor Dostoievski, Tolstoi, Gogol. Articolele din presă, cărțile apărute, emisiunile de la televiziune sau radio s-au bazat în primul rînd pe mărturiile celor ce au scăpat din închisorile comuniste. Vrem ca în paginile ce urmează să punem în circulație și o serie de documente redactate chiar în acea perioadă, mai precis în intervalul 1953-1956. O facem cu convingerea că în faza actuală, mai mult decît de comentarii — care nu au cum să fie calme și echilibrate — este nevoie în primul rînd de documente. Chiar dacă ele provin de la autorități și sînt voit „dirijate" sau incomplete, trebuie puse alături de mărturiile celor ce au trăit ororile de atunci. Sîntem prea aproape de acele evenimente, cei ce au suferit, ca și cei ce i-au făcut să sufere sînt încă printre noi, așa încît nu putem discuta cu detașarea obiectivă — relativă și ea — a istoricului care investighează fenomene din Evul Mediu, din secolul XVIII sau chiar XIX. Nu poți să-i ceri celui torturat pe nedrept să fie calm și obiectiv, după cum nici nu trebuie să te aștepți ca fostul temnicer să-și recunoască sincer și total faptele. Vom prezenta deci documentele pe care le-am putut consulta, însoțindu-le doar de lămuririle absolut necesare. Ele vin să se adauge altor sute de pagini publicate în revista Magazin istoric **(nr. 8, 10/1990, 2, 3, 4, 6-12/1991, 1-3/1992, 5, 6, 7/1992) despre abuzurile și politica de exterminare a opozanților politici declanșată de comuniști după 1948.**

Orice societate nouă și-a propus, printre altele, să o nege pe cea anterioară. Istoria începe odată cu instalarea ei, tot ce a fost înainte constituie o perioadă neagră. Așa a devenit Evul Mediu, Epoca Întunecată în vremea revoluțiilor burgheze. Dar nici o societate nu și-a propus să radă trecutul așa cum a făcut-o cea comunistă. Bolșevicii ruși au fost primii care au distrus sistematic documentele ce nu le conveneau și și-au exterminat fizic, după un program bine pus la punct, opozanții. Atunci cînd după 1945, cu acordul Occidentului, și-au exportat revoluția și sistemul creat de ea, sovieticii au adus cu ei și cele două puncte de program. Și au găsit în toate țările din Est elementele docile și dispuse să le pună în aplicare. Așa a luat naștere arhipelagul românesc al ororii, care ne macină zilele și azi. Și cum ar putea fi altfel; cum am putea să le cerem celor smulși din sînul familiilor și aruncați în condiții de a căror bestialitate cititorii se vor convinge — dacă mai era cazul — din paginile ce urmează, să le cerem deci să uite și să ierte totul? Singurul argument ar fi că dacă nu o vor face, dacă vor dori să se răzbune și ei, vom intra într-un cerc din care nu vom mai avea cum să ieșim.

Potrivit concepției bolșevice, revoluția proletară era amenințată permanent de dușmanul de clasă din interior, sprijinit de cel din exterior. Pentru a se apăra, revoluția trebuia să își creeze brațul înarmat, scutul care să o apere. Creierul revoluției era conștient însă că brațul acesta nu se putea naște peste noapte. Așa se face că în România, între 23 august 1944 și 1948, aparatul de siguranță și serviciile speciale nu au suferit schimbări organizatorice, cu excepția plasării unor oameni de încredere în fruntea lor. Abia prin Decretul nr. 221, din 30 august 1948, a fost creată Direcția Generală a Securității Poporului, în structura Ministerului de interne, menținîndu-se în paralel și S.S.I., cu sarcini de informații externe și contraspionaj — treburi mult prea delicate ca să fie date de la început pe mîna noului organism —, subordonat în continuare Președinției Consiliului de Miniștri. În noua instituție au fost recrutați oameni cît mai devotați, pe care creierul revoluției proletare i-a îndoctrinat metodic, asmuțindu-i asupra dușmanului de clasă. Așa s-a născut brațul înarmat al poporului. Să mai spunem că fiecare direcție era împănată cu consilieri sovietici, prin mîinile cărora treceau toate documentele, redactate în acest scop în dublu exemplar, unul pentru București, celălalt pentru Moscova. În perioada care a urmat, brațul s-a umflat sau dezumflat după nevoile creierului. Astfel, la 7 februarie 1949, prin Decretul nr. 110, s-au înființat trupele de securitate, subordonate Ministerului de interne. La 30 martie 1951, prin Decretul nr. 50, s-a reorgani-

zat Direcţia Generală a Securităţii Poporului, ca Direcţie Generală a Securităţii Statului (D.G.S.S.). Trei zile mai tîrziu, printr-o hotărîre a Consiliului de Miniştri, serviciul de informaţii al armatei a fost trecut în cadrul M.A.I. În aceeaşi zi, prin Decretul nr. 264, S.S.I. a intrat în compunerea D.G.S.S. La 20 septembrie 1952, M.A.I. s-a reorganizat, potrivit Decretului nr. 324, înfiinţîndu-se Ministerul Securităţii Statului, ca organ distinct de M.A.I.

La 11 iulie 1956, prin H.C.M. nr. 1361 s-a stabilit structura organizatorică a M.A.I. pe două departamente: Departamentul securităţii şi Departamentul internelor. Acum apare pentru prima oară, pe lîngă Serviciul de contrainformaţii miliţie şi penitenciare, şi un Serviciu D — internări deţinuţi. Şi tot acum i-au fost trecute direct în subordonare trupele de securitate şi cele de pază. Se poate vedea deci din structura organizatorică cum, teoretic, Securitatea nu avea, pînă în 1956, atribuţii pe linia penitenciarelor şi a coloniilor de muncă, decît supravegherea contrainformativă a ofiţerilor, subofiţerilor şi trupei care îndeplineau serviciul acolo. Dar nu numai că ofiţerii de securitate nu au intervenit pentru a curma abuzurile — în cele cîteva cazuri cînd au sesizat asemenea lucruri, fie nu s-a întreprins nimic, fie au fost daţi afară —, dar s-au şi implicat în acţiunea de exterminare a duşmanului de clasă. Asta ca să nu mai punem la socoteală faptul că D.G.S.S. era principalul furnizor al puşcăriilor şi coloniilor de muncă. Să mai spunem că organele de securitate au atins efectivele maxime în anul 1955 şi în prima jumătate a lui 1956 — 25 468 angajaţi —, deci la doi ani după moartea lui Stalin. Cu acest organism — împreună cu celelalte unităţi componente ale M.A.I. — s-a organizat arestarea, anchetarea, instrumentarea pentru proces şi deţinerea duşmanilor poporului.

La cît se ridică cifra celor arestaţi? Greu de stabilit cu exactitate astăzi. Din datele fostului Minister de interne la care am avut acces, rezultă că între 1945-1964 au fost cercetate 107.294 persoane. Pînă în 1948, cercetările au fost efectuate de organele M.A.I., apoi, pînă în 1964, de cele de securitate. Majoritatea cazurilor cercetate s-au finalizat prin condamnarea persoanelor respective: 73.310, din care 335 la moarte. Sentinţele penale au fost pronunţate de tribunalele militare. Trebuie să facem precizarea că în această cifră nu intră persoanele deportate în U.R.S.S., cetăţenii români judecaţi şi condamnaţi de tribunalele sovietice, cei arestaţi şi ţinuţi în detenţie fără hotărîre judecătorească, precum şi cei cu hotărîre judecătorească, dar care au fost reabilitaţi ulterior. Poate fi vorba de o cifră de cîteva sute de mii de oameni. Pentru ca cititorii să înţeleagă mai exact, în aceste cifre nu intră, de exemplu, membrii grupului Pătrăşcanu, reabilitaţi în 1968 (*Magazin istoric*, nr. 7/1991-3/1992) sau foştii funcţionari de poliţie, siguranţă, jandarmerie ai S.S.I.,

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE — STRICT SECRET

O R D I N U L

VICEPRESEDINTELUI CONSILIULUI DE MINIŞTRI
şi
MINISTRUL AFACERILOR INTERNE
al
REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
Nr.10097 din 28 mai 1962

Pe baza Decretului-Lege nr.89/1958 şi în conformitate cu Hotărîrea Consiliului de Miniştri nr.282/1958, cu privire la fixarea locului de muncă condamnaţilor contrarevoluţionari care şi-au ispăşit pedeapsa şi a altor categorii de elemente duşmănoase regimului democrat-popular din Republica Populară Romînă;

In scopul prevenirii unor noi infracţiuni la legile Republicii Populare Romîne;

Avîndu-se în vedere propunerile comisiei făcute pe baza materialelor existente asupra activităţii desfăşurate de elementele menţionate mai jos, considerate deosebit de periculoase pentru securitatea statului;

O R D O N :

- Se fixează loc de muncă - pe termenele menţionate în dreptul fiecăruia, numiţilor;

- Serviciul "C" şi Direcţia generală a penitenciarelor şi coloniilor de muncă din Ministerul Afacerilor Interne, sînt autorizate să aducă la îndeplinire dispoziţiile prezentului ordin.

VICEPRESEDINTE AL CONSILIULUI DE MINIŞTRI
şi
MINISTRU AL AFACERILOR INTERNE
General colonel,
Alexandru Drăghici

arestaţi sau condamnaţi şi reabilitaţi ulterior. În alte 18.455 cazuri s-a decis clasarea cauzei, în 6.460 cazuri, scoaterea de sub urmărirea penală, încetarea urmăririi penale în 8.508 cazuri sau declinarea cauzei altui organ (571 cazuri). În perioada 1945-1964, şi-au pierdut viaţa în locurile de detenţie — şi aici cifrele trebuie privite cu rezervele de mai sus — 3.191 persoane; majoritatea în timpul executării pedepsei (2.851), 203 în timpul cercetărilor şi 137 ca urmare a executării sentinţei de condamnare la moarte. Cele mai multe persoane au fost arestate şi cercetate în anul 1949 (15.396), iar cele mai puţine în 1963 (378). O creştere considerabilă a numărului de persoane cercetate reapare în intervalul 1957-1959 (8.318 în acest ultim an), o consecinţă a stării de spirit din societatea românească şi a măsurilor luate de putere după revoluţia din Ungaria din 1956.

Majoritatea celor arestaţi sau cercetaţi (60.805) nu făceau parte din partide politice sau alte organizaţii politice de dinainte de 23 august 1944. Acest lucru poate surprinde la prima vedere, dar este o dovadă a faptului că, pe de o parte, rezistenţa poporului român faţă de comunism a existat, pe de alta că braţul înarmat al revoluţiei bolşevice importate din Uniunea Sovietică lovea orbeşte, nu numai în duşmanii de clasă declaraţi. Dintre persoanele care avuseseră un trecut politic, grupul cel mai numeros îl constituiau legionarii (16.078 persoane), apoi membrii partidelor istorice (8.988 persoane). Majoritatea au fost cercetate o dată (94.100), dar au fost şi 5.708 cazuri cînd au fost cercetate de două ori şi 573 cazuri cînd au fost reţinute de mai mult de două ori. Din punct de vedere al categoriei socio-profesionale, repartiţia se prezintă astfel: 35.472 ţărani, 23.525 muncitori, 10.234 intelectuali. Explicaţia prezenţei pe primul loc a ţăranilor o constituie opoziţia înverşunată pe care ei au făcut-o colectivizării forţate.

Considerînd că posibilităţile oferite de cadrul legislativ existent — care, vom vedea, a fost şi el supus unor permanente „îmbunătăţiri" — nu acopereau „necesităţile", creierul a oferit noi căi braţului pentru a lovi: decrete şi hotărîri în baza cărora deveneau posibile reţinerea şi internarea persoanelor în colonii şi locuri de muncă obligatorii. Actele respective erau clar neconstituţionale, pentru că încălcau chiar libertăţile şi drepturile cetăţeneşti şi inviolabilitatea domiciliului, pe care constituţiile R.P.R. în vigoare din 1948 pînă în 1965 le garantau! Textele actelor normative, prin felul în care au fost redactate, au dat o asemenea competenţă organelor M.A.I., încît puteau dispune măsura internării administrative pentru oricine, după bunul plac.

Cifrele pe care le-am putut restabili arată că în perioada anilor 1948-1964 au fost internate în colonii de muncă 21.859 persoane, cu un punct culminant în anul 1952 (11.835 cazuri) şi cu o nouă creştere în perioada 1958-1959 (2.266 persoane).

GULAG

În 1987 a apărut la Londra lucrarea *Spravochnik po GULagu. Istoricheskii slovar' sovetskikh penitentsiarnykh institutsii i terminov, sviazannykh s prinuditelnym trudom* (Îndreptar de *Gulag*. Dicţionar istoric al instituţiilor şi termenilor de penitenciar sovietici, privitori la munca forţată), în limba rusă, semnată de francezul Jacques Rossi.

Cîteva cuvinte despre autor.

Din prefaţa volumului (546 pp.), semnată de cunoscutul eseist Alain Besançon, discipol al lui Raymond Aron şi unul dintre cei mai proeminenţi specialişti în istoria rusă şi sovietică, aflăm: „Cînd l-am întîlnit pe Jacques Rossi, am fost şocat de franceza lui, cu modulaţii şi construcţii ale frazei ce îmi aminteau de franceza vorbită în filmele dinainte de război. Limba natală a acestui om suferise o întrerupere de durată; apoi fusese reînnoită, exact în maniera în care fusese abandonată, cu un număr de ani în urmă. Această pauză fusese *Gulagul*. Întîlnisem, de fapt, şi la alte victime ale *Gulagului* această conservare a limbii materne, împiedicată a se dezvolta în mod natural. Cînd l-am cunoscut pe Jacques Rossi urma să împlinească 80 de ani. Se născuse în Franţa, din părinţi francezi, tatăl său murind înainte de a se naşte el. În urma celei de a doua căsătorii a mamei sale, Jacques a ajuns, copil fiind, la Varşovia, unde şi-a însuşit în mod strălucit, în afară de polonă, rusă, germană, spaniolă, engleză, chineza şi hindi. La vîrsta de 19 ani a intrat în Partidul comunist polonez, pe atunci în ilegalitate şi aproape inexistent. Curînd, acest poliglot a atras atenţia Cominternului, care i-a dat diverse misiuni, apoi l-a trimis în Spania, unde Rossi a condus unul dintre posturile de radio secrete ce acţionau dincolo de liniile franchiste.

După cum se ştie, Stalin s-a străduit să-i ademenească acasă pe agenţii ce «lucrară» în Spania. Unii dintre ei, ca Orlov [*Magazin istoric*, nr. 2-4/1990] şi Kriviţki, au avut curajul sau clarviziunea să refuze a se întoarce la Moscova, ceea ce, uneori, i-a salvat de la moarte. Alţii au fost împuşcaţi, iar alţii, ca Jacques Rossi, tînăr pe atunci, care ocupa un post de mîna a doua, a ajuns în *Gulag*. A rămas acolo din 1939 pînă în 1961. La eliberare, a locuit o vreme în Polonia, apoi în S.U.A., pentru ca în final să se stabilească în Franţa. Dar, deşi viaţa l-a supus la atîtea încercări, n-am remarcat la el nici tristeţe, nici disperare, dimpotrivă, seninătate şi mult calm şi stăpînire de sine. În

Mai precizăm şi că 3.202 dintre persoanele internate în colonii sau locuri de muncă obligatorii au suferit şi condamnări cu închisoarea.

Motivele pentru care s-a dispus internarea erau: activitatea legionară (6.958), activitatea în partidele politice istorice (5.824), activitatea în fostele organe de jandarmerie, poliţie şi S.S.I. (858), opoziţia faţă de regimul comunist şi colectivizarea forţată (5.906). Marea parte (20.579) au fost internaţi doar o dată, dar au fost şi cazuri cu cîte două internări (628) şi opt persoane cu mai mult de două internări. Din punct de vedere al categoriei socio-profesionale căreia îi aparţineau cei internaţi, situaţia se prezintă astfel: 5.902 pensionari (240 internaţi de două ori, 3 de mai multe ori), 5.775 ţărani (131 de cîte două ori), 2.864 muncitori (82 internaţi de două ori, iar 1 de mai mult de două ori), 2.395 intelectuali (70 de cîte două ori, iar doi de mai mult de două ori). Ca urmare a regimului inuman din coloniile şi locurile de muncă obligatorii şi a tratamentului aplicat de personalul administrativ, s-au înregistrat 656 decese. Desigur că cifra nu reflectă realitatea, pentru că în majoritatea cazurilor nu se întocmeau acte celor decedaţi. Ne bazăm această afirmaţie pe faptul că, începînd cu anul 1962 — odată cu primele decrete de graţiere — Direcţia Secretariat a Ministerului de interne a fost confruntată cu o adevărată avalanşă de scrisori şi petiţii venite din partea unor oameni disperaţi că de ani de zile nu mai ştiau nimic despre membrii familiilor lor, internaţi în penitenciare sau colonii de muncă. Pentru a oferi un răspuns, organele Ministerului de interne au întreprins o amplă cercetare a dosarelor celor internaţi, în urma căreia a rezultat atunci că pentru un număr de 1.304 deţinuţi decedaţi nu s-au întocmit acte, decesele nefiind înregistrate nici la consiliile populare. Gropi comune de genul celor de la Căciulaţi vor mai fi existînd şi în alte locuri, cel mai probabil în preajma fostelor colonii de muncă, a gărilor şi haltelor prin care au trecut şi staţionat cele 7.871 vagoane pline cu deportaţi.

Începînd cu anul 1949 şi pînă în 1962, s-au fixat domicilii obligatorii la aproximativ 60.000 persoane. Menţionăm că în numeroase cazuri, cînd se dispunea internarea unei persoane, erau ridicate şi rudele apropiate (soţia, copiii, bătrînii), care nu apăreau însă în situaţiile statistice. Pînă la Hotărîrea Consiliului de Miniştri nr. 1 154/1950, nu a existat vreo reglementare legală în acest sens. Măsurile au debutat în 1949 cu stabilirea domiciliului obligatoriu pentru 2.000 familii (aproximativ 3.000 persoane) catalogate drept moşieri. Punctul culminant a fost atins în anul 1951, cînd au fost dizlocate din zona frontierei de vest aproximativ 10.000 familii (în jur de 44.000 persoane). În 1952 s-au mai fixat domicilii obligatorii la 9.000 persoane, dislocate din centrele urbane, iar între 1953-1962 la încă 4.000 persoane.

Am spus că şi cadrul legislativ a cunoscut repetate „îmbunătăţiri". Astfel, pentru a

plus, a găsit suficiente forţe pentru a realiza o muncă importantă, cartea de faţă".

Cîteva cuvinte despre volum.

În bogata literatură a *Gulagului* sovietic — dominată de nume ca Soljeniţîn şi Şalamov — lucrarea lui Rossi aparţine mărturiilor personale, dar cu caracter ştiinţific. Autorul a preferat să ascundă personalitatea celui care a trăit nemijlocit în lagăr în spatele unor termeni de dicţionar. Deci o informaţie calificată, verificată, dar într-o formă impersonală, aparent aridă, născută dintr-o dură experienţă de viaţă. „Avem în faţă — mărturiseşte J. Rossi într-un cuvînt către cititori — un dicţionar de termeni oficiali şi neoficiali, de hotărîri şi ordonanţe guvernamentale, publicate şi nepublicate, toate strînse între anii 1937 şi 1958, în temniţele de pe Lubianka, de la Butîrki, din cele cîteva zeci de închisori de tranziţie, din lagărele de la Norilsk etc. Între anii 1958 şi 1961 am fost în exil în Asia Centrală. O muncă de selectare a peste 2 000 de fişe întocmite în lagăre, din cele cîteva mii adunate în acei ani".

„De la puciul din 1917 pînă la cel ratat din 1991 — scrie Rossi — gulagul a fost un imens laborator socio-politic în care pe zeci de milioane de cobai umani, bărbaţi, femei, adolescenţi (aceştia erau «gulaghizabili» de la vîrsta de 12 ani, conform decretului din 7 aprilie 1935), autorităţile sovietice experimentau metodele cele mai eficace şi mai puţin costisitoare pentru a guverna întreaga ţară", notează Jacques Rossi, într-un interviu recent din *La Quinzaine littéraire*. Între pp. 91 şi 94 ale volumului său enciclopedic, Rossi explică semnificaţia termenului *Gulag*. Am preluat de acolo cîteva date:

„*Gulag* — Direcţia principală a lagărelor (*Glavnoe upravlenie lagherei*). În sistemul de lagăre existent în U.R.S.S., cele aparţinînd acestei Direcţii aveau regimul cel mai sever. Primul şef al Direcţiei a fost Henrich Iagoda, executat mai tîrziu [1938], ca duşman al poporului. *Gulagul* iniţiază primele construcţii gigantice ale comunismului, în care absenţa mijloacelor de mecanizare este suplinită de forţa fizică a sutelor de mii de deţinuţi subnutriţi şi prost îmbrăcaţi. În anul 1934, odată cu desfiinţarea Direcţiei Principale Politice Unificate a U.R.S.S. (OGPU) şi transferarea funcţiilor acesteia nou creatului NKVD, *Gulagul* intră în subordinea noului comisariat al poporului. Printr-o hotărîre din 27 octombrie 1934, *Gulagului* i se subordonează şi închisorile. *Gulagul*, condus de un adjunct, cu grad de general, al comisarului poporului, avea următoarele funcţii:

— izolarea elementelor nesigure şi răuvoi-

mări capacitatea de lucru a instanțelor judiciare, prin Legea nr. 5/19 iunie 1952 s-au înființat tribunale militare teritoriale. În 1953, prin modificarea unor articole din această lege și din Legea nr. 7/1952, a fost înființat Tribunalul militar pentru unitățile Ministerului Securității Statului, denumit ulterior Tribunalul militar pentru unitățile Ministerului afacerilor interne. El judeca toate recursurile declarate contra sentințelor pronunțate de tribunalele militare teritoriale. Asemenea tribunale au funcționat pînă în anul 1956, cînd prin Legea nr. 2 din 6 aprilie 1956 au fost desființate.

Emiterea, între 1950-1958, a actelor normative prin care s-a reglementat înființarea unităților, coloniilor și locurilor de muncă obligatorii s-a făcut la inițiativa ministrului de interne, Alexandru Drăghici. Ele au fost aprobate de către primul secretar al C.C. al P.M.R., de președintele Consiliului de Miniștri sau de cel al Marii Adunări Naționale. Împotriva măsurilor administrative de internare nu exista nici o cale de atac la un alt organ, care să verifice legalitatea și temeinicia lor.

În Decretul nr. 6/14 ianuarie 1950, prin care s-au înființat unitățile de muncă, se arată că în ele puteau fi internați: „Cei care prin faptele lor sau manifestările lor, direct sau indirect, primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democrație populară..., defăimează puterea de stat sau organele sale, dacă aceste fapte nu constituiesc sau nu pot constitui, prin analogie, infracțiuni;

— condamnații pentru infracțiuni împotriva Republicii Populare Române, care la expirarea pedepsei nu se dovedesc a fi reeducați".

Pe baza acestei reglementări, de exemplu, în anul 1951 au fost reținuți, pentru trei luni, 300 studenți și studente de la Facultatea de medicină din București, care, neavînd manuale de specialitate, au mers să studieze la Biblioteca franceză. H.C.M. nr. 1 154/1950 prevedea că „Ministerul afacerilor interne va putea, prin decizie, să dispună mutarea din centrele aglomerate a oricăror persoane ce nu-și justifică prezența în aceste centre, precum și din orice localitate a celor care prin manifestările lor față de poporul muncitor dăunează construirii socialismului și să li se stabilească domicilii obligatorii în orice localitate". H.C.M. nr. 1 554/22 august 1952 a transformat unitățile de muncă în colonii de muncă în care puteau fi internate și „persoanele care întrețin legături de prietenie cu legațiile imperialiste, care au frecventat sau frecventează manifestările propagandistice ale legațiilor imperialiste ..., instigatori la nesupunere sau neexecutare în contra măsurilor guvernului, în special la gospodării agricole colective, întovărășiri, colectări, planuri de cultură, comasări etc."

În 1954, prin H.C.M. nr. 337 s-au abrogat reglementările privind înființarea și funcționarea coloniilor de muncă, dar cu precizarea că se pun

toare, odată cu exploatarea lor ca forță de muncă;

— distribuirea acestei forțe de muncă la orice distanță și în orice loc (la începutul anilor '40 *Gulagul* a început să construiască șosele și căi ferate în Mongolia, unde s-au folosit deținuți aduși din U.R.S.S.);

— deschiderea unor noi complexe de lagăre;

— lichidarea periodică a anumitor categorii de deținuți.

În urma Marii epurări din anii 1936-1937, în lagăre au fost trimise milioane de oameni. Din anii '40, *Gulagul* monopolizează lucrările de cercetare științifică pentru armată și interne.

Eficiența scăzută a forței de muncă obligatorii este compensată de prețul extrem de scăzut al întreținerii.

În momentul înființării, rezerva principală de muncă a *Gulagului* o constituiau țăranii, victime ale colectivizării forțate; ulterior ea se completează cu victime ale altor campanii de masă. Unor represalii deosebite le erau supuși deținuții politici. Din 1936 și pînă la moartea lui Stalin, în 1953, regimul din lagărele *Gulagului* se înrăutățește sistematic.

Complexe ale lagărelor erau împrăștiate în toată țara, mascate cu asemenea dibăcie, încît neinițiații nu-și dădeau seama. Uneori populația lagărelor depășea numărul populației ținuturilor în care se aflau ele. Complexele de lagăre nu se subordonau autorităților locale, ci numai Moscovei; lucrătorii lor nu se supuneau tribunalelor locale. După moartea lui Stalin, direcțiile specializate ale *Gulagului* se subordonează ministerelor corespunzătoare, *Gulagul* rămînînd doar furnizor de forță de muncă. Pentru a se prelua Direcția șoselelor, de exemplu, a fost nevoie să se înființeze Ministerul transporturilor auto și șoselelor (26 august 1953).

Partocrația n-a suportat nici măcar cuvîntul *Gulag*, al cărui sens real era deja cunoscut peste graniță. În toamna lui 1956, s-a considerat că nu mai este de actualitate existența lagărelor de corecție prin muncă (*Gulag*) și s-a hotărît transformarea lor în colonii de corecție prin muncă. Nu a existat o hotărîre oficială. Din octombrie 1956 pînă în aprilie 1957, *Gulagul*, «reorganizat», s-a aflat în subordinea Ministerului justiției, sub noua denumire «colonii de corecție prin muncă» sau «instituții». De atunci termenul «instituție» s-a folosit pentru camuflarea lagărelor".

Prin extensie, lagărele de muncă din toate celelalte țări socialiste au preluat denumirea de *Gulag*.

F.D.

în libertate numai persoanele „care s-au reeducat și nu prezintă pericol deosebit pentru securitatea statului". Celor care nu îndeplineau aceste criterii, trebuia să li se fixeze domiciliu obligatoriu (între 6 luni și 5 ani). În cazul în care faptele lor întruneau elementele constitutive ale unei infracțiuni, urmau să fie deferite organelor de urmărire penală. Noi „facilități" în aplicarea unor asemenea măsuri oferă H.C.M. nr. 237/1957: „De asemenea, Ministerul afacerilor interne va putea stabili domiciliu obligatoriu și celor care prin faptele sau manifestările lor primejduiesc sau încearcă să primejduiască regimul de democrație populară".

Condițiile de detenție au fost și ele permanent înăsprite. Astfel, deși Codul penal prevedea dreptul la vorbitor cel puțin o dată pe săptămînă, prin *Regulamentul asupra regimului în penitenciare*, aprobat de Ministerul afacerilor interne în 1955, dreptul la vorbitor era redus doar de două ori pe an. Un nou regulament, din 1962, prevedea că dreptul la vorbitor se acorda doar cu aprobarea Ministerului afacerilor interne. În ceea ce privește dreptul la corespondență, s-a ajuns de la o scrisoare pe lună, în 1952, la o scrisoare la șase luni (cu aprobare în cazuri speciale), pentru ca în 1962 să se prevadă că aceia care nu munceau puteau primi scrisori numai cu aprobarea ministrului de interne. La fel a fost reglementat și dreptul de a primi pachete cu hrană. De asemenea, de la prevederea ca „deținuții contrarevoluționari" să execute pedeapsa „în penitenciare sau secții separate de cei de drept comun" (în 1952), s-a trecut la executarea pedepsei „în penitenciare special destinate, în funcție de apartenența politică și gravitatea infracțiunii". Așa a apărut celebra „zarcă" de la Aiud, cu camere reci și umede, adevărat loc de exterminare. Introducerea deținuților în secția respectivă se făcea de către comandantul penitenciarului, cu aprobarea directă a conducerii M.A.I.

Am prezentat pînă aici cadrul legislativ, modul cum s-a articulat brațul înarmat al poporului, care l-a aplicat „în mod creator", cu multe contribuții personale venite din partea brutelor ajunse în fruntea penitenciarelor sau doar ca simpli gardieni. Ne propunem ca în numerele următoare să aducem în fața cititorilor declarații și alte acte oficiale privind două momente anume: acțiunea de „reeducare", condusă de Eugen Țurcanu, și atrocitățile săvîrșite în coloniile de muncă de la „Salcia", „Cernavodă" și „Capul Midia".

(Va urma)

MADS OLE BALLING:
DE LA REVAL LA BUCUREȘTI

În răstimpul dintre cele două războaie mondiale, germanii au constituit, în multe țări din centrul și estul Europei, cea mai importantă minoritate, nu numai sub raport numeric, ci și al puterii economice și capacității organizatorice. Ei au participat activ și la viața publică a țărilor în care trăiau — cel mai adesea de multe veacuri — și, deci, au fost reprezentați și în organismele lor legislative. Lucrarea istoricului și germanistului danez Mads Ole Balling*, care a avut amabilitatea de a ne-o trimite spre consultare, este, cum o numește chiar el, un „manual" statistic și biografic al tuturor deputaților și senatorilor germani din parlamentele Estoniei, Letoniei, Lituaniei, Poloniei, Cehoslovaciei, Ungariei, Iugoslaviei, României, Slovaciei, Ucrainei subcarpatice și Croației — adică dintr-o zonă a Europei ce se întinde de la Golful Finic pînă la Marea Neagră — între anii 1919-1945. Ea a apărut în limba germană și beneficiază de condiții grafice de invidiat.

Materialul este sistematic ordonat pe țări, regiuni (în cazul minorității germane din țara noastră, de pildă, pe provincii istorice: Bucovina, Basarabia, Transilvania, Banat), camere legislative, legislaturi și circumscripții electorale. Fiecărui deputat sau membru al vreunei alte camere legislative îi sînt consacrate biografii (626 la număr), ce cuprind, însă, nu numai datele personale, ci și împrejurările în care el s-a impus colectivității din care făcea parte — prin activități de ordin social sau politic, cultural sau economic — ceea ce mediază cititorului o imagine sugestivă asupra vieții comunităților germane din spațiul menționat.

Extrem de interesantă este și partea de statistică a diferitelor structuri și procese anterior relevate, precum și aspectele lor comparative. Aflăm astfel că — după Cehoslovacia interbelică, în care trăia cea mai numeroasă minoritate germană (regiunea sudetă) — cei mai mulți deputați și senatori germani au fost în România: 47 deputați și 26 senatori. După cum tot în țara noastră, a constatat autorul, a existat și cea mai mare continuitate în reprezentarea parlamentară a minorității germane. Mai mult, acribia d-lui Balling a mers atît de departe, încît d-sa a studiat, comparativ, pînă și vîrsta medie la care s-au produs debuturile în Parlament ale deputaților și senatorilor dați de minoritățile germane: 42 de ani pentru deputați și 53 de ani pentru senatorii germani din țara noastră. *Von Reval bis Bukarest* este o lucrare importantă nu numai pentru istoria diasporei germane din Europa, întrucît materialul ei cheamă la analize și considerații ce depășesc sub multe rapoarturi acest cadru, în funcție de interesele specifice ale diverselor categorii de cercetători.

Dumitru HÎNCU

* *Von Reval bis Bukarest*, Copenhagen: Dokumentation Verlag, 1991, vol. I și II, 987 p.

Arhivă orală: Rezistența anticomunistă în România

„MÎNA ALBĂ"

GRIGORE OLIMP IOAN

În partea de Miazăzi a Moldovei, între apele Trotuşului şi Siretului, se formează un triunghi de dealuri cu culmile împădurite. În văile dintre ele sînt adăpostite mai multe sate, deschise numai spre lunca Siretului, prin care urcă spre Miazănoapte atît şoseaua naţională cît şi calea ferată. Între Sascut şi Răcăciuni, pe stînga cum mergi spre Bacău, este aşezată o comună mare şi infloritoare, cu numele de Valea Seacă. Cu timpul, aceasta s-a contopit cu satul Mîndrişca, prin care avea ieşire către Valea Siretului, iar mai tîrziu a cuprins şi un alt sat mai mic, răzăşesc la origine, Cucova, de care o desparte numai o muche de deal.

După 1945, atunci cînd o parte dintre tinerii întorşi de pe front şi-au dat seama că vîntul ce începea să bată dinspre Răsărit era din ce în ce mai tare şi mai agresiv, în Mîndrişca s-a constituit un nucleu de rezistenţă anticomunistă. Sufletul organizaţiei era căpitanul aviator Ion N. Mîndrişteanu. După cum îl arăta şi numele, era din Mîndrişca, unde văzuse lumina zilei în 1907. Părinţii săi, Nicolae şi Păun, aveau numele de familie Bragă, pe care fiul lor Ion îl schimbase după ce ieşise ofiţer. De altfel, spre a-i deosebi de alte neamuri ale lor, părinţilor lui Ion (alintat de cei apropiaţi cu apelativul Nică) li se mai spunea şi „ai lui Burlacu", probabil din cauza vreunui înaintaş celibatar...

Ion N. Mîndrişteanu a absolvit şcoala primară din sat, după care a reuşit la concursul care se ţinea pe atunci la Bucureşti şi a intrat în Liceul militar „Mihai Viteazul" din Tîrgu Mureş, pe care l-a absolvit în 1932, primind gradul de sublocotenent de aviaţie. A avut o carieră normală, trecînd prin toate şcolile şi eşaloanele de specialitate. A fost şi în Flotila de bombardament de la Braşov şi în cea de vînătoare de la Buzău. În 1944 fusese oprit de la zbor pentru caz de boală. Sfîrşitul războiului l-a găsit la Tecuci, ca instructor de zbor. Începuse să-l lase inima şi s-a întors acasă. Era necăsătorit.

„Trenul pictat"

Acţiunea lui anticomunistă a început cu mici cociliabule şi comentarii „de la gură la ureche" care menţineau o anumită stare de spirit şi un sentiment de opoziţie tacită împotriva ocupantului sovietic. După abdicarea forţată a regelui Mihai, a început însă o activitate concretă. Împreună cu tinerii strînşi în jurul lui, a început să scrie pe vagoanele trenurilor care circulau prin gările de pe Valea Siretului şi mai apoi şi pe acelea care treceau pe Valea Trotuşului, o gamă largă de lozinci antiguvernamentale şi anticomuniste, folosindu-se de şabloane special confecţionate care lăsau amprentele clare ale unor litere mari şi citeţe de culoare albă. Din această cauză poate organizaţia şi-a luat numele de „Mîna albă"

Este lesne de închipuit ce surpriză neplăcută era pentru activiştii de partid şi autorităţile comuniste, cînd în gările mari ale traseului (Focşani, Buzău şi pînă la Bucureşti) îşi făceau intrarea trenurile cu vagoanele lor proaspăt „pavoazate". Este sigur că în timpul acestei „gherile psihologice" bazată pe inscripţii anticomuniste, „Mîna albă" ajunsese o organizaţie bine închegată. Căpitanul Mîndrişteanu trebuia să fie ajutat de cel puţin încă două-trei persoane. Dar ţinînd cont de faptul că se „opera" simultan, în aceeaşi noapte şi în mai multe locuri, este cert că organizaţia avea un număr mai mare de membri.

Cum era şi firesc, acţiunea „tren pictat" a stîrnit mare vîlvă în zonă şi o profundă indignare autorităţilor. Pentru a evita reacţia acestora şi pentru a le deruta, „Mîna albă" făcea pauze, în timpul cărora totul se scufunda în tăcere, pentru ca, apoi, tocmai cînd lumea credea că to-

tul se sfîrşise, lozincile albe să-şi facă din nou apariţia. Era greu să pui securişti de pază în toate gările — şi în special în cele mici —, ca să păzească garniturile de tren în timpul nopţii. Şi-apoi nici băieţii lui Mîndrişteanu nu păreau nişte bieţi neiniţiaţi. Cînd observau vreo figură nouă şi suspectă în gară, luau primul tren şi plecau mai departe.

La un moment dat, pentru a-şi spori eficienţa, „Mîna albă" a început să împrăştie manifeste prin trenuri. Astfel de manifeste au fost depistate în jurul oraşelor Brăila, Galaţi, Focşani şi chiar în Bucureşti. Mi-aduc aminte că, în vremea cînd locuiam în satul Cucova, de unde se trage familia mea din partea mamei, cineva mi-a adus şi mie un astfel de manifest găsit în tren. Era un text clar şi scurt, care spunea lucruri pe care le gîndea toată lumea, dar nimeni nu îndrăznea să le pronunţe. În final, conţinea un îndemn la nesupunere faţă de ocupantul bolşevic. Nu ştiu de ce, poate din cauza stilului, mi s-a format convingerea că manifestul fusese redactat în Ardeal. Nici nu bănuiam că el se născuse la Mîndrişca, la o palmă de loc de unde mă aflam...

Mult mai tîrziu am aflat că acele manifeste erau bătute la o maşină de scris furată de la primăria comunei Scurta, despărţită de Cucova tot de o muche de deal. Cred, de altfel, că aceasta a fost o greşeală gravă. Autorităţile comuniste, care erau de mult puse în alertă, au avut elemente pentru a localiza cît de cît zona în care activau rezistenţii. Drept urmare, şi-au intensificat cercetările prin satele din preajma Scurtei, de unde fusese furată maşina de scris. Din aproape în aproape, au ajuns la căpitanul Mîndrişteanu, pe care au venit să-l aresteze, acasă la Mîndrişca. Din fericire pentru el, Mîndrişteanu nu a fost găsit acasă. Fugise prin grădina din spatele casei şi luase drumul pădurii...

Episodul acesta a avut loc în ianuarie 1949. Singurul arestat atunci a fost Mihai Bragă, văr primar cu căpitanul şi care făcea şi el parte din organizaţie. A fost închis, bătut şi schingiuit la Focşani (pe atunci capitala judeţului), dar n-au putut obţine nimic de la el. Timp de cinci ani cît a stat în închisoare, a fost ţinut într-o celulă umedă şi întunecoasă, dezbrăcat în pielea goală. Cu tot acest tratament barbar, a mai trăit cîţiva ani, după ce a fost eliberat, avînd timp să povestească multora despre grozăviile pe care le-a îndurat.

„Codrul frate cu românul"

Atunci a început ultima şi cea mai crîncenă perioadă a vieţii căpitanului Mîndrişteanu. „Calea codrului" a însemnat pentru el tot ţinutul acela păduros de pe culmea în care se înfundau văile deschise la răsărit spre Siret şi închise la celălalt capăt şi pe care le cunoştea foarte bine. De cealaltă parte a culmii împădurite, se afla Valea Trotuşului, cu trenul şi şoseaua ei ce ducea prin Ghimeş spre Ardeal şi spre libertate.

Mîndrişteanu era hărţuit permanent de poterele securităţii care veneau de la Focşani cu autobuzul şi rămîneau în Valea Seacă zile în şir. Securitatea a căutat să recruteze informatori, dar se pare că n-a avut succes. Tăria căpitanului urmărit consta în faptul că, în afară de vărul său arestat, Mihai Bragă, el era singurul identificat de autorităţi şi urmărit. Ceilalţi membri ai organizaţiei „Mîna albă" s-au „dat la fund", cum se spune, şi îl ajutau, în mare taină. Circula zvonul că Mîndrişteanu dispunea de mai multe adăposturi în pădure, săpate în pămînt şi atît de bine camuflate, încît potera putea să treacă de nenumărate ori pe lîngă ele, fără să le poată descoperi. Nu ştiu dacă o fi fost adevărat, dar cred că dispunea şi de o reţea de gazde vrednice, care ştiau să fie prudente şi să-şi „ţină gura".

Este adevărat, totuşi, că în cîteva rînduri poterele l-au încolţit, dar curajosul căpitan a răspuns prompt cu rafale scurte şi precise de automat, reuşind să scape. Şi ca un făcut, de fiecare dată, după cîteva zile numai, se auzea că în cutare sau cutare comună, nu prea îndepărtată de Mîn-

În p. 28: căpitanul aviator Ion N. Mîndrişteanu în mijlocul camarazilor de zbor (primul din stînga, cu capul descoperit)

drişca, cineva aruncase o grenadă pe geamul camerei în care tocmai se ţinea... o şedinţă de partid. Şi, firesc am spune, toate aceste „grenade anticomuniste" erau puse în seama lui Mîndrişteanu!

Nu ştiu dacă zvonurile acelea aveau şi un temei de adevăr, dar diversiunea astfel creată a fost întotdeauna în folosul celui urmărit, căci potera părăsea poziţiile din pădure şi pleca spre alte „obiective" mai fierbinţi. Iar lumea respira uşurată şi îşi vedea mai departe de treabă.

Răzbunarea gelosului

Şi, totuşi, în ziua de 13 iulie 1950, Mîndrişteanu a căzut răpus de urmăritorii săi, dar nu pe culmea împădurită de la Valea Seacă, ci în comuna Parava, aproape de Bacău.

Se dusese la Parava să-şi vadă un prieten, Ionel Dimitriu. Acesta avea o soră frumoasă, Păuniţa, pe care se pare că o îndrăgise. L-a zărit un vecin gelos şi răzbunător, care a anunţat potera.

Securiştii au venit la ora prînzului, cînd toţi erau la masă. Mîndrişteanu şi-a dat seama de pericol şi a încercat să fugă. Dar în spatele casei nu mai era pădurea protectoare. Securiştii au deschis focul; se zice că ar fi ripostat şi el, dar o rafală l-a răpus.

A fost transportat imediat la Focşani. Aici a fost adus din beciul în care zăcea, dezbrăcat şi zdrobit în bătăi, vărul său Mihai Bragă, ca să-l recunoască. Şi l-a recunoscut...

Căpitanul aviator Ion N. Mîndrişteanu, ucis de securişti în ziua de 13 iulie 1950, n-are nici pînă astăzi mormînt, neştiindu-se în ce groapă comună i-a fost aruncat trupul sfîrtecat de gloanţe...

În sat la Mîndrişca vestea a ajuns repede. Notarul din Drăguşeni, o comună învecinată cu Parava, a telefonat la primăria din Mîndrişca, ştiind despre cine era vorba. Căci cine nu-l cunoştea sau nu auzise de Mîndrişteanu?

Poteraşii comunişti au mai stat la pîndă încă multă vreme. Încetul cu încetul, au mai fost „culeşi" cîţiva dintre cei care au făcut parte din organizaţia „Mîna albă". În afară de Mihai Bragă, ce s-a întors acasă după cinci ani, au mai fost întemniţaţi: Constantin Bîrdan, Gheorghe Sandu, Vasile Călăreţu, Constantin Grecea, adjutantul aviator Sandu din Sascut. Deoarece dovezile şi mărturiile împotriva lor erau foarte firave, toţi au luat pedepse uşoare, numai trei ani.

Fratele cel mic al lui Mîndrişteanu, Ghiţă Bragă, a fost arestat abia în 1959 şi a fost condamnat cel mai greu: 30 de ani temniţă. Din fericire pentru el, a venit un decret de amnistie şi a fost eliberat în 1963. Din toată „Mîna albă", a rămas singurul supravieţuitor... ■

IMPORTANT. Noul preţ al revistei. IMPORTANT.

Nu o astfel de înştiinţare am fi dorit, stimaţi cititori, să vă adresăm în pragul primăverii. Noile costuri generale de tipărire a revistei datorate creşterii preţurilor hîrtiei la o serie de produse şi manopere tipografice, la difuzare, la energie etc. etc. ne constrîng la a recurge la o nouă modificare a preţului revistei.

După numeroase calcule şi discuţii cu toate întreprinderile ce contribuie la publicarea revistei noastre, a rezultat un preţ de vînzare (care să acopere preţul de cost şi să permită o asigurare a veniturilor minime de redacţie în condiţiile în care salariile şi colaborările reprezintă cel mai modest capitol de buget) între 220-250 lei. **Comparativ cu alte reviste şi cărţi, acesta ar fi fost un preţ mai mic. Totuşi, datorită sprijinului FCMI dat revistei prin subvenţii şi donaţiile primite la acest început de an, mărturii ale importanţei naţionale şi sentimentale a** Magazinului istoric, **iată vă putem anunţa un preţ mai mult decît rezonabil:** 175 lei exemplarul, **începînd cu nr. 4, aprilie 1993.**

Nu avem în vedere — şi nici nu este posibil — vreun beneficiu, în afara legăturii noastre comune, redacţie şi cititori: existenţa Magazinului istoric.

În aceste condiţii, pentru a veni în sprijinul abonaţilor şi a le înlesni continuitatea colecţiilor, le oferim acestora de la 1 aprilie revista, prin abonament, la un preţ redus: 140 lei exemplarul.

Foarte important! **Costul abonamentului va rămîne neschimbat, chiar dacă vor interveni — nedorite de noi toţi — noi modificări la vînzarea cu bucata.**

În Catalogul presei interne, Magazin istoric **este înregistrat la poziţia 4055.**

Abonamentele se pot face la factori şi oficiile poştale, ca şi la filialele judeţene ale S.C. Rodipet S.A., numai între 1 şi 15 ale fiecărei luni.

De asemenea, pentru toate deficienţele apărute în primirea abonamentelor, vă rugăm să vă adresaţi filialelor judeţene ale S.C. Rodipet S.A., şi Regiei Autonome Poşta Română.

Se vede astfel încă o dată rolul pe care donaţiile dv. făcute FCMI l-au jucat şi-l joacă în existenţa celei mai populare şi ieftine cărţi de istorie din ţara noastră. Aceleaşi gînduri de mulţumiri le avem şi pentru marii donatori datorită cărora putem distribui numeroase burse anuale de studii în ţară şi premii pentru cărţile de istorie originale.

Vă mulţumim şi aşteptăm în continuare să primim sugestiile, observaţiile şi donaţiile dv.

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

• **APĂRAREA NAȚIONALĂ ȘI PARLAMENTUL ROMÂNIEI**, vol. I (cuvînt înainte: general-maior **Ion Safta**).
Editura militară, București, 1992, 376 pp., 865 lei: elaborată de un grup de cercetători din Institutul de Istorie și Teorie Militară – format din col. (r.) dr. Vasile Alexandrescu, Maria Georgescu, dr. Vasile Niculae, mr. dr. Ștefan Pâslaru, Dumitru Preda, dr. Marin C. Stănescu (coordonator) – lucrarea tratează, pentru prima oară în istoriografia română, implicarea Parlamentului în problemele apărării naționale, în a doua jumătate a sec. XIX și la începutul secolului nostru.

• **Aurelia Florescu — DACO-ROMÂNIA** (cu o prefață de conf. dr. **Virgil Joița**).
Editura Oltenia, Craiova, 1992, 192 pp., 400 lei: o carte despre istoria ideilor în revoluția de la 1848, cu privire specială asupra ideologiei naționale și a rolului și locului pe care orașul Craiova și profesorul Ioan Maiorescu (*Magazin istoric*, nr. 9/1992) l-au deținut în mișcarea de idei din epoca pașoptistă.

• **PROIECTE ȘI PLANURI DE OPERAȚII ALE MARELUI STAT MAJOR ROMÂN (PÎNĂ ÎN ANUL 1916).**
București, 1992, 192 pp. *+1 h.*: avînd ca autori pe mr. Alexandru Oșca, Dumitru Preda (coordonator) și mr. Eftimie Ardeleanu, volumul reproduce, integral sau parțial, 14 documente din fondurile Arhivelor Ministerului apărării naționale și unul din cele ale Arhivelor Statului.

• **Mihail Bruhis — RUSIA, ROMÂNIA ȘI BASARABIA 1812. 1918. 1924. 1940** (traducere din limba rusă și notă asupra ediției: **Alexandru Chiriac**; prefață: **Ion Țurcanu**).
Editura Universitas, Chișinău, 1992, 362 pp.: ediția în limba română a lucrării publicate în 1979 și consacrate istoriei raptului teritorial din 1812 și consecințelor sale asupra românilor dintre Prut și Nistru; autorul este cercetător la Centrul de cercetări științifice pentru Rusia și Europa de Est al Universității din Tel Aviv.

• **Silviu Brucan — GENERAȚIA IROSITĂ — MEMORII.**
Editurile Universul și Calistrat Hogaș, București, 1992, 270 pp., 350 lei: o autobiografie nudă a uneia dintre cele mai controversate personalități ale vieții politice românești dintre 1944-1993.

AUTORI — CITITORII

Concursul Magazin istoric, ediția 1993

După cum am anunțat în numărul trecut, în acest an revista noastră organizează un concurs într-o formulă nouă, răspunzînd astfel dorințelor exprimate de numeroși cititori de a diversifica modalitățile de prezentare a concursurilor *Magazin istoric*.

Actualul concurs dorim să fie pe deplin al cititorilor noștri, pe care îi invităm să fie nu numai *participanți* ci și... *autori*.

Concursul este organizat în două etape.

• *Prima etapă*, pe care v-o prezentăm în cele ce urmează, constă în trimiterea întrebărilor de către dv., stimați cititori, după care va urma selectarea lor în redacție și alcătuirea seriilor de întrebări.

• *A doua etapă* va consta în publicarea întrebărilor, dezlegarea lor de către participanți, trimiterea răspunsurilor la redacție, trierea răspunsurilor și, în final, desemnarea cîștigătorilor, prin tragere la sorți publică.

• IMPORTANT. În cadrul concursului se vor atribui două categorii de premii:

Categoria A: 15 premii în valoare de 2 000 lei fiecare. Cîștigătorii vor fi desemnați prin tragerea la sorți, la care participă *toți* cititorii care au trimis întrebări pentru concurs. Participarea se face pe baza buletinului de concurs însoțit de talon.

Categoria B: 20 premii constînd în diverse sume de bani și abonamente pe un an de zile la *Magazin istoric*, atribuite concurenților care au dat răspunsuri exacte la toate întrebările concursului. Cîștigătorii ambelor categorii de premii *A* și *B*, vor fi desemnați prin *tragere la sorți publică*. Data și locul acesteia vor fi anunțate din timp în paginile revistei, precum și prin intermediul presei și radioului.

Vă prezentăm acum *prima etapă* a concursului nostru, în cadrul căreia sînteți invitați, stimați cititori, să colaborați cu noi în alcătuirea întrebărilor actualei ediții a concursului *Magazin istoric*.

• *Bibliografie:* numerele revistei apărute în anii 1990, 1991, 1992 și nr. 1-3/1993. Vă sugerăm ca întrebările să fie cît mai... originale, într-o cît mai atractivă și succintă redactare și, desigur, să fie alcătuite numai pe baza articolelor publicate în numerele de revistă menționate în bibliografie.

• Cititorii care doresc să colaboreze la organizarea concursului sînt rugați să ne trimită *o singură întrebare*, scrisă pe o singură față a unei file de hîrtie pe care vor fi menționate, pe lîngă textul întrebării: *răspunsul corect; numărul de revistă; pagina și titlul articolului pe baza căruia a fost alcătuită întrebarea; numele și prenumele cititorului; adresa sa completă* (localitate, județ, stradă, bloc, apartament etc.); *profesiunea*. Aceasta devine buletin de participare la tragerea la sorți categoria *A*.

Cititorii care doresc să propună mai multe întrebări, le vor trimite transcrise separat, fiecare pe cîte o foaie de hîrtie, menționînd de fiecare dată toate celelalte date. Nu va fi însă luată în considerație, pentru selectarea în vederea publicării, decît *o singură întrebare* pentru fiecare corespondent.

La coala de hîrtie pe care

AUTORI CITITORII

este transcrisă întrebarea va fi atașat și alăturatul talon de participare. Concurenții care doresc să participe cu mai multe întrebări la selecția în vederea publicării întrebărilor vor atașa taloanele corespunzătoare numărului de întrebări trimise.

• *Nu uitați:* toți cititorii care ne trimit întrebări pentru concurs participă la tragerea la sorți *categoria A*, pentru desemnarea celor 15 cîștigători ai celor 15 premii în valoare de 2 000 lei fiecare.

Întrebările selectate pentru concurs vor fi publicate cu menționarea numelui cititorului-autor.

Termenul ultim de expediție a plicurilor cu întrebările propuse pentru concurs este de 15 aprilie 1993, pe adresa: Revista *Magazin istoric*, C.P. 1-702, București, cu mențiunea: *Concursul Autori - cititorii.*

Amănunte despre etapa a doua a concursului — în numerele viitoare.

• *Rețineți, deci!* Participînd la actuala ediție a concursului *Magazin istoric* aveți posibilitatea de a fi *coautori ai întrebărilor sale, cîștigători ai unuia sau mai multor premii din categoria A* și, respectiv, *cîștigători ai unuia sau mai multor premii din categoria B.*

Așteptăm acum întrebările dumneavoastră!

• Dar, așteptăm și *SPONSORI!* Sponsorii au astfel posibilitatea ca, prin intermediul revistei noastre, să se prezinte unor largi cercuri de cititori cu activitatea și reușitele lor.

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

A

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

COPERTELE

(1) Desprinzînd din vechi scrieri pilde de înțelepciune pentru urmași, Nicolae Iorga a reținut — într-una din culegerile sale de cugetări — și aceste gînduri ale voievodului cărturar Dimitrie Cantemir: „Precum nenumărate picăturile ploii, din nouri cu răpeziciune pe pămînt căzînd, un vuiet oarecare dau, iară vreun glas tocmit nicicum, și precum toate coardele unui organ de muzică, deodată lovindu-se, un răsunet oarecare dau însă vreo melodie tocmită și după pravilele muzicei alcătuită nici cum nu se aude, așa este și voroava multă și toate deodată".

„Pravile ale muzicii" pe care această tînără — imortalizată de pictorul italian Orazio Gentileschi (1563-1639) într-un tablou păstrat acum la National Gallery of Art din Washington — pare a le descifra, transmițîndu-ne, peste secole, petala unei clipe de istorie **(Anticari și arheologi**, p. 61)

(2) „Planurile noastre primordiale au fost mult mai mari. În 1806, am crezut că vom cuceri cele două Principate... și că vom organiza din ele patru guvernăminte ruse". Pacea de la București din 1812 care ne-a răpit Basarabia a dat expresie parțială planurilor expansioniste ale țarismului, și a rămas un tipic rapt teritorial săvîrșit cu concursul altor mari puteri la fel de interesate în impunerea dominației lor în această zonă a lumii. Cele trei imagini de pe coperta noastră ne fac martorii unei alte prezențe expansioniste în țările române **(de sus în jos)**: trupele austriece la București (1789), Hotin (1788) și Iași (1788) **(Din culisele unui rapt teritorial**, p. 3)

(4) Sistemul parlamentar britanic este una dintre cele mai vechi mărturii ale democrației europene. Astfel arăta această instituție în vremea lui Henric VIII **(2 500 ani de democrație**, p. 47)

PLANȘELE

O nouă selecție de fotografii **inedite**, puse la dispoziția noastră de Colecțiile speciale (Cabinetul de fotografii) ale Bibliotecii Naționale, rememorează secvențe semnificative ale vieții politice interbelice românești. În depistarea și alegerea lor ne-am bucurat de concursul doamnei **Ana Pleșia**, căreia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

(1) **Septembrie 1933:** semicentenarul Castelului Peleș. În fotografie un grup de personalități militare participante la festivități: **(de la stînga la dreapta)**: generalii N.M. Condiescu, Al. Manolescu, Paul Angelescu, maiorul Polihron Dumitrescu și generalul Ion Antonescu

1 decembrie 1936: Serbările Unirii, la București; inaugurarea Arcului de Triumf. Între cavalerii Ordinului „Mihai Viteazul" prezenți la festivități, s-a aflat și Ion Mihalache (cu căciulă albă, în rîndul întîi, al doilea **de la stînga la dreapta)**

(2) (3) I.G. Duca — scriitorul, diplomatul și omul politic — în memoria peliculei fotografice. Iată-l în cabinetele sale de lucru din București și Măldărești, acolo unde îi plăcea să se retragă în clipe de răgaz, căutînd prietenia florilor și în viltoarea vieții politice (cele două fotografii de grup ni-l înfățișează în mijlocul colaboratorilor și ziariștilor, în momentul întoarcerii sale din vizita pe care a făcut-o în Franța, în iulie 1933)

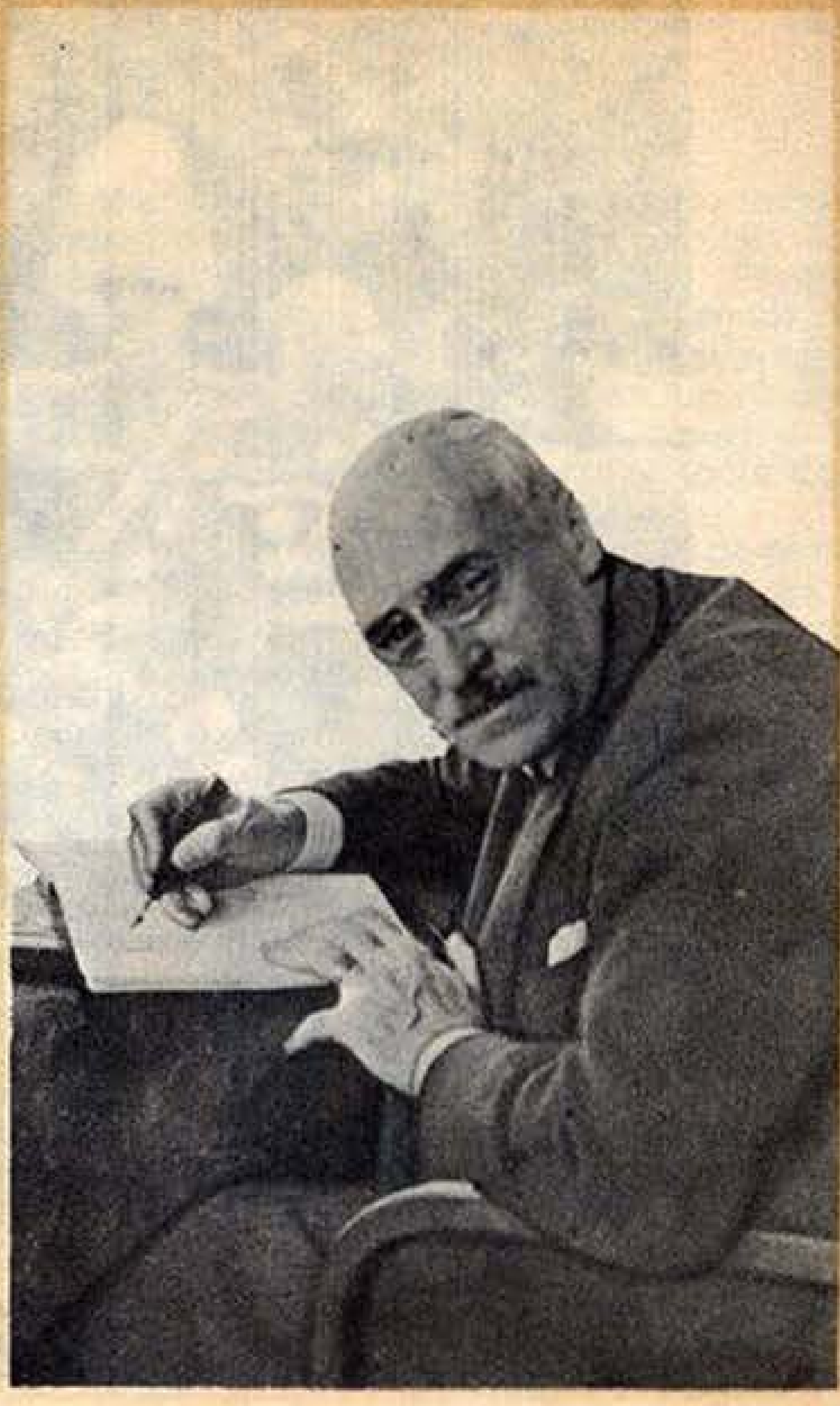
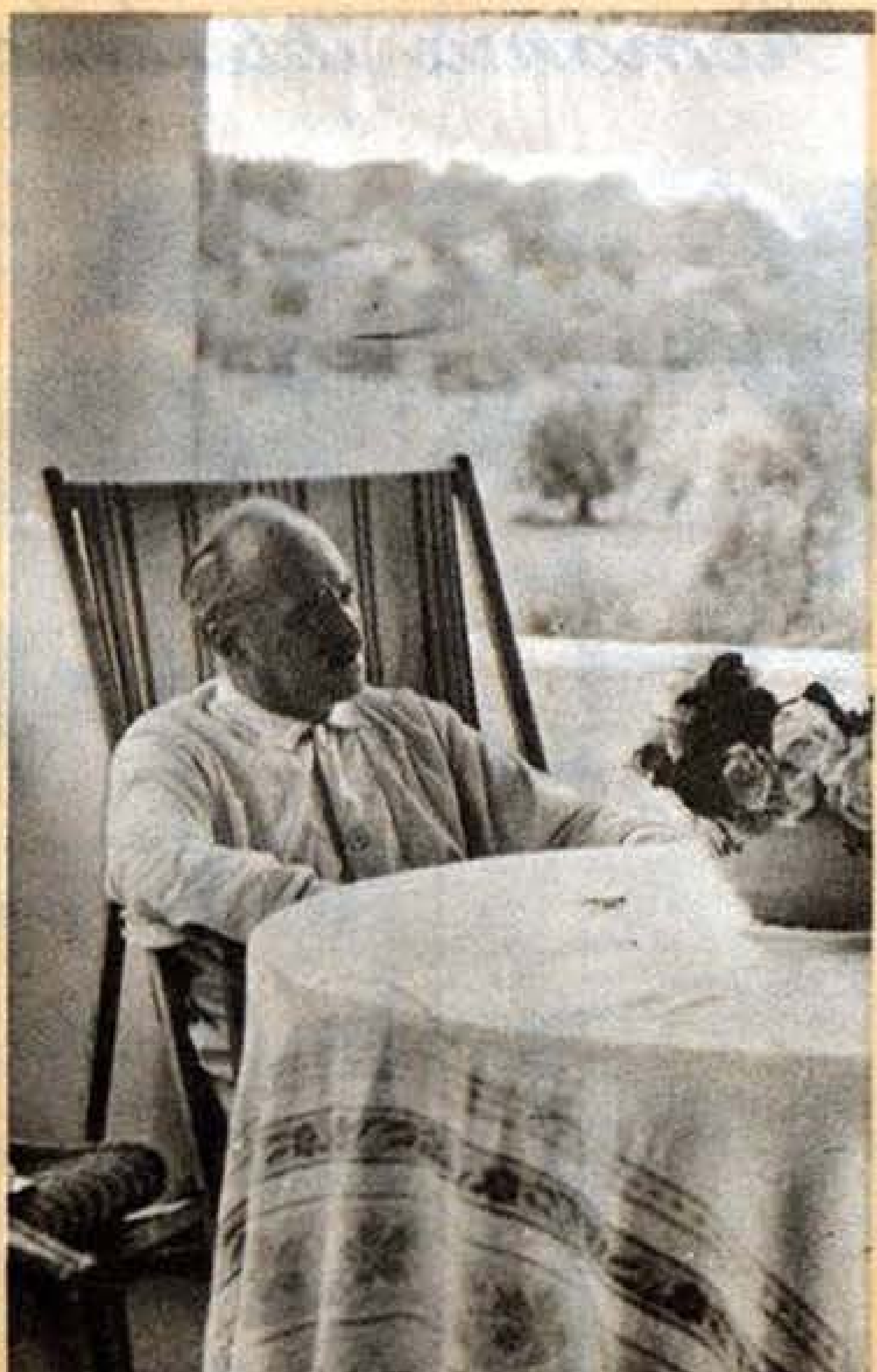
(4) **19 august 1920:** mareșalul Joseph Joffre la București, înconjurat de personalități ale vieții politice românești **(de la stînga la dreapta)**: C. Argetoianu — ministru de interne, generalul Al. Averescu — președintele Consiliului de Miniștri și I.I.C. Brătianu — președintele Partidului Național-Liberal

12-14 iulie 1934: însoțit de V. Slăvescu, R. Irimescu, Dinu Cesianu și generalul I. Sichitiu, președintele Consiliului de Miniștri Gheorghe Tătărescu au efectuat o vizită oficială în Franța, fiind primiți la Palatul Élysée, printre alții, de către primul ministru Gaston Doumergue și ministrul de externe Louis Barthou

Album istoric
Viața politică în România interbelică

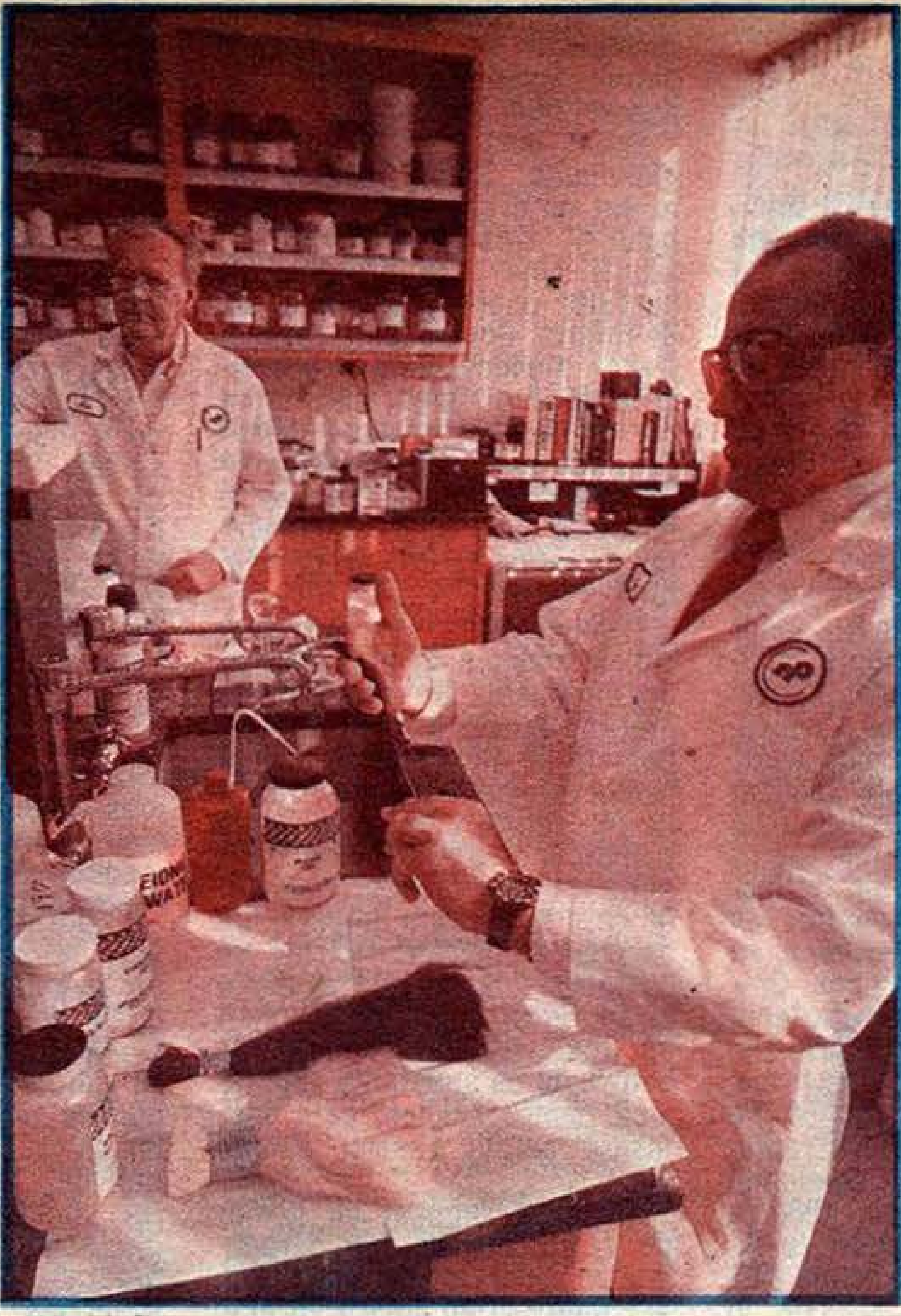

RHÔNE POULENC

CĂLĂTORIE ÎNTR-O LUME NECUNOSCUTĂ

În ciuda numărului tot mai mare de medicamente destinate tratării afecțiunilor cardiovasculare, acestea rămîn principalul ucigaș mondial, reprezentînd cauza a 25% din decesele înregistrate anual pe glob. În țările dezvoltate, nu numai tratamentul, dar și profilaxia bolilor cardiovasculare constituie o preocupare majoră. Este mult mai ușor și mai economicos să faci educație sanitară pentru prevenirea bolilor cardiovasculare, decît să tratezi infarctul de miocard sau afecțiuni cronice ale inimii. Iar impactul bolilor cardiovasculare nu duce numai la scăderea duratei de viață, ci debilitează profund indivizii afectați, creîndu-le probleme de ordin social și economic. De aceea în mass-media occidentală se face mai puțină reclamă țigărilor și foarte multă în favoarea mișcării, a folosirii unor alimente sărace în colesterol și grăsimi. Așa se explică, de exemplu, scăderea în S.U.A., în ultimii 20 ani — în ciuda ritmului de viață trepidant — a numărului de cazuri de cardiopatie ischemică, de hipertensiune arterială, de accidente vasculare cerebrale. La noi, situația se prezintă invers și, ceea ce este și mai alarmant, sporește ponderea pacienților cu infarct de miocard aflați sub vîrsta de 50 ani.

Vitamina B6 poate reduce riscul de infarct

Industria farmaceutică mondială alocă anual un sfert din bugetul pentru cercetare și dezvoltare descoperirii de noi metode terapeutice și medicamente care să influențeze în mod pozitiv evoluția bolilor cardiovasculare. Pentru aceasta, trebuie identificați factorii de risc generali și individuali.

Un factor de risc recunoscut de toată lumea îl constituie fumatul. Dar cum numărul celor care reușesc să renunțe la țigară rămîne foarte mic, eforturile sînt dirijate spre producerea unor filtre cît mai bune. Filtrul de țigară este realizat din fire de acetat de celuloză. Prin cele două uzine ale sale – cea de la Freiburg, din Germania, și de la Santo-André, din Brazilia – *Rhône-Poulenc* se află pe locul trei în lume. Grupul produce doar materia primă, nu și filtrul propriu-zis.

Ideea a aparținut altei firme, Eastman Kodak, în anii '50. Pe atunci, țigările cu filtru reprezentau doar 10% din consumul mondial. Abia după 1960 a sporit cererea de țigări cu filtru, ele ajungînd să ocupe 64% din total în 1984 și 71% în 1990. Și, mizîndu-se pe sporirea cererii în țările din Europa de Est, se speră o creștere a cererii pentru fire de acetat cu 7,1% pe an.

Firele de acetat sînt obținute pornindu-se de la lemn. Pinul de Hemblock – o specie rară – furnizează lemnul din care se obțin, în urma procedeului de acetificare, fulgi. Dizolvați în acetonă, aceștia se transformă într-un colodiu vîscos care, trecut printr-o mașină de laminat, dau naștere unor filamente, mai groase sau mai subțiri, din care se obțin filtrele apoi. Cele mai bune sînt filamentele în formă de Y, care permit fumului să treacă, dar opresc gudroanele.

Există însă și factori de risc individuali. Studii recente au arătat că o componentă a sîngelui – rareori măsurată –, atunci cînd este prezentă în surplus, poate tripla riscurile de infarct. Componenta respectivă – hemocysteina – primejduiește mai ales sănătatea persoanelor cu o dietă deficitară sau care au o predispoziție genetică. Riscul poate fi micșorat prin aport suplimentar de vitamina B6 sau de acid folic.

Hemocysteina, un amino-acid, ia naștere în mod normal în organism, în procesul de metabolizare a proteinelor. Cercetările au arătat că nivelul hemocysteinei este mai ridicat la persoanele care au o boală genetică, numită hemocystinurie, și care provoacă atacuri de cord la o vîrstă timpurie. De asemenea, niveluri ridicate de hemocysteină au fost asociate și cu riscul sporit de a suferi un atac vascular cerebral. Se bănuiește că substanța este toxică pentru celulele care căptușesc pereții vaselor sanguine.

Testul a implicat un număr de 14.916 medici, toți bărbați. Într-un interval de cinci ani, 271 dintre ei au suferit un atac de cord. Comparîndu-se nivelul de hemocysteină al celor care s-au îmbolnăvit cu cel al restului membrilor grupului, s-a stabilit că persoanele cu nivel sporit de hemocysteină prezentau un risc de 3-4 ori mai mare. Concluzia a fost că era vorba – în cazul celor 271 medici – mai curînd de probleme de metabolism și deficiențe ale dietei decît de hemocystinurie. Se consideră că doar 10% din populație prezintă un nivel mai mare de hemocysteină. Vitamina B6, cea care corectează asemenea deficiențe, se găsește în cereale, legume, lapte, drojdie, alimente pe care, de regulă, oamenii le consumă în cantități adecvate.

În urma cercetărilor pe care le-am menționat, s-a spus că prezența în cantități sporite a hemocysteinei în sînge se află la originea unor atacuri de cord produse la vîrste mai fragede și la persoane care nu se încadrează în categoria celor cu risc major (fumători, cei cu nivel mare al colesterolului în sînge). Oricum, sînt necesare noi cercetări pentru a putea trage concluzii definitive. Și, în plus, prea puține spitale dispun de aparatura necesară pentru a putea măsura nivelul seric al hemocysteinei.

Ce se poate și ce nu se poate, încă

Laboratoarele *Rhône-Poulenc Rorer* s-au axat mai ales pe cercetarea factorilor individuali de risc. Cum cele mai multe dintre atacurile de cord se datoresc formării de cheaguri de sînge sau (și) depunerilor de grăsimi pe arterele coronariene, *Rhône-Poulenc Rorer* studiază ambele cauze și interacțiunea lor. Astfel, un program de cercetare, privind tromboza, caută să descopere metode noi de a preveni formarea de cheaguri, atît în vene cît și în artere. Tromboza venoasă duce la aproximativ 200.000 decese pe an în S.U.A., o cifră comparabilă cu a celor provocate de atacurile vasculare cerebrale sau de cord. Tromboza venoasă este cauza tăcută a morții care survine adesea după operație. Pentru a o preveni, sînt necesare perioade prelungite de tratament post-operator. În cazul trombozei arteriale, cercetarea se axează pe tehnici de biotehnologie.

Tot în Statele Unite, aproximativ 60% dintre persoanele peste 35 ani au un nivel al colesterolului seric ce depășește 200 mg% și mai mult de 30% peste 240 mg%. De asemenea, se apreciază că 18% dintre adulții planetei suferă de hipertensiune. *Rhône-Poulenc Rorer* a pus la punct un program de cercetare axat atît pe terapiile existente, cît și pe investigarea unor noi căi de atac. Cele mai multe dintre produsele farmaceutice de azi vizează repararea efectelor negative deja instalate. *Rhône-Poulenc Rorer* urmărește să pună la punct produse care să prevină apariția și să înlăture factorii favorizanți ai bolilor cardiovasculare. Înainte de a vă prezenta - așa cum am procedat și numărul trecut, pentru bolile infecțioase - produsele *Rhône-Poulenc* deja existente în farmaciile noastre, cît și pe cele care nu au ajuns încă la noi și proiectele de viitor ale grupului, încă două elemente. Piața produselor pentru boli cardiovasculare se cifra în 1990 la 28 miliarde dolari și se estimează că va atinge, în anul 2000, 70 miliarde. Asociația cardiologilor americani a apreciat că în 1992 costul total al bolilor cardiovasculare s-a ridicat la peste 100 miliarde dolari, costul medicamentelor reprezentînd sub 20% din această sumă.

În farmaciile noastre va exista în curînd medicamentul *Clexane* (enoxaparin), un antitrombotic pentru profilaxia trombozei venoase profunde post-operatorii, tratamentul bolii deja instalate cît și pentru persoanele obligate la o imobilizare prelungită și unde apar asemenea riscuri. Medicamentul dă rezultate deosebite în prevenirea trombozei venoase post-operatorii, evită complicațiile legate de utilizarea heparinei și este administrat într-o singură doză zilnică. *Rhône-Poulenc Rorer* este pe punctul de a pune la punct și o variantă auto-injectabilă, ceea ce va ușura foarte mult utilizarea de către pacienți.

Sectral (acebutolol) este un beta-blocant cardioselectiv, indicat pentru hipertensiune și angină pectorală, administrabil tot într-o singură doză zilnică.

Rhône-Poulenc Rorer mai produce: *Celectol* (celiprolol) un beta-blocant cardioselectiv, vasodilatator, utilizabil contra hipertensiunii și cardiopatiei ischemice; *Lozol* (indapanid), un diuretic pentru hipertensiune și edemele din insuficiența cardiacă congestivă; *Vasten* (pravastatin) un inhibitor al HMG CoA reductazei, pentru tratamentul hipercolesterolemiei, lansat cu succes în 1991 în Franța și vîndut în colaborare cu Bristol-Myers-Squibb; *Frumil* (furosemid) un diuretic utilizat în insuficiența cardiacă congestivă; *Captea/Captolane* (captopril și captopril/hydroclorothiazid) un inhibitor al enzimei de conversie a angiotensinei, indicat pentru tratamentul hipertensiunii și insuficienței cardiace congestive; *Cordipatch/Nitrong/Nitrolingual* (nitroglycerin) o gamă de produse conținînd nitroglicerină, pentru prevenirea și tratamentul anginei pectorale; *Risordan* (isosorbid dinitrat), contra anginei pectorale; *Sermion* (nicergolină), un vasodilatator cerebral, pentru tulburările provocate de disfuncționalitățile cerebrovasculare.

Sînt pe punctul de a fi lansate *Dilacor XR* (diltiazem), un blocant al canalelor de calciu, indicat pentru tratamentul hipertensiunii, și *Ikorel* (nicorandil), un vasodilatator coronarian, pentru tratamentul de urgență al anginei pectorale. Este unul dintre primele produse ale unei noi clase de agenți anti-anginoși, care activează canalele pentru potasiu.

Sînt avansate cercetările pentru un inhibitor al reductazei HMG CoA (dalvastatin), un agent oral pentru inhibarea enzimei ce controlează biosinteza colesterolului, printre ale cărui avantaje se numără și o mai bună distribuție în locurile unde se produce biosinteza colesterolului.

Rhône-Poulenc Rorer - a inițiat cercetări și în domenii de avangardă, precum inhibitori ai enzimei acyl colesterol acyl transferază (care acționează asupra absorbției colesterolului în tractul gastrointestinal), o biotehnologie antitrombotică (fragmentul de recombinare al factorului von Willebrand) și antagoniști ai adenozinei, care să producă o vasodilatare selectivă, evitînd efectele secundare precum tahicardia și eliberarea suplimentară de renină. ■

(Va urma)

Dorin MATEI

CRONICI DE FAMILII

BELDIMANII

RADU BELDIMAN,
MIHAI SORIN RĂDULESCU

Spița neamului Beldimanilor începe la 1579 cu șoltuzul Grigore Beldiman, **menționat în documente pentru pricini în ținutul Sucevei, unde s-ar înțelege că și locuia și „diriguia". El a avut sigur doi fii:** Gheorghiță, **menționat ca vornic în 1610, și pe mai cunoscutul** Nichifor, **hatman și logofăt. Mai cunoscut, pentru că acesta din urmă a fost unul dintre boierii răzvrătiți împotriva lui Ștefan Tomșa voievod (1611-1615; 1621-1623), în octombrie 1615. Letopisețul lui Miron Costin ne furnizează amănunte: „Dacă au văzut boierii că nu va să iasă Ștefan-vodă de bunăvoie din scaun, au vinit cu război, cărora au ieșit Ștefan-vodă cu gloatele sale de lăturea tîrgului [Iași], deasupra Fîntînii lui Păcuraru, și scosesă și tîrgul tot Ștefan-vodă, cu arma, cine cu ce avé. Și despre vii au orînduit de au lovit călărimea ce avé din dos pe gloata boierilor". Oastea răzvrătiților a fost înfrîntă; 75 boieri, între care vornicul Bărboi și fiul său, au fost executați. Trei dintre capii răzvrătiților — logofătul Nichifor Beldiman, hatmanul Sturdza și vistiernicul Boul — s-au refugiat în Țara Românească, unde au găsit sdăpost la domnitorul Radu Mihnea, „mare nepriiatin" al lui Tomșa. Cei trei fugari au fost ajutați să ajungă la Istanbul, cu pîră împotriva domnului moldovean. Norocul nu le-a surîs însă; vizirul a poruncit să fie arestați și i-a trimis domnului la Iași. „Deci, cît i-au adus ceaușii — scrie Miron Costin —, îndată le-au tăiat capetele și le-au aruncat trupurile în Siret".**

Dregători, ierarhi și cărturari

După moartea năprasnică a lui Nichifor Beldiman, în octombrie 1615, neamul său s-a ținut departe de politică. Decapitatul fusese căsătorit cu *Ana Mânja,* cu care a avut doi fii, pe *Toader* logofăt și *Mihăilaș* vornic de poartă, precum și o fiică, *Maria,* căsătorită cu vornicul Savin Prăjescu, rudă a Movileștilor.

Astfel, la mijlocul veacului XVIII, întîlnim mai multe acte prin care văduva logofătului Nichifor, împreună cu cei trei copii ai săi, făcea un schimb de sate cu soborul mănăstirii Sucevița și ridica din temelie două aripi de construcții la mai sus-numita mănăstire, pentru care soțul ei dăduse 100 taleri, de unde se poate trage concluzia că familia își avea reședința tot în părțile de miazănoapte ale Moldovei. Filiația neamului în veacurile XVII-XVIII rămîne deocamdată destul de confuză, documentele ce vor fi descoperite în viitor urmînd să aducă noi deslușiri.

La începutul sec. XVIII, mai precis în 1714, hatmanul Neculce, cronicarul, aflat în exil în Rusia, intervine la Petersburg pentru ajutorarea unor boieri moldoveni, printre care și pîrcălabul *Constantin Beldiman.* Avînd greutăți bănești, acesta din urmă zălogește și apoi vinde părți din moșia Tețcani (Bacău), poate și pentru răscumpărarea copiilor săi luați prizonieri în Rusia. Rangurile modeste deținute în această vreme de boierii Beldimani, proprietari în ținutul Fălciului, indică însă declinul economic și politic al familiei (unii dintre ei nu posedau chiar nici o dregătorie). Așa se și explică probabil faptul că Dimitrie Cantemir, în a sa *Descriere a Moldovei,* nu pomenește acest neam în lista familiilor boierești și de ce paharnicul Costandin Sion, în *Arhondologia* sa, le indică o obîrșie răzășească. Este adevărat totuși că descendența Beldimanilor din secolele XIX și XX din logofătul Nichifor Beldiman a fost contestată de unii specialiști, deși numele unor moșii și proprietăți se întîlnesc în continuare în posesia acestei familii. În veacurile XVII și XVIII, Beldimanii se înrudiseră cu alte vechi familii moldovenești, precum Tăutu, Moțoc, Huhulea, Pătrășcanu, Gorovei etc.

Informațiile documentare

În imagini: Vornicul Alexandru (Alecu) Beldiman (stînga) și Filip (Filaret) Beldiman.

despre neamul Beldimanilor se înmulțesc odată cu vornicul *Grigore Beldiman*, căsătorit cu *Anița Neniul* (din neamul lui Costache Negri; Magazin istoric, nr. 11-12/1985). Ei au avut cinci copii: *Ioniță*, căpitan și staroste la Cernăuți, *Bălașa*, *Constantin*, stolnic și ban, căsătorit cu fiica lui Toader Cocriș, *Gheorghe*, stolnic, vornic, ban, ispravnic de Fălciu, și *Andrei*, postelnic, comis și stolnic. Dintre ei s-a distins Gheorghe Beldiman (mort în 1792), căsătorit întîi cu Maria Costachi Epureanu, iar apoi cu Măriuța Lefter, sora soției lui Enache Kogălniceanu. Casele sale din Iași se aflau pe Ulița sîrbească și pe strada Strîmbă. Prin copiii acestuia — *Anastasia*, soția spătarului Constantin Rosetti, *Alexandru*, *Ioan*, *Filip* și *Dumitrache* — familia Beldimanilor își va face simțită prezența și în viața culturală a țării.

Alexandru (Alecu) Beldiman (1760-1826) s-a numărat printre pionierii culturii române moderne, fiind autor al multor traduceri din literatura franceză (Florian, Voltaire, Abatele Prévost, Regnard ș.a.). Opera sa principală este însă *Tragodia sau mai bine a zice jalnica Moldovei întîmplare*, apărută în 1861 sub îngrijirea lui Alecu Balica, cu subtitlul *Eterie sau jalnicele scene prilejuite în Moldova din răzvrătirile grecilor*. Ea prezintă o valoare deosebită din punct de vedere documentar, fiind mărturia unui martor ocular al evenimentelor din 1821. Tot lui Alecu Beldiman i se datorează și cîteva din primele meditații poetice ale literaturii noastre: *Asupra lumei*, *Pentru om*, *Pentru dușmanul ominirei* ș.a. Cea de a doua soție a sa, Elena, a fost sora poetului Costache Conachi, iar cea de a treia, Elena Greceanu, a fondat spitalul din Bîrlad, instituție ce-i va purta numele. Și în încheierea acestei scurte evocări, să spunem că în *Epigonii* săi, M. Eminescu îi închina un vers lui Alecu Beldiman: „Beldiman vestind în stihuri pe războiul inimic".

Preocupări literare au avut și frații săi Ioan și Dumitrache. Primul dintre ei — căpitan, sulger, postelnic — și-a ocupat timpul liber traducînd din limba greacă; Dumitrache (mort în 1837) — ban, spătar, vornic, medelnicer — a scris împreună cu Nicolae Dimachi și Costache Conachi *Comedia banului Costandin Canta, ce-i zîc Căbujan și cavaler Cucoș*, una dintre primele opere dramatice ale literaturii române. Soția sa, Smaranda Neculce Mutu, cobora direct din marele cronicar Ion Neculce.

O figură remarcabilă a familiei a fost Filip (Filaret) Beldiman (1770-1844). Stareț la mănăstirea Slatina, a lăsat aici un portret al său, pe spatele acestuia consemnînd principalele date ale vieții sale. Probabil că tabloul a fost zugrăvit în timpul stăreției sale, dar mai tîrziu, cînd a ajuns episcop de Huși, a cerut pictorului să-i completeze portretul cu o eșarfă pe care apare însemnul noii funcții. Din consemnările aflate pe spatele tabloului aflăm că Filaret s-a născut la 18 octombrie 1770 și a intrat în cinul monahal la 13 noiembrie 1792 sub oblăduirea lui Veniamin Costachi, de a cărui protecție s-a bucurat multă vreme. În decembrie 1812, după cum singur o spune, „s-a înstrăinat în Țara Românească", unde în vara anului urmator a fost hirotonisit arhiereu de către mitropolitul Ungrovlahiei Nectarie, fiind egumen al mănăstirii Negru Vodă de la Cîmpulung. Aici se află un mare portret mural în interiorul bisericii mănăstirii, înfățișîndu-l în odăjdii arhierești. Se pare că avea unele încurcături, fiind apăsat de o sumă de 50 000 de taleri. Din această pricină a fost nevoit să-și vîndă în pagubă o parte din bunurile pe care le avea în Moldova, spre a putea face față cheltuielilor, avînd soroc stabilit de către domnitorul Ioan Vodă Caragea să refacă din temelie biserica „cu aceeași piatră rămasă de la Negru Vodă". A reușit să plătească integral și la timp datoriile, cu dobînzi cu tot, și, bucurîndu-se și de protecția marilor boieri munteni Grigore Brâncoveanu și Constantin Bălăceanu, a rămas la conducerea mănăstirii din Cîmpulung pînă în aprilie 1837.

Întors în Moldova, pentru o vreme a fost stareț la Slatina, unde a zidit un impunător turn la poarta de intrare, instalînd acolo un paraclis în care se slujea în timpul iernii. În ultimii ani ai vieții i s-a încredințat administrarea intereselor Mitropoliei din Iași. În 1833, cînd era încă în Muntenia, a ctitorit o biserică la Cornești-Miroslava (la sud de Iași), moșie a familiei și unde aveau să se nască ultimii Beldimani trăitori în Moldova. Mai tîrziu, aici s-a născut și poetul Dimitrie Anghel, al cărui bunic, Anghel Constantin, cumpărase în 1860 moșia și conacul. Momentul morții lui Filaret Beldiman a fost înconjurat de tăcere. Știm că evenimentul s-a produs în cursul anului 1844 (decesul fiind provocat probabil de holeră).

Profirița — „contesă de Miroslava"

În generația următoare, familia Beldiman s-a despărțit în două ramuri: a lui Alexandru (Alecu) și cea a lui Dumitrache, ambele încuscrite cu neamuri mari din aristocrația Moldovei. Profira (1792-1870), fiica lui Alecu Beldiman, s-a căsătorit în 1814 cu logofătul Dumitrache Cantacuzino-Pașcanu, ei fiind ctitorii spitalului Sf. Treime din cartierul ieșean Tătărași. La Iași, alături de casele vornicului Alecu Beldiman, se afla impunătoarea reședință a vel logofătului Dumitrache Cantacuzino-Pașcanu și a soției sale, una dintre cele mai falnice case boierești ale Iașului (prima pe dreapta cînd urci Dealul Copoului). În această casă a locuit regele Ferdinand, împreună cu familia sa, în vremea refugiului la Iași

din timpul primului război mondial. Această casă găzduise însă, în 1855, evenimente ce cunoscuseră un mare răsunet în epocă, după cum aflăm din *Suveniruri contimpurane* ale poetului Gheorghe Sion. Astfel, după moartea lui Dumitrache Cantacuzino-Pașcanu, în 1850, văduva sa Profirița, după ce-și jelise destul preaiubitul soț, într-o bună zi se hotărî să se întoarcă la cele lumești. Cu surugiul țigan pe capră și însoțită de un alt rob țigan, pe nume Dincă, la care ținea foarte mult, a plecat cu rădvanul tocmai la... Paris. Călătoria a durat nu mai puțin de 45 zile.

Ajunsă în capitala Franței, a ținut casă deschisă, în cartierul St. Germain, pe galbenii ce-i veneau din Moldova, pentru nobilimea Parisului, autointitulîndu-se „princesse Cantacuzène née comtesse de Miroslava" (prințesa Cantacuzino născută contesă de Miroslava). Și nefiind mulțumită de bucătar, l-a pus pe Dincă să-i caute altul. Acesta i-a adus-o pe tînăra pariziană Clémentine. Coana Profirița era foarte atașată de robul ei Dincă, fiul unei roabe țigănci Maria, care-și făcuse serviciul mai ales prin iatacul boieresc și cum dumnealui logofătul Dumitrache nu putuse avea copii cu soția sa...

Băiat frumos, harnic și destoinic, Dincă a știut să-și atragă într-atît afecțiunea stăpînei, încît aceasta nu se mai putea lipsi de serviciile sale. Și ce era firesc să se întîmple, s-a întîmplat. Dincă s-a îndrăgostit de Clémentine, care nu bănuia că, în vinele iubitului său, sîngele împăraților Bizanțului se „îndulcise" cu acela al roabei țigănci Maria. Dar cînd, după trei ani, coana Profirița s-a întors la Iași, adevărul n-a mai putut fi ascuns și tînăra franțuzoaică nici măcar n-a vrut s-audă de o eventuală căsătorie. Și lucrurile s-au zvonit pînă sus de tot, la curtea domnească, unde Grigore Alexandru Ghica, principele animat de ideile liberale ale epocii, hotărî să coboare într-o seară la cină la mătușa sa Profirița. Folosind toate argumentele, a încercat s-o convingă pe mătușă să-i „dea carte de iertare" lui Dincă. Truda i-a fost zadarnică. La plecarea lui vodă, Profirița l-a chemat pe Dincă, i-a tras o pereche de palme și i-a spus că atîta vreme cît ea va trăi, nu se va putea lipsi de el și că va rămîne robul ei. Pierzîndu-și cumpătul, bietul Dincă a dat fuga în odaia sa, și-a încărcat pistolul, și, repezindu-se la Clémentine, i-a tras un glonte în inimă, după care s-a împușcat și el în cap. Chiar în aceeași noapte de noiembrie 1855, povestește Gh. Sion, domnitorul, aflat în ședința Divanului, a fost înștiințat de cumplita tragedie, pe care, cu toate stăruințele sale personale, nu o putuse înlătura. Atunci, împreună cu sfetnicii săi, a hotărît să nu ridice ședința Divanului, pînă nu va rezolva problema emancipării robilor țigani.

Cocoana Profirița și-a dezrobit țiganii, dîndu-le și unele ajutoare, și, roasă de remușcări, și-a petrecut mulți ani ocupîndu-se cu milostivenii și binefaceri, pentru ca, din 1870, să treacă la odihna de veci în gropnița străbunilor de la biserica Tălpălari.

Un cititor al presei moderne

Cel de-al doilea copil al vornicului Alecu Beldiman a fost *Vasile*, (mort în 1853), ce a ocupat, pe rînd, diverse dregătorii: postelnic, vornic, agă și pîrcălab la Galați. S-a căsătorit cu Maria Mavrocordat, soră cu Zoe Mavrocordat-Brâncoveanu — prima soție a lui Gheorghe Bibescu, domnul muntean, devenită la bătrînețe stareță a mănăstirii Samurcășești-Ciorogîrla, unde a și fost îngropată. Ei au avut doi băieți: *Vasile* (1831-1871), ofițer, căsătorit cu Elena Sturdza-Scheianu, și *Alexandru* (1832-1898), al cărui nume îl poartă astăzi o stradă din centrul Capitalei.

După studii în Elveția și la Paris, s-a întors în țară. S-a căsătorit în 1853 cu Smaranda (Emma) Callimachi (1838-1934), fiica vornicului Alexandru Callimachi de la Stîncești (Botoșani) și a Mariei Cuza. A participat cu tot sufletul la lupta pentru Unire, alegerea lui Cuza în cele două țări prilejuindu-i o bucurie deosebită, cel ales fiind și ruda soției sale.

Sub domnia lui Cuza, Al. V. Beldiman a ocupat funcțiile de prefect de Ilfov (1864-1865) și apoi de prefect al Poliției Capitalei, funcție pe care o ocupa și în momentul detronării lui Cuza. În noaptea aceea de 10 spre 11 februarie, de altfel, avea să fie păcălit, neputînd interveni în desfășurarea evenimentelor, deoarece Adolf Cantacuzino și Constantin Bălăceanu, sfătuiți de conspiratori, l-au atras pe prefectul poliției acasă la C.A. Rosetti.

După detronarea lui Cuza (vezi relatarea făcută de el însuși acestui eveniment, în *Magazin istoric*, nr. 10/ 1972) s-a retras la Iași. Venirea lui Carol I-a nemulțumit și a devenit unul din înverșunații adversari ai dinastiei străine. În 1871 a fondat la Iași săptămînalul *Adevărul*, avîndu-l ca prim-redactor pe A.D. Holban. Pentru atacurile sale virulente împotriva Coroanei, a fost dat în judecată și ținut sub stare de arest timp de peste trei luni. Procesul nu s-a ținut la Iași, unde Al. V. Beldiman se bucura de o mare popularitate, ci la Roman. Aici, jurații, între care și Vasile Alecsandri, bun prieten al acuzatului, l-au achitat, prețuindu-i talentul și verva sa ziaristică deosebită. Dar amenzile ce i s-au aplicat l-au împiedicat să scoată în continuare revista (vezi amănunte despre proces, în *Magazin istoric*, nr 8/ 1972).

În 1884, Al. V. Beldiman s-a stabilit în București, unde a început să colaboreze la ziarul *Războiul* semnînd „Un moldovean". Peste patru ani, la 15 august 1888, a reușit să reînființeze *Adevărul*, de astă dată ca mare cotidian bucureștean. Ultimii ani ai vieții și i-a consacrat exclusiv gazetăriei. Constantin Mille, talentatul ziarist și scriitor pe care

Postelnicul Vasile Al. Beldiman

Beldiman îl alesese ca urmaș al său la conducerea *Adevărului*, i-a schițat un sugestiv portret: „Crescut în lumea aristocratică, cu legături de familie cu toată boierimea moldovenească, educat ca un boier, Alex. V. Beldiman, odată intrat în lumea presei — o lume, orice s-ar zice, plebeiană și democratică —, a dat o strălucită dovadă de puterea lui de asimilațiune". A făcut, într-adevăr, mari sacrificii materiale pentru apariția ziarului său, de multe ori împărțindu-și leafa sa de director colaboratorilor și prietenilor aflați în dificultate financiară.

Mărinimia sa a fost secondată de activitatea soției sale, Smaranda (Emma) Beldiman, inițiatoarea și conducătoarea societății de binefacere „Sprijinul". Soție devotată, Smaranda a susținut cu înflăcărare cauza întemeietorului *Adevărului*. Ei, de altfel, i-a revenit și sarcina educării și creșterii celor doi copii ai lor: *Alexandru* (1855-1924) și *Edmond-Vasile* (1860-1919).

Primul dintre băieți, Alexandru, a intrat de tînăr în politică, făcîndu-și debutul ca membru al Partidului Național-Liberal, polemizînd în presa acestui partid cu... tatăl său. De altfel, între tată și fiu nu a existat niciodată o atmosferă de armonie și înțelegere. Am putea spune chiar că în tot ce a făcut, fiul s-a situat la polul opus. Dacă tatăl și-a sfîrșit cariera printr-o activitate publicistică de stînga, fiul și-a început-o în presa liberală. Dacă tatăl a fost un prieten devotat al lui Cuza vodă și un adversar al regelui Carol I, fiul său s-a numărat printre sfetnicii credincioși ai acestuia. Dacă tatăl l-a combătut vehement în presă pe D.A. Sturdza, fiul s-a aflat printre colaboratorii apropiați ai acestuia.

Doctor în drept la Berlin, în 1877, Alexandru A. Beldiman a intrat în diplomație, în 1878, ca secretar al agenției române din capitala Germaniei. Delegat în Comisia internațională a Dunării, în mai

Fondatorul ziarului Adevărul, *Alexandru V. Beldiman...*

multe rînduri secretar general al Ministerului de externe, el a îndeplinit și funcțiile de agent diplomatic și consul general la Sofia (1885), ministru plenipotențiar la Belgrad (1888) și apoi la Berlin (1896-1916). În această ultimă calitate, a fost un apărător înfocat al alianței României cu Puterile Centrale, manifestîndu-și această poziție chiar și în momentele intrării țării noastre în război. Atitudinea sa făcută publică prin declarații ce i-au apărut în presa timpului în zilele imediat următoare declarării războiului de către România, i-a atras adversitatea multora dintre contemporani, care l-au învinuit nu doar de filogermanism exagerat, ci chiar de lipsă de patriotism. Filogermanismul său trebuie judecat însă cu luciditate, eliminînd etichetările grăbite. În alianța cu Puterile Centrale, Al. A. Beldiman a văzut o pavăză sigură împotriva expansionismului țarist. Și nu trebuie uitat faptul că el a fost legat, prin multe fire de lumea germană, inclusiv prin căsătorie; soția sa — Martha Faehling (1857-1939) — era fiica profesorului berlinez Albrecht Faehling, în casa căruia Al. A. Beldiman și alți români fuseseră găzduiți în anii studenției. E drept că și alți oameni politici din epocă — P.P. Carp, Titu Maiorescu, Constantin Stere sau Al. Marghiloman — au avut aceeași orientare politică, deosebirea este însă aceea că aceștia au găsit și calea și formula prin care convingerile lor politice nu i-au împins la atitudini limită. Pe Al. A. Beldiman convingerile sale l-au determinat să se retragă din viața politică, petrecîndu-și ultimii ani de viață la mica sa proprietate de la Dîrste, lîngă Brașov, unde a și fost înmormîntat.

Al. A. Beldiman a avut doi fii și două fiice: *Alexandru* (1882-1975), *Elisabeta* (1884-1886), *Victor* (1888-1946) și *Areta-Maria* (1893-1985). Areta-Maria a

...și fiul său, diplomatul Al. A. Beldiman

fost căsătorită cu doctorul Ştefan Mişu, fiul diplomatului Nicolae Mişu. Alexandru a studiat ingineria, remarcîndu-se ca inventator. El a conceput sistemul de foraj cu motor la talpa sondei, brevetat la Cîmpina în 1910. Fratele său, Victor — jurist — s-a căsătorit în 1918 cu Magdalena, fiica istoricului Radu Rosetti (1853-1926), avînd doi fii gemeni — *Alexandru* şi *Radu* —, primul fiind tatăl arhitectului *Alexandru Beldiman*, actualul preşedinte al Uniunii Arhitecţilor din România.

După cum se poate observa, în ramura descendenţilor cărturarului Alexandru (Alecu) Beldiman, numele de Alexandru a fost păstrat în fiecare generaţie — cu o singură excepţie —, al şaptelea Alexandru din această spiţă, fiul arhitectului *Matei Beldiman*, stingîndu-se în 1983 la Paris, la fragedа vîrstă de 12 ani.

Şuviţa de păr şi moartea poetului

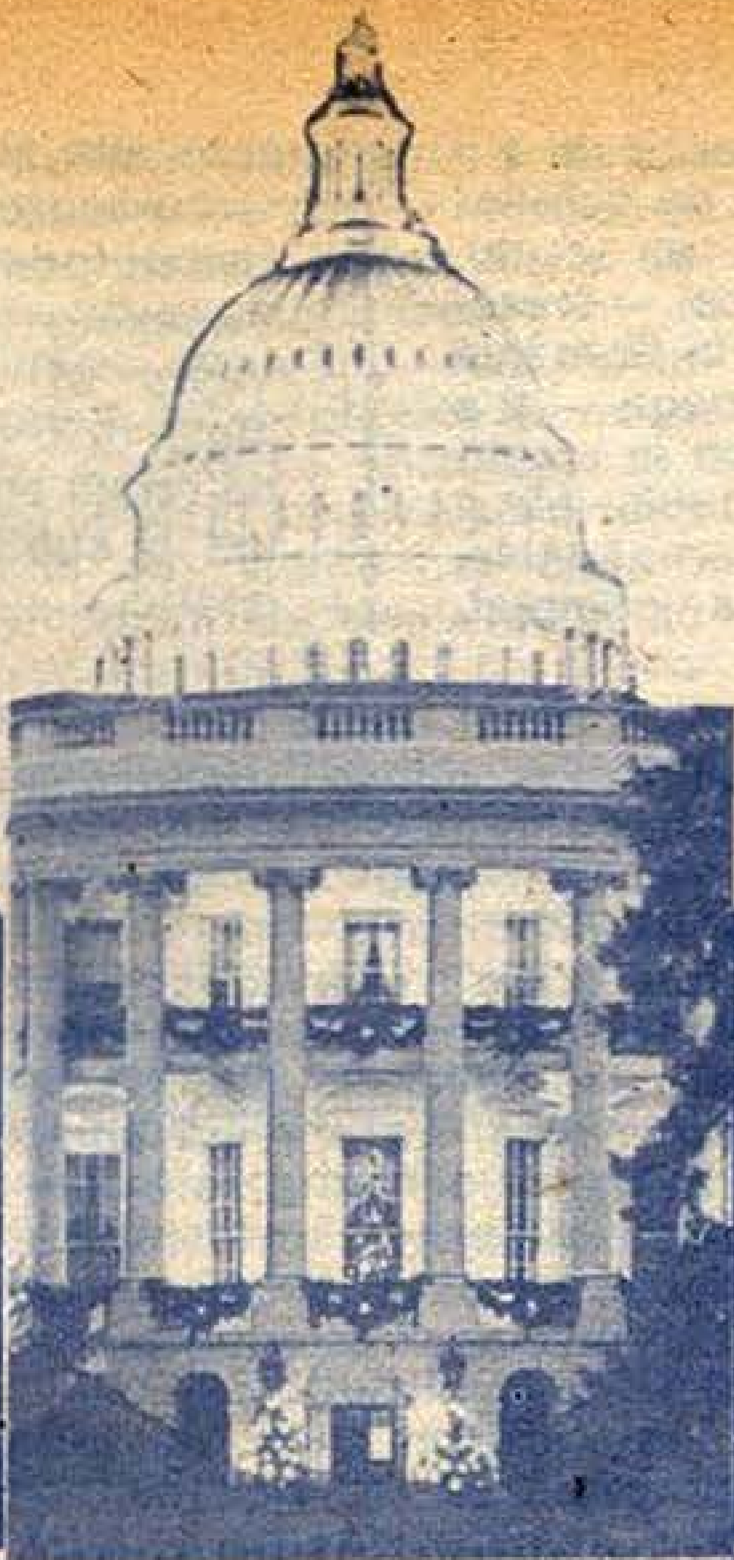
Din Dumitrache, fratele vornicului Alecu Beldiman, descinde o altă ramură a familiei. Trebuie precizat că *Maria*, fiica lui Dumitrache Beldiman, s-a căsătorit cu marele vornic Scarlat Miclescu de la Călineşti (Botoşani), fratele mitropolitului Sofronie Miclescu (1851-1860). Fiul Mariei Beldiman — Miclescu a fost mitropolitul *Calinic Miclescu* (1875-1886), cel care l-a uns pe Carol I ca rege în 1881 şi avea să fie primul mitropolit primat al României.

Înalte funcţii a deţinut şi *Iordache Beldiman* (1805-1870), şi el fiu al lui Dumitrache. Acesta a fost căsătorit mai întîi cu Catinca Dimachi, fiica boierului cărturar Nicolae Dimachi, autorul primei comedii originale din literatura română, intitulată *Sfatul familiei*. De numele Catincăi este legată o poveste romanţioasă consemnată de G. Sion în amintirile sale, precum şi de istoricul Radu Rosetti. Aceeaşi poveste a constituit şi subiectul romanului *Fermecătorul Hrisoverghi*, publicat în 1942 de scriitorul moldovean Theodor Râşcanu. Poetul G. Sion ne povesteşte idila Catincăi Beldiman cu tînărul poet Alexandru Hrisoverghi. Acesta din urmă, prezent la un bal la Curte, în iarna lui 1837, a primit o şuviţă din minunatele plete ale Catincăi. Adînc mişcat, poetul i-a închinat poezia *Unei şuviţe de păr*, cu care a pus definitiv stăpînire pe sufletul ei. Dragostea s-a înteţit şi într-o bună zi cînd Iordache Beldiman s-a întors pe neaşteptate acasă, spre a nu fi surprins în iatacul soţiei acestuia de pe strada Păcurari din Iaşi, poetul îndrăgostit a sărit pe fereastră. În cădere, şi-a rupt coloana vertebrală, murind după puţină vreme. Episodul acesta, dacă s-a petrecut, nu putea să se producă în februarie 1837, ci mai înainte, căci Iordache divorţase de soţia sa încă de la 6 iunie 1836.

În a doua sa căsătorie, Catinca l-a avut ca bărbat pe Toderiţă Balş, devenind, în timpul căimăcămiei acestuia din anii 1856-1857, prima doamnă a Moldovei.

Fostul ei soţ, Iordache Beldiman, unul dintre candidaţii la tronul Moldovei în 1859, a deţinut în cursul vieţii sale funcţiile de preşedinte al Curţii de apel din Iaşi, ministru de justiţie, deputat şi primar al Iaşilor. S-a recăsătorit cu Pulheria Rallet. Copiii săi au avut o evoluţie potrivită mediului din care proveneau: *Dimitrie (Matache) Beldiman* (1834-1873) a ajuns prefect de Iaşi, *Gheorghe* (1843-1914) — prefect de Ilfov, Fălciu şi senator — a fost ginerele omului politic şi de finanţe Petru Mavrogheni şi apoi — după o efemeră căsătorie cu Safta Vârnav-Liteanu — al lui Mihail Kogălniceanu. *Profira* (1847-1924), sora lui Dimitrie şi Gheorghe, s-a căsătorit cu Theodor G. Rosetti (unul dintre întemeietorii Junimii, frate al doamnei Elena Cuza, guvernator al Băncii Naţionale, preşedinte al Consiliului de Miniştri în 1888-1889). Cealaltă soră, *Lucia* (1849-1919) a devenit soţia colonelului Paul Şubin, nepot de soră al domnitorului Grigore Alexandru Ghica (1849-1856). Această ramură a familiei s-a stins în secolul nostru prin *Lucia* (1905-1963), strănepoata directă a lui Iordache Beldiman. În legătură cu această ramură a Beldimanilor, ar mai putea fi amintit un episod trist. Dimitrie (Matache) Beldiman a fost căsătorit în 1856 cu Elisa Lupu Balş, cu care a avut doi copii: pe *Maria-Smaranda* (născută în 1857) şi un fiu, *Gheorghe* (1859-1863). În momentul divorţului părinţilor, fiica a fost „furată" de mama ei şi ascunsă într-o mănăstire de pe valea Rinului, lîngă Köln. Mulţi ani a umblat bietul Matache să-şi găsească fiica, dar fără rezultat. Mult mai tîrziu, cînd regina Elisabeta se afla în Germania, la Köln, a aflat despre prezenţa acestei tinere moldovence. A chemat-o la ea, a pus să se ia legătura cu membrii familiei din ţară, dar firul zilelor sale s-a întrerupt prematur şi înainte de a avea posibilitatea să-şi revadă plaiurile natale.

Beldimanii au ctitorit cîteva lăcaşe de cult în Moldova, legîndu-şi numele în primul rînd de biserica Tălpălari din Iaşi, alături de familia Cantacuzino-Paşcanu. Aici se odihnesc cărturarul Alecu Beldiman, fraţii săi Filaret şi Dumitrache, fiii acestuia din urmă, Vasile şi Iordache, precum şi alţi membri ai familiei. Alte ctitorii sînt biserica Sfîntul Gheorghe din Hoceni (jud. Vaslui), reclădită în 1820, şi schitul Beldiman din Tecuci. Alecu Beldiman a construit şi un han în Bîrlad, iar casele sale din Iaşi au devenit spre sfîrşitul veacului trecut sediul Jockey Clubului şi al cofetăriei Tuffly. Pînă tîrziu după cel de-al doilea război mondial, memoria familiei era evocată de numele unei localităţi de pe linia ferată Iaşi-Dorohoi şi este menţinută şi azi de numele unei străzi din centrul Capitalei. ■

Anii '60-'70

ÎN SPATELE UŞILOR ÎNCHISE, LA BUCUREŞTI ŞI WASHINGTON

JOSEPH F. HARRINGTON, BRUCE J. COURTNEY

Primele tentative ale lui Ceaușescu de a fi util americanilor în eforturile lor de soluționare a războiului din Vietnam au eșuat. Ceaușescu era însă un tip tenace — trăsătură pe care noi, cei ce am trăit în România între 1965 și 1989, nu i-o putem nega — și a continuat. După victoria lui Nixon în alegerile prezidențiale (în noiembrie 1968), cît și în contextul evoluției politice internaționale, s-au ivit noi posibilități. Ce s-a întîmplat, vom afla în paginile ce urmează, desprinse — cu acordul dat de cei doi autori, în exclusivitate pentru Magazin istoric **— din cartea** Tweaking the Nose of the Russians: Fifty Years of American-Romanian Relations. 1940-1990 **(Ciupindu-i de nas pe ruși: 50 ani de relații americano-române, 1940-1990). Titlul și subtitlurile aparțin redacției** Magazin istoric.

„Gîndește cu voce tare"

La scurt timp după victoria sa din noiembrie 1968, președintele ales Richard Nixon s-a întîlnit cu Henry Kissinger la Pierre Hotel, în New York. Spre deosebire de predecesorul său, care folosea întîlnirea de la „prînzul de marți" cu principalii consilieri pentru a contura politica externă a Statelor Unite, Nixon dorea foarte mult să fie principalul arhitect al politicii externe americane. I-a spus lui Kissinger că avea prea puțină încredere în Departamentul de Stat, deloc în Foreign Service[1], și nu întrezărea vreun rol în politica externă pentru CIA, deoarece era încadrată cu liberali din Ivy League[2], care i se opuneau pe plan politic. Mai curînd, politica externă urma să fie condusă de la Casa Albă, cu ajutorul Consiliului securității naționale, și îl dorea pe Kissinger drept consilier pentru securitatea națională. Kissinger și-a dat acordul și Nixon a anunțat numirea la 2 decembrie, la o conferință de presă ținută tot la Pierre Hotel.

Pînă la instalarea oficială la Casa Albă, consilierii lui Nixon au alcătuit un memorandum ce indica problemele majore în care erau necesare decizii politice imediate. Cea mai importantă era Vietnamul, care avea să devină obiectivul principal în timpul primelor zile ale administrației Nixon. La sfîrșitul administrației Johnson, toate celelalte subiecte, inclusiv Europa de Est și comerțul Est-Vest au trecut pe planul doi.

În acest timp, cît Nixon se pregătea să își înceapă primul mandat la Casa Albă, Ceaușescu a continuat să avanseze pe calea independenței României. La întîlnirea din ianuarie 1969, pentru cea de a XX-a aniversare a CAER-ului, Ceaușescu și-a continuat opoziția față de integrarea blocului sovietic, ceea ce a forțat Consiliul să amîne orice decizie pînă la reuniunea din aprilie. Cîteva zile mai tîrziu, Ceaușescu s-a întîlnit cu Tito în orașul Timișoara. Amîndoi au denunțat doctrina „suveranității limitate", un eufemism pentru doctrina Brejnev, și la 8 februarie Ceaușescu a respins-o în mod categoric socotind-o incompatibilă cu marxism-leninismul. De asemenea, Ceaușescu și-a menținut neutralitatea în conflictul sino-sovietic, chiar și atunci cînd trupele sovietice au atacat pe cele chineze pe insula Damanski, de pe Ussuri. În martie, Moscova a cerut Tratatului de la Varșovia să condamne China pentru încălcarea teritoriului sovietic. România a refuzat și a blocat implicarea Tratatului în conflict.

Totuși, în ciuda opoziției ei față de doctrina Brejnev, România a simțit impactul invadării Cehoslovaciei. Moscova a lăsat să se înțeleagă clar că nu intenționa să permită deviații semnificative de la ceea ce ea considera un curs socialist corect. România a continuat să urmeze o politică externă independentă față de Uniunea Sovietică, avînd totuși grijă să o facă cu prudență, adoptînd astfel o opoziție mai moderată față de CAER și Tratatul de la Varșovia. La cea de a XXIII-a sesiune a Consiliului CAER din aprilie, participanții au adoptat un nou program care implica „interesul" și „caracterul voluntar". Statele „interesate" de participarea „cu caracter voluntar" la acțiuni de cooperare cu alți membri ai CAER, erau liberi să o facă. De atunci încolo, deciziile asupra unor probleme nu mai cereau unanimitatea. Acest program punea capăt veto-ului României asupra CAER-ului, permițînd totuși, în continuare, nonconformismul. În privința Tratatului de la Varșovia, deși România nu permitea manevre ale Tratatului pe teritoriul său, Bucureștiul a fost de acord să trimită trupe care să participe la aplicațiile din zona subcarpatică a U.R.S.S.-ului, în mai 1969.

România a continuat să desfășoare o politică externă către toate azimuturile lumii necomuniste. În februarie 1969, Ceaușescu a făcut un gest istoric. El era conștient — a relatat în 1987 fostul ambasador român la Washington, Corneliu Bogdan, lui Joseph Harrington — că Nixon avea o slăbiciune pentru România, ca urmare a primirii foarte călduroase care i se făcuse în timpul vizitei la București, din 1967. În februarie 1969 deci, Ceaușescu i-a cerut ambasadorului Bogdan să îl invite pe președintele

---

[1] Din Foreign Service (Serviciul extern) fac parte cei ce reprezintă interesele guvernului american în exterior (agenții diplomatici, consulari și atașații), care informează despre condițiile, specificul și politica țărilor în care se află.

[2] Sub acest nume sînt desemnate un grup de colegii de pe coasta de Est a Statelor Unite (între ele: Columbia, Cornell, Dartmouth, Harvard, Pennsylvania, Princeton și Yale), ai căror absolvenți se bucură de un prestigiu social deosebit. Originile lui Ivy League coboară pînă în 1900, dar oficial a fost creată în 1956, cu scopul de a organiza competiții atletice.

Nixon să viziteze Bucureștiul. Invitația nu era adresată în scris. De fapt, de la invadarea Cehoslovaciei, Bogdan instaurase un sistem de comunicare cu Washington-ul de tipul „gîndește cu voce tare". Bogdan a insistat pe lîngă președinte să viziteze România înainte de a merge la Moscova. În următoarele luni, Bogdan și-a reînnoit invitația. Era „insistent, dar nu gălăgios, căci", recunoștea el, „România nu este centrul universului".

Nixon hotărăște să „înțepe" Moscova

Nixon a ignorat invitația românească. Energiile lui erau centrate mai întîi pe vizita de lucru de opt zile la aliații europeni, de la sfîrșitul lunii februarie, și apoi, după reîntoarcerea sa, la a ademeni U.R.S.S. să joace „un rol de mediator în Orientul Mijlociu și eventual chiar în Vietnam". Președintele a explicat în conferința de presă din 4 martie că dorea să conlucreze cu Moscova pentru dezamorsarea situațiilor care altfel puteau duce la confruntări între superputeri. După cum explica el, „trebuie să privim lucrurile în față... fără cooperarea Uniunii Sovietice, s-ar putea să fie greu să reușim atît de repede pe cît am vrea să punem capăt războiului din Vietnam". Era o componentă a doctrinei Nixon a „conexării". Președintele era dispus să negocieze cu sovieticii un mare număr de subiecte. Totuși, evoluția evenimentelor într-o zonă avea să afecteze negocierile în alta. Kissinger le spusese sovieticilor, la 18 decembrie 1968, că noul președinte era dispus să discute despre limitarea armelor strategice, un obiectiv sovietic, în schimbul ajutorului pentru rezolvarea problemelor din Orientul Mijlociu și Asia de Sud-Est.

La două luni după începerea mandatului, Nixon a cerut premierului sovietic Alexei Kosîghin ajutorul pentru încheierea războiului din Vietnam. Kissinger a insistat asupra cererii, întîlnindu-se frecvent cu ambasadorul sovietic Anatoli Dobrînin. În timpul discuțiilor lor, Kissinger a dat de înțeles că există o conexiune între sprijinul sovietic în rezolvarea problemei din Vietnam și ajutorul american în Orientul Mijlociu. Totuși, atît Nixon cît și Kissinger au eșuat în această primă tentativă de conexare. La 27 mai, Kosîghin a respins propunerea, specificînd că „luînd în considerare complexitatea fiecăreia dintre aceste probleme... cu greu s-ar putea încerca, în vreun fel, să fie conexate una cu cealaltă".

Confruntarea lui Nixon cu Moscova a atins noi culmi la 27 mai [1969] cînd Kosîghin i-a spus că Kremlinul nu va ajuta Washingtonul să rezolve problema războiului din Vietnam. Nixon a decis să „înțepe" Moscova și să accepte oferta făcută mai de mult de Ceaușescu de a vizita Bucureștiul. A menționat această idee lui Bob Haldeman, șeful personalului de la Casa Albă, la 9 iunie. Președintele își reamintea cu bucurie de primirea caldă care i se făcuse în timpul vizitei lui din 1967 în România. Răspîndindu-se vorba printre oficialitățile administrației, puțini au sprijinit ideea președintelui. Departamentul de Stat era total opus unei vizite în România. Mai tîrziu, Departamentul avea să nege că a existat vreo opoziție. Deschiderile către București în acel moment nu puteau decît să strice relațiile sovieto-americane, care constituiau preocuparea supremă a Departamentului. Opoziția — poate mai mult ca orice altceva — l-a convins și mai mult pe președinte să-și pună în aplicare ideea. Așa cum nota Ehrlichman, consilierul președintelui pentru problemele interne, vizita în România era ideea personală a lui Nixon. El vroia să facă ceva „îndrăzneț". După cum a relatat Bogdan mai tîrziu, președintele vroia să-i „piște puțin de nas pe ruși".

Decizia bruscă a lui Nixon i-a surprins pe toți, inclusiv pe ambasadorul Bogdan. Tam-nisam, a primit un mesaj de la Kissinger care îl chema la Casa Albă ca să discute despre o vizită la București. Ambasadorul era în Canada, dar s-a reîntors rapid la Washington și l-a întîlnit pe Kissinger la 21 iunie. Bogdan a aflat că președintele intenționa să facă o călătorie în jurul lumii, după amerizarea lui Apollo 11 în Pacific, și că dorea să includă Bucureștiul în programul său.

După 48 ore, România își dădea acordul pentru vizita lui Nixon. Pentru a-l primi pe președinte, Ceaușescu a trebuit să schimbe data de desfășurare a mult trîmbițatului Congres al X-lea al partidului și, în consecință, să amîne sosirea delegației sovietice. Ceaușescu era bine informat despre schimbarea atmosferei în Statele Unite. Congresul și oamenii de afaceri americani cereau o creștere a comerțului, chiar și acordarea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru anumite țări est-europene. El nu dorea să rateze un prilej de a le influența deciziile. Nixon avea să fie bine primit la București și Ceaușescu putea să folosească vizita drept încă o dovadă a independenței României față de Moscova.

„Nu beți apă"

La 28 iunie, președintele și-a făcut cunoscută în mod public intenția de a vizita România. Anunțul conținea semnale amestecate. Opoziția lui Nixon față de liberalizarea comerțului Est-Vest îl plasa în tabăra anticomunistă, dar alesese în mod deliberat să fie primul președinte american care să facă o vizită într-o țară comunistă. Doctrina conexării cerea o reducere a tensiunii politice între „super-puteri", și totuși alesese să viziteze țara comunistă din estul Europei care făcea cea mai mare obstrucție cererilor sovietice.

De-a lungul lunilor iunie și iulie, rațiuni și mai elaborate

s-au formulat pentru a explica vizita în România. Principala era aceea că România constituia o cale spre China. Bucureştiul susţinuse în repetate rînduri dreptul Chinei de a se abate de la ţelurile Kremlinului. Chiar dacă o asemenea poziţie servea, în multe privinţe, propriile ei interese, nu era mai puţin adevărat că România avea, între ţările comuniste importante, cele mai bune relaţii cu China. Din moment ce Washington-ul nu recunoştea regimul de la Beijing, Nixon avea nevoie de un interlocutor pentru a vorbi cu chinezii. România părea principalul candidat pentru acest rol. După cum îi explica Nixon lui Kissinger „pe măsură ce mergem mai departe cu această călătorie, ei [sovieticii] îşi vor ieşi din minţi pentru că jucăm jocul chinezesc". O axă Beijing-Washington i-ar fi dat lui Nixon o pîrghie pentru a reuşi să determine Moscova să accepte „conexarea" drept o parte a relaţiilor americano-sovietice. Mai mult, îmbunătăţirea relaţiilor cu China putea conduce eventual la soluţionarea conflictului cu Vietnamul, fie direct prin Beijing, fie determinîndu-i pe sovietici să se implice în procesul de pace.

În cursul lunii iulie, atît România cît şi Statele Unite s-au pregătit pentru vizita preşedintelui. La 4 iulie, Ceauşescu a permis însărcinatului cu afaceri american să apară la televiziune şi să vorbească poporului român despre apropiata vizită a lui Nixon. După aceea, românii au putut urmări pentru prima oară un program TV de 50 minute care comemora ziua independenţei S.U.A. Două zile mai tîrziu, *Scînteia* a comentat vizita lui Nixon drept un alt indiciu că România „era hotărîtă să meargă şi mai departe pentru a explora orice modalitate de a intensifica colaborarea internaţională". La jumătatea lunii, un comunicat *Agerpres* nota că nu existau subiecte litigioase directe între Washington şi Bucureşti şi că România privea înainte spre îmbunătăţirea relaţiilor economice, tehnice şi ştiinţifice cu Statele Unite. Şi presa americană s-a ocupat pe larg de vizita ce urma. *Christian Science Monitor* a numit România „o ţară a porţilor deschise". *U.S. News and World Report* a sugerat că atunci cînd Nixon avea să ajungă în România, va găsi „un dictator zîmbind, un popor surprins şi încîntat".

În vederea pregătirii vizitei lui Nixon în România, Kissinger s-a întîlnit cu doi experţi în problemele româneşti, profesorul de economie John Montias, de la Universitatea Yale, şi profesorul de istorie Stephen Fischer-Galaţi, de la Universitatea Colorado. Fischer-Galaţi a petrecut mai multe ceasuri cu Kissinger, informîndu-l despre evoluţiile politicii interne şi externe ale României. Înaintea plecării, Kissinger a întrebat dacă Fischer-Galaţi are să-i dea lui şi preşedintelui vreun sfat special. Istoricul i-a răspuns — după cum mi-a povestit — cu o remarcă muşcătoare pe care o avusese anterior fiica lui: „nu beţi apă".

La 24 iulie, Nixon a asistat la amerizarea lui Apollo. A doua zi a început etapa asiatică a turneului său în jurul lumii, oprindu-se în Guam, pe drumul către Manila. Înconjurat de reporteri, preşedintele a acceptat o conferinţă de presă ad-hoc, la care a anunţat ceea ce avea să fie cunoscut ca „doctrina Nixon". Teza centrală era că, în vreme ce Statele Unite aveau să îşi onoreze în continuare angajamentele faţă de prietenii şi aliaţii lor, vor aştepta de la naţiunile ameninţate să-şi asume responsabilitatea principală în a furniza forţa umană necesară pentru propria lor apărare. Statele Unite nu mai aveau să susţină singure întreaga responsabilitate pentru apărarea lumii libere.

Nixon a aterizat în Pakistan la 1 august, pentru convorbiri cu preşedintele Yahya Khan în legătură cu rolul acestuia de canal de comunicare între Statele Unite şi China. În ziua următoare, Ceauşescu l-a întîmpinat pe Nixon în România, cu o gardă de onoare şi salve de salut din 21 tunuri. La aeroport, amîndoi preşedinţii s-au adresat sutelor de mii de oameni adunaţi. Nixon a subliniat că aceasta era prima vizită de stat a unui preşedinte american într-o ţară socialistă. A amintit pe scurt Chinei, Europei de Est şi Uniunii Sovietice că el era deschis schimbării. „Fiecare naţiune, indiferent de dimensiunile ei, şi oricare regiune a lumii ne va găsi receptivi la iniţiative noi, realiste pe calea păcii".

După ce şi-au ţinut discursurile, Nixon şi Ceauşescu s-au urcat în limuzina prezidenţială şi au înaintat lent de-a lungul unui lanţ nesfîrşit de oameni care salutau cu bucurie, pe drumul de 16 km ce ducea spre oraş. Într-un punct, pentru prima oară în istoria coloanelor oficiale din România, dar tipic pentru stilul lui Nixon, limuzina s-a oprit. Amîndoi preşedinţii s-au dat jos, s-au îndreptat spre mulţime, au strîns mîini şi au făcut semne către cei din rîndurile din spate. În final, au ajuns la Consiliul de Stat, o clădire romantică din centrul Bucureştiului, care a servit drept reşedinţă prezidenţială. Acolo cei doi s-au întîlnit pentru trei ore ca să discute numeroase subiecte de interes comun.

„O nouă strategie pentru pace"

Pentru Nixon, problemele principale erau China şi Vietnam. Ceauşescu a acceptat cu uşurinţă să acţioneze ca un canal de comunicare între Washington şi Beijing. De asemenea, a fost de acord să reia eforturile de mediere în conflictul din Vietnam. În schimb, dorea să obţină clauza naţiunii celei mai favorizate pentru exporturile României către Statele Unite.

LUNCHEON

In honor of His Excellency
The President of the Council
of the Socialist Republic of Romania
and Mrs. Ceausescu

given by The President of the
United States of America and Mrs. Nixon

LUNCHEON

Corton-Charlemagne 1964	Florida Crab Mousse
	Roast Sirloin of Beef Colorado
	Bouquetière of Vegetables California
Chateau Lafite-Rothschild 1962	New Mexico Tomato Salad
Cuvée Dom Perignon 1961	New Jersey Blueberries
	Petits Fours
	Demi-tasse

ROMANIAN STATE GUEST HOUSE
Bucharest
Sunday, August 3, 1969

Nixon era dispus să discute despre acest subiect, dar a arătat că decizia finală se afla în mîinile Congresului. Din discuțiile avute de noi cu H.R. Haldeman și John Ehrlichman rezultă că Nixon nu a promis sau garantat obținerea clauzei pentru România, dar a fost de acord să contribuie la liberalizarea reglementărilor privind comerțul cu Bucureștiul. Mai tîrziu, între oficialitățile guvernamentale americane a apărut ideea că Nixon i-a promis lui Ceaușescu clauza, dar nu există documente care să sprijine acest punct de vedere.

În acea seară, președintele și doamna Nixon au participat la o recepție de gală. România, alături de Iugoslavia, fuseseră singurele țări est-europene care transmiseseră în direct aselenizarea misiunii Apollo. Ceaușescu a toastat pentru succesul american. Drept răspuns, președintele a întărit cele spuse în prima alocuțiune: Statele Unite erau dispuse să „răspundă la eforturile oricărei țări care dorea relații normale cu noi", indiferent de sistemul ei intern. America dorea „o destindere reală și profundă, nu doar simpla ei impresie".

La 3 august, în vreme ce Nixon și Ceaușescu vizitau noi cartiere de locuințe și piețe în aer liber, negociatorii celor două țări lucrau la un aranjament pentru deschiderea reciprocă a cîte unei biblioteci. Biblioteca română din New York și cea americană din București urmau să ofere publicului cărți, reviste, filme și benzi de magnetofon. De asemenea, aveau să găzduiască recitaluri, concerte, conferințe și să organizeze cursuri de învățare a limbii. Ambasadorul Richard Davis și ministrul adjunct de externe al României, Vasile Gliga, au semnat acordul la 3 august. Acest acord, împreună cu un altul anterior, aboleau reciproc anumite taxe pentru vize, mențineau spiritul de schimb și reciprocitate prefigurat în primul acord de schimburi culturale semnat în 1960.

După un dejun oferit de partea americană, Nixon și suita au părăsit România la bordul lui Air Force One, îndreptîndu-se spre baza de la Andrews, din apropiere de Washington D.C. Vizita în România a beneficiat de ample relatări în presa americană, cea mai mare parte a

lor pozitive. Un comentator entuziast explica faptul că „pentru locuitorii Bucureştiului, [vizita lui Nixon] semăna cu cea a unei persoane venite de pe altă planetă — un eveniment ireal, precedat şi urmat de aceeaşi neschimbată realitate". Chiar şi preşedintele exulta de entuziasm. El a declarat ziarului *New York Times* că „aceasta a fost cea mai emoţionantă experienţă pe care am avut-o călătorind în peste 60 de ţări... Oamenii m-au întîmpinat cu sutele de mii, fără dispoziţia guvernului, şi salutau şi strigau".

Între timp, scopurile de bază ale deschiderii făcute de Nixon către România nu s-au materializat. Eforturile lui Ceauşescu de a fi un canal de comunicare între Washington şi Beijing au eşuat. În ciuda unor calde relaţii chino-române, China nu avea încredere în nici un satelit est-european. Beijing-ul considera că toţi se aflau sub controlul Kremlinului, inclusiv România, în ciuda aparentei ei independenţe. În septembrie 1969, Nixon şi Kissinger au decis să încerce convorbiri directe, prin intermediul ambasadelor americană şi chineză din Varşovia.

Acest canal s-a dovedit bine ales cînd, cîteva luni mai tîrziu, ambasadorul american Walter Stoessel efectiv a alergat după delegaţia chineză din Varşovia pentru a preda un mesaj. După opt zile, la 11 decembrie, Stoessel a primit o invitaţie la Ambasada chineză din Varşovia şi au început tratativele directe.

La 18 februarie, preşedintele a trimis Congresului un mesaj privind problemele relaţiilor externe intitulat „O nouă strategie pentru pace". Acolo, el indica faptul că Statele Unite nu priveau Europa de Est ca un bloc monolitic. Recunoscînd întîietatea intereselor sovietice în blocul răsăritean, Washington-ul era dornic să contribuie la „normalizarea treptată a relaţiilor", în mod individual, cu ţările est-europene. Preşedintele cita în mod expres România în raportul său. El menţiona vizita la Bucureşti „care va rămîne de neuitat pentru mine în ceea ce priveşte relaţiile umane stabilite" şi progresul realizat în relaţiile dintre cele două ţări. ■

(Va urma)

Introducere şi versiune românească: Cristian POPIŞTEANU, şi Dorin MATEI

AL 42-LEA PREŞEDINTE AL S.U.A.

„Biografia de faţă constituie un studiu detaliat despre un om care încă din copilărie a visat să ajungă preşedintele Statelor Unite". Aşa îşi prezintă cei doi autori cartea — Charles F. Allen, Jonathan Portis, *Viaţa şi cariera lui Bill Clinton. Puştiul care revine* — apărută la Editura Venus, din Bucureşti, 430 pp., 660 lei, în traducerea Mirelei Acsente, Adinei Arsenescu, Doinei Doru şi a lui Nicolae Plopeanu. Şi tot Allen şi Portis explică, mai departe, că punctul central al cărţii îl constituie programul în domeniul învăţămîntului al fostului guvernator al statului Arkansas, în special reformele sale din anul 1983 şi modul de aplicare al acestora. Lucrarea a fost scrisă înainte ca actualul preşedinte să anunţe intenţia de a-şi trimite fiica la o şcoală particulară din Washington. După cum spun autorii, „această bătălie pentru învăţămînt a fost creuzetul în care s-a călit entuziasmul politic al lui Clinton".

Iar din *Addenda* cărţii, semnată de Merle Black, aflăm că „în ciuda unei masive campanii publicistice, cunoaştem încă puţine despre candidatul democrat la postul de preşedinte. Pentru a umple acest gol a fost scrisă cartea *Puştiul care revine. Viaţa şi cariera lui Bill Clinton*, un portret complet, întocmit de pe o poziţie mai mult decît prietenească, de Charles Allen şi Jonathan Portis". Iată tot atîtea invitaţii pentru a vă procura această carte, care vă va ajuta să ştiţi un pic mai mult despre actualul preşedinte al Statelor Unite ale Americii.

2 500 ANI DE DEMOCRAȚIE

JACQUELINE DE ROMILLY
(de la Academia Franceză)

Cu puțin timp în urmă, a fost celebrată cea de a 2 500-a aniversare a democrației ateniene. Ceea ce înseamnă că ea a început odată cu reformele lui Clistene, din anul 508 î.e.n. Clistene este puțin cunoscut astăzi iar atîta precizie privind actul de naștere al democrației surprinde la prima vedere. Dar o afirmăm fără nici o ezitare: socoteala este bună.

Desigur că asemenea lucruri nu se înfăptuiesc într-o zi. Tendințe spre democrație existaseră înaintea acestei date, de exemplu în reformele lui Solon (cca 640-558 î.e.n.), din 594-593 î.e.n.[1].

Dar, după Solon, în Atena s-a instaurat tirania. Tiranii nu au fost alungați decît în 510, exact înaintea momentului cînd s-a instalat regimul democratic.

Clistene nu a făcut decît să „aranjeze" acest regim. El a regrupat cetățenii în noi categorii, ce lăsau mai puțină influență marilor familii, și a mărit rolul Consiliului de conducere, concomitent cu numărul membrilor săi, punînd astfel baze solide democrației. După el, secolul V, „al lui Pericle", cum este cunoscut, a adus reforma bătrînului areopag, apariția și ulterior sporirea salariilor, permițînd claselor sărace să participe mai bine la viața politică. Dar aceste schimbări nu au atins principiile fundamentale. Ele rămăseseră cele din 508.

Deci, după ce am adus precizările de rigoare, data poate fi reținută. Dar de ce ne interesează această naștere și această dată astăzi? Oare despre democrația noastră este vorba? Și ce datorăm noi atenienilor de atunci? *A priori*, foarte puțin, dar dacă stăm să ne gîndim, totul!

În mod cert democrația ateniană — oricare ar fi data exactă a nașterii ei — era foarte diferită de cele din vremurile noastre. Ea dădea toate drepturile poporului. El, *demos*-ul, era cel ce avea suveranitatea, respectiv *kratos*-ul. Pentru a exprima ideea, grecii au născocit acest cuvînt (primul autor care îl folosește este Herodot, în secolul V). Noi l-am păstrat. Și îl folosim în fiecare zi, în fiecare țară.

Democrația ateniană pare unora strîmtă și incompletă, pentru că ea nu avea în vedere decît pe cetățeni (exceptînd femeile, sclavii și străinii rezidenți). În schimb, acești cetățeni exercitau puterea în mod direct. Ei puteau veni cu toții la Adunare; puteau cu toții, în principiu, să ia cuvîntul acolo; votau cu toții. În plus, cetățenii peste

[1] Ales arhonte unic, cu puteri discreționare, în vederea soluționării crizei sociale și politice a statului atenian, Solon a inițiat în 594 î.e.n. reforme ce au zdruncinat instituțiile gentilice ale Atenei și autoritatea aristocrației funciare. Au fost schițați astfel primii pași ai evoluției democratice a Atenei.

Agora ateniană concentra întreaga viață publică a orașului.

30 ani puteau să participe la tragerea la sorți, pentru a face parte din Consiliu (Senat). Or, puterea politică era împărțită între aceste două instituții (una grupa 500 persoane, cealaltă mai multe mii). La fel, toți cetățenii puteau participa la tragerea la sorți pentru a judeca procese. Erau luate precauțiuni infinite pentru ca o clasă politică să nu poată confisca puterea; toate magistraturile erau colective și nu erau exercitate decît pe un an (avînd de dat explicații la sfîrșitul acelui an în fața poporului); cea mai mare parte dintre acestea (în afară de finanțe și război) erau atribuite prin tragere la sorți.

În ceea ce privește instituțiile, acestea acopereau, în același timp, mult mai puțin și mult mai mult decît ceea ce acoperă astăzi termenul democrație.

Totuși, democrația ateniană le cuprinde și le exprimă, în întregime, pe toate celelalte din vremurile noastre. Le cuprinde, pentru că aceia care au stabilit-o și au apărat-o au apelat la marile principii pe care se sprijinea, dînd astfel creației lor o existență universală. Iată paradoxul: Clistene a fost uitat, instituțiile s-au schimbat, dar principiile stabilite atunci au rămas.

De altfel, Atena nu era primul loc din lume, nici măcar din Grecia, în care oamenii hotărîseră să se administreze singuri. Dar atenienii au fost primii care au spus de ce o voiau și în ce consta. Ei au reușit mai întîi să diminueze marea opoziție între arbitrariul unui suveran și un regim bazat pe lege — aceeași lege, comună, valabilă pentru toți. Ei au știut astfel să arate că, într-un astfel de regim, fiecare, în loc să fie supus, devenea un om liber, egal în drepturi.

Atenienii au făcut analize lucide și echitabile, clasînd diferite regimuri (monarhie, aristocrație, democrație) și distingîndu-i — fiecăruia — calitățile și defectele, formele sănătoase și cele viciate. Clasificările și dezbaterile lor au furnizat baza reflecției politice ulterioare, au ajutat la sublinierea imediată a frumuseților și pericolelor democrației, în general.

Herodot este cel ce ne arată cum a devenit Atena puternică atunci cînd s-a eliberat de tirani. El explică faptul că de atunci fiecare avea sentimentul că muncește pentru sine și punea astfel mai multă energie în efortul său. Puțin timp după aceea, Tucidide *[Magazin istoric*, nr. 10/1990] descrie prin exemplul lui Pericle libertatea care domnește la Atena, alături de toleranță și de respectul față de legi. Mai tîrziu, Demostene va slăvi responsabilitatea tuturor, datoria civică și importanța alianței între libertate și lege. S-ar mai putea adăuga și alte nume. Nu vom reține decît un pasaj din Euripide, în *Suppliantes* (429-441). Personajul care opune democrația tiraniei afirmă: „Pentru un popor nu există nimic mai rău decît un tiran. Sub acest regim nu există legi făcute pentru toți. Un singur om guvernează, iar legea este altceva. Deci nu mai este egalitate, în vreme ce, sub imperiul legilor scrise, cel sărac și cel bogat au aceleași drepturi. Slabul poate să răspundă la insulta celui puternic și cel mic, dacă are dreptate, să-l învingă pe cel mare. În ce privește libertatea, ea constă în aceste cuvinte: «Cine vrea, cine poate da un sfat înțelept patriei sale? Fiecare poate să strălucească... sau să tacă». Poate fi imaginată o mai bună egalitate?"

Întrebarea formulată aici este aceea care se punea la Adunarea poporului. Ea nu corespunde cu nimic din ceea ce cunoaștem astăzi. Dar cine poate nega că democrația astfel descrisă este izvorul spiritual al democrației noastre și că, prin aceste prime principii, atît de limpede exprimate, la care se vor adăuga simțul civic și reflecția politică, ca și viitoarele drepturi ale omului, democrația ateniană și-a fixat data nașterii?

Democrația poate avea multe forme, bune sau mai puțin bune; atenienii înșiși au spus-o clar. Dar, după 2 500 ani, imaginea rămîne vie. Ea exercită azi în viața Europei și în cea a lumii aceeași atracție. ■

În românește de
Florentina DOLGHIN

•PREMII • ABONAMENTE • PREMII

După cum am anunțat și în numărul trecut, 2/1993, revista noastră acordă premii factorilor poștali și celorlalți difuzori de abonamente, premii în valoare de 20 000 lei, de 10 000 lei și, respectiv, 5 000 lei.

Aceste premii vor fi acordate pe baza comunicărilor primite din partea Direcțiilor județene de poștă, care vor cuprinde: *numărul de abonamente pe trimestrul IV 1992; numărul de abonamente realizat trimestrial în anul 1993; agențiile, numele factorilor care au contribuit direct la realizarea acestor rezultate.*

IMPORTANT! Pentru o bună colaborare, direcțiile județene de poștă *sînt rugate să ne comunice la redacție rezultatele care se încadrează în regulamentul concursului, publicat în nr. 2/1993.*

Mentalitate și comportament urban

CU AUTOMOBILUL PRIN BUCUREȘTI

OLIVER VELESCU

Două străzi bucureștene învecinate — Vaporul lui Assan și Mașina de pîine — evocă un moment important din istoria capitalei noastre. În 1852, morarul bucureștean Gh. Assan a adus de la Viena — pe Dunăre, pînă la Giurgiu și, de aici pînă la București, cu carul tras de boi — prima instalație de produs abur industrial, punînd în funcțiune prima moară mecanică din oraș. Reacția brutarilor a fost însă promptă: de teamă că focul le va arde griul, au refuzat să macine la noua moară! Cît timp a durat această opoziție este mai puțin important, am semnalat-o însă pentru că ilustra un comportament — reflex al unei mentalități cu care se vor confrunta mai toți cei care, în deceniile care au urmat, au dorit propășirea și modernizarea societății românești.

S-a scris mult despre relația Orient-Occident și nu numai despre latura materială a contradicțiilor între cele două lumi și civilizații, ci și sub aspectul „psihismului", al ritmului de viață. Văzîndu-se în genere Orientul ca o lume mai puțin receptivă la noutățile tehnice, s-au încercat și unele explicații ale acestui fenomen, ca datorîndu-se unor orizonturi culturale diverse, generînd comportamente diferite, precum și unele dificultăți de adaptare a conștiinței colective la noutăți. Problema e în discuție și astăzi, ceea ce am dori să precizăm este faptul că mentalității specifice în confruntare cu noul au dat naștere unui anume comportament urban pe care românul și bucureșteanul de rînd, sesizîndu-l, l-au definit prin zicala „lumea se schimbă", fără a-și propune neapărat să-i găsească și explicațiile.

Un fapt divers, petrecut la sfîrșitul veacului trecut, ni se pare și semnificativ și lămuritor. Memorialistul Alexandru Predescu, în Vremuri vechi bucureștene, **povestește următoarea întîmplare. Un cîrciumar dintr-o mahala bucureșteană și-a cumpărat o „lambă" cu petrol. O mare noutate în mahala, dar respectivul n-a avut curajul s-o aprindă. Pînă la urmă, a scos-o în mijlocul curții, i-a dat sticla jos, și cu o prăjină, în vîrful căreia a așezat o flacără, i-a aprins fitilul. Văzînd că arde „frumos", fără fum și pîlpîieli, și-a luat inima în dinți și i-a pus sticla. De partea cealaltă a uliței, martori la această întîmplare au fost toți vecinii cîrciumarului, care veniseră cu cîte o găleată cu apă în mînă, pregătiți să intervină în caz de nevoie. După ce-au văzut minunăția, a doua zi dimineața s-au dus cu toții la prăvălia lui Carol Knappe de pe Podul Mogoșoaiei, să-și cumpere „lambe".**

De la „neamțu' pe roate"...

Iată un alt exemplu semnificativ: mecanicii. Ei au fost aceia care, potrivit afirmației lui Dinicu Golescu, „au izvodit un ce, spre folosul obștii". În a doua jumătate a secolului trecut, „mașinile [Ion Ghica, din care am luat acest citat, se referea la agricultură, dar constatarea sa are valoare generală] au deschis trebuința de opt sau nouă sute de mașiniști". Lipsind la noi această profesie, a trebuit „să luăm și nemți și ovrei și francezi și englezi". Și, într-adevăr, am luat sau au venit singuri, marea lor majoritate fiind germani. Cunoscînd „secretele" mașinilor, i-au impresionat pe bucureșteni, care i-au privit cu sentimente amestecate. Așa cum se exprima un personaj al lui Ion Marin Sadoveanu, noii veniți erau „nemții ăștia cumsecade", dar tot ei, atunci cînd recurgeau la vreo excentricitate – cum a fost, de pildă, utilizarea velocipedului, au fost ironizați de bucureșteni prin formula „dracu' pe sîrmă, neamțu' pe roate", cum nota H. Stahl, în cunoscuta-i lucrare *Bucureștii ce se duc.*

Și pentru că am amintit despre velociped, să precizăm că bicicleta a fost introdusă la București în 1886. Ea a fost larg popularizată de italianul Luigi Cazzavilan, care avea un magazin unde vindea biciclete marca Prinetti-Stacchi. El a rămas însă în memoria colectivă ca fondator al marelui cotidian *Universul;* numele unei străzi și un bust îi eternizează memoria la București.

Dar interesant este comportamentul bucureșteanului. În numai șapte ani se obișnuise într-atît cu bicicleta, încît, o gazetă scria, în 1893: „Bucureștii se civilizează în chip

Ciclistul Andrei Athanasiu, „Șampionul" Brăilei și al Galaților (1913)

grabnic, în ce privește mai ales mijloacele de locomoție. Acum velocipedul a început să fie la modă. Mania a ajuns la paroxism, dovadă hotărîrea luată ca să se facă duminica ce vine o cursă de la Șosea la Otopeni".

Peste alți doi ani, la 19 septembrie 1896, a fost inaugurat Velodromul, „unul din cele mai frumoase din Europa". Dar moda bicicletei n-a mai durat decît cinci ani, iar Valodromul de la Șosea a fost vîndut ca... lemn de foc!

...la zeul automobil

Într-una din zilele anului 1900, industriașul George G. Assan, fiul morarului amintit la începutul acestui articol, și-a făcut apariția la Șosea într-un luxos automobil de fabricație belgiană (marca F.N.), stîrnind curiozitatea și admirația tuturor celor care veniseră la plimbare în luxoasele lor trăsuri. Evenimentul a marcat profund viața bucureșteanului, imediat după 1900, automobilul obligîndu-l să se angajeze aproape inconștient dar ireversibil în cea mai spectaculoasă cursă a secolului, cursa vitezei.

Dacă primele noutăți tehnice le întîmpinase cu neîncredere și suspiciune, acum se naște o adevărată pasiune pentru nou. pentru recorduri, pentru a fi cel dintîi. În rubricile „magazin" sau în reclamele ce apăreau în diferite publicații, se întîlneau adesea formulări de genul „prima bancă", „cel mai mare magazin", „pentru prima oară în România". Iar în titlurile articolelor din ziare și reviste se întîlnesc frecvent adjectivele „mare", „cel mai repede", „cel mai înalt". Presa a fost invadată de articole vorbind despre pacheboturi uriașe, case gigant, recorduri de viteză și înălțime, toate exprimînd dorința de a satisface un ideal ce trebuia atins. În esență, toate acestea evidențiau apariția unui nou comportament urban, determinat de introducerea utilajelor mecanice, cu corolarul lor, disciplina industrială. Precizia transportului feroviar, de pildă, a avut o înrîurire profundă asupra tuturor straturilor societății românești. Dorința ca totul să se desfășoare „ca la gară" a devenit un ideal de perfecțiune, de unde și ceasurile deșteptător marca C.F.R.

Și la București viața începea să se desfășoare sub semnul clopoțelului de la școală, al condicii de prezență, al sirenei de la fabrică, al orelor de primire la medic sau avocat. Timpul primea alte dimensiuni chiar și în patriarhalul București, începînd să capete și o valoare economică. Precizia și viteza au schimbat ritmul vieții, îmbogățind conținutul timpului. Cîștigarea lui, sau mai bine spus, umplerea lui cît mai eficientă devenea un ideal al societății. „Veacul în care trăim – scria revista *Automobil-sport* în 1929 – a priceput că timpul nefolosit este oarecum o moarte intermitentă". Iar într-un alt articol întîlnim propoziția: „Viteza se confundă cu viața".

Nu ne mai miră deci pasiunea bucureștenilor pentru cursele automobilistice. Prima întrecere de viteză – Cupa Plagino, organizată pe trei categorii, după caii-putere ai mașinilor participante – a avut loc încă în 1906, în organizarea Automobil Clubului Regal Român (A.C.R.R.), ce luase ființă în același an. Curînd s-a ajuns pînă acolo, încît „mașina se substituie idolilor naturii; cu farurile ei roșii alungă ceața religiilor misterioase..., alungă prejudecățile medievale" (*Duminica-magazin*, 30 martie 1930). Viteza căpăta încarnări mitologice: „Zeiță gîfîitoare cu obraji aprinși, cu respirația scurtă și cu părul în vînt! Adoratorii vitezei umblă în automobile-săgeți ușoare, străbătînd spațiul cu o repeziciune infernală" (*Gazeta noastră ilustrată*, 22 februarie 1930).

Curînd, automobilul a creat un nou univers existențial. Cursele au devenit anuale. Au apărut și accidentele și recordurile. În 1911, Leon Leonida a pierit tragic într-un accident de automobil pe șoseaua Brașov-Bran. Avea numai 28 ani și fusese unul dintre fondatorii A.C.R.R. și printre organizatorii primelor curse de automobile în țara noastră. În 1926, doi români au înregistrat performanțe care au produs mare vîlvă. Maiorul Alexandru Berlescu a făcut turul României cu un automobil Oldsmobile, parcurgînd 2 447 km în numai 50 ore și 15 minute. La rîndul său, Henry C. Manu, cu o mașină Buik, a acoperit distanța București–Paris (2 800 km) în 52 de ore, cu o medie orară de 64 km. „Fără obstacolele întîlnite (șosele desfundate în Ungaria și un accident în Franța), H.C. Manu, cu trăsura sa, – scria o revistă a epocii – ar fi întrecut chiar Orient-Expresul, trenul cel mai repede din Europa".

Moartea „calului de lemn"

Impactul automobilului a fost extrem de puternic pînă și asupra copiilor. După 1918, interesul lor pentru jucăriile mecanice a dus la moartea... calului de lemn sau a „bățului cu cap de cal". Pînă la apariția jucăriei-automobil cu arc, destul de scump la început, joaca obișnuită a copiilor a început să fie imitarea automobilului. Era suficient un capac de oală de bucătărie, pe care copilul îl manevra cu abilitate închipuindu-și-l volan, și o rupea la fugă, scoțînd zgomote ce se voiau a fi produse de imagina-

rul motor.

Dacă *Dicționarul limbii române* scos de Laurian și Masim în 1871 nu cuprindea cuvîntul automobil, cel editat de Academia Română în 1907 îi consacra următoarea definiție: „AUTOMOBIL - ă adj. subst. ambigen: «care merge singur». Substantivat: «trăsură care merge singură (fără tracțiune animală sau mecanică) ci pusă în mișcare de un motor cu benzină, cu petrol, cu electricitate» (pronunție incultă, după fr. otomobil)".

Asocierea noțiunilor trăsură - automobil nu reprezenta însă doar o formă de exprimare academică, ci reflecta o realitate. Străvechiul clișeu mental - trăsura - avea persistența lui nu numai în vorbire, ci și în realități faptice. Documentele de arhivă demonstrează cum caretașii au devenit primii carosieri de automobile. Un singur exemplu: antetul firmei Iulius Salveter de dinainte de 1916 suna astfel: „Atelier special de caroserii de automobil, coșuri de trăsuri, cabriolete etc. Roate și tot ce atinge această branșă". Caretașii nu întîrzie să-și extindă gama de servicii și pentru partea mecanică, după cum apar și ateliere numai de profil mecanic. Mare succes aveau însă cele care ofereau servicii complete: vînzare, întreținere, boxe pentru parcare.

Pînă în 1914 funcționau peste zece asemenea ateliere în București, iar în 1922, din 137 întreprinderi cu profil metalurgic, 66 erau ateliere mecanice și garaje.

Bineînțeles, curînd și-a făcut simțite efectele și fenomenul concurenței, de unde nevoia reclamei și a publicității. Și tot concurența a determinat unele reorientări în ... urbanistica orașului. De pildă, I.N. Pavelescu își deschisese atelier în „strada Verde nr. 6 (prin Filantropia)" și pretindea, în reclama pe care și-o făcea, că „lucrarea, nu localul impune". Afirmația lui ar putea trece neobservată, dacă n-am ști că în București s-au construit în acea vreme cîteva garaje impunătoare, considerate astăzi monumente de arhitectură. Așa a fost garajul lui H. Rieber, din str. Romulus nr. 15, impunătoare clădire în stil gotic, sau garajul Leonida din Șoseaua Jianu (azi Bd. Aviatorilor), reprezentativ pentru arhitectura secession în București. În anii '20 construcția garajelor a atras numeroși investitori. În 1926 a fost dat în folosință garajul „Gironi" (proprietar Roșianu, în str. Grigore Alexandrescu nr. 59), iar doi ani mai tîrziu, garajul „Tărtășescu", pe Calea Dorobanți. În 1929, pe noul Bulevard Brătianu (azi Magheru) a apărut marele garaj „Ciclop", cu mai multe nivele, considerat și o performanță a betonului armat.

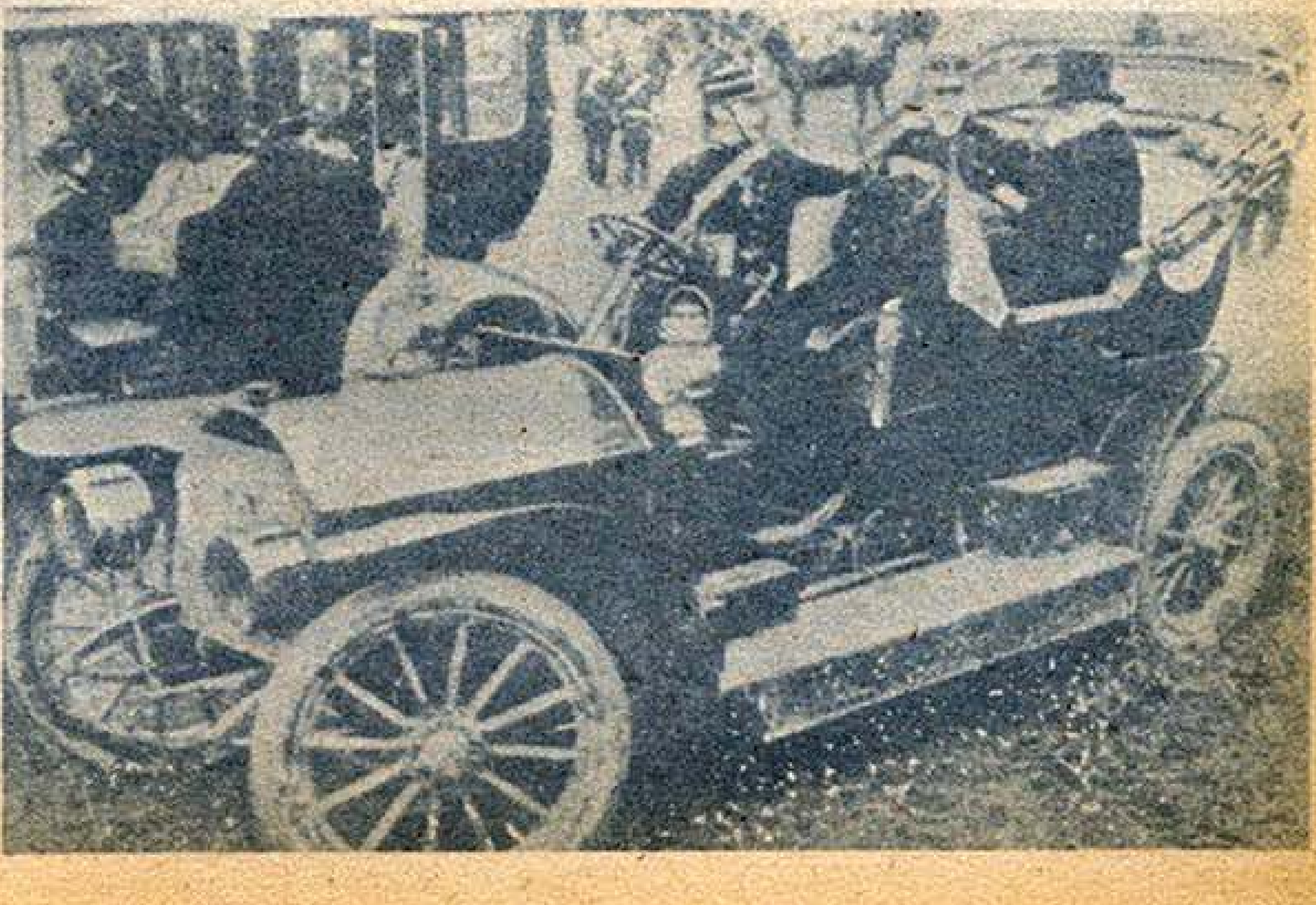
Anunțurile publicitare începeau să recomande insistent folosirea boxelor de parcare ce se închiriau cu luna, ziua sau ora. Problema parcării în București devenea acută. Iată pentru ce garajul „Gironi" fusese amplasat „într-un cartier cu deosebire populat de automobiliști fără garaje". Arhitectul Gh. Simotta, în memoriile sale inedite, afirmă că a fost primul în București care, pornind de la aceste necesități, a avut ideea să integreze în corpul clădirii și un spațiu special destinat garajului. Această inovație a adoptat-o încă din 1923, garajele fiind prevăzute la nivelul trotuarelor și se realizau prin înălțarea subsolurilor.

Dar automobilul a avut și alte impacte în viața urbei. Potrivit fișierului tematic al periodicelor de la Biblioteca Academiei Române, paralel cu răspîndirea noului mijloc de locomoție a apărut și o... presă „de profil". Activitatea publicistică în acest nou domeniu a început încă în 1906, prin apariția primului număr din *Revista automobilă* (1906-1927; 1930). I-au urmat *Curierul automobiliștilor* (1914) și *Automobilistul* (1922), cărora li s-au adăugat *Automobil și sport* (1926-1929), *Automotor* (1930), *Farul automobiliștilor* (1932). Toate au apărut sub egida sau cu girul A.C.R.R.

Și pentru că am amintit de mai multe ori despre A.C.R.R. trebuie spus că imediat după fondarea lui, în 1906, s-a impus în societatea bucureșteană. Era un club monden, exclusivist, apreciat de înalta societate, cu mai puțină contingență cu mișcarea automobilistică în sensul larg al fenomenului. A influențat-o, totuși, prin fondurile provenite din cotizațiile membrilor săi. În afara organizării curselor, a editării publicațiilor amintite, tot sub egida A.C.R.R. s-au organizat cursuri speciale de mecanică auto și s-au editat primele ghiduri rutiere ale României, unele dintre acestea păstrîndu-și în mare parte valabilitatea și azi.

Răspîndirea extraordinară a automobilului a dus și la diversificarea lui, în funcție de noile destinații preconizate. Astfel

Prințul George G. Bibescu, conducînd în automobilul său pe regele Carol I și generalul Manu, cu prilejul manevrelor regale din 1906

automobilul de casă a luat locul trăsurii, iar *taximetrele* au intrat rapid în concurență cu birjele și în curînd le vor elimina de pe străzile orașului.

Șoferi, pomi și felinare

Cu puțin timp înainte, dar mai ales după primul război mondial, au apărut *camioanele* și mai apoi *autobuzele*, intrate în competiție cu tramvaiul.

Toate acestea au pus cu mare acuitate problema șoferilor. Condusul mașinii reprezenta încă o problemă destul de complicată, automobilul nefiind încă dotat cu sistemele de siguranță și securitate ca cel din zilele noastre. În 1910 s-a înființat o școală de pregătire a mecanicilor-șoferi care funcționa sub egida A.C.R.R. Ea avea misiunea să creeze „un contingent de buni mecanici și conducători și de a controla gradul de cunoștințe și de instrucțiune al celor care au îmbrățișat această carieră înainte de crearea acestei școli". Și cum posibilitățile oferite de camion în transportul rapid al mărfurilor și persoanelor a reținut imediat atenția specialiștilor militari, în 1914 a fost elaborată o lege pentru înființarea corpului voluntar de automobiliști, cu scopul „de a asigura în timp de pace și război funcționarea serviciului militar de automobile". Totodată, legea rechizițiilor s-a extins și asupra automobilelor. În timpul războiului, la Iași a funcționat și un Corp de tracțiune auto.

În 1913 a fost adoptată și prima lege a circulației. Prevederile ei se pare că nu prea erau respectate. Mai ales după război, cînd numărul autovehiculelor a crescut (multe dintre ele provenind și din capturile de război), s-a înregistrat și o creștere a numărului de accidente. Între ianuarie-octombrie 1920, de pildă, s-au petrecut 80 de asemenea evenimente! Ziarele se întrebau alarmate: „De unde au ieșit virtuoșii care le conduc [automobilele]? Șoferii n-au dat examen. Comisia de examinare nu s-a mai întrunit după război. Numărul mare de felinare și pomi doborîți în Capitală sunt efectul carelor de asalt - cei care au învățat conducerea în timp de război, peste cîmpii" (*Revista automobilă*, nr. 4/1920). Din aceeași revistă (nr. 2/1921) aflăm că noii șoferi fuseseră recrutați „din ceea ce Capitala avea mai rău, toți vagabonzii mahalalelor au alergat la apelul societăților și s-au înscris spre a deveni șoferii de astăzi". Nu știm cîtă dreptate avea semnatarul acestor rînduri indignate, dar reținem ideea „democratizării" profesiei de șofer, ea fiind accesibilă tuturor păturilor sociale.

În acele condiții, a fost salutară înființarea la București a două noi școli de șoferi. Prima a fost creată în 1921, de către Ministerul industriei și comerțului, iar în 1922, Ministerul de război a început să recruteze voluntari pentru regimentul de tracțiune automobilă. Cei interesați, cu prilejul recrutării, aveau posibilitatea ca în perioada satisfacerii serviciului militar pe timp de trei ani să capete carnetul de șoferi și mecanici auto, după eliberare urmînd a fi repartizați să lucreze pe la diverse instituții.

Cert este că a fost o adevărată năvală, numeroși amatori prezentîndu-se pentru obținerea permisului de conducere. În 1921 a fost reactualizat și Regulamentul pentru circulația automobilelor, iar în 1929 a fost adoptată o nouă lege, considerată mai blîndă, dar mai precisă și mai completă, prevederile ei extinzîndu-se asupra tuturor factorilor participanți la traficul rutier (mașini, trăsuri, pietoni). În același an 1929, România a aderat la convențiile internaționale privitoare la circulația automobilelor și la aceea referitoare la circulația pe drumuri și șosele.

Pentru a avea o imagine mai concretă despre ceea ce însemna automobilul pentru Bucureștii anului 1928, să vedem cum a evoluat numeric și cum s-a diversificat el în perioada 1916-1928: *automobile particulare* - de la 1 170 la 6 498, *taxiuri* - de la 180 la 1 750, *camioane* - de la 27 la 804, *cisterne* - de la 27 la 175, *autobuze* - de la zero la 836, *motociclete* - de la 120 la 476; în total, în 1928, în București existau 10 539 autovehicule. O cifră destul de ridicată pentru acele vremuri, din moment ce mulți dintre străinii care ne vizitau remarcau intensa circulație de pe străzile din centrul Capitalei, comparînd-o cu aceea din marile metropole.

„Circulați, vă rog!"

„Automobilul - scria un ziar din anul 1928 - este considerat ca obiect indispensabil pentru propășirea unui popor". Privind retroactiv, constatarea a fost pe deplin justificată de evoluția societății în perioada care a urmat. Dar urmărind comportamentul bucureșteanului, observăm că procesul de modernizare în acest domeniu a fost însoțit de permanenta ciocnire între vechi și nou. Sentimentele cu care bucureșteanul a însoțit acest proces au continuat să exprime aceeași diversitate de atitudini, mergînd de la acceptare entuziastă pînă la reticență sau refuz agresiv.

Proprietarii de automobile erau liber-profesioniști, comercianți, oameni de afaceri. Ziarele au început să vorbească însă și despre „îmbogățiții de război", cei „care își îngăduie toate luxurile și acelea ale unor senzații noi, beția vitezei" (*Oglinda lumii*, 9 mai 1923). În articolul din care am citat se spune: „Gonesc mașinile pe străzile Capitalei ca-n pustiul Bărăganului. Lumea e literalmente strivită sub roțile pe care zboară cei care pînă mai ieri necinsteau caldarîmul cu ghetele lor scîlciate. Într-o singură săptămînă s-au înregistrat trei persoane ucise de automobil, care a ajuns teroarea unui oraș". Sugestivă este și scena din 1926, descrisă de Camil Petrescu, în romanul *Patul lui Procust*: „Sergentul din mijlocul străzii ridică și coboară brațul, parodiind în fața Operei, pe dirijorul în frac dinăuntru. Automobilele cu fotolii adînci ca mormintele, gătite și iluminate pe dinăuntru ca niște budoare, dintr-o lume

ireală, se urmează cerîndu-și nerăbdător, cu țipăt aristocratic, drum". Iar un personaj din romanul lui Cezar Petrescu – *Calea Victoriei* – se arată aproape revoltat pentru că „tinerii se miră cum am putut trăi într-o vreme cînd nu existau automobile". Ceva mai aproape de spiritul vremii, Paul Negulescu jr., autorul studiului *O problemă de urbanism: circulația*, publicat în *Revista de drept public*, II, 1927, nr. 4, afirma că „viteza e una din marile cuceriri pe care le-am făcut asupra naturii și nu trebuie să ne fie frică de ea".

Despre taximetriști, această nouă categorie socio-profesională, presa vremii scria de toate, și bune și rele. În 1914, citim: „Nici nu se dezvoltase bine automobilul la noi în țară și ne-am trezit cu o sumă de automobile de piață făcînd birjărie". Fapt este că șoferii, prin marea mobilitate a profesiunii lor, au trecut ușor peste barierele sociale, iar taximetrele s-au dovedit o afacere rentabilă. Plimbările la Șosea, cursele nocturne cu cheflii erau tot atîtea surse de încasări, de unde și unele atacuri la adresa taximetriștilor, pe care presa îi definea ca vînători de cîștiguri ușoare.

Pentru psihologia bucureșteanului, un eveniment insolit l-a reprezentat, de pildă, apariția în 1930 a primului automobil-dric. Un gazetar a consacrat un reportaj acestui eveniment, intitulîndu-l sugestiv – *Cu 60 km pe oră... pe lumea cealaltă*. La fel de șocantă a fost și apariția în București, în timpul campaniei electorale din 1922, a unor „automobile bine placardate". Presa a comentat cu incisivitate evenimentul: „Capitala noastră orientală capătă astfel aspect de mare metropolă", subliniind că „această suprafață de occidentalism a alegerilor a ascuns un fond foarte puțin civilizat".

Dar iată ce reacții a putut stîrni introducerea, în 1928, a semnelor și noilor reguli de circulație. Bucureșteanul, obișnuit să se oprească pe trotuar sau în mijlocul străzii și să tăifăsuiască cu vreun cunoscut, a fost indignat cînd de-a lungul străzii au fost montate lanțuri protectoare. „Calea Victoriei în lanțuri!" sau „Am fost puși în lanțuri!" au strigat unii supărați peste poate. Iar îndemnul sergentului de la circulație – „Circulați, vă rog!" –, urmărind fluidizarea traficului, s-a transformat imediat într-o expresie utilizată curent atunci cînd se dorea îndepărtarea unei persoane care te incomoda. Semnul indicînd „sens unic" a fost și el primit cu vii proteste, fiind interpretat, nici mai mult nici mai puțin, decît o atingere gravă a libertății individului, pentru că „românul este deprins să circule cum îi vine la socoteală". Pînă și semaforul electric a fost considerat „o teroare": „Să te uiți, nu la agentul de circulație care-l mînuie din marginea trotuarului..., ci să-l pîndești pe el, să pîndești semnalul, să pîndești punctul verde, iată ceea ce depășește răbdarea șoferului român".

În încheierea acestor pagini, cititorul a înțeles, desigur, că o istorie a automobilului în București poate și trebuie să fie nu numai o aglomerație de date și cifre, ci o poveste adevărată și palpitantă precum viața însăși. ■

Universitatea Mării Negre

La 15 ianuarie, de ziua poetului care a iubit marea, participanții la o masă rotundă consacrată recentei Universități a Mării Negre îi aduceau un tacit omagiu. Multe forțe intelectuale concură la această inițiativă, anunțată de președintele Ion Iliescu la reuniunea șefilor de state din regiunea Mării Negre, în iunie 1992, la Istanbul. În primul rînd sînt biologii, ecologii, geologii și geografii aplecați asupra conservării și valorificării resurselor Mării Negre, ale cărei probleme le-a enunțat atît de patetic acad. Mihai Băcescu, președintele Fundației universitare a Mării Negre. În al doilea rînd, sînt economiștii, sociologii, juriștii dornici să aprofundeze problemele unui spațiu, a cărui cooperare a început sub semnul dinamicii economice. În al treilea rînd și nu ultimul, istoricii, filozofii, diplomații și oamenii de cultură vor să exploreze bogăția imensă a unui trecut dens în contactele între civilizații și credințe, precum și evoluția problemei strategice și politice a Mării Negre, care timp de secole a preocupat Europa, așa cum au arătat N. Iorga și Gh. Brătianu. Pe aceste trei dimensiuni, Universitatea va stabili împreună cu institutele competente — în cazul istoriei, cu Institutul de Studii Sud-Est Europene — centre permanente de cercetări.

Subiectele cele mai actuale din evantaiul deschis vor face obiectul a peste douăzeci de cursuri ce se vor ține între 15 mai și 15 septembrie, pe cîte o durată de două săptămîni. Audiența: tineri români și din alte țări, doritori să adîncească cunoștințele legate de profesiunea lor, să audieze lectorii veniți din întreaga lume — în jur de 100 — să practice o limbă de circulație internațională și să formeze legături utile.

În Consiliul științific și de patronaj și-au anunțat adeziunea personalități ca: profesorii Jacques Freymond (Elveția), Johan Galtung (Norvegia), S.P. Kapitza (Rusia), laureat al Premiului Nobel, Lawrence Klein (S.U.A.). Hélène Ahrweiller, președinta Universității Europei (Franța), Dr. Uner Kirdar (Turcia și PNUD/ONU), Paul Marc Henry, ambasador al Franței, Ricardo Diez Hochleitner, președinte al Clubului de la Roma (Spania), Pentti Malaska, președinte al Federației Mondiale a Studiului Viitorului (Finlanda), Elizabeth Mann Borgese, președinta de onoare a Institutului Internațional al Oceanului (Canada), Dr. Alexander Tomov, director general al Fundației secolului XXI (Bulgaria), Dr. Adam Daniel Rotfeld, director SIPRI (Suedia), Chun Lin Qiu, președintele Universității de Tehnologie a Chinei de Nord, Carole Pateman, președinta Asociației Internaționale de Științe Politice (S.U.A.), Bohdan Hawrylyshyn, consilier al Președintelui (Ucraina), Udo Ernst Simonis, director al Institutului de Mediu în Societate (Germania), Eleonora Masini, președintele Consiliului Federației Mondiale de Studiul Viitorului (Italia).

La reuniunea din ianuarie, un participant străin spunea: „a fost lansat un vas cu trei catarge și cu toate pînzele sus".

Acad. Mircea MALIȚA

ARCUL DE TRIUMF — UN VIITOR MUZEU NAŢIONAL?!

Decembrie 1992. Bucureştenii pătrund pentru prima oară în interiorul Arcului de Triumf, prevăzut cu scări ce urcă pe fiecare picior, spre două trasee de vizitare. Din loc în loc, cele două scări au spaţii de relaxare, şi se unesc pe o terasă, parţial acoperită, de unde se înfăţişează privirilor o superbă panoramă a întregului Bucureşti.

Pentru a afla cîteva date despre istoria Arcului de Triumf m-am adresat domnului director VIRGILIU Z. TEODORESCU, de la Arhivele Statului, un vechi şi pasionat cercetător al acestui monument.

- La început a fost, desigur, o idee. Cînd a apărut ea şi ce semnificaţie se dădea viitorului monument? Mai ştim, de asemenea, că această idee a evoluat în timp; ne puteţi da cîteva detalii?

- Secolul XIX a integrat în urbanistica Bucureştilor şi noţiunea de Arc de Triumf, pentru a marca simbolice evenimente. Marea Unire din 1918 a reprezentat însă cel mai important moment din istoria ţării, iar cinstirea lui perpetuă a generat noi idei care au condus la realizarea festivităţilor din octombrie 1922, organizate la Bucureşti şi Alba Iulia. Comitetul care şi-a asumat îndeplinirea acestei misiuni a primit şi selectat din numeroasele propuneri pentru alcătuirea programului pe cele care, prin amploare şi perenitate, urmau să aibă un răsunet deosebit. Şi au fost multe asemenea propuneri, organizatorii confruntîndu-se atît cu problema timpului, cît şi cu cele financiare.

- Naşterea monumentului a fost destul de anevoioasă; ştiu că s-au propus numeroase proiecte. Am dori să enumeraţi cîteva dintre ele.

- Ca relicve scumpe, lăsate nouă moştenire, azi regăsim in cele două localităţi amintite - Bucureşti şi Alba Iulia - monumente care au fost gîndite şi create pentru a fi transmise viitorimii. Ne referim la înălţarea în Bucureşti a monumentalului Arc de Triumf şi a Bisericii Incoronării de la Alba Iulia. Timpul foarte scurt pentru realizarea acestor obiective a impus organizatorilor să procedeze la comandarea proiectelor iluştrilor arhitecţi români Petre Antonescu şi Victor G. Stephănescu, fără a mai organiza concursuri de selecţie. Pentru Arcul de Triumf, s-a impus de la bun început necesitatea să fie preconizate şi realizate o serie de finisaje exterioare cu caracter de provizorat, urmînd ca definitivarea acestora să fie înfăptuită în anii următori. Recurgîndu-se la realizarea unor lucrări în stucatură, s-a oferit posibilitatea ca artiştii creatori să aibă prilejul de a cunoaşte

reacţiile publicului. Deşi prin calităţile artistice şi compoziţionale aceste lucrări au dat momentului 1922 o notă de grandoare, ceea ce a urmat, inclusiv opera distructivă a vicisitudinii vremii, le-a conferit un atribut ce a provocat vehemente luări de poziţie, pentru a înlătura caracterul de provizorat ce se perpetua de la an la an.

– Şi, totuşi, care a fost momentul cheie al lucrărilor?

– Realizarea Arcului de Triumf declanşată în anul 1921 s-a încheiat în toamna anului 1922, oferind participanţilor la serbările încoronării regelui Ferdinand şi a reginei Maria posibilitatea organizării unor manifestări alegorice de mare amploare. A fost prilejul de a remarca trecerea pe sub arcada arcului a unităţilor militare purtătoare ale stindardelor de luptă ce-şi dobîndiseră solemnele înscrisuri ce aminteau de locurile marilor bătălii şi sacrificii.

Talentatul arhitect Petre Antonescu a gîndit acest edificiu monumental ca un simbol al perenităţii româneşti. De la bun început, Arcul de Triumf a fost construit din materiale definitive (beton şi cărămidă) şi numai finisajele exterioare au fost parţial realizate cu caracter de provizorat, în stucatură, urmînd ca ulterior, lucrările artiştilor plastici să capete caracter definitiv. Dificultăţile financiare, lipsa unui coordonator oficial ferm, au dus Arcul de Triumf într-o situaţie scandaloasă, provocînd reacţii foarte dure. Şi în cazul acestui monument, poziţia profesorului Nicolae Iorga s-a dovedit a fi salvatoare, determinînd antrenarea în acţiune a tuturor factorilor care puteau participa la actul de susţinere a acestei opere artistice naţionale. Pe parcursul unui deceniu presa timpului a reţinut atenţia cititorilor.

– Am înţeles că, în diferite faze, la edificarea acestui monument au fost angajate numeroase personalităţi — arhitecţi, sculptori; ne puteţi indica numele cîtorva dintre cei care au făcut posibilă inaugurarea lui şi cînd a avut loc acest eveniment?

– Considerăm util să menţionăm contribuţia firmei ing. Tiberiu Eremia, specializată în realizarea construcţiilor de anvergură, precum şi a sculptorilor: Constantin Baraschi, Alexandru Călinescu, Mac Constantinescu, Ioan Iordănescu, Ion Jalea, Dumitru Măţăuanu, Cornel Medrea, Mihai Onofrei, Dumitru Paciurea, Alexandru Severin, Oscar Spaete, Frederic Storck, a pictorilor Ary Murnu, Costin Petrescu, N. Şt. Tofan, Cecilia Cuţescu Storck care în cele două etape au avut valoroase participări. Vasile Pârvan şi Nicolae Iorga au redactat textele ce s-au constituit în mesaje către viitor; ele s-au alăturat celor adresate de regele Ferdinand poporului pe care îl condusese spre marea izbîndă: reunirea tuturor românilor într-o singură ţară.

Sumele obţinute prin colectă publică şi în urma altor activităţi au făcut posibilă, în 1936, finalizarea lucrărilor. Solemnităţile organizate la 1 Decembrie 1936 au fost consemnate şi prin inscripţia amplasată în interiorul edificiului, pentru a transmite şi pe această cale mesajul generaţiei înfăptuitoare a Marii Uniri.

Printre elementele de arhitectură, proporţii, înălţime (27 metri la atic), prin decoraţiuni, elemente sculpturale, texte, Arcul de Triumf reprezenta, la această dată, un adevărat simbol cu profunde semnificaţii pentru fiecare român. El trebuia să fie, după cum afirma arhitectul Petre Antonescu: „Un asemenea testemoniu istoric ce se îngrijeşte cu aceeaşi strictă atenţiune şi cu acelaşi nemărginit respect, cu care se veghează la flacăra sfîntă de la căpătîiul Soldatului Necunoscut".

Arcul de Triumf în 1921 (detaliu)

În p. 54: *construcţia integrală*

– A fost o vreme — ştie toată lumea acest lucru —, cînd cel mai reprezentativ monument al Capitalei, acest simbol al mîndriei şi demnităţii naţionale, a fost nu numai neglijat, ci şi agresat...

– Din păcate au fost puţini anii cînd acest monument a rămas nealterat de mîna distrugătoare a acelora care din intenţia de a ne oferi o „nouă" istorie procedau cu tenacitate la înlăturarea vestigiilor ce demonstrau concludent episoadele zbuciumatului nostru trecut. Ca atare, în 1948, sub pretextul înlăturării însemnelor

(Continuare în p. 77)

Chipuri de boieri și jupînese

MOȚOC VORNICUL FICȚIUNE ȘI ADEVĂR

MARIA MAGDALENA SZÉKELY

A doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu în Moldova (1564-1568). Ani grei, de mare nesiguranță pentru boieri și de cumplită sărăcie pentru popor. Tiranie, pedepse sîngeroase, dări apăsătoare. De toate, vinovat era el, domnul cu gînduri diabolice, dar, nu mai puțin, și sfetnicul său apropiat, bătrînul vornic Moțoc, cel care nu pregeta să pună în practică ideile Lăpușneanului. Și atunci s-a ridicat țara cerînd capul lui Moțoc. Răsunau bolțile palatului de strigătele mulțimii: „Moțoc să moară!", „Să ne deie pe Moțoc!". Încolțit, domnul nu avu de ales, hotărînd să-l sacrifice pe marele vornic ambițiilor sale despotice. Înțelegînd ce soartă îl aștepta, Moțoc începu să se roage cu ultimele puteri: „Maică, preacurată Fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta, și mă jur să fac o biserică, să postesc cît voi mai avea zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la monastirea Neamțului!... Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre niște proști, pre niște mojici. Pune să deie cu tunurile într-înșii... Să moară toți! Eu sînt boier mare, ei sînt niște proști!". Replica domnului veni ca o sentință: „Proști, dar mulți!" și „ticălosul boier căzu în brațele hidrei acesteia cu multe capete, care întru o clipală îl făcu bucăți".

De peste un veac și jumătate, această poveste, așternută pe hîrtie cu har scriitoricesc de C. Negruzzi, a făcut un deserviciu uriaș celor două personalități ale istoriei noastre, proiectîndu-le chipurile în oglinzi deformatoare, care au reflectat figuri monstruoase, cu priviri împăienjenite și guri strîmbate de rînjete. Adevărul istoric, cel relevat de documentele vremii este, însă, altul. Actele de cancelarie, rapoartele diplomatice, scrisorile contemporanilor vorbesc de vornicul Ion Moțoc, înfățișîndu-l în mod cu totul diferit de personajul celebrei nuvele. Ne rămîne acum să ordonăm corect informațiile aflate la îndemînă pentru ca, din tabloul rezultat, să ne privească adevăratul chip al acestui nedreptățit al trecutului[1].

„... ostașul... viteaz"...

În primele decenii ale veacului XVI, un uric domnesc de proprietate asupra pămîntului pomenește pe cel dintîi membru al familiei Moțoc: Ioan (Ivanco) sulger. Se pare că acesta a avut doi fii: Ion și Gheorghe, cel din urmă fiind tatăl eroului nostru și al fratelui său, menționat, dar nenumit, în testamentul vornicului. Datorită sărăciei informațiilor din documente, aceste legături de rudenie se pot reconstitui doar prin deducții logice; la fel stau lucrurile și în privința anului de naștere a viitorului mare dregător. Cum la acea vreme acte de stare civilă nu existau, iar înaintașii noștri găseau cu cale să consemneze aceste evenimente în scriptele familiei doar arareori (îndeobște, pe filele albe ale cărților de cult), este foarte dificil de stabilit, astăzi, cînd a văzut lumina zilei una sau alta din personalitățile istoriei noastre. În ceea ce-l privește pe vornicul Moțoc, sînt, însă, alte date pe baza cărora putem presupune că venirea lui pe lume s-a produs prin 1525; astfel, pe de o parte, prima atestare ca dregător datează din 1552, iar pe de alta, soția lui este amintită de documente încă un sfert de veac după moartea sa, pînă în ultimul deceniu al secolului. Că în anul morții (1564) era încă în puterea vîrstei, ne-o dovedește și faptul că nu apucase să înalțe nici o ctitorie, cum s-ar fi cuvenit

[1] Subtitlurile aparțin redacției.

Alexandru Lăpuşneanu şi soţia sa Ruxandra, aşa cum sînt ei înfăţişaţi pe devera dăruită mănăstirii Slatina, în jurul anului 1560

În p.56: *un alt portret al Lăpuşneanului brodat pe un văl de tîmplă, dăruit de el tot mănăstirii Slatina*

rangului său.

Ştirile despre purtători ai numelui Moţoc se înmulţesc, în actele moldoveneşti, în ultimul sfert al veacului XVI. Analiza lor atentă dovedeşte că nu este exclus să avem de-a face cu un singur neam, un vechi trunchi comun, din care s-au desprins, apoi, mai multe ramuri. Una dintre acestea era familia vornicului, cu obîrşia în Ţara de Sus, în satul Iacobeni, pe Jijia (ţinutul Hîrlău). Mitropolitul Moldovei, Varlaam, autor al celebrei *Cazanii* (1643), cobora tot dintr-o familie Moţoc, după cum ramura stabilită în Ţara de Jos i-a dat pe ctitorii mănăstirii Mira de pe apa Milcovului.

Viitorul vornic s-a născut, aşadar, într-un neam mare, răspîndit în întreaga Moldovă. Dar deşi foarte numeros, acesta n-a avut printre membrii lui mari personalităţi, cu importanţă deosebită în viaţa politică şi militară a ţării. De aceea, credem că Ion Moţoc a fost, cu adevărat, un *homo novus*, ridicat datorită propriilor calităţi din rîndul micii boierimi şi investit cu dregătorii de seamă. De altfel, faptul că avem de-a face cu o familie puţin importantă este dovedit şi de documente, care nu înregistrează nici o înrudire între Moţoceşti şi neamuri ilustre ale vremii, pînă la mijlocul secolului XVI. De-abia soţia vornicului, Măgdălina, va fi veriga de legătură cu vechi şi preţuite familii precum: Frunteş, Gheanghea sau Herţea.

Ce va fi făcut tînărul Moţoc în anii copilăriei şi adolescenţei, nu ştim, dar judecînd după cariera sa ulterioară, putem bănui că a deprins de timpuriu meşteşugul armelor. La 2 iulie 1548, domnul Moldovei, Iliaş Rareş, îl va trimite la Bistriţa, de unde se pare că s-a refugiat în Polonia, intrînd în slujba lui Petru stolnicul — viitorul domn Alexandru Lăpuşneanu. Îl va fi apreciat „pribeagul" dacă la întoarcerea sa în ţară îl va aşeza pe Moţoc în fruntea oştilor. În acea toamnă a anului 1552, după complotul încheiat cu uciderea lui Ştefan Rareş (1551-1552) la Ţuţora, pe malul Prutului, unii boieri au trecut de partea pretendentului sosit cu ajutor polon, în timp ce alţii, credincioşi doamnei Elena, văduva lui Petru Rareş, i s-au închinat lui Joldea, ginerele acesteia. La aflarea veştii, Lăpuşneanu „de sîrg au trimis — scrie cronica — pre Moţoc vornicul cu o seamă de oaste înainte, ca să prinză pre Joldea vodă, şi prinzîndu-i calea la Şipote, neavînd el nici o ştire de nicăierea, l-au împresurat oastea leşească şi l-au prins viu".

Credinţa, înţelepciunea şi şiretenia dovedite pe cîmpul de luptă de Ion Moţoc îl vor fi determinat pe proaspătul domn să şi-l apropie mai mult pe acest boier, încredinţîndu-i dregătoria de „vornic al întregii noastre curţi şi staroste ţinutului Iaşilor". În primii şase ani care au urmat, Moţoc nu a intrat în sfatul domnesc, neajungînd, aşadar, mare dregător, dar a îndeplinit cu succes toate misiunile militare care i-au revenit. Şi au fost mai multe de acest fel, pentru că în Transilvania acelei vremi nu încetase lupta pentru tron dintre Ferdinand de Habsburg, de o parte, şi regina Isabella (văduva lui Ioan Zápolya) şi fiul său, Ioan Sigismund, de alta. Partizan al acestuia din urmă, Alexandru Lăpuşneanu va trimite peste munţi, în septembrie 1553, un detaşament de 1 000 oşteni, avînd în frunte pe Ion Moţoc, pentru a-i obliga pe ardeleni să se supună moştenitorului lui Zápolya, sub ameninţarea că, în caz contrar, Transilvania va fi trecută prin foc şi sabie. Lupta pentru coroana Transilvaniei a continuat şi, drept urmare, în primăvara anului 1556, sultanul Soliman Magnificul a cerut muntenilor şi moldovenilor să pătrundă în Ardeal, să-i alunge pe imperiali şi să-l înscăuneze pe Ioan Sigismund. Şi de această dată, greutăţile cam-

paniei militare au fost puse tot pe umerii lui Moţoc, însărcinat să comande avangarda, în timp ce domnul îl urma cu grosul oştirii. Pentru mai multă siguranţă, după ungerea noului principe, în cetatea Clujului, Moţoc şi oamenii săi au fost lăsaţi în Transilvania pînă în luna iunie. Dar întorşi în ţară, cînd apele păreau să curgă în matca lor firească la curtea principelui vecin, ei n-au avut parte de odihnă, fiindcă la ieşirea din cumplita iarnă a anului 1556 au primit din nou poruncă să treacă munţii spre apus. De data aceasta, Moţoc a plecat însoţit de detaşamente mult mai numeroase, care trebuiau să-l alunge definitiv pe Ferdinand de Habsburg din Transilvania.

Mai mult ca sigur, succesele repurtate în războaie i-au adus popularitate „vornicului de pe lîngă domn". Diplomatul Ioan Belsius, care l-a văzut la Suceava, îl considera „ostaşul cel mai viteaz" pe care îl avea ţara, comandant „pe care oastea îl iubeşte fierbinte". Cunoscînd această stare de lucruri, Alexandru vodă l-a ridicat la dregătoria de mare vornic, cea care îi aducea, de drept, şi un loc în sfatul domnesc.

...„trădător" şi diplomat

Ce se va fi întîmplat în anii care au urmat, este greu de spus; greu de înţeles este ce-l va fi îndemnat pe marele vornic, altă dată devotat trup şi suflet voievodului său, să urzească planuri de trădare. Poate domnul era prea autoritar? Poate personalitatea boierului se lovea de aceea a domnului? Poate apăruseră neînţelegeri personale? Poate. Destul că ideea ascunsă de a-l înlătura pe Lăpuşneanu începea să capete contur; în toamna lui 1561, fascinantul aventurier Iacob Heraclid Despot, cu sprijin habsburgic, „a înaintat înlăuntrul ţării şi s-a pregătit de luptă, vrînd să apuce domnia". Ca de obicei, „purtătoriu de oştile lui Alexandru vodă", după spusa cronicarului Nicolae Costin, a fost desemnat marele vornic Moţoc.

Prima confruntare — cea de la Verbia — a adus victoria de partea lui Despot. Înfrînt, Lăpuşneanu a strîns o nouă oaste cu care şi-a întîmpinat adversarul la Huşi. Aşezate pe un mal şi pe celălalt ale Prutului, cele două oşti se priveau faţă în faţă. La sfatul lui Moţoc, domnul a poruncit ca tunurile îndreptate împotriva duşmanilor să fie întoarse şi duse ceva mai departe, iar el, vornicul, a cerut să vorbească cu Anton Székely, comandantul armatei lui Despot. „Ce vor fi vorovit în scurtă voroavă — spune acelaşi Nicolae Costin — nu scriu istoricii, fără cît că au vorovit amîndoi". Conţinutul discuţiei poate fi dedus, însă, urmărind evenimentele care au urmat. Moţoc a declarat ostilităţile încheiate şi oastea Lăpuşneanului, atrasă de strălucirea „taberei Ungurului", a trecut Prutul pentru a se putea minuna mai îndeaproape. Şi, stupoare, în acel moment, tunurile lui Despot au început să tragă. Privind sîngerosul spectacol, Lăpuşneanu a înţeles că ceasul său sunase. Părăsindu-şi ţara cu puţini însoţitori, s-a retras la Chilia, unde îl aştepta doamna Ruxandra; de acolo, familia domnească a luat drumul Ţarigradului, fără să bănuiască ce soartă li se pregătea: exilul într-un oraş îndepărtat din Asia Mică.

În urma lui, Despot, ajuns domn al Moldovei, „ales-au patru boieri de credinţă, pre carii au lăsat toată cîrma ţării". Printre ei — Ion Moţoc, care trebuie să se fi bucurat, într-adevăr, de mare încredere, dacă noul domn l-a însărcinat să meargă în Ţara Românească împreună cu Avram Banilovschi — iscusit diplomat al vremii — ca să o peţească pe una din surorile lui Petru cel Tînăr, fiica doamnei Chiajna. În iunie 1562, cei doi soli cu misiune matrimonială s-au întors în Moldova cu portretul domniţei şi cu un inel cu peruzele; în cele din urmă, însă, căsătoria proiectată n-a mai avut loc.

Pentru Moţoc, drumul în Ţara Românească a marcat intrarea în activitatea diplomatică. „Soli mari" şi oameni aleşi", Moţoc, Avram Banilovschi şi Barnovschi hatmanul vor fi trimişi în Polonia, în 1563, pentru a cere dietei să primească depunerea jurămîntului de credinţă al lui Despot. Şi tot la acea vreme, Moţoc apărea în sfatul domnesc al Moldovei ca „mare sfetnic", titlu nemaiîntîlnit în actele medievale nici înainte, nici după aceea.

Slujit de asemenea oameni, care ţineau în mîinile lor toate frînele puterii, capabili oricînd să-şi impună voinţa lor maselor, Despot ar fi avut toate şansele unei domnii liniştite, chiar dacă poporul nu privea cu ochi buni măsurile luate pentru sprijinirea luteranismului. Dar, procedînd fără tact, domnul i-a înlăturat tocmai pe aceia de care avea mai multă nevoie. Pentru satisfacerea ambiţiilor sale de a deveni un principe renascentist, sprijinitor al culturii, ca şi pentru întreţinerea trupelor de mercenari, Despot a mărit dările, ceea ce a provocat nemulţumire printre ţăranii români ortodocşi. Prinzîndu-l odată cu puţini însoţitori, undeva pe drumul spre Hotin, oamenii l-au înconjurat, strigînd „să le rîdice acele grele dări, ce le aruncasă, de casă căte un galbăn de aur". Negăsind altă cale de a ieşi din încurcătură, domnul le-a răspuns „că den svatul lui Bîrnov şi a lui Moţoc şi a doi vlădici face acele greutăţi de pune cu asupră, şi de este cu voie, să le dea pre aciia pe mînule lor, să-i omoară, dzicînd că toţi aceşti patru au fost pricina şi la Alexandru vodă, de l-au îndemnat la toate tiraniile". Şi aceasta exact la vremea cînd Moţoc era „mare sfetnic", iar Barnovschi ocupa o altă dregătorie importantă: pîrcălăbia cetăţii Suceava. Nesocotite cuvinte pentru un principe al cărui singur stîlp de susţinere erau marii boieri! Nu este de

mirare că, la scurtă vreme, aceştia au urzit înlăturarea lui, plan în care Ion Moţoc avea să joace un rol decisiv.

Întoarcerea Lăpuşneanului

Mai întîi, Despot a fost sfătuit să trimită cîteva detaşamente conduse de Moţoc pentru apărarea graniţei dinspre Transilvania. În timpul nopţii, însă lefegiii lui Despot au fost ucişi de oştenii moldoveni. Apoi l-au vestit pe domn despre o năvălire a tătarilor şi i-au cerut să trimită oaste împotriva lor, pusă sub cîrmuirea lui Tomşa hatmanul şi a lui Dărman. Ajungînd pe malul Ciuhurului, moldovenii i-au împresurat pe mercenarii străini şi i-au tăiat pe toţi, încît, după spusa cronicarului, „nici măcar un vestitor despre nenorocire n-a scăpat". Proclamat domn de boierii care îl însoţeau (Barnovschi, Moţoc şi Stroici), Ştefan Tomşa a cucerit cetatea Neamţului, după care s-a îndreptat spre Suceava, unde se afla Despot.

Între timp, dinspre Nistru ameninţa pericolul unei intervenţii militare a palatinului Dimitrie Wiszniowecki ţintind cucerirea Moldovei. Dispunînd de sfatul şi experienţa lui Moţoc pe care îl avea tot timpul de-a dreapta, Ştefan Tomşa a ieşit împotriva cetelor căzăceşti tocmite de Wiszniowecki, le-a înfrînt şi l-a luat prizonier pe nobilul lituanian, care şi-a aflat sfîrşitul la Constantinopol. Apoi, după cum consemnează cronicarul, „de sîrg s-au învîrtejit Tomşa cu Moţoc şi cu moldovenii", înconjurînd cetatea de scaun şi supunînd-o asediului. Trădat şi părăsit de toţi, Despot s-a predat lui Tomşa, care l-a ucis.

În acest chip, urmîndu-l pe Alexandru Lăpuşneanu, Despot vodă cădea victimă aceluiaşi boier inteligent şi abil, cu popularitate şi influenţă mai mari decît ale domnilor înşişi. Iar el, Moţoc, „bărbat cu suflet crud şi viclean", după caracterizarea făcută de un biograf al lui Despot vodă, se punea a treia oară în slujba unui nou domn pentru a cărui înscăunare îşi aruncase în joc toată măiestria militară şi toată autoritatea. Soarta a vrut, însă, ca domnia lui Ştefan Tomşa să dureze doar cinci luni, după care Alexandru Lăpuşneanu s-a întors din exil cu steag de la Poartă, înconjurat de oaste otomană. Conştient că nu va putea face faţă pericolului, Tomşa vodă, împreună cu sfetnicii săi, Ion Moţoc, Veveriţă postelnicul şi Spancioc spătarul, au trecut în Polonia, luînd cu sine „toate comorile domneşti". Se întîmplau acestea la sfîrşitul lunii martie 1564.

„Un om la fel cu Goliat"

Fugind în Polonia, fostul domn şi apropiaţii săi şi-au hotărît singuri destinul; regele Sigismund August era în relaţii bune cu sultanul şi, prin urmare, cu Alexandru Lăpuşneanu. De aceea, nu trebuie să surprindă pe nimeni că cererea noului domn, însoţită de presiuni venite de la Poartă, de-ai prinde şi ucide pe „aceşti trădători şi duşmani ai noştri", a găsit un ecou favorabil la curtea polonă. După mărturia unui contemporan, la 13 aprilie moldovenii erau deja captivi la Liov pentru ca, la 26 aprilie, regele să dea ordinul de execuţie. Punerea lui în aplicare a mai întîrziat aproape o lună. Între timp, de la Suceava sosea o scrisoare prin care Alexandru Lăpuşneanu ruga să i se restituie tezaurul, ajuns la 1561 în mîinile lui Despot şi, de la acesta, la Tomşa. Din tezaur, impresionant prin bogăţie — desagi plini cu aspri, cupe şi săbii de argint aurit, tăvi de argint, linguri şi alte obiecte — „s-au cinstit, scrie Alexandru vodă, Moţoc, Avram şi alţi boieri". De va fi fost cu adevărat aşa, nu ştim, dar judecînd după alte informaţii, ar fi mai degrabă de crezut că averile Lăpuşneanului n-au fost însuşite de boieri, ci folosite pentru atingerea scopurilor pe care le urmăreau. Bunăoară, documentele de proprietate nu înregistrează ca stăpîniri ale lui Moţoc, decît şapte sate, existenţa unei averi considerabile nefiind dovedită nici de testamentul făcut la Liov, în 5 mai 1564. Prin acest act, „marele vătaf de Iaşi", titlu păstrat încă din prima domnie a lui Lăpuşneanu, îi punea pe „cinstita Magda, soţia sa" şi pe copii sub tutela venerabilului hatman al Coroanei polone, Nicolae Sieniawschi, cel care trebuia să-i administreze „bunurile şi lucrurile"; testamentul vorbeşte apoi de mărgăritarele, damascul şi cei două mii douăzeci şi unu de florini de aur, găsiţi asupra lui şi trecuţi într-un registru liovean.

Apoi, marele vornic al Moldovei şi-a pus capul pe butucul călăului, cîndva, în săptămîna 18-25 mai 1564. Impresionaţi de figura condamnatului, contemporanii au consemnat că Moţoc avea „un trup uriaş", că „era un om la fel cu Goliat". După puţin timp, regele Sigismund August îl încunoştiinţa pe sultan: „... parte pentru paguba noastră pe care am suferit-o, de la ei, atît pentru jefuirea şi prădarea stărostiei Sniatinului, cît şi pentru alte lucruri, parte la cererea Măriei Sale împăratului, pe care am fost bucuroşi s-o îndeplinim în orice privinţă, am poruncit să-i pedepsească şi să le ia capetele, mai întîi lui Tomşa, apoi la doi mai de frunte, Moţoc şi Spancioc". Ceruseră boierii, prin cuvîntul lui Tomşa, să fie înmormîntaţi în biserica ortodoxă din Liov, dar polonilor li se va fi părut mai potrivit să-i îngroape în afara tîrgului, la mînăstirea Sf. Onufrie. Cel puţin aşa spun cronicile moldoveneşti, pentru că mormintele lor s-au pierdut de-a lungul timpului.

„Pentru sufletele lor"

Iată cum, pe eşafodul înălţat într-o piaţă a Liovului, şi-a sfîrşit viaţa, în plină maturitate, una din cele mai interesante figuri ale Evului nostru de Mijloc, plecînd din această lume fără a lăsa multe urme materiale ale trecerii sale. N-a înălţat biserici, n-a făcut danii bogate către mănăstiri, chipul lui nu ni s-a păstrat în nici un portret votiv, iar numele, în nici un pomelnic. Un singur obiect păstrat pînă astăzi se leagă de numele vornicului. Este vorba de un superb epitrahil, pus în circulaţia ştiinţifică de istoricul P.Ş. Năsturel, înfăţişînd treisprezece chipuri de sfinţi, cusute cu aur, argint şi fire colorate. Inscripţia slavă din partea inferioară conţine numele donatorilor: „Acest epitrahil l-a făcut Ion Moţoc mare vornic şi soţia sa, Magdălina, şi l-au dat pentru sufletele lor".

Trăsăturile acestui sumar portret al vornicului Moţoc sînt suficiente pentru a dovedi că el a fost personalitatea care a dat strălucire neamului din care s-a ridicat. Este drept, şi cîţiva dintre urmaşii săi au îndeplinit funcţii la curtea domnească, dar nici unul nu s-a bucurat de prestigiul vornicului. Un Moţocel, foarte probabil fiu al eroului nostru, complota în Polonia, împreună cu alţi boieri, la moartea lui Alexandru Lăpuşneanu. Va fi fost un personaj important iar acţiunea lui destul de primejdioasă dacă sultanul cerea să-i fie predat viu sau mort. Dintre ceilalţi descendenţi — coborîtori din fiul său, Toader — ar mai fi de amintit: un mare vătaf de Dorohoi, un vornic de poartă, un pîrcălab de Hotin şi un medelnicer. La începutul veacului XVIII, Moţoceştii erau aşezaţi în rîndul familiilor moldoveneşti de vază şi înregistraţi ca atare de Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*. De altminteri, între cei care l-au însoţit pe principe în exilul din Rusia se afla şi un membru al acestei familii. Apoi, neamul şi-a pierdut treptat însemnătatea, ieşind de pe scena vieţii sociale şi politice pentru a îngroşa rîndurile răzeşimii. Urmaşii vornicului au trăit modest la Brusturi (Neamţ), fără să-şi uite vestitul strămoş. Ei există şi astăzi, răspîndiţi în toată Moldova, ramuri din acelaşi trunchi răzleţindu-se în Bucovina de nord şi Basarabia.

Comparînd portretul rezultat din analiza izvoarelor vremii cu acela creionat de C. Negruzzi în celebra sa nuvelă, este evident că cel din urmă reprezintă rodul purei ficţiuni. La 1564, Moţoc era un om încă tînăr, nu un bătrîn nevolnic pe care puteau să-l tîrască pe sălile palatului doi slujitori domneşti. Sfîrşitul şi l-a aflat pe butucul călăului, la Liov, şi nu linşat de popor, aşa cum i s-a întîmplat altui mare dregător, grecul Batişte Veveli, în vremea lui Alexandru Iliaş (1631-1633). Ion Moţoc nu a fost un trădător înrăit, ci un om cu o personalitate puternică, un „făcător de regi" pentru spaţiul românesc, un căpitan iubit de oştenii săi, cărora li se impunea atît prin forţa fizică a unui trup uriaş, cît şi prin vitejia sa. „Trădătorul" Moţoc a fost, de fapt, el însuşi, rezultatul trădării domnilor care, speriaţi de puterea şi popularitatea de care se bucura, au încercat, la un moment dat, să-l înlăture. Şi poate că, de la o vreme, vanitatea i-a întunecat înţelepciunea, făcînd din el propria sa victimă. Este timpul, însă, ca imaginea fantezistă pe care scriitorul ne-a oferit-o despre acest personaj să fie definitiv înlăturată de adevărul istoric. Chiar dacă, după expresia profesorului P.Ş. Năsturel, „imaginaţia lui Negruzzi a făcut mai mult pentru amintirea lui Moţoc în conştiinţa românească decît propriile sale fapte şi gesturi". ■

CLIO ANUNŢĂ

CAII HUNILOR

Istoriografia medievală a consemnat cuvintele atribuite lui Attila, căpetenia poporului migrator al hunilor (*Magazin istoric*, nr. 4/1992): „pe unde va trece calul meu, iarba nu va mai creşte", exprimare şimbolizînd faptul că năvălitorii huni pîrjoleau totul, cu mai multă cruzime decît alţi „barbari". Poate însă întemeiată şi pe faptul că, în expediţiile lor lungi şi repezi, călăreţii huni trebuiau să încalece cai deprinşi să fie hrăniţi la intervale mari de timp şi care, atunci cînd li se dădea drumul la păscut, nu rupeau numai firul ierbii, ci îl smulgeau cu rădăcină cu tot.

Dar ce fel de cai foloseau hunii? Aşa-numiţii „tarpani de stepă", cai mici cu picioare scurte, foarte voinici însă şi cu capete mari, acoperite de o coamă bogată şi aspră.

Aceste equidee erau bine cunoscute de oamenii preistoriei, de vreme ce înfăţişarea, culoarea şi mişcările lor sînt reproduse cu multă măiestrie artistică pe pereţii celebrei peşteri de la Lascaux. Pe atunci însă, erau urmăriţi şi prinşi ca orice vînat. În 1879, colonelul şi exploratorul rus Nikolai Mihailovici Prjevalski a descoperit pe un podiş din Asia Centrală nişte cai în stare de sălbăticie, care nu semănau cu nici una dintre speciile cunoscute. Ofiţerul a izbutit să doboare unul din aceste animale.

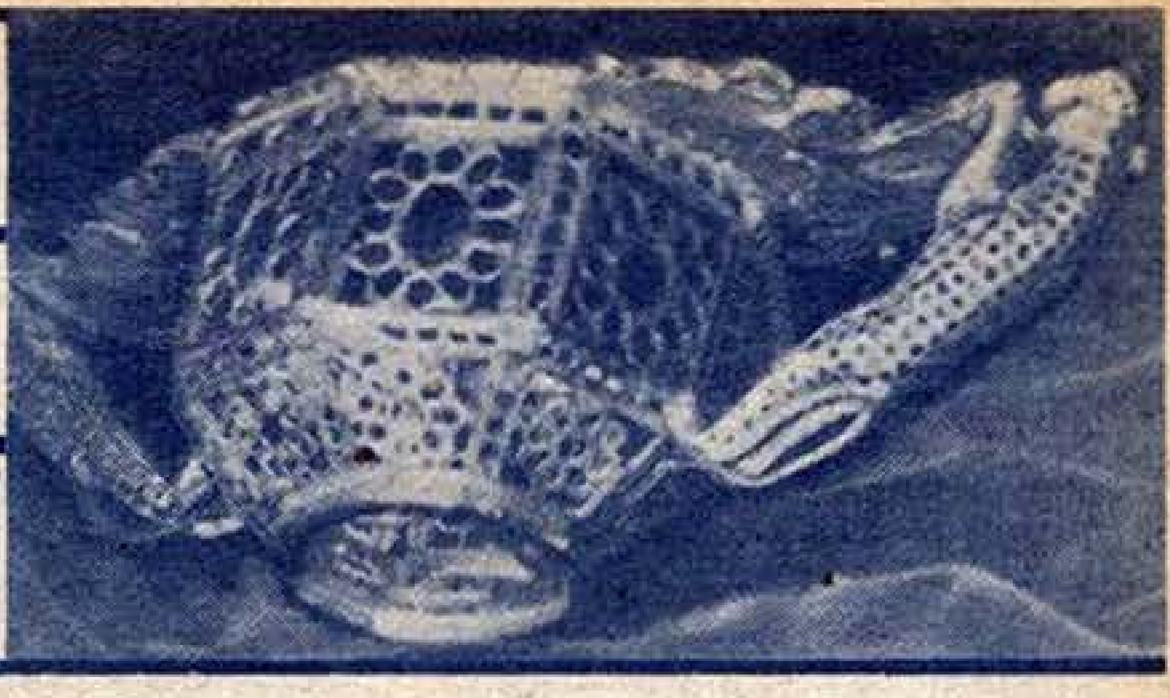
La St. Petersburg, specialiştii au fost categorici: aceste equidee, de culoare alb-gălbuie, erau într-adevăr cai, dar dintr-o specie pe cale de degenerescenţă. Exemplarul respectiv a fost împăiat şi, un timp, nu s-a mai vorbit despre această descoperire. După douăzeci de ani, însă, o expediţie germană anume trimisă în Asia a izbutit să găsească în preajma Munţilor Altai o herghelie numeroasă. Au fost capturaţi vreo 50 de cai, dintre cei mai mici şi mai puţin rezistenţi la fugă. Jumătate au murit însă pe timpul transportului lor la Hamburg, ceilalţi fiind trimişi apoi în parcuri zoologice, unde s-au înmulţit, ajungînd astăzi la cca 680 exemplare.

În 1969 a mai fost semnalat un exemplar trăind în stare sălbatică, dar în prezent, sub egida O.N.U. şi F.A.O., se încearcă o reaclimatizare a speciei în stepele sale de origine din Mongolia.

Ca un omagiu faţă de cel ce a fost destul de bun observator şi destul de norocos pentru a le redescoperi, aceste equidee, ajunse pe cale de dispariţie la sfîrşitul secolului trecut, au fost denumite „caii lui Prjevalski".

Niculae KOSLINSKI

ANTICARI ȘI ARHEOLOGI

ALEXANDRU AVRAM

În Transilvania, o veche și bogată tradiție umanistă înlesnise celor doritori, încă din veacul XVIII, accesul către marile sinteze de istorie veche, epigrafie și arheologie. Aici contactele foarte strînse între eruditii de la mijlocul secolului trecut și marii istorici ai antichității din Europa centrală și apuseană au stimulat redactarea unor corpusuri de inscripții, alcătuite după toate normele științifice ale vremii. Să amintim și călătoria epigrafică a lui Theodor Mommsen, patriarhul istoriei romane, în Transilvania (Magazin istoric, nr. 11/1987) și, în special, în zona aurīferă, unde tocmai ieșiseră la iveală celebrele tăblițe cerate de la Alburnus Maior (Roșia Montană). În Principatele Române însă, interesul pentru arheologie nu a apărut decît relativ tîrziu, prin anii '30 ai secolului trecut. Desigur, referiri la antichitățile Țării Românești și ale Moldovei s-au făcut încă de către cronicari și, mai cu seamă, în opera lui Dimitrie Cantemir. De o preocupare constantă nu poate fi vorba decît mult mai tîrziu.

Ora arheologiei — marcată mai mult de pasiunea pentru antichități dovedită de un grup entuziast de „anticari" pe cît de sinceri în demersul lor, pe atît de tributari unei fermecătoare naivități în fața obiectelor înglobate în larga categorie a „curiozităților" de tot felul, care le rețineau atenția — a bătut în același ritm cu clipele regenerării României, în contextul marilor transformări social-politice care au urmat păcii de la Adrianopol și, mai ales, după reinstaurarea domniilor pămîntene. Este epoca în care apar importante așezăminte culturale, ziare, reviste cu caracter științific, manuale școlare, gramatici, lucrări literare. Spiritul epocii este fidel reflectat de binecunoscuta formulă a lui Heliade „scrieți, băieți, scrieți, numai scrieți", expresie a unei atitudini generale, năzuind spre evoluție culturală extensivă, dictată, desigur, de condițiile epocii și mai puțin afectată de discernămîntul critic. Același spirit este prezent și în lumea anticarilor dovadă, între altele, anii de început ai unei instituții ce avea să devină peste cîteva decenii — poate că fondatorii ei nici nu o bănuiau — un așezămînt de referință al culturii românești; Muzeul de Istorie Naturală și Antichități, ulterior Muzeul Național de Antichități (1864).

Înființarea muzeului și primii săi ani de existență se leagă strîns de cîteva personalități, care, prin activitatea lor, se constituie, în adevăratul sens al cuvîntului, într-o primă generație a arheologiei românești din etapa anticarilor.

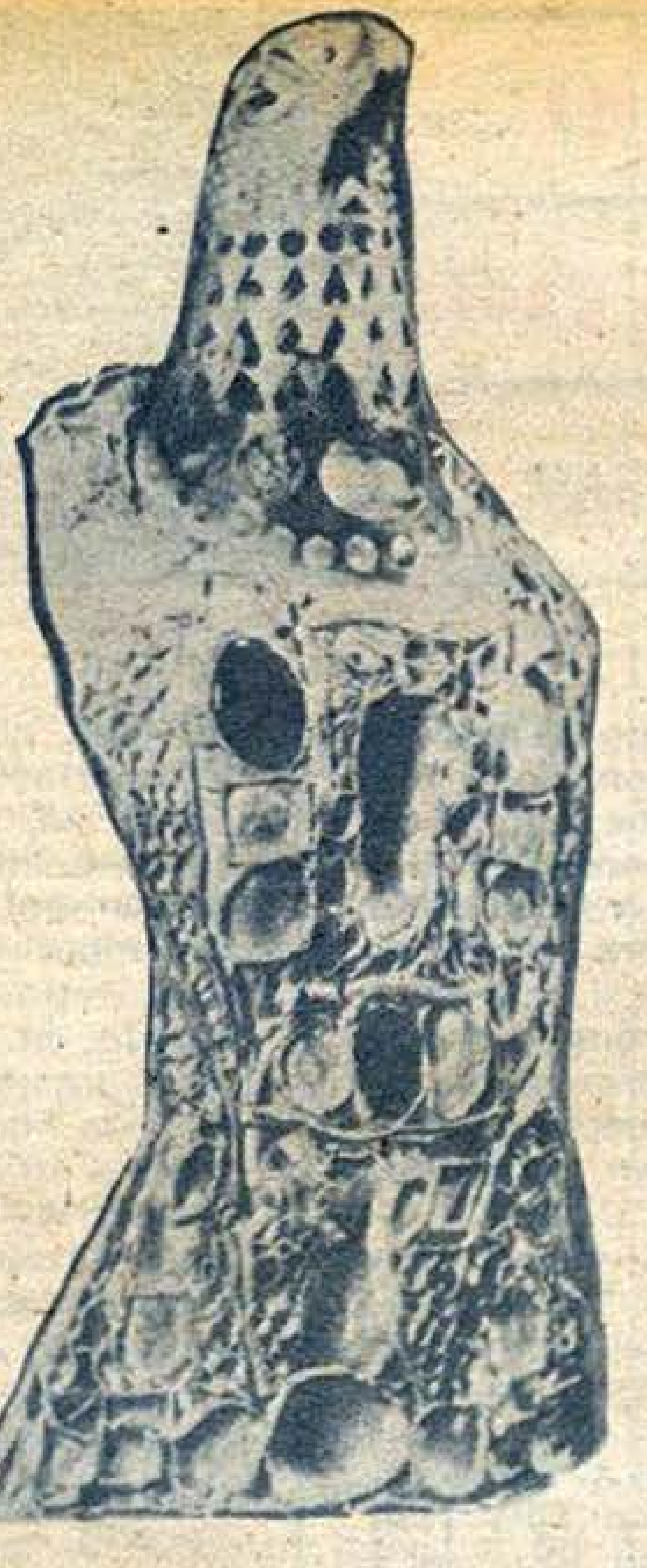
Arheologul de marți

Nicolae Mavros (sau Mavru, cum apare în unele scrieri de epocă), descendent dintr-o familie de boieri originari din Chios și împămînteniți în Moldova, născut în 1778 (sau 1782), a sosit pe la începutul secolului XIX în Țara Românească, unde a îndeplinit inițial funcția de secretar al domnului fanariot Alexandru Sutzu (1818-1821), ca apoi să intre în suita generalului Pavel Kisseleff, în 1828. Rusofil convins, fidel colaborator al regimului militar instituit în timpul ocupației rusești, Mavros a fost urmărit toată viața de antipatiile celor care nu se sfiau să-l numească direct „spion al Rusiei". Interesul pentru arheologie — sub forma unei pasiuni de colecționar de antichități, în special de monede — s-a deșteptat la Mavros în cercul lui Kisseleff, unde i-a cunoscut pe Vladimir de Blaremberg, colonel și inginer cartograf, fiul marelui arheolog rus Blaremberg, pe ofițerul de ordonanță Karneev, colecționar de monede, pe viitorul ban Mihalache Ghica, precum și pe alți numismați ai vremii: Alexandru Filipescu-Vulpe, dr. Ioan Rasty, Alexandru Nenciulescu. Decisivă a fost însă numirea sa ca inspector al carantinelor instituite pe Dunăre pentru a zăgăzui extinderea epidemiei de holeră, funcție în care a stat pînă în 1859. Desfășurîndu-și activitatea în imediata apropiere a cetăților romane de pe fostul limes danubian, Mavros nu a rezistat tentației de a efectua săpături masive — desigur, fără nici un fel de scrupul şti-

In pp. 61-62: piese din faimosul tezaur de la Pietroasele.

ințific — și de a-și îmbogăți colecțiile prin tot soiul de achiziții făcute de slujbașii săi, special instruiți în această direcție. Astfel a început surprinzătoarea competiție cu urmări nefaste pentru arheologia Olteniei romane — „bietul județ Romanați!", avea să exclame mai tîrziu Odobescu — între Mavros și rivalul său, vornicul Mihalache Ghica. Mavros nu a publicat, din păcate, nimic, ceea ce face ca asupra locului de proveniență a obiectelor din colecțiile sale să planeze, pînă astăzi, incertitudinea. În schimb, a fost un adevărat mentor al tinerilor pasionați de arheologie: August Treboniu Laurian, Cezar Bolliac, M.C. Sutzu, D.A. Sturdza, Alexandru Odobescu însuși — toți aveau să treacă prin cabinetul său. „Pentru studiul arheologiei — își amintește peste ani Ion Ghica — generalul Mavru avea consacrată o zi pe săptămînă, marțea, dacă nu mă înșel, zi în care se închidea în cabinetul său cu Laurian și cu Bolliac și nu primea pe nimeni". Imensa colecție a lui Mavros a fost donată în 1862 Muzeului Național de Antichități, cu puțin timp înainte de moartea sa, survenită în 1868. Figură bizară, arheologul de marți după-amiază avea totuși să fie toată viața prețuit de cercul anticarilor, chiar și de noua generație a tinerilor, care, deși formați de el, se desprinseseră repede de diletantismul său, căutînd să-și definitiveze noi metode de investigație. În 1863 Bolliac încă mai afirma — și spusele sale nu sînt lipsite de temei — „că arheologia română este astăzi în mîinile generalului Mavru".

Rivalul lui Mavros în competiția pentru cea mai bogată colecție de antichități nu era altul decît fostul său cumnat, Mihalache Ghica, fratele mai mare al domnului Alexandru Ghica sau „nenea mare", cum îi spuneau intimii. Funcția pe care o deținea Mihalache Ghica, aceea de vornic al Treburilor din Lăuntru (ministru de interne) îi permitea ample investigații. Tot aparatul administrativ și polițienesc era obligat să răscolească pămîntul Olteniei, pentru a-i furniza marelui ban antichități de toate categoriile și, în special, monede. În afară de aceste descoperiri întîmplătoare, care au luat calea colecției lui Ghica, vornicul a practicat — nu direct, ci prin intermediul cumnatului său, colonelul Vladimir de Blaremberg — primele săpături în așezările romane din Oltenia. După nefericitul obicei al epocii, nu și-a publicat rezultatele, iar dacă unele date despre aceste săpături de pionierat s-au păstrat, este pe de o parte meritul lui Blaremberg, care a făcut să apară în coloanele efemerei reviste *Muzeul Național* cîteva „rapoarte" — desigur, fără valoare științifică, însă prețioase pentru indicațiile de proveniență a unor obiecte —, pe de altă parte — și mai cu seamă — meritul lui Odobescu însuși, care, în importanta sa scriere consacrată antichităților județului Romanați, a reprodus în anexă, între altele, toate aceste articole, ferindu-le de uitare. Pînă la urmă, Mihalache Ghica nu și-a redactat decît catalogul colecției numismatice, pe care însă nu l-a publicat.

În aceeași epocă își desfășura activitatea în Moldova — unde se înființase la 4 februarie 1834 Muzeul istorico-natural — profesorul de la Academia Mihăileană, Gheorghe Săulescu. Acesta a executat în anul 1836 săpături la Barboși („Ghertina"), în castrul roman constituit în cap de pod al stăpînirii romane în afara limesului danubian. Tot lui Săulescu i se datorează și o relatare, prețioasă prin indicațiile pe care le oferă, deși împănată de tot felul de considerații fanteziste, despre descoperirea tezaurului de la Concești, în anii războiului ruso-turc din 1806-1812.

De la romantism la spirit critic

În anul 1837 se descoperea întîmplător celebrul tezaur de la Pietroasele *(Magazin istoric*, nr. 3/1987), recuperat în condiții dramatice de vătășeii vornicului Ghica. Expus la Muzeul Național de Antichități, tezaurul a făcut mare vîlvă în epocă, atît la noi — încă de pe acum se impune denumirea populară de „Cloșca cu puii de aur" — cît și în cercurile savante internaționale.

Toate aceste importante descoperiri, existența celor două muzee la București și Iași, activitatea febrilă desfășurată de colecționari și, nu în ultimă instanță, relațiile personale ale aristocrației române cu cercurile nobiliare de amatori de antichități din exterior — a fost o vreme în care arheologia a constituit un amuzament aristocratic — au înlesnit tinerei arheologii românești contactul cu Europa.

Cu toate meritele sale organizatorice, prima generație de anticari s-a menținut în li-

mitele unui diletantism, care, dacă ar fi continuat să-şi pună amprenta şi asupra generaţiei următoare, ar fi orientat cercetările arheologice pe un făgaş greşit. Trecerea pe poziţii ştiinţifice s-a realizat treptat pînă către sfîrşitul veacului trecut, proces ce corespunde, în mare, fenomenului general produs în istoriografia noastră, acela de tranziţie de la romantism la spirit critic.

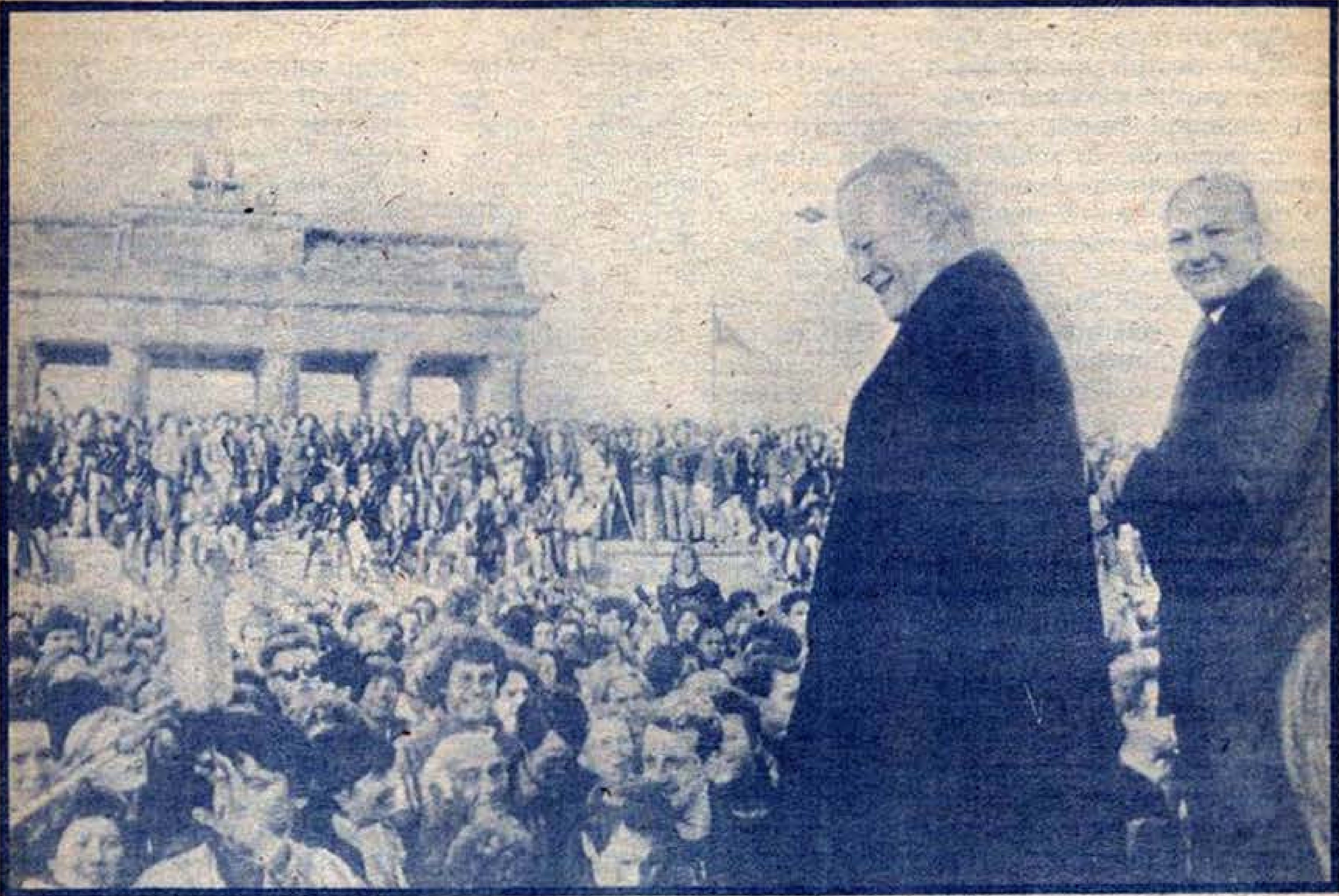
Noii generaţii de anticari îi revenea o misiune imensă pentru îndeplinirea căreia ea era înarmată mai mult cu entuziasm decît cu o pregătire solidă. Reprezentanţii noii generaţii trebuiau să descopere în primul rînd metodele, mijloacele de lucru, căile de investigaţie. Deşi trecuţi cu toţii prin anturajul lui Mavros sau Mihalache Ghica, toţi aceşti tineri — cu Laurian şi Bolliac în frunte — s-au despărţit repede de mentalitatea magiştrilor, ceea ce nu înseamnă că nu au purtat în continuare respect persoanelor. Motivele desprinderii se reduceau la diferenţa fundamentală de atitudine, de scop al demersului: dacă pentru boierii şi coloneii generaţiei anilor '30 antichităţile constituiau — ca şi la aristocraţii ruşi, chiar şi la cei mai pătimaşi colecţionari dintre ei — un simplu amuzament, pentru Laurian, Bolliac, Odobescu şi ceilalţi — tineri cu vederi paşoptiste, gazetari activi, patrioţi înflăcăraţi — studiul istoriei vechi prin expresiile sale arheologice era încărcat cu o profundă semnificaţie patriotică.

Cezar Bolliac, bunăoară, publica un studiu în care — înaintea lui Bogdan Petriceicu Hasdeu chiar — se abordează probleme legate de istoria şi mitologia dacilor în revista paşoptistă de exil *Steaua Dunării*, sub titlul foarte semnificativ de *Scrisori în ţară*. Într-un studiu ulterior, intitulat *Despre Daci*, Bolliac reia această direcţie de investigaţie, pe care însă nu reuşeşte să o aprofundeze, rătăcindu-se în hăţişul de ipoteze şi amănunte filologice. Adevărata activitate pe tărîmul arheologiei va începe însă la Bolliac abia după 1869, cînd interesul pentru acest domeniu avea să depăşească preocupările de gazetărie politică, dominante pînă atunci. Începînd din acel moment, activitatea sa este strîns legată de colaborarea sau disputele cu Alexandru Odobescu.

August Treboniu Laurian, venit, după studii universitare făcute la Viena, Hanovra şi Göttingen, la Bucureşti — profesor la colegiul Sf. Sava din 1842 —, este primul care asociază cercetărilor anticare o remarcabilă erudiţie, precum şi temeinice cunoştinţe epigrafice. De asemenea, este autorul primei „excursii" arheologico-epigrafice din ştiinţa românească, o excursie descrisă pe larg într-un raport, comparabil în ceea ce priveşte sobrietatea ţinutei ştiinţifice cu acele *voyages archéologiques* occidentale, frecvente în epocă. Rezultatele au constituit obiectul unui solid memoriu, *Istriana*, publicat în revista editată de el însuşi în colaborare cu Nicolae Bălcescu, *Magazin istoric pentru Dacia* (*Magazin istoric*, nr. 5/1969). În această scriere, Laurian publică numeroase epigrafe — înserate ulterior de Theodor Mommsen în vol. III din *Corpus Inscriptionum Latinarum*, cu specificarea primului editor — şi stabileşte identificări juste de oraşe romane, ale căror nume fuseseră transmise de tradiţia literară sau de descoperirile de inscripţii. Un demers asemănător — de un caracter enciclopedic însă, după modelul erudit al veacului XVIII, în care antichităţile nu ocupau decît o parte dintr-o *description*, care se voia exhaustivă — se datorează lui Ion Ionescu de la Brad, pentru Dobrogea.

După cum se vede, prin anii '60 ai veacului trecut ştiinţa arheologică românească şi disciplinele sale înrudite nu izbutiseră să depăşească nivelul unor încercări timide, necompetitive pe plan european. Ceea ce s-a produs ulterior constituie o expresie vizibilă, şi în acest plan, a evoluţiei culturii româneşti, sub impactul modelelor occidentale. ■

AFACEREA GUILLAUME: O ENIGMĂ (II)

WILLY BRANDT

După cum am urmărit în numărul trecut şi, de altfel, este îndeobşte cunoscut, în anii '70, Poliţia secretă, Stasi, şi-a creat o largă şi bine articulată reţea de spioni, condusă de şeful secţiei „Informaţii", generalul locotenent Markus Wolf, reţea care opera şi în R.F. Germania.

Wolf era fiul cunoscutului scriitor german evreu Friedrich Wolf (1888-1953), între altele autor al Profesorului Mamlock. În 1933, la instalarea naziştilor, Friedrich Wolf, nevoit să emigreze, se stabilise la Moscova. Între colegii săi din KGB, Markus era alintat Mişa. Ajuns şef al serviciilor secrete est-germane la numai 29 ani, Markus Wolf şi-a putut aplica o idee personală: folosirea cu predilecţie a femeilor în munca de agenţi. Aşa încît, pînă la înălţarea zidului Berlinului, în 1961, cînd germanii din est nu au mai putut trece în R.F.G., un mare număr de nemulţumiţi ai regimului socialist s-au mutat în vest, între ei, foarte mulţi agenţi-femei, între 30 şi 40 de ani, în speranţa că vor penetra în cele mai importante instituţii ale R.F.G.

Idee confirmată ulterior de realitate. Posturile de secretare la Ministerul economiei, la Departamentul preşedintelui federal, la Ministerul afacerilor externe, la Ministerul apărării, la Departamentul cancelarului federal — funcţii de la care ani şi ani la rînd s-au transmis informaţii ultrasecrete în Berlinul de est — au fost ocupate de colaboratoare ale generalului Wolf. Contraspionajul vest-german acorda o slabă atenţie femeilor din reţelele secrete, pe principiul — intronat de tradiţie — că spionajul era un apanaj exclusiv al bărbaţilor. Markus Wolf a folosit din plin şi cu succes această prejudecată a vest-germanilor.

Dr. Gabriele Gast, de pildă, alias „Gisela" — cel mai bun agent al R.D.G. în Germania

În imagine: căderea zidului Berlinului. Pe 10 noiembrie 1989, Willy Brandt, alături de primarul Berlinului, în faţa porţii Brandenburg.

federală —, cu o vechime de două decenii în serviciile secrete (și-a început colaborarea în noiembrie 1973), a întocmit, în ultimii ani, rapoarte secrete pentru cancelarul R.F.G. Helmuth Kohl, rapoarte ale căror copii erau primite în Berlinul de răsărit de către ex-conducătorul comunist Erich Honecker[1]. Dr. Gabriele Gast se află acum în temniță. A fost arestată în septembrie 1990, cu trei zile înainte de unificarea Germaniei. Aproximativ 85 000 foști colaboratori ai Stasi sînt astăzi șomeri, prin desființarea instituției lor.

Revenind la soții Guillaume, implicați în demisia lui Willy Brandt, Markus Wolf a afirmat că niciodată nu a avut încredere în capacitatea intelectuală a lui Günter Guillaume, de aceea, în anii '50, cînd s-a operat trecerea lor dincolo, s-a prevăzut ca numai ea, Christel, să avanseze ierarhic, pentru a avea acces la informații secrete. Ceea ce, parțial, s-a și întîmplat. D-na Guillaume a fost la un pas de postul de secretară a ministrului vest-german al apărării. Concomitent însă, Günter Guillaume a înregistrat un continuu salt pe scară ierarhică, pînă la secretariatul cancelarului Willy Brandt.

Să urmărim în continuare eclipsa uneia dintre cele mai strălucite personalități ale vieții politice contemporane, cancelarul Willy Brandt, la a cărei aniversare de 75 ani, președintele Germaniei, Richard von Weizsäcker, spunea: „Politica externă a fost centrul de greutate al activității lui Willy Brandt. Experiența sa, pasiunea și conștiința i-au indicat acest drum. Pe acest tărîm și-a găsit și îndeplinit el marea sa misiune. Pe acest tărîm drumul vieții lui a căpătat o dimensiune istorică".

Semnale de alarmă neauzite

Opinia publică se întreba cum a putut ajunge Guillaume, în 1970, consilier la Cancelarie. Fusese o numire automată? Nu, în schimb, trebuia să se țină seama de raporturile dintre forțele interne ale social-democrației. Herbert Ehrenberg, pe vremea aceea director al secției „politice, economice și sociale" la Cancelarie, înainte de a deveni secretar de stat și ministru, îl angajase consilier al „relațiilor cu sindicatele și asociațiile". În mintea lui Ehrenberg, Guillaume se remarcase ca un om de „dreapta". În timpul campaniei electorale din 1969, Georg Leber îi încredințase răspunderea unui district. El îl recomandase în mod călduros, ca și viitorul premier al landului Hessen, Holger Börner. În treacăt fie spus, după descoperirea adevărului, nimeni nu mai voia să-și amintească despre asta.

Guillaume nu mi-era deosebit de simpatic, chiar dacă își îndeplinea satisfăcător sarcinile administrative. În toamna anului 1972, m-am opus avansării lui, nu pentru că aș fi avut cea mai mică bănuială, ci pentru că îi consideram capacitățile limitate. Mă enerva îmbinarea de servilism și de familiaritate pe care o observasem la el. Dar important era faptul că ținea în mod corect agenda întîlnirilor mele.

Soții Guillaume veniseră în R.F.G. via Berlin, în 1956 — în mod oficial, ca refugiați — și se instalaseră la Frankfurt. În anul următor, Guillaume a intrat în Partidul Social-Democrat, reușind în 1964 să devină secretar de secție și, în 1968, secretarul grupului partidului în Consiliul municipal al orașului, în care a fost ales în același an. Președintele Adunării, Gerhard Weck, era și el un refugiat, orginar din Saxa. Fusese deținut mai mulți ani în închisorile naziste și în cele ale Stasi. Guillaume a devenit protejatul său. Pe Weck moartea l-a cruțat de o decepție. În ce o privește pe doamna Guillaume, ea și-a găsit o slujbă în administrația orașului Wiesbaden (capitala landului Hessen).

Comisia de anchetă din Bundestag a dovedit că verificările cu privire la Guillaume fuseseră superficiale. Mulți oameni din adminstrație își manifestaseră îndoieli față de Guillaume, dar ele nu fuseseră luate în seamă. Era vorba despre activitățile lui din 1954-1955, înainte de a trece în R.F.G. Președintele B.N.D., generalul Wessel, recomandase o anchetă amănunțită și sugerase ca Guillaume să fie trecut în alt post, dar nu-l ascultase nimeni.

Am aflat mai tîrziu că Horst Ehmke, în calitatea lui de director al administrației căreia îi aparținea Guillaume, a întreprins el însuși o anchetă și că Oficiul de protecție al Constituției a răspuns, după verificare, că Guillaume putea, fără nici un risc, să aibă acces la documente secrete, chiar „foarte secrete". N-am știut nici că, la sfîrșitul anului 1969, Egon Bahr, care vorbea în numele lui Ehmke, a evocat în scris unele probleme de securitate. În 1973, am ascultat un sfat ce mi se dăduse, să vorbesc cu cît mai puțini oameni despre această problemă. N-am suflat deci nici un cuvînt nici lui Bahr, nici lui Ehmke. Probabil că ei m-ar fi prevenit.

În 1970 sau 1971, cineva, cu siguranță Ehmke, a remarcat că a fost controlat *curriculum-ul vitae* al lui Guillaume, pentru că venea din „partea cealaltă". Dar nu era prima dată că se cereau informații despre un refugiat originar din R.D.G. În majori-

[1] După cum se știe, la Berlin s-a desfășurat în noiembrie 1992 procesul lui Erich Honecker — aflat într-o stare fizică gravă — și al cîtorva camarazi ai săi din conducerea fostei R.D.G., socotiți răspunzători pentru împușcarea a 200 persoane care au încercat să treacă după 1961 zidul Berlinului.

tatea cazurilor, nu se putea reproșa nimic refugiaților. Am întrebat atunci dacă n-ar trebui să se reia ancheta. Mi s-a răspuns că nu-i nici o problemă, că întotdeauna s-au întreprins cercetări despre toți compatrioții originari din R.D.G.

Comisia Bundestagului se interesase de atitudinea surprinzătoare a președintelui Oficiului federal de protecție a Constituției, între mai 1973 și aprilie 1974. Ancheta scosese în evidență faptul că serviciile de securitate transmiseseră informații incomplete ministrului de interne. A doua zi după demisie, mai mulți colaboratori ai serviciilor de securitate mi-au scris: „Dv. nu sînteți răspunzător, alții sînt. Vrem să vă exprimăm recunoștința noastră". Experiența pe care o aveam despre activitatea parlamentară mă făcea să știu perfect de bine că o comisie de anchetă rareori reușea să descopere adevărul.

Serviciile secrete nu știu nimic

Cum s-au desfășurat lucrurile? La 29 mai 1973, m-a vizitat ministrul de interne și m-a întrebat dacă, printre colaboratorii mei direcți, aveam pe cineva cu nume francez. L-am menționat pe Guillaume, precizîndu-i funcția, și l-am întrebat pe ministru despre ce e vorba. Mi-a răspuns că se puneau multe întrebări despre activitățile lui Guillaume în anii '50 și fuseseră interceptate mesaje radiofonice suspecte. Dar el trebuia să-și continue munca în mod normal. Mi-am dat, bineînțeles, acordul și am întrebat dacă consemnul de a-l lăsa să lucreze normal era valabil și pentru vacanța de vară. Se prevăzuse ca Guillaume să mă însoțească în iulie în Norvegia — ceilalți doi consilieri nu erau disponibili — și să-și ia cu el soția și copiii.

Mai tîrziu, Genscher m-a informat că deocamdată nu era vorba decît de temeri, nu de bănuieli. N-am luat lucrurile în serios. Din păcate, consideram că existau servicii a căror muncă consta tocmai în acest lucru.

Mi s-a cerut să nu schimb nimic din activitatea lui Guillaume. Dar colaboratorii Securității nu știau în ce constă munca lui la Cancelarie. Comisia de anchetă a descoperit că ei nu aflaseră nici că Guillaume părăsise orașul Frankfurt, mutîndu-se cu familia la Bonn. Ei încă mai credeau în mai 1973 că Guillaume lucra la secția economică: „Nu ni s-a spus că a fost promovat la secretariatul Cancelariei". Totuși, ar fi fost de ajuns un singur apel telefonic, ca să se descopere că Guillaume fusese afectat, printr-o notă de serviciu din 30 noiembrie 1972, secretariatului meu, unde trebuia să-l înlocuiască pe Reuschenbach. Șeful serviciului securității și ministrul de interne credeau că un consilier cu atribuțiile lui Guillaume și acces la dosarele secrete nu avea de-a face cu „problemele guvernului". Chiar dacă el era singurul consilier care îl însoțea pe cancelar în vacanță în Norvegia...

S-a hotărît deci — rutină birocratică — să fie întreruptă supravegherea lui pe perioada vacanței. Era absolut improbabil, socoteau ei, „ca Guillaume să se întîlnească cu un agent al serviciilor secrete din R.D.G. în munții norvegieni". O imagine foarte originală despre regiunea Hamar. Serviciile de securitate aveau posibilitatea — și datoria — să se informeze, spre a ști ce activitate desfășura Guillaume. Odată ce dădusem autorizația să se continue supravegherea lui Guillaume, ei nu trebuiau oare să întreprindă ce era necesar spre a obține informațiile pe care le socoteau utile de la șeful Cancelariei sau de la șeful secretariatului, sau cel puțin de la responsabilul securității?

În Norvegia, credeam că Guillaume era supravegheat. Și dacă nu se voia ca grupul de securitate să fie însărcinat cu această misiune, de ce nu s-a apelat la B.N.D.? B.N.D.-ul se ocupa de telex. Comisia de anchetă a constatat că colaboratorii B.N.D.-ului ar fi trebuit să-și asume sarcina codificării și a decodificării telexurilor.

Apoi s-a așternut tăcerea. Din cînd în cînd, îl întrebam pe Grabert în ce stadiu se află această problemă, iar acesta îmi răspundea același lucru: „Nimic nou". Pînă la 1 martie 1974, cînd Genscher a venit să mă vadă împreună cu Günther Nollau, de la serviciile de securitate, și m-a anunțat că, precizîndu-se bănuielile, ar trebui avertizat procurorul general. Am fost de acord. Am rămas sceptic, iar o greșeală a lui Nollau potrivit căreia, într-un telex deja vechi, era vorba despre doi copii ai lui Guillaume mi-a întărit scepticismul. I-am atras atenția că, după cîte știu eu, Guillaume avea un singur fiu. Guillaume făcuse o escapadă în sudul Franței, în primele două săptămîni ale lunii aprilie 1974. Nollau a povestit că a cerut omologilor săi francezi să-l urmărească. Prima versiune: nu s-a întîmplat nimic care să merite supravegherea. A doua: Guillaume și-a dat seama că e urmărit. Nollau a pretins că serviciile franceze de contraspionaj nu auziseră vorbindu-se despre Guillaume înainte de aprilie 1974, „dată la care le-am informat despre călătoria pe care Guillaume proiecta să o facă". Asta nu l-a împiedicat pe un ziarist francez, bine informat, să spună că serviciile secrete franceze erau — „în mod ciudat" — mai bine informate decît cele germane.

Serviciile lui Nollau nu remarcaseră nici măcar faptul că Guillaume mă însoțise în sudul Franței, în octombrie 1973. Serviciile franceze îmi pierduseră urma — admițînd de altfel că ele fuseseră vreodată la curent, deoarece Bonn-ul nu le prevenise. M-am odihnit acolo cîteva zile în tovărășia lui Renate și Klaus Harpprecht; editorul Claude Gallimard mi-a pus la dispoziție casa sa. Guillaume m-a rugat insistent să-l las și pe el să călătorească. Și-a

luat cîteva zile de concediu, a întreprins singur călătoria și s-a adresat casierului partidului, pentru rambursarea cheltuielilor. Nici chiar superiorul lui ierarhic nu știa că Guillaume plecase, ca și mine, pentru cîteva zile la La Croix-Valmer.

Brejnev este dezolat

Guillaume a povestit în 1988, într-o carte autojustificatoare, că s-a dus să viziteze muzeul Picasso de la Vallauris și a întîlnit acolo o „persoană importantă" a serviciilor din R.D.G., care i-ar fi cerut să înceteze orice activitate, atît cît mai este încă timp. În schimb, el nu se lăuda cu un incident — care, pe vremea aceea, nu ajunsese nici măcar la cunoștința contraspionajului german; Guillaume se stabilise în „La Rotonde", acolo unde locuiau agenții securității. Într-o seară, cînd băuseră mult, Guillaume a adormit pe patul său și agenda i-a căzut din buzunar. Un agent al securității a ridicat-o și i-a înapoiat-o. El clipi din ochi și bîigui — oricît de neverosimil ar părea acest lucru — „Ticăloșilor, n-o să puneți voi mîna pe mine". După cîte știu, nimeni n-a știut nimic despre aceasta și chiar eu n-am aflat despre acest incident decît mult mai tîrziu.

La 1 martie 1974, în prezența lui Genscher, Nollau mi-a spus că Guillaume urmează să fie arestat peste două sau trei săptămîni. După ce au trecut cele trei săptămîni, pe cînd mă plimbam cu șeful secretariatului meu în parcul Cancelariei, unul dintre noi spuse: „Poate că pînă la urmă nu-i vorba decît de o falsă alarmă": Poate, în sensul de „să sperăm". Cum se poate înțelege asta după arestare? Mai ales în toiul acelui dezmăț de demagogie.

Ce interese erau în joc? Genscher, de care depindea Oficiul de protecție al Constituției, a făcut tot ce i-a stat în putință spre a ieși basma curată din această întîmplare neplăcută. Eu n-aveam interes să creez dificultăți partidului și guvernului. Helmut Schmidt se consacra în întregime noilor lui funcții. S-a preocupat totuși ca Nollau să fie scos repede la pensie. Wehner și consorții au lăsat să se înțeleagă că, într-un fel sau altul — cu sau fără afacerea Guillaume — pînă la urmă eu tot aș fi demisionat.

Din Moscova mi-a parvenit această interpretare a liderilor din Berlinul răsăritean: în realitate, Brandt a demisionat din cauza dificultăților pe care le întîmpina în partidul său și din cauza sindicatelor. Cum se împărțeau răspunderile afacerii Guillaume? Sînt convins că a existat o rea-voință politică sau personală a unora dintre persoanele implicate. Dar această rea-voință n-a jucat un rol, decît pentru că au existat incompetența și inerția serviciilor însărcinate cu securitatea internă.

Guillaume a fost condamnat în decembrie 1978 de către Tribunalul din Düsseldorf la treisprezece ani închisoare, din care a executat șapte. În același an, procurorul federal deschisese împotriva mea, a lui Genscher, Grabert, șeful secretariatului Cancelariei, Wilke și Nollau, o anchetă avînd drept obiect transmiterea de documente secrete de Guillaume. Instrucția dosarului n-a fost ordonată din lipsă de elemente.

În cursul procesului de la Düsseldorf, judecătorul m-a întrebat dacă pot destăinui Curții — eventual într-o ședință cu ușile închise — ce mi-a spus Brejnev despre afacerea Guillaume. Am răspuns adevărul, și anume că nu dispuneam de nici un element care ar fi putut face să înainteze ancheta. Cînd l-am întîlnit pe Brejnev în 1975, în timpul verii, la Moscova, el a trebuit să se străduiască spre a rosti aceste cîteva fraze: era dezolat, dar țara lui n-are nici un amestec în toată această afacere. De asemenea, și el era decepționat. Oameni apropiați de Brejnev povesteau că el fusese „foarte furios" aflînd știrea, în primăvara anului 1974. Eu nu știu cum să interpretez această informație.

Peste zece ani, l-am întîlnit pe Erich Honecker — era prima oară după Erfurt cînd călcam în R.D.G. Discuția s-a purtat asupra subiectelor de actualitate, dar mă așteptam la o observație personală. Și de fapt, după o pauză, președintele Consiliului de Stat [în 1985] și-a luat un aer solemn și a respirat adînc. Acum — mi-am spus amuzat — o să mă anunțe că și el a aflat totul din ziare. Îi permiteam să adauge „un cuvînt"? Pe vremea aceea, el era președintele Consiliului de apărare și a criticat cu asprime această acțiune. El însuși n-a avut niciodată acces la cel mai neînsemnat document al NATO și, dacă ar fi fost cazul, ar fi spus: „Rechemați-l pe omul ăsta imediat". Oricum, un intermediar, referindu-se la Honecker, găsise explicația: „Noi n-avem nici un amestec, e vina rușilor". Parvenită la Moscova, această declarație a provocat furia sovieticilor.

Cînd au apărut în R.D.G., la sfîrșitul anului '88, memoriile lui Guillaume — cenzurate, înfrumusețate și cu binecuvîntarea lui Markus Wolf, fostul șef al secției „informații" a Stasi — și s-au publicat extrase în R.F.G., s-au făcut fel de fel de speculații. Era vorba despre o lovitură pusă la cale împotriva lui Honecker? Care se disculpa de ce și în detrimentul cui? În ce scop? Unii au emis ipoteza — puțin probabilă — că Misha Wolf, fostul șef al lui Guillaume, a vrut să arunce răspunderea asupra lui Honecker. I-am încunoștiințat pe conducătorii din R.D.G. că eram puțin surprins. Reacția nu s-a lăsat așteptată: președintele Consiliului de Stat regreta — și el era surprins. S-a dat ordin să fie recuperate cele cîteva exemplare distribuite și să fie distruse toate celelalte. Mi-a trimis chiar un exemplar, din biblioteca lui personală, a ținut să precizeze. ■

Versiune românească
Paul B. MARIAN

O voce de ieri pentru ziua de mîine

Acesta am crezut a fi titlul cel mai potrivit pentru a prefața textul pe care, sîntem siguri, fiecare îl veți parcurge cu același fior al ideii de permanență și actual. Pentru că, dincolo de faptul că el ne aduce în prim-plan o fațetă necunoscută a uneia din proeminentele personalități ale vieții politice românești din primele trei decenii ale veacului nostru, textul pare rostit și născut din marile nevoi ale zilei pe care o trăim. Acest lucru nu se întîmplă decît atunci cînd nevoile, indiferent de natura lor, în afară de simpla constatare, sînt privite cu dorința de a le da dreapta împlinire.

Aceasta a fost și starea de spirit care a dominat festivitățile organizate, în ziua de 24 noiembrie 1992, de către Așezămintele culturale „Brătianu" și Primăria Capitalei, împreună cu Biblioteca Națională, Institutul de istorie „Nicolae Iorga" și Academia Română. După resfințirea statuii lui Ion I. C. Brătianu — readusă pe locul de unde cu ani în urmă fusese alungată de regimul comunist — manifestările științifice (simpozionul și expoziția cu titlul generic „Brătienii") ne-au oferit un moment cu totul emoționant. Domnul Gheorghe Iosif Bercan, **directorul Bibliotecii Naționale, a propus asistenței să asculte o conferință rostită de Ion. I. C. Brătianu. O înregistrare pe disc, de curînd intrată în patrimoniul Colecțiilor speciale ale Bibliotecii Naționale, prin oferta generoasă a domnului** Neculai Duma.

Înainte de a transcrie textul, precizăm că el a fost înregistrat în 1927, de către The Gramophone Comp. (Cehoslovacia), în colecția „His Master' Voice" și reprezintă o raritate discografică.

Dr. Ion MAMINA

DESPRE CULTURA NAȚIONALĂ

ION I. C. BRĂTIANU,
președintele Consiliului de Miniștri

Nu de azi, ci dintotdeauna, dezvoltarea culturii a apărut Partidului Național Liberal ca făcînd parte din nevoile vitale ale întemeierii și ale dezvoltării statului. De la început, el a știut că, fără cultură, o democrație puternică și sănătoasă nu se poate închega. Conștiința națională însăși nu se clarifică și nu vădește în timp dacă mintea nu se luminează și sufletul nu se înalță.

Partidul care a avut în sînul și în fruntea sa pe Kogălniceanu, pe Ion Ghica, pe Conta, pe Poni, pe Rosetti, pe Sturdza și pe Haret, care, pe lîngă alte atîtea instituțiuni și legiuiri școlare, a creat și organizat școala primară și Academia Română, temeiul și reprezentarea supremă a culturii naționale, și care chiar în ultimii ani a dat un așa de mare avînt dezvoltării școalei rurale și inimosul concurs al învățătorilor și al țărănimii, nu poate fi învinuit că a nesocotit, în mijlocul lipsurilor pe toate tărîmurile, nevoile culturale ale societății românești.

Am simțit întotdeauna că fără cultură munca unui popor nu poate fi îndeajuns de rodnică, dacă înfăptuirile sale și ale țării nu-și primesc reala lor valoare. Dar mai ales am fost convinși că această cultură este reclamată de nevoia superioară a educațiunii, care prin ridicarea morală să formeze sufletul poporului și să-l adapteze la o viață de civilizațiune, dezvoltînd astăzi solidaritatea înăuntru și raporturile internaționale de ordin moral și intelectual superior.

În această străduință, școala de toate gradele trebuie să fie ajutată și completată într-o atmosferă structurală generală, care să pătrundă tot mai adînc în masele poporului și să înconjoare viața omului muncitor pe toate tărîmurile și-n tot ce sînt ei. La această hotărîre trebuie să se unească toți fruntașii din mediile intelectuale și artistice, toate instituțiunile care prin natura lor pot să o ajute și s-o completeze.

Astăzi, cînd în locul Regatului de ieri trebuie să purtăm grijă României Mari, datoria noastră culturală sporește, în raport cu noua însemnătate dobîndită în lume de neamul și de statul nostru. Încă mai mult crește, în raport cu ceea ce țara noastră poate și trebuie să înfățișeze în viitor. La această operă de cultură ne invită cu deosebită stăruință și o nouă nevoie - a consolidării interne -, căci de dînsa depinde soluțiunea deplină și definitivă a chestiunii minorităților. Atunci vor fi cu desăvîrșire stabilite raporturile dintre ele și neamul nostru, cînd opera noastră culturală va face să dispară prejudecata creată de vrăjmășia vremurilor trecute, care le-a îngăduit să socotească că se află în fața unui popor ce le este inferior în toate părțile sale de civilizație. Însă [atunci cînd], la o graniță la cealaltă, se va fi făcut, în dreaptă și nediscutabilă, superioritatea culturii naționale, adevărata viață de încredere și de frăție va fi asigurată între neamurile chemate de soartă să trăiască și să se dezvolte împreună, contribuind fiecare, cu facultățile și munca lui, la propășirea obștească.

Dorim o viață de civilizațiune puternică și armonică, întemeiată pe cultura maselor populare, înviorată și dezvoltată de conștiințele, concepțiunile și străduințele inteligenței și a artelor, care prin știință și inspirație constituie pretutindeni progresul umanității, acest progres la care vroim să participăm cît mai intens, la care pretindem să contribuim, în raport cu facultățile cu care știm să dispunem.

Minunatele însușiri ale poporului nostru arată ce vast cîmp stă deschis pentru o cultură națională care trebuie să surprindă tot ce poate dezvolta conștiința binelui, cunoștința adevărului și simțul frumosului și de ce folos poate deveni această cultură nu numai nouă, dar și civilizațiunii Europei.

ÎNTÎLNIRI CU I.I.C. BRĂTIANU

AL. IACOVACHI

Revista noastră a publicat în nr. 10-12/1991 și 1,2/1992 însemnările inedite ale lui G.G. Mârzescu din toamna lui 1917, cînd s-a aflat refugiat la Iași, împreună cu autoritățile supreme ale țării. Tot din acea dramatică perioadă din istoria românilor, au fost și amintirile, de asemenea inedite, ale lui N. Lupu Kostaki (nr. 8-10/1992), rămas în Bucureștii ocupați de inamic în anii 1916-1918. Lor li se adaugă notațiile arhiepiscopului catolic de București R. Netzhammer, puse în circulație istoriografică pentru prima dată de revista noastră, referitoare la întîmplări și personaje din aceeași vreme (nr. 5,8-12/1991, 1-3/1992).

Frații Brătianu în 1889: Constantin (stînga), Ion (mijloc) și Vintilă (dreapta)

Mărturiile acestora sînt completate de însemnările nepublicate pînă acum ale unui alt memorialist din primele decenii ale secolului nostru: Al. Iacovachi (1876-1955).

Prin funcțiile deținute — secretar de legație la Berlin, Berna, Varșovia, ministru plenipotențiar în capitala Poloniei, înalt funcționar în Ministerul de externe de la București — Al. Iacovachi s-a aflat în preajma unor proeminente personalități politice ale epocii, precum I.I.C. Brătianu, I.G. Duca, N. Titulescu, Take Ionescu ș.a. Aceștia, împreună cu multe dintre faptele și întîmplările din lumea politică și diplomatică a vremii, sînt evocați în însemnările sale memorialistice intitulate *Amintirile unui om liber*, păstrate la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române.

În noiembrie 1927, imediat după moartea lui Ionel Brătianu (1867-1927), Al. Iacovachi a consemnat întîlnirile sale cu marele dispărut, așternînd pe hîrtie ceea ce i s-a părut mai semnificativ pentru portretul omului și politicianului pe care îl cunoștea din 1895.

Prezentăm cîteva fragmente din acest manuscris inedit, în speranța că și mărturiile lui Al. Iacovachi vor aduce un spor de informații pentru mai buna cunoaștere a vremurilor și oamenilor din perioada cînd s-a pregătit și înfăptuit Marea Unire.

Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile de text. Am păstrat unele particularități ortografice ale originalului, iar intervențiile noastre explicative sînt în paranteze drepte.

Mulțumim, și cu acest prilej, colegilor de la Cabinetul de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române pentru colaborarea și sprijinul generos acordate.

Fusesem în ajun la Titulescu acasă, spre a-i spune că Brătianu fusese operat, că starea lui cu toate că ceva mai bună rămînea însă totuşi gravă. Titulescu şi-a dat seama numaidecît de gravitatea situaţiunii. Contrar asigurărilor pe care i le dam pentru a-l linişti, spunîndu-i că viaţa lui Brătianu va fi salvată, el înţelesese totuşi că viaţa acestui mare bărbat de stat era în pericol. Cu lacrimi în ochi, Titulescu îmi spuse: „Dacă s-o prăpădi Brătianu, ce va fi de ţara noastră! Înţelegi că fără el România nu poate trăi!" Şi cu excesiva-i sensibilitate, mărită din cauză că el însuşi era bolnav, Titulescu adăugă: „Mai bine m-ar lua pe mine boala, decît pe el". Titulescu îmi istorisi apoi cum cu trei zile înainte fusese chemat de Brătianu spre a primi instrucţiunile sale, în vederea călătoriei pe care trebuia s-o întreprindă la Roma. Convorbirea a avut loc în prezenţa lui Duca şi a lui Vintilă Brătianu.

Prezidentul Consiliului începu să-şi dezvolte vederile cu o claritate şi o admirabilă pătrundere. La un moment dat, gîndirea lui cuprinse un orizont atît de vast, încît Titulescu îl opri un moment şi îi spuse: „Domnule Brătianu, adîncimea vederilor ce expui este atît de mare, încît te rog să-mi dai voie să notez sub dictatul d-tale instrucţiunile ce-mi dai.

Am păstrat, îmi spune Titulescu, exprimarea acestei admirabile gîndiri; orice s-ar întîmpla şi oriunde aşi fi, voi avea drept călăuză gîndul acestui om, al cărui patriotism nu are seamăn decît în calităţile cu care a fost înzestrat".

Am fost prezentat doamnei Brătianu [*Magazin istoric*, nr. 5/1991] în momentul cînd îmi terminam liceul; relaţiunile noastre au devenit mai intime în timpul stagiului meu ca voluntar; mă întîlneam cu domnişoarele Brătianu şi cu surorile lor măritate, doamnele Cantacuzino şi Pillat.

Fiind nevoit a face o cură la Lacul Sărat, după terminarea serviciului meu militar, am regăsit în acea localitate pe doamna Pia Brătianu şi pe fiicele ei, care veniseră să facă şi dînsele băi în lacul de lîngă Brăila. Era firesc ca simpatia pe care o simţeam pentru această familie să crească în măsura în care am putut să cunosc mai bine atît pe fiicele lui Ion Brătianu, cît şi pe fiii săi.

Aceştia veneau în fiecare duminică să vadă pe mama lor, lucrînd ca ingineri în diferite părţi ale ţării, ei călătoreau noaptea întreagă, pentru a petrece duminica lîngă mama lor. Băieţii, aşa îi numea mama lor, soseau de obicei împreună. Îi regăseam după-amiază în parc, stînd lîngă mama lor, care îi îmbrăţişa cu o privire dulce şi afectuoasă, căci era mîndră de fiii săi.

Cu prilejul uneia din aceste vizite duminicale, Ionel Brătianu mă întrebă ce facultate doream să urmez. Îi spusei că doream tocmai să-i cer un sfat în această privinţă; înclinarea mea ar fi pentru studiile istorice, doream însă sfatul lui, pentru ca să ştiu dacă nu ar trebui să trec peste această înclinare, spre a urma studii de inginer. Sfatul lui Ionel Brătianu a fost de a urma înclinarea pe care o simţeam, de a face dreptul şi şcoala de ştiinţe politice. Am urmat acest sfat şi după această convorbire am renunţat definitiv la studiile inginereşti.

În toamna anului 1896 urma să plec la Paris pentru a începe studiile mele universitare. Cu cîteva zile înaintea plecării mele, Dinu Brătianu îmi scrie pentru a mă pofti să petrec o duminică la Florica.

Am pornit de dimineaţă din Bucureşti, împreună cu Vintilă Brătianu, actualul nostru prim ministru (1927), pe la ora 11 ajunseserăm la Goleşti, unde ne aştepta o trăsură.

Pe atunci Florica era încă aşa cum o lăsase Ion Brătianu. Prispa din faţa casei cu vederea ei frumoasă spre Argeş şi spre Piteşti; biblioteca începută încă de marele întemeietor; încăperile încă neschimbate erau părţile interesante ale acestui loc unde de atunci s-au adunat atîtea amintiri. Camera lui Ion Brătianu era de o rară simplitate, un pat de fier, o masă de lemn alb, cîteva rafturi unde stăteau şi-atunci cărţile mai des citite, două-trei scaune şi un jilţ, iată aspectul locuinţei celui pentru care fiii şi mai ales Ionel păstraseră un adevărat cult.

Aici este locul să amintesc cele spuse mie de Ionel Brătianu despre tatăl său. În 1877, în timpul Războiului independenţei; Ionel Brătianu fu condus de tatăl său în cîmpiile Bulgariei şi la Plevna, pentru ca fiul să cunoască locurile unde se făurea independenţa ţării.

Altădată, Ionel Brătianu îmi spunea că de cîte ori avea să ia o însemnată hotărîre, de cîte ori o îndoială îl făcea să şovăiască în faţa necesităţii de a se hotărî, se ducea în camera tatălui său pentru a se reculege, pentru a invoca memoria tatălui său şi a primi de la dînsul îndemnul şi puterea de a hotărî.

În timpul celor trei ani pe care i-am petrecut la Paris, ca şi mai tîrziu, cînd mă aflam ca secretar de legaţie la Berlin, fraţii Brătianu, la trecerea lor prin oraşul unde mă aflam, se interesau întotdeauna prieteneşte de mine.

După şasesprezece luni de şedere la Paris, m-am hotărît să mă întorc fără veste în ţară, pentru a petrece sărbătorile Crăciunului cu părinţii mei. Fireşte, fiind în ţară m-am dus să văd pe doamna Pia Brătianu. Am fost întrebat cu multă bunăvoinţă de studiile ce urmam şi am băgat de seamă că răspunsurile mele făcuseră doamnei Brătianu o plăcută impresie.

La vreo două-trei zile după vizita mea la doamna Brătianu, primii o invitaţiune din partea mareşalului Curţii pentru frumosul bal cu care regele Carol obişnuia să înceapă anul nou. Invitaţiunea aceasta la balul Curţii o datoram amabilităţii uneia dintre fraţii Brătieni, probabil lui Ionel, care

era ministru al lucrărilor publice şi în măsură a obţine pentru mine o asemenea favoare.

Am întîlnit la bal pe fiii şi fiicele doamnei Brătianu şi le-am mulţumit pentru cinstea ce mi se făcuse, cinste pe care o datoram amabilităţii lor, căci părinţii mei nu aveau destulă trecere pentru a obţine pentru un tînăr de vîrsta mea o asemenea favoare.

La întoarcerea mea în ţară, în noiembrie 1899, Ionel Brătianu nu mai era ministru; mi-am început cariera sub auspiciile unui guvern conservator şi de la primul contact cu guvernanţii ţării mele am înţeles ce este nepotismul şi nedreptatea.

În 1902, Ionel Brătianu era pentru prima oară ministru de externe. Se împlinesc doi ani de la intrarea în cariera diplomatică a formaţiunii din care făceam parte. Ministrul hotărî deci cuvenitul examen pentru obţinerea gradului de secretar de legaţiune. De astă dată examenul a fost corect, căci eu însumi m-am clasat al doilea după valoarea răspunsurilor date. Îmi aduc aminte că în timpul lucrărilor scrise, Ionel Brătianu ieşi din cabinetul său, îndreptîndu-se spre biroul directorului protocolului. La trecerea în faţa mesei la care scriam, ministrul mă privi cu bunăvoinţă şi privirea lui frumoasă a fost pentru mine o încurajare.

În primăvara anului 1902, am fost însărcinat cu funcţiunea de secretar al lui Brătianu. Trecut de la Ministerul lucrărilor publice la Ministerul afacerilor străine, Ionel Brătianu căuta să-şi formeze mîna, să se pregătească pentru marile răspunderi ce-l aşteptau. În relaţiunile sale cu colaboratorii săi direcţi el cerea punctualitate, dar niciodată grabă. Gluma era felul său de a învăţa pe alţii. Cu diplomaţii străini trata toate chestiunile cele mai grele în cursul unei preumblări. Subordonaţilor săi imediaţi le cerea o muncă inteligentă. Notez, pentru că este interesant, faptul că chestiunea noastră agrară era încă de pe atunci principala sa preocupare.

Pia Brătianu (stînga) împreună cu Maria C. A. Rosetti

Pe lîngă mine, mai era încă un alt secretar, dar acesta neplătit şi fără funcţiune bine definită, era sora mai mică a lui Ionel Brătianu, domnişoara Pia, astăzi doamna Alimănişteanu.

Am petrecut toată vara anului 1902 în apropierea şefului meu. De cîte ori mergea la Sinaia obişnuia să mă ia cu dînsul, pentru slujba secretariatului. De obicei, Brătianu era reţinut la dejun la Peleş; eu dejunam la doamna Simona Lahovary *[Magazin istoric,* nr. 4,5/1974], care petrecea vara la Sinaia. În timpul întrevederii întîrziam la sala de mîncare, obişnuiam să rog pe d-na Lahovary să-mi permită a-i încredinţa servieta în care aveam cifrul şi hîrtiile ce le aveam în păstrare. D-na Lahovary îi spuse într-o zi lui Ionel Brătianu că ea este depozitara secretelor sale de stat. În drum spre Bucureşti, şeful meu îmi spuse în glumă că avea să-mi adreseze o dojană aspră, deoarece încredinţam secretele statului văduvei unui fost adversar al liberalilor.

În aprilie 1903, şeful meu îmi spune că hotărăsc să mă trimeată în străinătate şi că deoarece fusese mulţumit de mine îmi lăsa putinţa de a alege între postul de secretar de legaţie la Berlin sau Costantinopole. Am răspuns că deoarece mi se lasă această latitudine, voi alege Berlinul.

În decembrie 1903, fiind în concediu şi aflîndu-mă în vizită la doamna Pia Brătianu, şeful meu mă însărcină să iau cu mine la Berlin o pecetie de cristal a tatălui său, pe care nu se gravase încă iniţialele cuiva, cu însărcinarea de a o da unui gravor bun, în scopul de a se grava pe dînsa iniţialele I.I.C.B. (Ion I. C. Brătianu). Am îndeplinit însărcinarea conform

dorinței șefului meu. În februarie 1905 trimisei la București printr-o persoană sigură pecetia gravată. Ziarul francez *L' Illustration* a publicat în august 1919 un facsimil al Tratatului de la Versailles; în dreptul semnăturii lui Ionel Brătianu se afla pecetia pe care mi-o încredințase. Despre această pecetie, cronicarul *Ilustrației* zice că era destul de mare pentru a acoperi tot Banatul.

În 1905, guvernul Sturdza cade și este înlocuit printr-un guvern conservator. Această schimbare de guvern este datorată în mare parte voinței lui Ionel Brătianu, care simțea nevoia unei regenerări a partidului în opoziție. Carol I nu credea că venise momentul de a remite altora frînele guvernării, cu toate că Ionel Brătianu credea că retragerea liberalilor era cerută de interesele țării.

Răscoalele țărănești din 1907, care au luat proporțiile cunoscute din cauza incapacității guvernului conservator de a le reprima la timp, obligară pe regele Carol să readucă la cîrmă un guvern liberal prezidat de d-nul Sturdza. În acest guvern, Ionel Brătianu avea portofoliul internelor și generalul Averescu războiul. Eram pe atunci secretar al agenției noastre diplomatice din Sofia și aveam ca șef pe Neculae Mișu. Materialul informativ adunat de Mișu și de atașatul nostru militar, maiorul Petala, în chestiunea răscoalelor avea o așa de mare importanță, încît am fost însărcinat să vin cu acest curier la București, spre a preda mai ales generalului Averescu informațiunile culese în Bulgaria.

Deoarece nu cunoșteam pe generalul Averescu, care îmi dăduse întîlnire la Senat, mă folosii de prezența lui Ionel Brătianu la Senat, pentru a cunoaște pe acest distins ofițer de stat major, ale cărui merite erau foarte apreciate în Bulgaria. El a avut dureroasa însărcinare de a reprima răscoalele țărănești, sacrificînd multe vieți omenești, vieți care ar fi putut fi cruțate dacă generalul Cantacuzino ar fi fost la înălțimea sarcinii sale. Anul 1907 a fost pentru guvernanții noștri un dureros memento. Din acel moment hotărîrea lui Ionel Brătianu de a înfăptui reformele agrare era luată. El procedă mai întîi la înfăptuirea legii pășunilor comunale, care nu era decît înainte mergătoarea legilor de împroprietărire.

La căderea guvernului Maiorescu, în decembrie 1913, Ionel Brătianu mă regăsește ca prim secretar al Legațiunii din Berlin. Fusesem agreat în acest post de către Alexandru Beldiman, sub ordinele căruia servisem la Berlin între anii 1903-1905. Primisem cu o vie mulțumire acest post și speram să pot rămîne acolo mai mulți ani de zile. Cît de înșelat am fost în prevederile mele! În loc de o perioadă de liniște, am asistat între anii 1913 și 1916 la dezvoltarea cauzelor care au determinat participarea noastră la îngrozitoarea dramă din care trebuia să rezulte unitatea națională a poporului român, dobîndită după atîtea jertfe.

În timpul neutralității noastre, am avut două întrevederi cu Ionel Brătianu în primăvara anilor 1915 și 1916. Se vede că argumentele pe care le supusesem șefului meu cu ocazia primei noastre întrevederi nu-l mulțumiseră, căci în aprilie 1916 el mă primi cu cuvintele: „Da ce, iar ai venit?!" Evident că argumentele temeinice pe care le aduceam despre puterea militară a Germaniei nu erau de natură a-l satisface, mai ales că el știa cît de mari erau lipsurile noastre și cît de slabă era încrederea pe care o puteam avea în Rusia.

Nu căutam să-l conving, căci știam bine că hotărîrea lui era luată. Intrarea Italiei în războiul mondial determinase hotărîrea lui. Ion Brătianu tatăl era convins că interesele politice ale României și Italiei sînt în multe privințe identice și că evoluțiunea României spre realizarea unității sale naționale se va asemăna cu a Italiei.

Ministrul României la Berlin era cu totul de altă părere. Alexandru Beldiman credea că războiul mondial era pentru România ocaziunea de a uni Basarabia și de a o păstra. El nu contesta putința unei ocupări a Transilvaniei, după el însă această ocupațiune nu putea fi decît vremelnică. În repetate rînduri Beldiman mi-a exprimat convingerea sa, zicîndu-mi „Transilvania poate fi ocupată de noi, a o păstra este însă mai greu".

Vederile acestor doi oameni erau deci cu totul opuse; ei le-au susținut cu o egală energie. Atît numai că Beldiman a sfîrșit ca agent propagandist al Germaniei în România ocupată, luînd cuvîntul în adunări publice patronate de germani, scriind în presa germană articole la adresa regelui și aducînd suveranului și primului său ministru acuzațiuni de trădare, în oficiosul Ministerului afacerilor străine din Berlin, *Kölnische Zeitung*. Pe cînd Brătianu are pentru sine nepieritoarea glorie de a fi crezut în posibilitatea realizării unității naționale a poporului român, de a fi suferit pentru dînsa și de a fi înfăptuit-o. ■

Prezentare și selecție
Ioan LĂCUSTĂ

În episodul următor, din nr. 4/1993, îl vom urma pe Al. Iacovachi pe drumul Berna - Viena - Budapesta - București - Iași, însoțind un vagon cu 400 milioane lei • Întîlnire cu mama Brătienilor • Germanii se tem de cerneala simpatică • Marghiloman nu vrea să fie informat • Scrisorile din pieptarul cămășii.

ISTORIA ŞI ŞCOALA

Cum am precizat şi în numerele anterioare, am iniţiat această rubrică, dedicată în primul rînd elevilor, studenţilor şi profesorilor la sugestiile multora dintre aceştia şi cu dorinţa de a sprijini dialogul pe teme privind predarea istoriei. Vrem, de asemenea, să-i facem cunoscuţi pe pasionaţii Muzei Clio din bănci, din amfiteatre sau de la catedre şi să înlesnim schimbul de opinii privind difuzarea Magazinului istoric în şcoli şi în universităţi, etc. etc.

Am publicat în numerele trecute unele opinii ale elevilor şi profesorilor despre manualele şcolare, predarea istoriei, programa şcolară. Iată acum gîndurile altor pasionaţi cititori ai noştri.

Sînt gînduri şi sugestii pe marginea cărora toţi cititorii şi colaboratorii noştri pot reflecta, iar cei ce vor sînt invitaţi să se pronunţe.

ISTORIA ŞI ŞCOALA

PERLE... ŞCOLARE

Dl. prof. *PAUL UNGUREANU*, din *Botoşani*, ne trimite „cîteva perle culese de-a lungul anilor din extemporalele elevilor. Sînt — precizează d-sa — nişte greşeli involuntare, care sper să descreţească frunţile elevilor şi, desigur, ale cititorilor". Sau, poate, autorii extemporalelor au vrut să descreţească frunţile profesorului examinator.

Reproducem şi noi cîteva dintre aceste „mostre".

• Credinţa în mai mulţi zei se numeşte *poligamie*.

• Gh. Doja (1514) va avea o moarte groaznică. Va fi pus pe *scaunul electric* cu o cunună de spini în jurul capului.

• Prima scriere folosită de oameni a fost *scrierea cu uniformă*.

• Din Dacia se retrag coloniştii, veteranii şi *limba latină*.

• Factorii romanizării daco-geţilor au fost: *veterinarii*, coloniştii şi limba latină.

• Veneţia era numită şi *„oraşul legumelor"* (lagunelor).

• Janne d'Arc a fost condamnată la moarte şi arsă pe *jug*.

• *Emanuel Valeriu* (în loc de Victor Emmanuel) îl exilează pe Giusseppe Garibaldi în Insula Capri.

• Anglia devine o mare *putere nautică*.

• Din Berlin, Napoleon dă *blocada intercontinentală* împotriva Angliei.

• România se declară *nulă* în primul război mondial pînă în 1916.

• La primul război mondial au participat 32 de state, dintre care 27 de partea *Atlantidei* (în loc de Antanta) şi 5 de partea Puterilor Centrale.

• Franţa fiind înfrîntă în 1870, este nevoită să cedeze Prusiei *Alaska* (Alsacia) şi Lorena.

• Oamenii în comuna primitivă se ocupau cu vînătoarea, pescuitul şi *transporturile*.

CU SAU FĂRĂ MANUAL?

LUCIAN TOLL, din *Pîncota, jud. Arad*, este elev în clasa a XII-a a liceului din Ineu, secţia umană şi doreşte să urmeze cursurile unei facultăţi de drept. Iată ce ne scrie cu mult spirit critic Lucian: „Această scrisoare aş dori să vă înfăţişeze o situaţie în care mă aflu eu şi mulţi alţii care vor susţine examene din Istoria românilor.

Este sfîrşitul anului 1992 şi a trimestrului I. Noile manuale de *Istorie a românilor*... pentru clasa a XI-a (deci istoria românilor pînă la 1821) au apărut abia în 12. XII. 1992, avînd o structură destul de complicată. Manualele pentru clasa a XII-a nu au apărut încă. Eu, ca elev în clasa a XII-a, fiind cunoscută situaţia că au venit foarte puţine astfel de manuale, nu pot beneficia de ele. Însă mie mi se pretinde ca pentru bacalaureat, în cazul în care-mi aleg proba a V-a istorie (şi e normal aşa dacă vreau să dau la Drept), să mă prezint cu «manualul cel nou» (cunoştinţele din el) însuşit. Pe lîngă aceasta, mă aşteaptă şi cel dintr-a XII-a, care nu a apărut încă, conform programei pentru bacalaureat. Trebuie precizat şi fap-

tul că, pe lîngă acest obiect, există şi altceva la care trebuie să învăţ".

Şi, pentru a nu lăsa să plutească vre-o umbră asupra dragostei sale de carte, corespondentul nostru încheie: „Nu se poate spune despre mine că mă sperii de muncă, de învăţat; nu se poate spune că doresc ceea ce nu merit sau la ce nu pot măcar să sper, dovadă unele premii la concursurile de istorie (premiul I la concursul judeţean sau la olimpiada de istorie din 1991/1992 etc.), dar situaţia actuală este prea delicată pentru a nu fi luată în seamă".

Felicitări pentru frumoasele succese! Şi ne exprimăm speranţa că se va găsi, cu ajutorul celor în drept, o rezolvare celor semnalate de Lucian.

CTITOR DE ŞCOALĂ

Dl. *GEORGE GEORGESCU*, din *com. Şuici, jud. Argeş*, ne trimite o copie după testamentul lui Toma Brătianu (frate cu generalul C.I. Brătianu, *Magazin istoric*, nr. 11/1985) din 10 martie 1890, prin care îşi lăsa o parte din averea sa în scopul ridicării unei şcoli în comuna Şuici. Iată pasajul din testament referitor la această ctitorie — existentă şi astăzi în localitatea amintită —, evocînd un frumos gest de ctitorire culturală.

„Legatarul meu universal va face să se clădească la Şuici o şcoală pe locul de la spatele bisericii spre drum, astfel ca şcoala să facă faţă drumului ce duce de la curte pe lîngă parc în drumul cel mare. Construcţiunea va fi în stil elveţian, compusă din patru camere mari pentru clase, o odaie care va servi de cancelarie şi bibliotecă şi alta pentru servitor. Separat de acest edificiu, se va mai face încă un corp, compus din două odăi, cuhnie, magazie care va servi ca locuinţă pentru profesori. Un pogon de loc va cuprinde aceste două dependinţe care se va cumpăra de la fratele Iancu; acest loc se va închide cu ulmi.

Profesorul care va beneficia de padină va fi obligat a întreţine o pepinieră de cultură şi altoirea pomilor, cultivarea legumelor, învăţînd pe locuitori şi pe şcolari cultura.

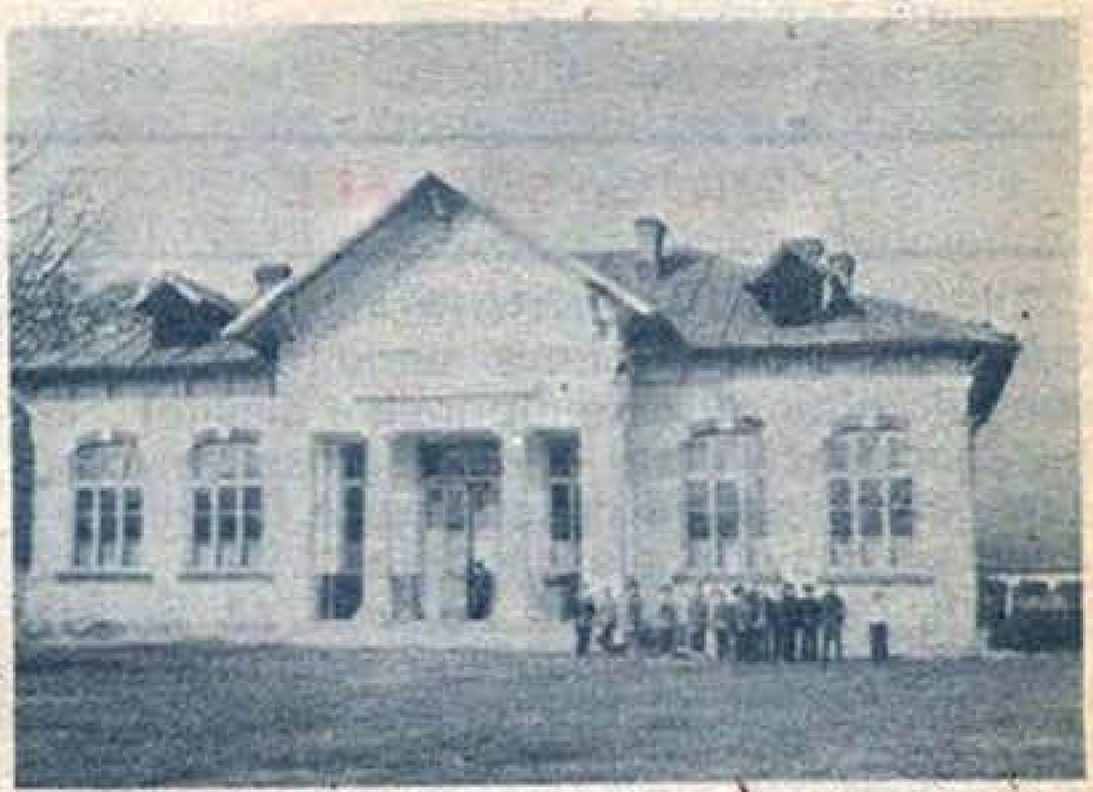
Cinci ani după încetarea mea din viaţă, şcoala, casele învăţătorului şi închiderea padinei şi a curţii se vor termina de legatarul meu universal, care va fi obligat a o înzestra cu toate trebuincioasele, bănci, hărţi, ceasornic, clopot etc. în fine cu toate necesarele unei şcoale comunale bine condiţionată.

Pentru toate aceste lucrări, legatarul meu universal va cheltui pînă la suma de 20 000 lei (douăzeci mii lei). Cît va trăi fratele şi legatarul meu universal vor avea supraveghiare asupra şcolii fără amestecul vreunei autorităţi, iar după încetarea din viaţă moştenitorii săi direcţi precum şi ai fratelui meu Iancu, în caz cînd nici Iancu nu ar mai fi în viaţă, căci atunci ar rămînea el spre a forma epitropia şcolii împreună cu primarul local.

Astfel moştenitorii direcţi ai ambilor fraţi vor forma epitropia împreună cu primarul local al «Şcolii fraţilor Brătianu», această formă va figura pe frontispiciul şcolii.

Zece mii lei va da legatarul meu universal ca fond pentru şcoală din venitul lui; se vor întreţine reparaţiunile, se vor da premiuri. Acest fond de zece mii lei după moartea fratelui şi legatarului meu universal se va administra de epitropia de care am vorbit mai sus, fără ca să se atace fondul ei, numai venitul. Şcoala şi fondul de 10 000 lei va fi considerat ca avut al familiei Brătienilor,

Clădirea şcolii din Şuici

adică descendenţii lui Constantin şi Ion Ion Brătianu, fraţii mei, fără ca statul sau domnia să aibă vreun drept asupra lor.

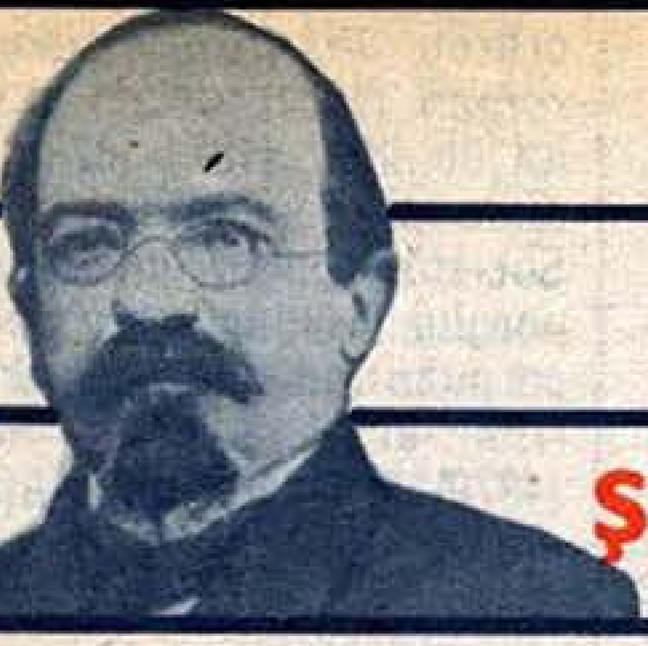
În cancelaria şcolii se va pune portretul mamei, al meu şi al fraţilor, făcute toate în ulei, ca fondatori ai acestui aşezămînt. Mărimea acestor portrete va fi aceea ca al mamei care-l am în birou la mine, căci celelalte le va comanda legatarul universal, căci al mamei îl va lua pe acela din biroul meu.

1890, martie 10, strada Dionisie 68, Bucureşti

Thoma I. Brătianu"

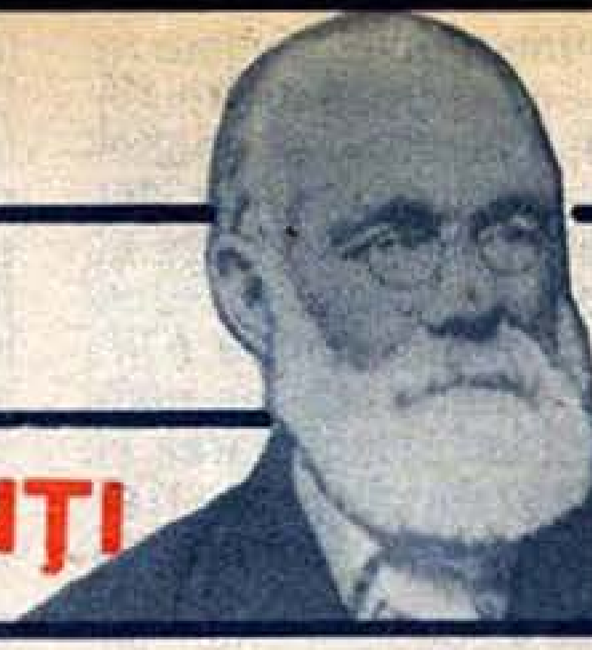
Soluţia jocului publicat în nr. 2/1993, p. 69

DECENEU

Ora şcolii

GUVERNE ŞI GUVERNANŢI

Sintem bucuroşi să constatăm că rubrica noastră se bucură de interesul unui număr mare de cititori. Aşa cum ne aşteptam, din scrisorile pe care le-am primit la redacţie, rezultă că, deşi ea a fost destinată cu prioritate profesorilor de istorie, studenţilor şi elevilor, documentarele noastre au întrunit sufragiile şi altor categorii de cititori, interesaţi de istoria vieţii noastre politice, multă vreme neglijată şi distorsionată în lucrările de specialitate şi în manualele şcolare. Iată pentru ce truda noastră se vede răsplătită. Ne vom strădui ca, în continuare, să vă menţinem interesul şi să vă satisfacem curiozitatea, publicînd alte cîteva „voci" consacrate foştilor preşedinţi ai Consiliului de Miniştri. Ele au fost ordonate cronologic, în cadenţa impusă de accesul însuşi al acestor personalităţi la înalta investitură.

MIHAIL KOGĂLNICEANU. S-a născut la 6 septembrie 1817, la Iaşi (vezi amănunte biografice în *Magazin istoric*, nr. 4/1969 şi 7/1977). „Începătorul culturii româneşti", cum l-a denumit N. Iorga, M. Kogălniceanu a desfăşurat o vastă şi multilaterală activitate: publicist, scriitor, traducător, patron tipograf, istoric, editor (*Alăuta românească, Dacia literară, Arhiva românească, Propăşirea, Steaoa Dunării* ş.a.), profesor la Academia Mihăileană (1843), avocat, om politic.

Ia parte la mişcarea petiţionară de la Iaşi (martie 1848) şi refugiat la Cernăuţi redactează cele două cunoscute documente – *Dorinţele Partidei Naţionale în Moldova* şi *Proiect de constituţie pentru Moldova* – şi colaborează la publicaţia *Bucovina*. Sub Grigore Al. Ghica ocupă mai multe funcţii: director la Departamentul lucrărilor publice (noiembrie 1849-aprilie 1850) şi la Departamentul treburilor din lăuntru (4 octombrie 1851-21 iulie 1852); înfiinţează o fabrică de postav la Tg. Neamţ. Fruntaş al mişcării unioniste, a fost unul dintre liderii Societăţii „Unirea" (înfiinţată la 25 mai 1856) şi membru în Comitetul electoral al Unirii din Iaşi (7 februarie 1857), ales deputat în Divanul ad-hoc (1857) şi în Adunarea electivă (decembrie 1858). În timpul domniei lui Al. I. Cuza, la 14 martie 1859, a fost desemnat membru în Comisia Centrală de la Focşani, iar între 30 aprilie 1860 şi 16 ianuarie 1861, a fost preşedinte al Consiliului de Miniştri din Moldova şi ministru de interne, ad-interim la culte şi instrucţiune publică (6 mai-31 octombrie 1860). Preşedinte al Consiliului de Miniştri (11 octombrie 1863-26 ianuarie 1865) şi ministru de interne (11 octombrie 1863-19 iulie 1864), ministru de interne, agricultură şi lucrări publice (19 iulie 1864-26 ianuarie 1865) şi ad-interim la lucrările publice (16 mai-19 iulie 1864). Ales în Constituanta din 1866, dar invalidat, M. Kogălniceanu a revenit în viaţa politică, manifestîndu-se ca liberal moderat. Deputat şi senator, ministru de interne (16 noiembrie 1868-24 ianuarie 1870) şi ad-interim la afacerile străine (26 august-28 noiembrie 1869) în cabinetul condus de Dimitrie Ghica. Membru fondator al Partidului Naţional Liberal şi al primului Comitet Executiv al acestuia. Ministru al afacerilor străine (27 aprilie-23 iulie 1876) în guvernul condus de Manolache Costache Epureanu, iar în cabinetele prezidate de I.C. Brătianu a fost ministru al afacerilor străine (3 aprilie 1877-24 noiembrie 1878), ad-interim la interne (17-24 noiembrie 1878), ministru de interne (11 iulie 1879-16 aprilie 1880). Şi-a încheiat cariera politică ca ministru plenipotenţiar şi trimis extraordinar la Paris (iulie 1880-iunie 1881).

Membru al Academiei Române din 1868 şi preşedinte al acesteia (1887-1890); a încetat din viaţă la 20 iunie 1891, la Paris.

CONSTANTIN BOSIANU. S-a născut în Bucureşti, la 10 februarie 1815. După terminarea studiilor secundare, a intrat în administraţie, ca slujbaş, apoi ca şef al Controlului obştesc din Departamentul finanţelor. În 1845, cu o bursă, pleacă la Paris, obţinîndu-şi doctoratul în drept şi reîntors în ţară, ocupă funcţiile de director al Eforiei şcoalelor (1852), director la Departamentul dreptăţii. Participă la mişcarea unionistă, fiind ales vicepreşedinte al Comitetului Central al Unirii din Bucureşti (3 martie 1857); fondează ziarul *România;* ales deputat în Adunarea electivă din Bucu-

rești, susține dubla alegere a lui Al. I. Cuza. După unire, în calitate de membru al Înaltei curți de casație și justiție (februarie 1862), vicepreședinte al Consiliului de stat (2 iulie 1864), C. Bosianu adoptă o linie politică moderată, de centru, contribuind la unificarea și modernizarea legislației românești. Între 26 ianuarie-14 iunie 1865, ca președinte al Consiliului de Miniștri și titular la interne, agricultură și lucrări publice, a condus de fapt un guvern de tranziție. Peste ani, îl regăsim în rîndurile Partidului Național Liberal; senator în mai multe rînduri.

Profesor de drept roman la Facultatea de drept din București (1859-1872), a publicat lucrarea *Instituțiile dreptului roman* (1861); decan al Baroului de Ilfov (1871-1873), președinte al Societății juridice, al Societății pentru învățătura poporului român, al Societății corpului didactic, membru onorific al Academiei Române (1879). A încetat din viață la 21 martie 1882.

ION NISTOR — PROFESOR UNIVERSITAR

„Dar dumneata ai rămas bucovineanul. Te-ai coborît la realitățile modeste ale micii dumitale patrii, în care se cuprinde ce a fost mai mare în vechea Moldovă.

În nenumărate studii, care au atins toate domeniile vieții românilor de acolo, ai lămurit atîtea puncte confuze încă și ai adaos o informație cu totul nouă și de cel mai mare folos, dînd astfel bazelor istoriei Bucovinei românești o lărgime necunoscută pînă atunci".

Cu aceste cuvinte, rostite de Nicolae Iorga la 3 iunie 1916, tînărul cărturar Ion Nistor a fost primit în rîndurile membrilor Academiei Române. Cu o temeinică pregătire științifică, cel care, în timp, va deveni cel mai mare istoric și om politic pe care l-a zămislit pămîntul Bucovinei, ar fi putut accede spre cele mai prestigioase catedre universitare europene. Își făcuse studiile la prestigioase universități din München, Cernăuți și Leipzig, își obținuse doctoratul și docența în cadrul Universității din Viena și dorea cu ardoare să fie profesor de istorie într-o universitate românească. La început, această dorință i-a fost doar parțial satisfăcută: la 14 august 1912, prin decret imperial, tînărul istoric bucovinean a fost numit profesor extraordinar la Catedra de istoria Europei sud-estice din cadrul Facultății de filosofie a Universității germane din Cernăuți. Nu întîmplător, și-a inaugurat cursul cu tema *Însemnătatea istorică a românilor și începuturile organizației lor de stat.*

Dar, fapt mai puțin cunoscut, cariera didactică universitară a lui I. Nistor a fost marcată

curînd de un eveniment fericit. Cea mai veche universitate a țării i-a oferit Catedra de istoria românilor din cadrul Facultății de litere și filosofie, pe care urma s-o onoreze în calitate de *profesor titular*, înlocuindu-l pe A. D. Xenopol.

Trebuie precizat însă că numirea lui Ion Nistor ca profesor al Universității din Iași nu s-a datorat Ministerului instrucțiunii publice, cum susțin majoritatea autorilor bio-bibliografici. Inițiativa a aparținut profesorilor Facultății de litere și filosofie din capitala Moldovei.

La 8 noiembrie 1918, Alexandru Philippide, Garabet Ibrăileanu, Ion Petrovici, Dimitrie Gusti, Traian Bratu și Ilie Bărbulescu au propus rectorului Universității, Nicolae Leon, printr-o adresă, numirea istoricului bucovinean ca *profesor titular* la Catedra de istoria românilor, vacantă în acel moment. „În consecință – se spunea în adresa înmînată rectorului –, vă rugăm să bine-voiți de a convoca de urgență Consiliul Facultății de litere, împreună cu Senatul universitar, pentru a se pronunța asupra acestei propuneri, conform art. 81 din lege". La 16 noiembrie, rectorul a convocat cele două organisme. Alexandru Philippide, Dimitrie Gusti și Ilie Bărbulescu au adus „elogii activității științifice și cultural-naționale a apreciatului istoric bucovinean, dr. I. Nistor, și relevă prețioasa achiziție pe care va face-o facultatea noastră de litere, dobîndind în sînul ei acest valoros element, care va contribui la sporirea prestigiului înaltului nostru așezămînt de cultură și va umple, în parte, golul, profund simțit, pe care l-a lăsat la această facultate retragerea la pensie a fostului ei mare dascăl, savantul istoric A.D. Xenopol".

Iată și hotărîrea finală a înaltului for universitar, așa cum a fost consemnată în procesul-verbal întocmit cu acel prilej:

„Senatul, unit cu Consiliul Facultății de litere și filosofie:

Avînd în vedere că dl. profesor dr. I. Nistor este o personalitate științifică puternic reliefată în mișcarea noastră culturală; *avînd în vedere* însemnătatea recunoscută a lucrărilor sale, publicate în domeniul istoriei, lucrări pe baza cărora a fost ales membru al Academiei Române; *avînd în vedere* că d-sa, dovedind temeinicia serioasei sale pregătiri, a fost numit docent la Universitatea din Viena, instituție culturală cu mediu, tradiție și evoluție culturală superioară nouă; *avînd în vedere* că Universitatea din Cernăuți, apreciind, pe de o parte, valoarea contribuțiilor sale originale, aduse în do-

meniul specialității îmbrățișate de d-sa, pe de altă parte, încredințîndu-se de prețioasele sale aptitudini didactice, l-a numit profesor definitiv la menționata universitate;

Văzînd înalta situațiune universitară de care se bucură în străinătate dl. prof. dr. I. Nistor, precum și autoritatea sa științifică în ramura istoriei neamului nostru, cu deosebire din Bucovina, *Senatul, unit cu Consiliul Facultății de litere și filosofie, crede că numirea d-lui prof. dr. I. Nistor cadrează, în chip strălucit, cu spiritul menționatului text din lege și decide, cu unanimitate, a se recomanda pe dl. prof. dr. I. Nistor ca profesor titular la Catedra de istoria românilor, vacantă la Facultatea de litere și filosofie din Iași, în con*[formitate] *cu art. 81 din legea învățămînt*[ului] *secundar și superior.*

Drept care s-a încheiat prezentul proces-verbal.

Al. Philippide, Ilie Bărbulescu, I. Petrovici, T. Bratu, An. Obreja, P. Bogdan, D. Gusti, G. Ibrăileanu, V. Negel".

În acest fel, dorința istoricului I. Nistor de a preda într-o universitate românească era împlinită. Dar desfășurarea evenimentelor politice, în vîrtejul cărora era cuprinsă întreaga ființă românească, l-a pus în imposibilitate de a ocupa catedra oferită cu generozitate de Universitatea din Iași. Realizarea Marii Uniri i-a oferit o altă posibilitate. După propria-i mărturisire, „un destin norocos a voit ca nu numai să mă întorc la catedra mea din capitala Bucovinei, ci mai mult chiar, să organizez Universitatea Cernăuți, din germană cum era, într-o universitate românească. Fui confirmat, o dată cu vechii mei colegi, profesor titular la nou-înființata Catedră de istoria românilor de la Universitatea românească din Cernăuți".

Într-adevăr, la 24 octombrie 1920, Ion Nistor a prezidat, în calitate de rector, inaugurarea Universității românești din Cernăuți.

Dr. Anghel POPA

ARCUL DE TRIUMF...

(Urmare din p. 55)

monarhice, s-a procedat la demantelarea textelor și medalioanelor, aplicîndu-se ulterior o politică duplicitară ce în timp urma să conducă la degradarea și, implicit, din motive de securitate a circulației rutiere, la înlăturarea lui. Deși inclus pe lista monumentelor, ani de zile a fost neglijat, pierzîndu-se practic noțiunea că acest monument este în grija unei instituții care ar fi urmat să aibă și prevederile bugetare pentru întreținere. Mai mult, fiind folosit de către dictatură la momente protocolare ca punct de supraveghere a traficului rutier și pietonal, s-a deteriorat din cauza sticlelor golite ce au înfundat tubulația de scurgere a apelor plaviative. De aici infiltrațiile au facilitat distrugerea interioarelor și pericolul prăbușirii panourilor de piatră. Această situație s-a perpetuat în deceniile 6 și 7, impunînd ca în anul 1981 să se treacă la realizarea unor lucrări de salvare, dorite a fi de anvergură, dar care, fiind realizate în timp de iarnă și sub presiunea termenului foarte scurt de prezență a schelelor, nu au reușit decît parțial să oprească procesul de degradare. De notat că nici în această conjunctură n-a fost definit un beneficiar al lucrărilor, ajungîndu-se doar la închiderea ușilor și predarea cheilor la un A.D.P. de sector.

– După cîte știu, după ani lungi de exil, efigiile...

– Da, cu ocazia sărbătoririi pentru a treia oară a Zilei Naționale a României, la 1 Decembrie 1992, efigiile originale din bronz și-au regăsit locurile pe Arcul de Triumf...

– S-a vorbit și se mai vorbește încă despre transformarea Arcului de Triumf într-un muzeu sau un punct muzeistic. Este o idee interesantă, dar cum vedeți Dvs. realizarea ei practică?

– Lucrările din anii 1981-1982 odată încheiate, în deceniul care a urmat s-a resimțit lipsa unei instituții care să patroneze Arcul de Triumf. Deși există semne că în prezent se fac anumite intervenții pentru readucerea monumentului la forma anului 1936, nu există încă suficiente garanții în perspectiva transformării lui într-un spațiu muzeistic. Pentru a-i asigura un statut corespunzător, considerăm că este absolut necesară trasformarea Arcului de Triumf într-un muzeu care, prin specificul și patrimoniul muzeistic ce ar fi reunit și expus în mod judicios, să ofere vizitatorului prilej de cunoaștere și reflecții de neuitat. Organizarea muzeului va implica valorificarea suprafețelor orizontale și verticale pentru expunerea acelor relicve edificatoare pentru istoria primului război mondial. În aceste spații vor putea fi reunite lucrări miniaturale realizate de sculptori români pentru a cinsti oameni și fapte. Și se pot alătura picturi, medalistică, drapele, documente ș.a.

Este necesar să formulăm alte cîteva propuneri menite a facilita accesul la Arcul de Triumf. În condițiile unui trafic rutier tot mai intens, pentru protejarea pietonilor și, respectiv, a vizitatorilor, este imperios necesară realizarea unui pasaj de acces subteran, pasaj ce fusese prevăzut și în proiectul inițial.

Înainte de toate, însă, trebuie stabilită instituția căreia urmează să i se atribuie nobila misiune de a patrona acest edificiu. Considerăm că Arcul de Triumf este necesar să fie încredințat Ministerului Apărării Naționale, respectiv Muzeului Militar Național, importantă instituție în al cărei patrimoniu se află numeroase piese ce pot fi expuse în spațiile viitorului muzeu. Mai mult, numai așa se va putea reveni și la prezența permanentă a unui corp de gardă, ca în numeroase alte țări, ceea ce va conferi monumentului nota de solemnitate și respect ce i se cuvin.

Anul 1993, anul celei de a 75-a aniversări a Marii Uniri, obligă la multe. Capitala s-ar putea înscrie, prin această realizare, în amplul program de cinstire a marelui eveniment.

Ioana URSU

FILIP II ŞI FRANZ JOSEF

EMANUEL C. ANTOCHE

O paralelă presupune comparaţie şi comparaţiile în istorie sînt întotdeauna riscante. De aceea, a supune două personaje istorice aparţinînd unor epoci depărtate cronologic, diferite spaţial şi chiar distincte ca tip esenţial de aventuri istorice, aşa cum sînt Filip II, rege al Spaniei (1556-1598), şi Franz Josef, împărat al Austriei, rege al Ungariei (1848-1916) în canoanele unui gen istoriografic sever se arată, în acest moment, cel puţin hazardant. Cînd, de exemplu, un Raymond Aron apropia regimul politic al lui Napoleon I de un fascism francez „avant la lettre", iar pe Robespierre de Stalin, s-a înţeles că, în ciuda argumentaţiei strălucite, o comparaţie între personaje istorice aparţinînd unor epoci şi sisteme de referinţă deosebite se află la limita realului ştiinţific. Evenimentele din istorie se pot repeta la suprafaţa lor, dar rareori în profunzime. La fel de adevărat este însă că, sub pletora de acte şi fenomene istorice de suprafaţă, adesea contradictorii, există o logică „à la longue", o repetiţie uneori frapantă, care fixează marile linii ale desfăşurărilor istorice şi dau coerenţă, fără a reduce marja de manevră a hazardului, temporalităţii istorice în sine.

Aceeaşi moştenire — criza puterii

În cazul de faţă, ceea ce interpretăm este evidenţa eşecului, persistenţa în timp a aceloraşi scheme mentale, care alcătuiesc mecanismul declinului istoric, pe fondul căruia se zbat cele două personaje şi cele două societăţi. În fapt, două momente ale aceleiaşi tipologii istorice şi politice: nevoia unei puteri absolutiste europene.

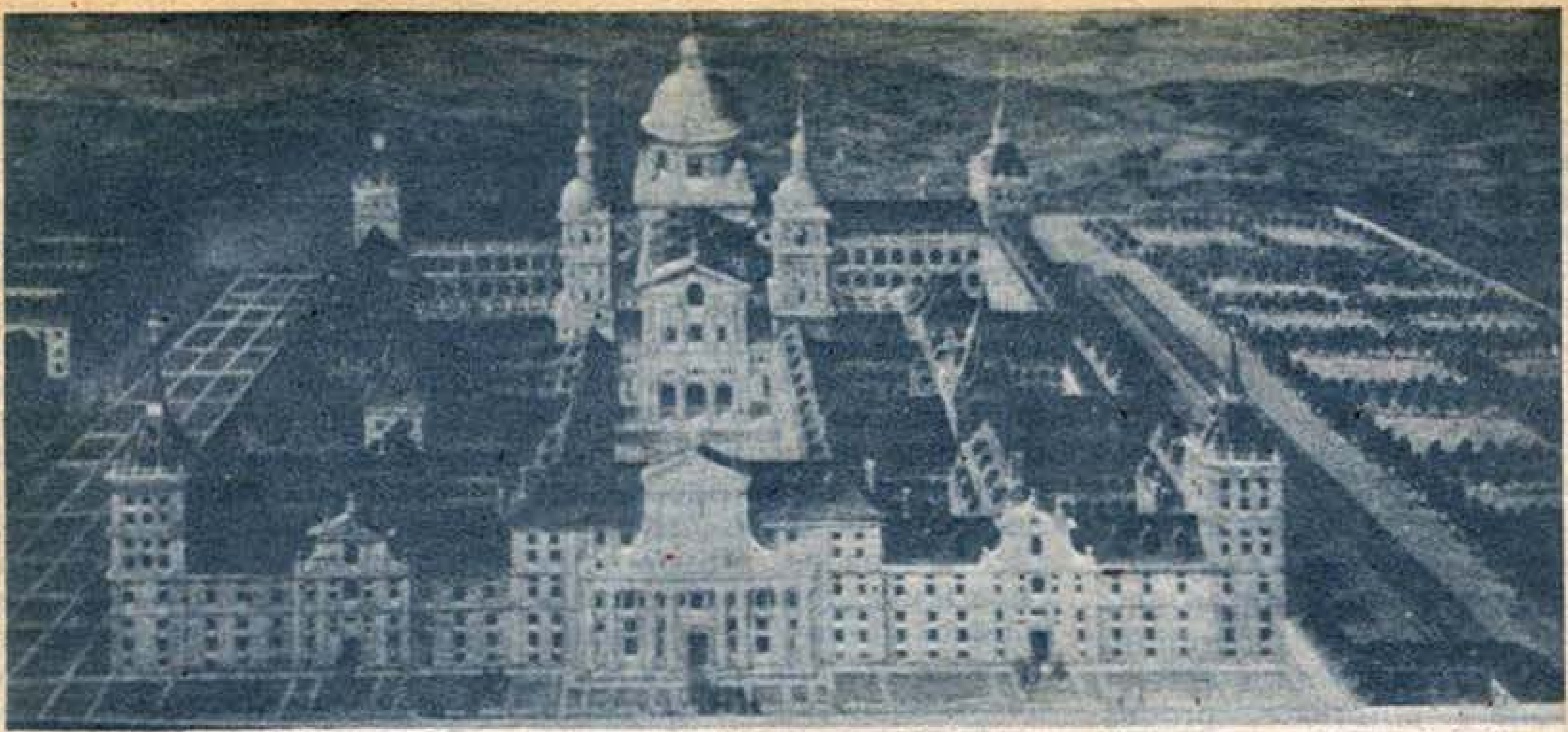
Şi Filip II şi Franz Josef sînt descendenţi din Habsburgi, avînd la origine un strămoş comun, în persoana lui Carol Quintul (1516-1556), cel care a reprezentat, în modul cel mai semnificativ, tendinţele de hegemonie universală ale dinastiei sale. De-a lungul unei domnii de patru decenii, pe fruntea lui s-au adunat un număr de coroane, pe care nici un principe nu le mai purtase pînă atunci: 1516 — rege al Spaniei, al Siciliei, al Ţărilor de Jos şi al coloniilor din America, iar din 1519, împărat al Sfîntului Imperiu de Naţiune Germană. După

eşecul ambiţioaselor şi efemerelor sale proiecte, va abdica de bună voie în 1556, retrăgîndu-se în liniştea şi meditaţia oferite de mănăstirea de la Yusta. Părţile răsăritene ale acestei imense moşteniri dinastice vor reveni fratelui său, Ferdinand I de Habsburg, succesor la tronul posesiunilor din Austria, încă din 1521. El va fi unul dintre strămoşii direcţi ai lui Franz Josef. Destinele coroanei spaniole, ale Ţărilor de Jos şi ale coloniilor de peste ocean vor fi preluate de Filip II, unicul fiu pe care Carol Quintul şi l-a desemnat ca succesor şi l-a sortit guvernării.

Şi în venele lui Franz Josef curge acelaşi sînge germanic al Habsburgilor, cel al unei familii degenerate prin căsătorii consanguine timp de secole. Şi dacă Filip II primeşte coroana de la un tată abdicat, şi Franz Josef o va primi în condiţii nu cu mult diferite: în primăvara lui 1848, unchiul său, Ferdinand I[1], îşi semna actul de abdicare, sub rafa-

[1] A nu se confunda cu fratele lui Carol Quintul.

Imagine a palatului Escurial, unde Filip II, suveran erudit, avea o bibliotecă înzestrată cu prețioase manuscrise, hărți și instrumente geografice (în p. 78)

lele marii revoluții europene. Fiecare a moștenit cîte o criză a puterii, ce se va dovedi fatală în cele din urmă.

Ambele lor domnii, extrem de îndelungate — Filip II 40 de ani, iar Franz Josef 68 de ani — s-au caracterizat printr-un conservatorism și un absolutism care au frînat evoluția istorică normală a națiunilor pe care le-au guvernat. Ambii au reprezentat mentalități retardare, fiind depășiți de transformările istorice ale vremurilor în care au trăit.

În 1556 ne aflăm în plină biruință a Renașterii și Reformei și în plină criză a societății feudale și a catolicismului. Secolul XVI este al lui Luther, Calvin, Watclif, Erasmus din Rotterdam. Asistăm la triumful artelor și al științelor. Un singur regat rămîne devotat total catolicismului: Spania. Vaticanul va avea în Filip II cel mai credincios aliat. El este Filip, „Marele Inchizitor", cînd Inchiziția era sinonimă represiunii oarbe, sălbatice și arbitrare. O redutabilă mașină, complexă și eficace, care răspîndea teroare și frică. Nu se va cunoaște niciodată numărul „ereticilor" arși în autodafeuri sau torturați în închisorile regimului. O vînătoare oficială a fost purtată mai ales contra protestanților. În cîțiva ani nu a mai existat urmă de protestant în toată Spania.

Începînd cu 1556, Flandra, Provinciile de Nord, Olanda și Zeelanda se ridică rînd pe rînd la luptă, sub stindardul lui Wilhelm de Orania. Nici masacrele la care s-au dedat trupele spaniole (comandate de Ducele de Alba), în care Inchiziția a deținut un rol important, nu au reușit să stăvilească dorința de libertate a acestor provincii. De-abia în 1576, după zece ani de la declanșarea mișcărilor, Filip II, înfrînt, a recunoscut, în sfîrșit, toleranța religioasă. În 1579, prin Uniunea de la Utrecht, s-au pus bazele Provinciilor Unite Independente.

Într-un timp în care puterea catolicismului cunoștea vădite momente de slăbiciune în întreaga Europă, Filip II a încercat să împiedice acest declin, printr-un fanatism și printr-o opoziție nemaiîntîlnite pînă atunci, încă din antichitate.

Catolic convins, și-a apărat religia cu credință pînă în ultima clipă a vieții sale. Așa se explică și activa sa participare la Sfînta Ligă din 1570, încununată cu victoria flotei spaniole-venețiene contra turcilor la Lepanto (1571), conflict admirabil analizat de regretatul Fernand Braudel. În ciuda acestei reușite și a anexării Portugaliei (1580), Spania se va măcina treptat prin despotismul suveranului său și prin complicatele și costisitoarele intervenții în politica europeană. Dacă Revoluția din Țările de Jos a reprezentat o primă lovitură dată monarhiei spaniole, dezastrul Invincibilei Armada în 1588 va elimina acest regat din rîndul puterilor militare ale epocii. În primul rînd, el va pierde supremația maritimă pe care o avea pînă atunci și care constituia legătura vitală pe care o întreținea cu posesiunile sale din America.

Anul 1588 este o dată crucială în domnia lui Filip II, un an lipsit de șansă și care a confirmat previziunile multor contemporani asupra evoluției puterii spaniole. După cum se știe, incomparabila flotă de 130 nave, aruncată contra Angliei și care avea drept scop detronarea Elisabetei I și eliminarea concurenței maritime engleze, a fost răvășită de furtună, tragicul ei deznodămînt fiind încheiat de vasele inamicului, comandate de celebrul corsar Sir Francisc Drake. Decadența spaniolă nu se va opri însă aici. Va continua în ultimii ani ai nenorocosului monarh și se va accelera sub urmașii săi: Filip III (1598-1621) și Filip IV (1621-1665), cînd Spania nu va mai reprezenta decît fantoma unor timpuri de mult apuse. Este de ajuns să menționăm independența Portugaliei (1640), severele înfrîngeri în Războiul de treizeci

de ani (1618-1648) sau Pacea Pirineilor (1659), de după războiul cu Franța, pace în urma căreia teritoriul regatului s-a restrîns simțitor prin cedarea către Franța a provinciei Artois și a ultimelor orașe flamande.

Ordine din antipatie și pace din ură

Dacă secolul XVI reprezintă secolul biruinței Renașterii și a mișcărilor Reformei, secolul XIX este cel al revoluțiilor naționale și sociale (Franța) și al formării statelor naționale europene, proces ce va culmina cu elanul revoluționar de la sfîrșitul primului război mondial. Perioada cuprinsă între Revoluția de la 1848 și anii 1916-1918 coincide cu domnia lui Franz Josef, omul care a întîrziat cu o jumătate de secol desăvîrșirea acestui proces istoric, inevitabil pentru națiunile din centrul și sud-estul continentului. Dacă Filip II a moștenit o politică religioasă ce trebuia continuată cu orice preț, Franz Josef a moștenit o politică multinațională de care depindea însăși soarta imperiului și a dinastiei sale. Întreaga sa viață a fost dedicată acestei politici, născută din dorința supraviețuirii prin orice mijloace a unui imperiu format din peste 12 naționalități diferite. Strămoși iluștri au promovat această politică: Carol Quintul (1516-1566), Carol VI (1711-1740), Maria Tereza (1740-1780), Iosif II (1780-1790), Francisc I (1804-1835) ș.a.

În zorii Revoluției de la 1848, monarhia Habsburgilor trăia încă în orizontul secolului XVIII, ignorînd consecințele Revoluției franceze (1789-1794) și încercînd să imobilizeze cursul impetuos al istoriei în forme perimate. Era o monarhie încremenită, cum o exprima însăși rigiditatea protocolului de la curte, păstrat cu atenție de-a lungul timpului. În acel an 1848, cînd, sub rafalele revoluționare, Franz Josef era proclamat împărat, imperiul său număra 38 milioane locuitori, din care: 17 milioane slavi de est, de vest și de sud, 10 milioane germani în Austria, Boemia, Ungaria, Transilvania și Bucovina, 2 milioane unguri, 3 milioane români și 2 milioane italieni. De la Bregens în Alberg, pînă la Cernăuți, de la Lvov în Galiția pînă la Raguza în Dalmația, lumea trebuia să înțeleagă că împreună vor face casă bună, deoarece conceptul de imperiu permite să se depășească antagonismele de identitate. El oferă pacea, prosperitatea și ordinea „kaiserlich und königlich" (imperială și regală). Armata și administrația sînt cei doi stîlpi ai edificiului, unde nici o persoană nu are dreptul să pună în cauză principiile fondatoare.

Revoluția de la 1848 a însemnat un prim pas spre descompunerea acestui gigant. Pe 13 martie, populația Vienei înălța baricade în Herrengase, la doi pași de palatul imperial. După cîteva zile a venit rîndul orașelor Milano și Veneția. În 14 aprilie, Croația se revolta și ea, proclamîndu-se independentă. O lună mai tîrziu, în Transilvania, Adunarea de la Blaj (3/5 mai 1848) îi aduce în scenă pe români, oprimați de nobilimea maghiară. Aceasta formase, încă de pe 17 martie, un guvern separat de imperiu, sub conducerea contelui Batthyany. Revoluția ungară se va dovedi cea mai atroce și mai separatistă mișcare, atît față de Habsburgi, cît și față de celelalte focare revoluționare înconjurătoare, jenate de planurile ungare de reconstituire a Coroanei Sfîntului Ștefan.

La data de 26 mai 1848, cehii se răscoală și ei tot împotriva ungurilor. Franz Josef profită de aceste neînțelegeri și, retras la Innsbruck, pregătește contrarevoluția. Alfred Windischgraetz și bătrînul mareșal Radetzky sînt cei care, în fruntea trupelor imperiale, la Praga, Custoza, Viena și Villagoș, și cu sprijinul trupelor rusești, vor înăbuși revoluția, după un an și trei luni de lupte cu armatele revoluționare. Autoritatea imperiului era restabilită și Franz Josef va putea domni 68 de ani — una dintre cele mai îndelungate guvernări care au existat vreodată în istorie.

Am insistat asupra Revoluției de la 1848, pentru a realiza o imagine de ansamblu privitoare la situația existentă în Imperiul habsburgic la încoronarea lui Franz Josef. Revoluția nu este o urmare a politicii sale, ci a celei promovate de înaintașii săi. El a fost autorul înăbușirii ei. Situația nu se va ameliora nici pe parcursul guvernării sale, în ciuda liberalismului afirmat pînă în 1867 și care s-a dovedit, în cele din urmă, efemer. După mișcările anului 1848, împăratul a tras două concluzii majore, ce îl vor călăuzi în politica sa pînă la sfîrșitul vieții: „Popoarele mele sînt străine unele de altele, cu atît mai bine. Din antipatiile lor se naște ordinea și din ura lor reciprocă, pacea generală", și „Un singur remediu există contra democrației: armata!"

Înarmat cu asemenea concepții, împăratul a rezistat oricărei tendințe de inovație, conducînd imperiul la catastrofă. Pentru acest mare admirator al lui Metternich, problemele naționale, practic, nu existau. Timp de 68 de ani, el a trebuit să înfrunte două idei forță: ideea națională și ideea de libertate. De fapt, a înfruntat un întreg secol XIX.

Prelungind agonia

În 1859, izbucnește în Italia revoluția de eliberare și unificare națională. În jurul lui Victor Emanuel II, regele Piemontului, „Rissorgimento" (Renașterea) prinde contur, iar victoriile de la Magenta (14 iunie 1859) și Solferino (24 iunie 1859) pecetluiesc formarea unui nou stat pe harta Europei. Garibaldi și Cavour au reprezentat pentru Italia ce a însemnat Wilhelm de Orania pentru Țările de Jos. Și dacă, în lupta contra tiraniei catolice a lui Filip II, flamanzii au fost sprijiniți de principii luterani ai statelor germane, revoluția italiană a

primit ajutorul Franței lui Napoleon III, care era stăpînit de o unică idee în afirmarea politicii sale externe: eliberarea popoarelor europene oprimate. Așa cum pentru Filip II, independența Țărilor de Jos a constituit un prim pas concret spre prăbușire, în același mod, unificarea Italiei a însemnat pentru Imperiul habsburgic începutul sfîrșitului. El pierde Napoli și Lombardia, iar în urma catastrofei din 1866, Veneția se va alătura noului stat italian.

Dacă Anglia reprezenta, în secolul XVI, pentru Spania, un concurent primejdios, la fel și Prusia lui Bismarck, interesată în realizarea unității naționale a Germaniei, devenise stînjenitoare pentru Imperiul habsburgic. Și cum pentru Invincibila Armada și pentru puterea militară spaniolă anul 1588 fusese funest, la fel va fi și anul 1866 pentru încercata armată imperială a lui Franz Josef. Cu excepția scurtului război din 1864 contra Danemarcei, trupele prusace nu se mai bătuseră din timpul lui Napoleon Bonaparte. Artileria și cavaleria nu se puteau măsura cu cele ale austriecilor. La Sadowa, în ziua de 3 iulie 1866, demodatele carabine prusiene au distrus pentru totdeauna puterea militară a Habsburgilor, așa cum mica și neexperimentata flotă engleză, cu multă șansă, a pus capăt unui mit al „Invincibilității". Acest Francis Drake al Prusiei se numea Helmuth von Moltke.

Prin dualismul austro-ungar căruia i-a dat naștere, la 28 iunie 1867, orgoliosul monarh a reușit să salveze încă o dată imperiul de la catastrofă. Trădînd speranțele de libertate ale sîrbilor, slovacilor și românilor, Franz Josef nu a prelungit decît o agonie. Noul stat se numea Austro-Ungaria, iar conducerea era exercitată numai de două națiuni: austriacă și maghiară, cu două capitale: Viena și Budapesta și trei ministere comune: de externe, de finanțe și de război. Prin încoronarea sa ca rege al Ungariei, Franz Josef transforma într-o dură realitate — pentru popoarele oprimate — marele ei vis: regatul Sfîntului Ștefan.

Pînă în 1914, la izbucnirea primului război mondial, poliția și administrația, cărora li se va adăuga și armata, vor institui un veritabil regim de teroare contra oricărei mișcări sau conspirații cu caracter naționalist. Urmările se vor simți mai cu seamă în Transleuthania, una dintre cele două delimitări geografice ale dualismului și care desemna noua Ungarie. Poliția austriacă ne poate aminti de Inchiziția spaniolă a lui Filip II. Teroarea inspirată de poliția și birocrația lui Franz Josef o simțim emanînd din paginile *Procesului* lui Kafka, roman care a surprins poate cel mai sugestiv atmosfera acelei epoci. Birocrația era cea care ajuta și completa munca poliției, ultimul cuvînt revenind justiției, care hotăra condamnările. Această politică internă de opresiune se petrecea într-un cadru pe care Otto Bauer îl descrie astfel: „Știința a lăsat pînă în prezent națiunea numai în seama poeților lirici, foiletoniștilor, oratorilor din Parlament și reuniunilor publice. Într-un moment de mari lupte naționale, noi nu am pus încă bazele unei teorii satisfăcătoare asupra esenței națiunii".

Austro-Ungaria era condamnată la o existență de numai 50 de ani. Primul război mondial a constituit lovitura de grație dată anacronicului imperiu. La 28 iunie 1914, la Sarajevo, Franz Ferdinand cade victima unui atentat pus la cale de naționaliștii sîrbi. O lună mai tîrziu, trupele austro-ungare invadează Serbia. Este începutul unei conflagrații pe care Franz Josef a declanșat-o, semnînd astfel condamnarea la moarte a imperiului său. Nu se știe nici pînă acum care a fost partea de vină a bătrînului monarh în provocarea războiului. Armatele sale însă au tras prima salvă de tun.

Ultimii patru ani ai Habsburgilor (1914-1918) vor constitui cea mai dificilă perioadă din istoria acestei familii. La criza economică se vor adăuga dezastruoasele înfrîngeri militare și îndîrjita rezistență a armatei sîrbești. La Viena, teribilul an 1916 se termina în lipsuri și doliu. Bătrînul împărat se stinge din viață după o obișnuită zi de lucru, la 86 ani. Aflase de insuccesele din Serbia, de intrarea în război a Italiei — un an mai înainte — și că regimente întregi de cehi treceau de partea rușilor. Un singur mare adevăr nu a reușit să-i mai parvină. Statul major german se suprapunea peste cel austriac, ascunzîndu-i adevărul privind situația militară și slăbiciunea armatelor austro-ungare. Franz Josef lăsase un imperiu în pragul prăbușirii și o moștenire mult prea grea pentru puterile succesorului său, arhiducele Carol, în vîrstă de 29 ani.

Inevitabile revoluții izbucnesc pe rînd la Praga (10 octombrie 1918), Budapesta (16 octombrie 1918) și Viena (11 noiembrie 1918). Ele sînt accelerate de situația economică gravă în care se zbătea imperiul și de seria înfrîngerilor suferite pe unele teatre de operații. La 11 noiembrie 1918, Carol I de Habsburg abdică, iar peste patru luni pornește pe drumul, fără întoarcere, al exilului. Pe ruinele imperiului său, Austria, Ungaria și Cehoslovacia se proclamă republici, România și Polonia își vor încheia procesul de unificare națională, iar slavii de sud se vor regrupa în jurul Serbiei.

Destinele dictate de Filip II Spaniei și de Franz Josef Austro-Ungariei au fost total diferite. Cine au fost însă acești oameni, care au încercat să schimbe cursul istoriei? Analizîndu-i din interior vom înțelege mai bine deciziile lor politice, actele de care s-au făcut vinovați sau care au fost acceptate de posteritate.

Acest lucru însă îl vom face în numărul viitor. ■

(Va urma)

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

MARTIE 1943

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

• Confruntată cu numărul mereu crescînd de scrisori primite din partea celor ce doreau să obțină informații asupra militarilor căzuți, dispăruți sau prizonieri de război, Legația Elveției din București transmite presei bucureștene precizări asupra modului de a obține asemenea date: „Legațiunea Elveției crede a face un serviciu corespondenților ei, aducîndu-le la cunoștință că organul cel mai calificat pentru a le răspunde este: Comité International de la Croix Rouge. Agence des prisoniers de guerre, a Genève (Suisse). Cei interesați se vor adresa direct acestei instituțiuni fără a timbra scrisorile. Toate mesagiile adresate Comitetului Internațional de Cruce Roșie sau emanînd de la el sînt scutite de taxe poștale. Persoanele care sînt în căutarea celor dispăruți pot, de asemenea, înainta cererile lor Societății Naționale de Cruce Roșie a României (Str. Biserica Amzei 29, București) care le va remite locului în drept. Solicitanții sînt îndatorați să comunice următoarele date asupra persoanei căutate: numele și prenumele, naționalitatea, data nașterii și locul, gradul și, dacă este posibil, încorporația militară, numărul matricol al recrutării, locul și data dispariției sau data ultimelor știri primite".

• Sindicatul ziariștilor din

Atenția opiniei publice din urmă cu o jumătate de veac este reținută, în continuare, de relatările, știrile, informațiile și comentariile care apar în presa vremii și care conturează zilnic desfășurarea războiului cu toate consecințele lui; dar să nu uităm aceasta se petrece într-o presă aflată sub regimul cenzurii militare (cenzură care uneori se exercită și cu amestec german).

După contraofensiva sovietică declanșată în noiembrie 1942 și înfrîngerea trupelor germane și române la Stalingrad, pînă în aprilie 1943, forțele române aflate la est și la sud de Stalingrad sînt retrase în cea mai mare parte în țară.

Tot mai multe voci se pronunță pentru o schimbare a politicii militare externe. Astfel, la 20 martie, ministrul român la Madrid, Nicolae Gr. Dumitrescu, solicită abasadorilor Argentinei și Portugaliei în capitala spaniolă să „servească drept intermediari pentru a comunica dorința României" de a încheia pacea cu Națiunile Unite „în cel mai scurt timp posibil".

Serviciile de informații britanice din Istanbul comunică lui Iuliu Maniu că guvernul englez și cel american sînt hotărîte în principiu să sprijine o acțiune „a mișcării libere românești, în condițiile ce se vor conveni", dar că „nu-și pot lua nici o obligație specială, înainte de a se stabili o înțelegere în privința României cu guvernul sovietic".

Pe măsură ce evenimentele militare de pe fronturile celui de al doilea război mondial se apropie de deznodămînt, opinia publică românească începe să fie tot mai interesată de problema evoluției postbelice a țării, după toate sacrificiile ce îi fuseseră impuse. Un articol pe această temă, cu titlul *Ce nu s-a făcut ieri să se facă mîine*, publicat în ziarul *Informația zilei*, din 31 martie 1943, de directorul acestuia, Grigore Malciu, cuprinde numeroase reflecții, din care spicuim: „Scriam ieri că după acest război[1], în care se va decide destinul omenirii, țărănimea românească va trebui să fie chemată la o altă viață. N-am vrea să punem nici o picătură de lirism în tratarea unui astfel de subiect, pentru că, față de rolul covîrșitor pe care plugărimea noastră îl joacă în stabilirea rosturilor naționale și față de aportul funda-

[1] Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Mărţişor, mărţişor

La un centru de distribuire a publicaţiilor pentru militari

mental care îi revine în aşezarea statală de mîine, nu mai este îngăduit să se discute despre problemele satelor în stil bucolic.

Romanticii dinaintea războiului trecut au crezut că ţărănimea tînjeşte după dreptul de vot. Şi s-au zbătut ca să i-l dea. Era fără îndoială, şi în agitaţia romanticilor şi în actul de instituire a sufragiului universal, o recunoaştere a îndreptăţirii săteanului de a sta pe aceeaşi treaptă în ierarhia orînduirilor politice, cu omul de la oraş. Ar fi însă cazul să ne întrebăm cinstit în ce măsură a profitat realmente plugărimea noastră de pe urma acestui drept? Răspunsul este că votul universal n-a fost altceva decît un narcotic administrat maselor de bună credinţă, pentru că altminteri dacă în intenţiile guvernanţilor de după celălalt război ar fi intrat o cîtime de sinceritate, ei s-ar fi îngrijit şi de celelalte nevoi ale ţărănimii, pe lîngă care votul obştesc era floare la ureche.

A, să nu uităm, li s-a distribuit şi pămînt sătenilor. Dar şi asta tot ca o amăgire. Căci domnii care s-au îngrijit de înfăptuirea reformei agrare ştiu prea bine, din experienţa lor de oameni cu treburi importante în aşezările economice ale ţării, că aşa cum o fabrică trebuie utilată pînă la cel din urmă şurub spre a intra în funcţiune şi a da randament, tot astfel şi proaspătul împroprietărit avea nevoie de vite sănătoase, de o zestre mecanică în raport cu cerinţele şi cu adaptările moderne şi, în afară de acestea, de credit pe termen lung.

Nu vom face acum procesul trecutului, pentru că nu este încă vremea popasului îndelung. Un singur lucru vom mai spune în această privinţă şi anume: vina n-o poartă un partid sau altul, ci toate la un loc, deoarece chiar acei politicieni care au înţeles că împroprietărirea trebuie completată cu utilarea plugărimii, s-au împleticit, pînă la urmă, atît de ridicol în formule, încît au ajuns să fie cozi de topor în mîinile celorlalţi, ale grangurilor care se îndărătniceau cel puţin conştient în nesocotirea nevoilor reale ale satelor".

Revista *Vremea* din 7 martie 1943 se face ecoul unei amuzante istorioare, legată de război, care, după cîte afirmă publicaţia menţionată, circula atunci la Washington. Ea ar fi fost povestită de Eleanor Roosevelt, soţia preşedintelui S.U.A., la un banchet ce reunise în jurul ei cinci sute de studenţi foarte merituoşi, şi pe care o reproducem, în continuare: „Cu o oră înainte de debarcarea aliată în Africa de Nord, Churchill se plimba de

Cronică măruntă

Bucureşti se întruneşte în adunarea generală anuală. Cu acest prilej, talentatul ziarist Mircea Grigorescu este ales preşedintele Comitetului de conducere a sindicatului.

- Celebrul **scriitor britanic Bernard Shaw declară presei londoneze: „Menţinerea în închisoare a lui Ghandi este cea mai mare greşeală pe care o putea face guvernul britanic. Regele Angliei ar fi trebuit să-l pună în libertate pe Ghandi fără nici o condiţie şi să-i ceară scuze pentru incompetenţa guvernului. Asta este tot ce se mai poate face pentru a salva situaţia din Indiile britanice".**
- O noutate **remarcată în peisajul bucureştean: primele femei factori poştali. Relevînd evenimentul, un ziarist de la** Timpul **menţiona: „Acum cîteva zile, mergînd pe stradă zăresc o fată al cărui port stîrnea curiozitatea mulţimii. O fată îmbrăcată cu pelerină lungă, de culoare închisă, cu o şapcă pusă ştrengăreşte pe un ochi şi cu o geantă atîrnată pe umăr, alături de ea un factor. Mă apropii şi văd pe chipul fetei iniţialele Poştei, Telegrafului şi Telefoanelor. Era una din cele 150 candidate la postul de factori poştali care îşi iau în primire noua funcţiune. O fată tînără cu sclipiri de voioşie în ochi, cu obrajii rumeni, mîndră de uniforma ei, de misiunea ce i se încredinţase".**
- Într-un **articol intitulat**

MARTIE 1943

Din ultimele invenţii tehnice: scări rulante la Rotterdam

Cronică măruntă

Domnule primar dă-mi o floare, poetul şi gazetarul Gheorghe Dinu îşi exprimă regretul pentru dispariţia de pe străzile Bucureştilor a popularelor şi pitoreştilor florărese şi solicită îngăduinţa edililor faţă de acest comerţ a cărui lipsă uriţeşte oraşul: „Ordonanţa dumneavoastră pentru desfiinţarea comerţului ambulant — scrie poetul — nu le-a cruţat nici pe ele. Dacă pentru celelalte articole vîndute pe stradă se găsesc prăvălioare unde le poţi cumpăra fără preţuri exagerate, pentru flori există numai magazinele scumpe — fiindcă floarea este socotită un obiect de mare lux. Tinerii inamoraţi, care se opreau în faţa coşului cu flori pentru ca domnişoara să primească un suav omagiu contra sumei de cîţiva lei, nu vor intra niciodată într-o prăvălie să cheltuiască sute de lei pentru acelaşi lucru. Toţi acei care se duc să-şi vadă un bolnav la un spital, un camarad sau un fiu rănit, nu se pot încumeta să ducă cîteva flori plătite atît de scump. Îngăduiţi numai ţigăncilor cu flori să reapară pe străzi, nu puneţi această oprelişte primăverii, ci lăsaţi-o să inunde oraşul cu buchetele ei fragede, aducătoare de nădejdi şi de bucurii".

• S-a stins din viaţă actorul Grigore Mărculescu. A fost un artist despre care, pe

colo pînă colo prin cabinetul de lucru, cînd fiica lui, Mary, a intrat să-l întrebe de ce era aşa nervos. «În clipa asta — i-a răspuns premierul — înfruntăm cea mai grea situaţie a războiului». La care Mary Churchill, izbucnind în rîs, i-a replicat: «Ştiu, e vorba de debarcarea din Africa de Nord!». Surprins, premierul, i-a cerut explicaţii şi a întrebat de ce, dacă ştia, nu pomenise nimic. Mary Churchill şi-a privit atunci amuzată tatăl şi l-a lămurit: «Nu uita că fac parte din Serviciul Secret. Şi nu ţi-am spus, pentru că nu ştiam în ce măsură eşti tu informat despre plan!»

Morala, conchide Eleanor Roosevelt, este că, în ciuda legendei care circulă, noi femeile ştim foarte bine să păstrăm un secret atunci cînd e nevoie".

Şi tot revista *Vremea*, dar din 28 martie 1943, oferă — după ziarul german *Frankfurter Zeitung* — amănunte despre hrana soldatului japonez. Există — arăta sursa citată — o „alimentaţie de bază", care constituie regula, o „alimentaţie de compensaţie", utilizată pentru variaţie şi în caz de lipsă a unor componente ale celei dintîi şi, în sfîrşit, „alimentaţia specială", utilizată ca „raţie de fier", în caz de marşuri şi misiuni speciale.

Prima era alcătuită din 660 gr. orez şi 210 gr. orz decorticat, 200 gr. carne proaspătă sau 90 gr. peşte sărat, la care se adăugau 15 gr. extrase de boabe, 5 gr. sare şi 20 gr. zahăr. De asemenea, ostaşul mai primea zilnic 3 gr. ceai şi, săptămînal, 20 ţigări şi 0,4 litri de vin de orez ori 120 gr. zaharicale şi o alimentaţie, nestabilită precis, pe bază de vitamine şi albuş de ou. „Alimentaţia de compensaţie" se compunea din 1 020 gr. pîine sau 600 gr. biscuiţi. Iar „alimentaţia specială" cuprindea alimente ce nu se alterau: conserve de carne, conserve de peşte uscat, îndeosebi de sepia, despre care se spunea că aveau o valabilitate de 100 ani — muguri de bambus, legume uscate, rădăcini de lotus, ceapă, lubeniţă, ciuperci uscate.

Prepararea hranei pe cîmpul de luptă nu era asigurată de compania din care făcea parte ostaşul, ci venea de la batalion, în lăzi. Orezul era fiert de fiecare soldat în parte. Armata motorizată avea totuşi bucătării mobile speciale.

La începutul anului 1943, în presa cotidiană se încinsese o acerbă polemică în jurul personalităţii lui Titu Maiorescu pe care Pamfil Şeicaru o stigmatizează în stilul său caracteristic,

Un succes al stagiunii teatrale

Fotografie publicată în Realitatea ilustrată: reşedinţa lui Stalin de la Moscova

într-un articol publicat în *Curentul* din 22 martie, sub titlul *Flecarii solemni*, din care reproducem: „S-a scris de unii dintre aceşti cruzi cercetători de identitate a istoriei, cu atît mai necruţători, cu cît posteritatea nu le va turbura uitarea în care se vor mistui, că nu e nimic de regretat în opera şi mai cu seamă în viaţa ilustrului critic al *Junimii*. S-a amintit că a fost francmason şi ateu. Se poate. Portretul pe care ni l-a lăsat, însă, înrîurirea sa asupra contemporanilor şi pe care l-a înrămat posteritatea pentru muzeul nobleţei colective ne înfăţişează un Maiorescu de o impecabilă distincţie personală. Aceasta este nota precumpănitoare a personalităţii sale, aşa cum ne-a fost transmisă şi cum e necesar — şi e drept — s-o păstrăm, ferind-o de orice iureş de trivialitate.

Va fi fost francmason, aşa cum de altfel ştim că erau, pentru obligaţiile misiunii de la mijlocul secolului al XIX-lea, toţi luptătorii libertăţilor naţionale, începînd cu Nicolae Bălcescu, Mihail Kogălniceanu, cu fraţii Goleşti, cu fraţii Brătianu — dar este cert că nimic din activitatea publică a lui Titu Maiorescu n-a fost intinat de această încadrare francmasonică.

Ni se mai adaugă că a fost ateu. Iată un proces de imposibilă şi puerilă retrospectivitate asupra conştiinţei unui om care a avut în tot cursul vieţii lui o aşa respectabilă eleganţă intelectuală faţă de semenii săi. Maiorescu va fi fost, cum se spune, ateu. Dar cine i-a putut tăgădui vreodată frumuseţea ţinutei în faţa celor sfinţite de sensibilitatea şi tradiţia omului? Nimeni nu s-a gîndit să facă procesul ateismului unui Schopenhauer, unui Nietzsche aşa de violent negator al moralei creştine pe care o socotea «morala sclavilor» şi nimeni nu s-a simţit să nege valoarea morală a unui Marc Aureliu sau a unui Seneca. N-o fi ţinut Maiorescu să ia anafură în fiecare duminică; dar nici n-a aruncat asupra slujitorilor Bisericii ocările desgustătoare şi suspecte cu care s-au ilustrat unii publicişti cucernici mai tîrziu.

În sfîrşit, Maiorescu — conchide Pamfil Şeicaru —, aşa ateu cum ni se spune că a fost, n-a pîngărit niciodată, cu vorba sau cu purtarea lui, instituţiile de sprijin ale credinţei şi nici tradiţia religioasă a poporului român. A rămas mereu model de armonioasă conduită şi de cinstire a regulilor convieţuirii civilizate". ■

Rubrică realizată de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ

Cronică măruntă

drept cuvînt, se spune că, de la Malvoglio din Noaptea regilor **şi pînă la Farfuridi din** O scrisoare pierdută, **a interpretat toată fauna comică a teatrului de bună calitate.**

• Constatîndu-se că, **în dispreţul dispoziţiilor Comandamentului Militar al Capitalei, cunoscutul restaurant** Cina **din centrul Bucureştilor rămînea deschis peste orele legale, se hotărăşte închiderea disciplinară a localului pe timp de cinci zile. Patronul, Andronic Dumitru, este deferit Curţii Marţiale.**

• Între **13 şi 18 martie 1943, toţi capii de familie din Capitală sînt obligaţi să completeze o „fişă de recensămînt în vederea evacuării". Autorităţile arată că măsura este necesară în vederea lucrărilor pregătitoare, anuale, ale unei eventuale „împrăştieri".**

Capii de familie sînt indatoraţi să solicite următoarele tipuri de declaraţii: români — fişă albă; evrei — fişă albă cu dungă roşie; ţigani — fişă albă cu dungă galbenă; alte naţionalităţi — fişă albă cu dungă albastră.

• Cu începere **de luni, 22 martie 1943, Radio Bucureşti, Radio România şi** Postul pe **unde scurte îşi măresc** orele **de emisie, desfiinţind pauza dintre programul de prînz şi cel de seară. Emisiunile sînt prelungite, astfel, fără întrerupere, între orele 15 şi 24.**

SECRETUL OGLINZII SAU CURSA COLBERT-MURANO

SABINE MELCHIOR-BONNET

Poate cineva să conceapă o lume în care să nu te poţi vedea? O lume fără oglinzi[1], în care să nu-ţi cunoşti trăsăturile chipului, forma corpului, cele o mie şi una de transformări şi „ireparabile afronturi" ale anilor ce trec?

Timp de secole, strămoşii noştri au avut la dispoziţie oglinzi mici din metal lustruit — bronz, argint, cositor —, care reproduceau de cele mai multe ori o imagine neclară. Permanent ameninţate de oxidare, ele trebuiau protejate cu o bucată de stofă şi frecate, pentru a-şi recăpăta luciul. Totuşi, erau preferate oglinzilor de sticlă, neregulate şi de culoare cenuşie.

Cit despre oglinjoarele convexe pe care pictorii flamanzi Jan van Eyck sau Hans Memling le-au plasat în veacul XV, în tablourile lor, oglinjoare nu mai mari decît o farfurioară, ele deformau prea mult pentru a intra în uzul curent. Omul evului mediu nu-şi cunoştea chipul, nu ştia despre el, precum tînărul Narcis, decît ceea ce-i spunea apa unui lac sau a unui rîu. Chiar la jumătatea secolului XVII în Povestea hazlie a **lui Francion, Charles Sorel[2] ne prezintă un tînăr sărac, „care nu se văzuse niciodată decît într-o găleată cu apă".**

La Paris, către 1640, numai unul din cinci inventare după deces menţiona o oglindă.

Sub pedeapsă cu moartea

Se poate, aşadar, aprecia extraordinara deschidere marcată de descoperirea la Veneţia a oglinzilor de cristal. Încă din secolul XV, sticlarii din Murano au ştiut să fabrice, prin tehnica suflării în tub, o sticlă atît de pură şi de albă, încît au numit-o „cristalină", în virtutea înrudirii sale cu cristalul de stîncă, a cărui transparenţă o amintea. Totodată, ei au pus la punct un procedeu de cositorire pe bază de staniu şi amalgam de mercur. Stabiliţi la Murano, într-o insulă bine protejată, şi-au ţinut secret meşteşugul, pentru că şi alţi lucrători din Germania şi Franţa întreprindeau căutări similare. Venețienii au deţinut pentru toată Europa monopolul fabricării oglinzilor, a căror vînzare avea să le asigure viitorul.

Care prinţ sau prinţesă din Franţa să nu fi vrut atunci să-şi aibă propria oglindă? R e g e l e F r a n c i s c I (1515-1547) a dat mai multe comenzi. Caterina de Medici (1519-1589), care a adus în Franţa gustul pentru luxul, artele şi moravurile Italiei, şi-a amenajat o încăpere de oglinzi. Regina Ana de Austria (1601-1666) îşi avea şi ea camera oglinzilor. Toată aristocraţia cumpăra la Veneţia această podoabă a saloanelor, acest „consilier al graţiilor", cum o numeau „preţioasele", iar burghezia bogată îi ţinea isonul. Preţurile erau exorbitante — dacă luăm în considerare dimensiunile, care nu depăşeau mărimea unui platou sau, foarte adesea, a unei farfurii —, dar e adevărat că oglinzile respective aveau monturi luxoase.

Se cunoaşte anecdota povestită de scriitorul francez Saint-Simon, un admirabil creator de portrete, anecdotă referitoare la contesa de Fiesque. Cînd aceasta şi-a cumpărat o oglindă, a avut

[1] Reproducem acest articol, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din revista franceză *Historia. Magazin istoric* a mai consacrat un articol acestui subiect referindu-se acolo îndeosebi la răspîndirea oglinzii în răsăritul Europei (nr. 2/1983).

[2] Este vorba despre romanul *La Vraie histoire comique de Francion*, publicat în 1622 de Charles Sorel de Sauvigny. Francion, eroul cărţii, este un predecesor al lui Gil Blas şi Figaro. Interesul volumului constă în aceea că este primul şi unul dintre rarele romane realiste ale veacului XVII (*Larousse du XX-e siècle*, vol. III).

loc următorul dialog: „Cum ați făcut contesă? — Aveam, a răspuns ea, un afurisit de teren, care nu producea decît grîu. L-am vîndut și mi-am cumpărat această oglindă minunată"; sau această frază citată de memorialistul Tallemant des Réaux (1619-1690): „Oglinda noastră cea mare s-a spart. S-au dus pe copcă cinci sute de scuzi".

Entuziasm ruinător pentru vistieria regală. Alături de cumpărarea dantelelor, importul de oglinzi costa foarte scump țara. Din 1550, francezii au încercat să-i concureze pe venețieni și să fabrice această minune, dar fără succes. Italienii, veniți să se instaleze în Franța, în ciuda a tot felul de stimulente și avantaje, n-au putut să-și dezvolte negoțul mai mult decît lucrătorii francezi, care se zbăteau din răsputeri să descopere secretul. Regatul continua deci să importe, pe măsură ce nevoile creșteau: se cumpăra de sume exorbitante pe an la Veneția.

De aceea, Jean-Baptiste Colbert, controlor general al finanțelor în vremea lui Ludovic XIV (*Magazin istoric*, nr. 1/1985), dorind să pună capăt acestei hemoragii monetare, a hotărît să dea o lovitură și să creeze, în 1665, o manufactură regală de oglinzi, folosind parțial mînă de lucru italiană. L-a însărcinat pe ambasadorul Franței la Veneția, François de Bonzi, să recruteze în secret lucrători din Murano, capabili să ajute demarajul industriei. Sarcină extrem de delicată, căci o reglementare draconică instituită de Republica Serenissimă interzicea lucrătorului venețian să divulge secretul, sub pedeapsa cu moartea. Orice încălcare a regulamentului atrăgea represalii asupra familiei vinovatului, dacă acesta trecea într-o țară străină.

Bonzi a acceptat totuși să-și asume riscurile și a însărcinat un om de încredere să repereze muncitori competenți, să-i momească prin oferte seducătoare și să le asigure transferul, fără știrea Consiliului celor Zece[1]. Un negustor de mărfuri de ocazie, șiret și discret, a făcut afacerea, iar Colbert, prevenit în aprilie 1665, a trimis 2 000 lire unui intermediar, pentru a asigura securitatea convoiului. La începutul verii, trei lucrători din Murano, meșteri în cristal, au ajuns la Paris fără incidente. Conform angajamentului, au început construcția unui cuptor de pastă de sticlă într-un local provizoriu.

Încurajat de acest prim succes, Colbert a intrat în contact cu un sticlar italian stabilit la Nevers, J. Castellan, ca să-i mai procure alți meșteri. Castellan i-a cerut ginerelui său să plece la Veneția, dar afacerea a luat o întorsătură neplăcută: poliția a reperat echipa, care s-a grăbit să fugă. Italienii au reușit să treacă frontiera, cu cîteva ore înaintea urmăritorilor.

Șase luni mai tîrziu, prima oglindă fără cusur ieșea din Manufactura oglinzilor, instalată pe strada Reuilly, aproape de Faubourg Saint-Antoine. Directorul manufacturii, Dunoyer, a dăruit-o lui Colbert. Speranțele au început să mijească. Pentru a încuraja tînăra industrie, Ludovic XIV, în compania lui Colbert și a numeroși curteni, a onorat cu prezența sa stabilimentele din rue de Reuilly. În timpul vizitei s-a suflat o sticlă, cositorită apoi în fața Maiestății Sale, care i-a recompensat pe italieni, oferindu-le „150 dubloni de aur". De altfel, aceștia primeau tot felul de gratificații.

Muranezii adulmecă șmecheria

În fapt, nimic nu se jucase. Serenissima nu s-a dat învinsă. Noul său ambasador în Franța, Giustiniani, al cărui predecesor fusese mutat, a primit consemne stricte de la guvernul său: cu orice preț, să pună obstacole eforturilor manufacturii. Agenți secreți îl informau zilnic despre evoluția afacerii și se infiltrau la fața locului cu sarcina de a

[1] Principal organ al puterii executive în Republica venețiană. Creat în 1310, acest tribunal extraordinar, însărcinat să vegheze la securitatea statului, a devenit permanent începînd din 1325. Investit cu puteri depline în materie de poliție și justiție, a absorbit, treptat-treptat, toate funcțiile guvernului. Consiliul celor Zece a dispărut odată cu Republica venețiană, în 1797.

În p. 86: Ludovic XIV, la inaugurarea Galeriei oglinzilor din castelul de la Versailles, privind o oglindă concavă

Într-un atelier de oglinzi al vremii

demoraliza pe meșterii muranezi — acum în număr mare —, lansînd tot felul de amenințări la adresa lor sau a familiilor rămase la Veneția. Unii „au cedat" și i-au cerut lui Giustiniani permise de întoarcere în patrie. Dar nu erau decît meșteri de mîna a doua.

Dunoyer și-a continuat eforturile. În tot cazul, aceste dezertări dovediseră că echipa era vulnerabilă. Lui Colbert i-a venit ideea să invite soțiile rămase la Murano să se stabilească alături de soții lor la Paris, pentru a-și reface viața de familie. Atunci, timp de cîteva luni, între cele două guverne a început o cursă de promisiuni, amenințări, scrisori false și agenți secreți. Italienii le-au scris soțiilor să vină, dar scrisorile lor au fost interceptate de inchizitorii Veneției, care au fabricat răspunsuri false: nu, „soțiile nu vor pleca la drum", iar „soții lor ar face mai bine să se întoarcă, pentru a stabili împreună ce e mai bine de făcut".

Subterfugiul a eșuat, căci muranezii au adulmecat imediat șmecheria; scrisorile fuseseră redactate de „o persoană cu știință de carte și cu o inteligență superioară".

De altfel, viața în capitala regatului francez, chiar fără soție, nu era lipsită de plăceri. Pariziencele pe care curiozitatea le atrăgea în strada Reuilly ofereau italienilor o *attrativa molte gagliarda*, adică multă atracție. Cazați, hrăniți, bine plătiți, perfect conștienți de cît preț puneau francezii pe prezența lor, meșterii primeau în locuințele lor femei galante.

De fapt, ei s-au arătat atît de impetuoși, încît Colbert a încercat chiar să-i domolească, plăsmuind ca soțiile lor legitime să le sosească în cursul verii anului 1666. Ambasadorul venețian, avertizat de proiect, a pus sub supraveghere la Veneția domiciliul fiecăreia din soțiile respective, iar agenții săi au percheziționat casele, pentru a se asigura că femeile nu au părăsit căminul. Nevestele erau acolo, liniștite și resemnate. Una culcată, grav bolnavă, alta implorîndu-l pe supraveghetor să-i aducă soțul „la vatră". Pe scurt, totul părea în ordine. Și totuși... peste două zile, agenții venețieni au descoperit cu stupefacție „vatra goală". Femeile plecaseră noaptea și aveau prea mare avans pentru a mai putea fi prinse...

Dar, în ciuda acestei victorii, manufactura nu a cunoscut numai succese. Fabricarea oglinzilor reprezenta un abis financiar, mai ales că pretențiile muranezilor deveniseră exorbitante. Lacomi, certăreți, aroganți, manipulați fără îndoială din interior de agenți secreți, care-i incitau la răscoală, ei refuzau să-i învețe secretele artei lor pe colegii francezi. Conducerea continua să-i trateze cu o atitudine prevenitoare. Le oferea terenuri, pensiuni, pensii, prime — avantaje foarte originale pentru epocă —, cu scopul de a-i reține.

Șeful manufacturii, Dunoyer, era aproape de țintă cînd, în ianuarie 1667, un meșter „lustruitor" venețian a făcut subit o febră mare și a murit după cîteva zile. Trei săptămîni mai tîrziu un al doilea muncitor venețian „suflător", deosebit de priceput în pregătirea pastei de sticlă, a murit în violente dureri de pîntece. Două cadavre în trei săptămîni. Se petreceau lucruri stranii în strada Reuilly. Colbert a cerut o autopsie, iar Dunoyer a început să bănuiască în spatele acestor accidente mîna de fier a Serenissimei.

Situația era critică. Ceilalți muranezi se temeau pentru viețile lor, iar avantajele nu cîntăreau greu în fața atîtor riscuri. La rîndul său, Giustiniani a promis, în mod abil, să aprobe plecarea celor care ar fi dorit să se întoarcă. În aprilie 1667, mai mulți muncitori au abandonat partida și au primit permisele. Veneția cîștigase.

Eșec pentru Franța? Numai pe jumătate. Nesupunerile italienilor sfîrșiseră prin a obosi pe toată lumea și prin a costa cam mult. În plus, ici și colo, artizani francezi își continuau căutările pentru a suplini tehnica italiană.

2,70 m pe 1 m

În 1682, inaugurarea la castelul de la Versailles a Galeriei oglinzilor (*Magazin istoric*, nr. 3/1984), cu cele șaptesprezece încrucișări de optsprezece oglinjoare fiecare, puse una lîngă alta și unite cu aramă aurită, „a lansat" spectaculos tînăra industrie și a frapat opinia publică. Toată curtea împodobită cu bijuterii era prezentă. O uimitoare paradă de bogății și lumini, scria *Mercure Galant*, multiplicată de mii de ori în tot atîtea oglinzi și dînd perspective mai strălucitoare decît focul...

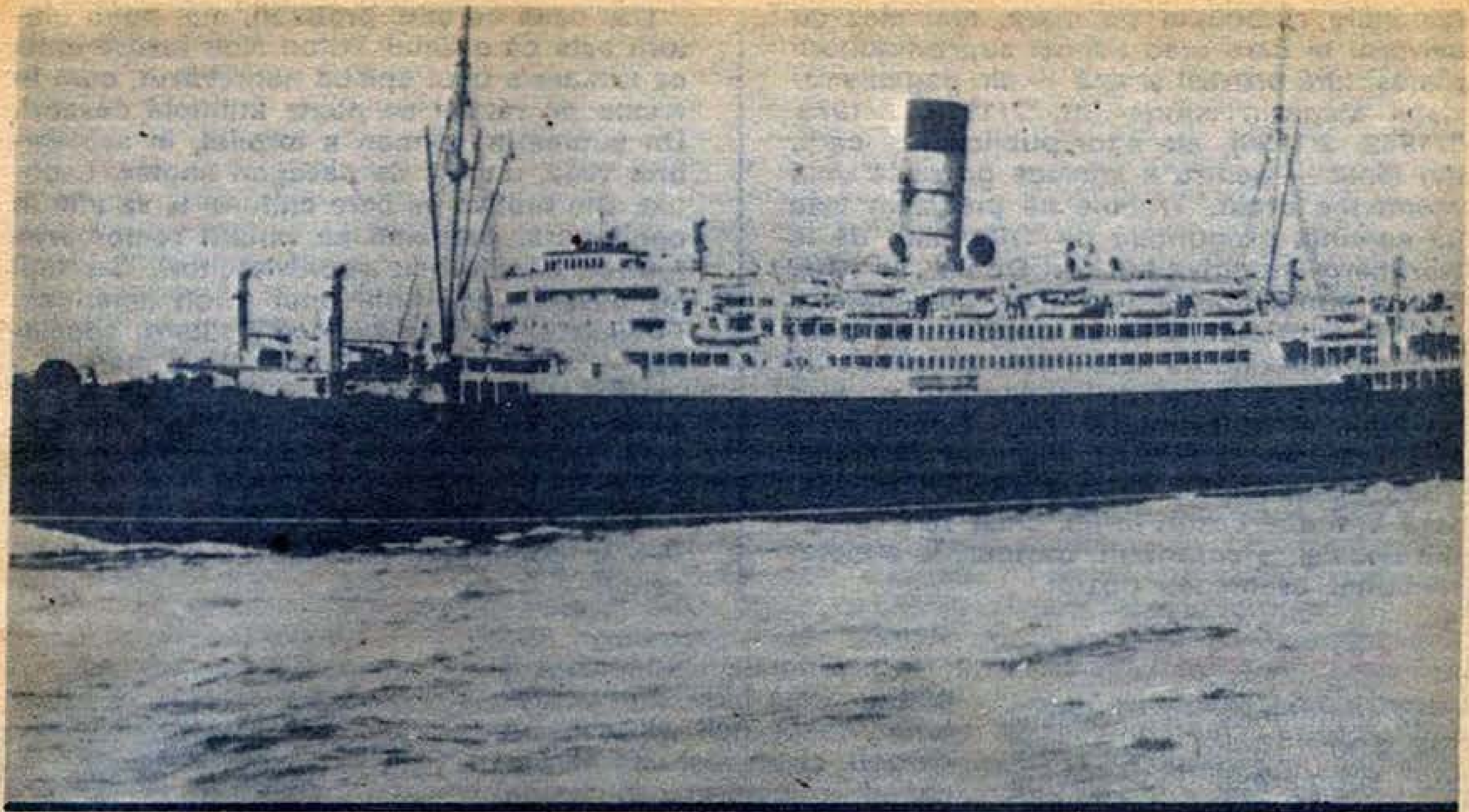
Dar asta nu era totul. Manufactura a produs nu numai oglinzi suflate — foarte scump, trebuie s-o spunem —, dar, la sfîrșitul secolului, grupînd diverse inițiative, reorganizată, refondată, ea a pus la punct o tehnică de fabricație prin „turnare" a pastei de sticlă, care a revoluționat industria: se puteau fabrica de acum înainte oglinzi mai mari de 1,50 m.

Venise pe lume Saint-Gobain[1]. Dorința lui Rabelais, care imaginase în fiecare încăpere din mănăstirea Thélème[2] „o oglindă cristalină in-

(Continuare în p. 92)

[1] Este vorba despre societatea industrială franceză, fondată în 1665 — printr-un act semnat de Ludovic XIV — sub denumirea de „Manufacture des glaces du Faubourg Saint-Antoine". Ea a fost reunită în 1695, la ordinul regelui, cu Manufactura regală de sticlă a Franței (Saint-Gobain), care, creată în 1685, devenise manufactură regală din 1692.

[2] Romanele burlești *Gargantua* și *Pantagruel* ale umanistului francez François Rabellais (c.1494-1553) sînt satire la adresa scolasticii, bigotismului și ignoranței monahale, a absurdității războiului și a abuzurilor feudale. Ele pledează pentru viața liberă și naturală, pentru o educație care să dezvolte în egală măsură facultățile intelectuale și cele fizice. Mănăstirea Thélème reprezintă un loc ideal pentru un grup de bărbați și femei trăind într-o armonie desăvîrșită, gustînd cu măsură plăcerile trupului și spiritului.

1942. CAZUL LACONIA

LÉONCE PEILLARD

Spre deosebire de balon sau avion, submarinul a fost gîndit de la început ca mijloc de luptă și distrugere. Recunoașterea oficială ca armă navală i-a venit la Conferințele de la Haga, din 1899 și 1907. Submarinul trebuia — asemenea celorlalte nave militare — să respecte prevederile dreptului internațional. Între altele, nu putea scufunda o navă comercială fără o prealabilă punere în siguranță a echipajului și pasagerilor acesteia. Chiar și atunci cînd se înfruntau două sau mai multe nave militare, exista obligația (codificată prin Convenția de la Geneva, din 1864) ca odată lupta încheiată, să fie salvați naufragiații. Erau prevederi de pe vremea cînd războiul se mai ducea încă după legile onoarei cavalerești. În secolul XX, ele s-au dovedit depășite. Chiar din timpul primului război mondial, marina imperială germană nu a mai respectat un asemenea cod de comportament. Motivația era că astfel se anula principalul avantaj tactic al submarinului: invizibilitatea. Vasele somate de submarine puteau oricînd chema în ajutor, prin radio, nave militare. Scuza invocată: traficul pe mare al Antantei era pus în întregime în slujba economiei de război. Așa încît, în perioada războiului submarin total, dezlănțuit la 1 februarie 1917, aproape toate torpilările s-au făcut fără somație și s-au soldat cu pierderea a numeroase vieți omenești.

La începerea celui de al doilea război mondial, în 1939, regulile de mai sus referitoare la scufundarea navelor comerciale continuau să fie, teoretic, în vigoare. Ele fuseseră întărite și de reglementările conferințelor navale de la Washington (1922) și Londra (1930). În practică însă, războiul submarin s-a purtat fără cruțare, de ambele părți. În septembrie 1942 s-a dat și primul ordin oficial care să interzică salvarea echipajelor navelor scufundate. Era semnat de amiralul Karl Dönitz, comandantul flotei de submarine germane, se intitula Triton Null și prevedea:

„1. Orice încercare de salvare a echipajelor vaselor scufundate în mare, sau din bărcile care mai plutesc, sau de a repune în stare de plutire bărcile răsturnate, ca și darea de alimente sau apă de băut, sînt interzise. Operațiunile de salvare sînt contrare principiului de bază al războiului pe mare, care e acela de a distruge navele și echipajele dușmane.

2. Trebuie să fim necruțători, să ne gîndim că inamicul nu se dă în lături să bombardeze orașele germane, femeile și copiii".

Cititorul este suficient de familiarizat cu

condițiile războiului pe mare, mai ales cu calvarul la care erau supuși supraviețuitorii rămași fără provizii și apă — din paginile revistei Magazin istoric **(nr. 7/1972, 5/1979, 3/1982, 3/1990), ale altor publicații și cărți, din filme — pentru a înțelege grozăvia unui asemenea ordin. Trebuie să precizăm însă că sentința pronunțată de Tribunalul de la Nürnberg împotriva lui Karl Dönitz, în 1946, care îl condamna la 10 ani de închisoare, a luat în considerare doar funcțiile sale politice, considerînd că actele sale în calitate de comandant al flotei de submarine au avut un caracter strict militar. Deci Dönitz nu a fost condamnat pentru emiterea ordinului** Triton Null. **Faptul că învingătorii procedaseră în multe cazuri la fel, chiar fără un ordin special, a contribuit, desigur, la adoptarea unei asemenea poziții.**

Dar ceea ce știu, probabil, mai puțin cititorii este că ordinul Triton Null **fusese emis ca urmare a unui episod neprevăzut, cum în vreme de război se poate întîmpla deseori. Un submarin german a torpilat, în septembrie 1942, un vas de pasageri englez,** Laconia. **Din motive pe care cititorul le va afla în continuare, germanii au hotărît remorcarea tuturor bărcilor cu supraviețuitori. Cu toții au devenit însă ținta unui avion american. Publicistul francez Léonce Peillard, specialist în probleme ale războiului pe mare, s-a ocupat îndeaproape de** cazul Laconia. **A stat de vorbă cu participanții la acțiune, din ambele tabere, inclusiv cu amiralul Dönitz, și a publicat, în urmă cu mai mulți ani, o carte —** L'Affaire du Laconia **— din care prezentăm în continuare pasajele cele mai interesante.**

Ăsta-i războiul

12 septembrie 1942, ceasurile 9.30[1]. Ținînd capul spre sud, submarinul U156 navigă la 550 mile sud de capul Palmas, punctul cel mai sudic al Africii de Vest. Werner Hartenstein, locotenent comandor, comandantul submarinului, este mulțumit. De la întîia sa ieșire în larg, U156 are la activ 96 499 tone vase comerciale scufundate.

— Fum pe direcția 23°! — strigă, la 9.37, omul de veghe din pupa babord.

Toți cei de pe turelă își îndreaptă binoclurile Zeiss spre punctul semnalat. Hartenstein dă ordinele cuvenite. Cele două motoare Diesel, cu 9 cilindri și o putere de cîte 2500 cai, zumzăie. Înăuntrul turelei se găsesc ocularele celor două periscoape: cel de veghe și cel de atac. În plus, U156 mai dispune și de una dintre ultimele realizări ale tehnicii germane: un tablou electronic pe care apar afișate direcția țintei în raport cu submarinul și viteza ei, pe baza cărora calculează direcția de lansare, transmisă direct giroscopului torpilei.

— Ăla merge mai repede decît am apreciat — observă primul ofițer de cart, Mannersmann —, abia ne apropiem de el.

— Nu-i nimic, va veni și ceasul nostru, la căderea nopții — răspunde Hartenstein.

Prin binoclu, Hartenstein îi poate vedea bine suprastructurile, coșul înalt. Nu este un cargou, ci un fost vas de pasageri, transformat poate în crucișător auxiliar sau în transportor de trupe.

Ceasurile 19.55. S-a lăsat întunericul. Pe U156 echipajul a trecut la posturile de luptă.

Ceasurile 20.07. Sonerie prelungă.

— Tuburile I și III gata?

— Tuburile I și III gata!

În cîteva secunde toți sînt cuprinși de febra specifică atacului, deși sînt toți oameni cu experiență. Torpilele vor porni și nimeni nu le va mai putea opri din drum. Nu sînt înrăiți și, fără să o mărturisească, unii dintre ei se gîndesc la distrugerea pe care o înfăptuiesc. Dar alungă repede gîndul: ăsta-i războiul.

O liniște deplină, îngrozitoare

Cu o lună înainte, chiar la 12 august 1942, un vechi vas de pasageri, *Laconia*, al societății engleze Cunard White Star Line, ridica ancora în golful Suez. Erau îmbarcați la bord ofițeri și soldați — unii grav răniți —, funcționari britanici cu familiile lor. Toți se întorceau acasă. Pe coridoare, copiii alergau și strigau. Un grup aparte îl constituiau cele 200 femei, supravegheate de soldați. S-a aflat repede că erau prostituate ce

[1] Cu excepția unor specificări anume, orele sînt după meridianul Greenwich — *n.t.*

dăduseră de bănuit, spioane mărunte, membre ale coloanei a V-a; fuseseră arestate în diferite orașe și urmau a fi debarcate într-un port din Africa de Sud, spre a fi trimise în lagăr. Dar surpriza cea mare a venit cu trei ceasuri înainte de plecare. Pe chei opriseră camioane ale armatei din care au coborît militari cu uniforme verzui, rupte. Erau italieni, luați prizonieri în Libia. S-au înghesuit în cale 1 800 de nenorociți, în urma lor închizîndu-se porțile de acces cu lacăte grele. Erau păziți de soldați polonezi.

Căpitanul Laconiei (stînga) și comandantul submarinului german, Hartenstein (x), care avea să-l trimită pe fundul oceanului

Comandantul vasului *Laconia* era Rudolf Sharp, marinar cu multă experiență. În ultima vreme, dădea tot mai multe semne de oboseală. Iar din scrisorile pe care le trimitea soției, Florence, răzbătea o anume stare de neliniște. Dar ceea ce îl îngrijora pe Sharp cel mai mult era numărul mare de pasageri aflați la bord: 3 000, între care răniți, prizonieri, femei, copii. Mulți aflați pentru prima oară pe mare. Drumul trebuie să dureze o lună de zile. Și dacă vor fi loviți pe mare, cum vor decurge operațiile de evacuare de la bord, mai ales că avea și mulți ofițeri noi, care nu cunoșteau bine nava?

La apropierea nopții de 12 septembrie s-au luat obișnuitele măsuri de siguranță: camuflarea luminilor, închiderea acceselor spre punte. Secundul navei, Steele, a făcut un rond general. La ora 19.30 toată lumea s-a îndreptat spre sala de mese.

Hartenstein se uită pentru prima oară prin periscop, apoi indică celor din chioșc direcția țintei, viteza, înclinarea.

— Gata de lansare, gata de lansare!

— Tubul I: foc!

Douăzeci de secunde mai tîrziu, Hartenstein apasă și maneta de dare a focului pentru tubul III.

— Poftă bună, domnilor englezi — adaugă el sarcastic, împingîndu-și șapca pe spate. Nu avea de unde să știe că cele două torpile aveau să pricinuiască una dintre cele mai mari tragedii petrecute pe mare.

Brusc, la ora 20.08, o explozie zguduie *Laconia*, în timp ce o coloană de apă și de fum se ridică în tribord. Zgomotul mașinilor încetează brusc. Se lasă o liniște deplină, îngrozitoare. La mijlocul punții de comandă, ofițerul cu navigația, Geo G. Rose, își strînge hîrtiile, binoclul, ceasul și coboară în camera hărților. Atunci lovește nava și cea de a doua torpilă. Lumina [illegible] bord începe să slăbească.

— Action Stations! La posturile de luptă — ordonă comandantul Sharp secundului Steele. În tăcerea nopții răsună sfîșietoare sirena de alarmă. *Laconia* continuă să înainteze în virtutea inerției.

Cînd prima torpilă a lovit nava în tribord, doamna Dorothy Davidson, soția unui ofițer superior din armata britanică, care călătorea împreună cu fiica ei, Molly, se trezește pe jos. Împreună, ies la scara principală. Ceea ce le uimește cel mai mult este liniștea deplină ce le înconjoară: nici un strigăt, nici o chemare, nimic! A doua explozie li se pare mai slabă. Tocmai atunci apare un marinar, care le strigă:

— La bărci! Repede!

Laconia se înclina tot mai mult. Pasagerii s-au îmbulzit să ajungă la punțile de sus, în semiîntunericul pe care lămpile tot mai pîlpîitoare îl înfruntau cu greu. Nu era vorba de panică, ci de o înghesuială grozavă. Unii urcau, alții coborau să-și caute un obiect anume în cabină. La scurt timp s-au ivit și primii prizonieri italieni care izbutiseră să iasă din „cuștile" lor. Soldații din pază au încercat să-i împiedice să ajungă la bărcile de salvare. S-a iscat o busculadă, în care au fost antrenați și cîțiva pasageri. Tubulatura spartă lăsa să scape apă și aburi fierbinți. Datorită și înclinării tot mai pronunțate a navei, oamenii alunecau pe punte, spre tribord. Smith, un tînăr și frumos aviator, care nu-i era prea simpatic doamnei Davidson, le-a ajutat, pe mamă și fiică, să iasă din înghesuială. Un alt ofițer, din armata de uscat, Henry Hall, observînd-o pe doamnă în toaleta ușoară de seară, i-a oferit mantaua sa.

S.S.S. în loc de S.O.S.

Cîțiva membri ai echipajului se străduiesc să manevreze bărcile din lăcașurile lor. Multe dintre ele fuseseră distruse sau grav avariate. Pasagerii încearcă să ajungă la locurile ce le fuseseră precizate prin exercițiile de sal-

vare, dar neorînduiala este prea mare. Un tînăr ofițer din marina militară, locotenentul John Tillie, izbutise să adune în jurul său cîțiva infanteriști de marină și cu ajutorul lor pune puțină rînduială.

— Suiți în bărci mai întîi femeile și copiii — strigă el. Totodată, le ordonă soldaților care îi păzeau pe prizonierii italieni să îi țină cît mai departe de bărci. Apoi locotenentul încearcă să lase la apă bărcile din babord. John Tillie a fost unul dintre puținii care și-au păstrat calmul și s-au făcut ascultați de cei din jur.

În mijlocul gloatei — unde actele de curaj se amestecă cu gesturile de lașitate, iar unii rămîn liniștiți și încrezători în timp ce alții își pierd capul — o femeie încearcă îngrijorarea celor care răspund de o altă persoană. O mamă, rămasă în Orientul Mijlociu, îi încredințase lui Doris M. Hawkins copilul. Acum ea trebuie să o salveze pe mica Sally. În clipa impactului primei torpile, Miss Hawkins stătea de vorbă cu o altă pasageră, lady Wolfe-Murray, gravidă în luna a patra.

— Dacă sîntem torpilați, eu sînt pregătită. Un sac mic cu zahăr, lapte condensat, ciocolată, cîteva pansamente, îl țin la îndemînă!

Cum a explodat torpila, s-a repezit spre Sally, care continua să doarmă, a înfășurat-o într-o pătură de lînă, a luat sacul și a dat să iasă pe ușă. Atunci a sosit și a doua torpilă. Șocul a izbit-o de peretele culoarului. Lady Wolfe-Murray i se alătură și împreună își fac drum spre puntea principală. Aici, realizează că sînt prea puține bărci pentru atîta lume.

Și Hartenstein are grijile lui. Trebuie să afle numele vasului scufundat, să încerce să pună mîna pe comandant. U156 se apropie de vas. Un telegrafist urcă scara turelei, ținînd în mînă un mesaj:

— Domnule comandant, tocmai a transmis numele și poziția, pe lungimea de undă de 600 m: S.S.S.... S.S.S. 04.34 sud... 11.25 vest... *Laconia...* Torpilat.

— S.S.S. sau S.O.S.? — întreabă Hartenstein.

— S.S.S., domnule comandant, fără nici o îndoială. Probabil că își repetă mesajul acum.

— Ticălosul... Bruiați, bruiați — țipă Hartenstein spre postul central. Numai să nu fie prea tîrziu!

S.O.S. este semnalul pe care îl transmite orice navă aflată în pericol. Înlocuirea lui O cu S are o semnificație aparte: *Laconia* a semnalat că a fost atacat de un submarin! Și ca să fie și mai sigur, transmite același mesaj și pe lungimea de undă de 25 m.

În lipsa bărcilor, mulți dintre pasagerii de pe *Laconia* sar direct în apă. Deodată, se aude un strigăt, în mai multe limbi: rechinii! Într-adevăr, rechini mici, de vreun metru și jumătate, se strecoară în mijlocul naufragiaților, smulgînd cu dinții lor ascuțiți cîte o bucată de coapsă, secționînd cîte o labă de picior.

Ian Peel zărește o șalupă ce trece prin apropiere. Se apropie și deși este arhiplină, reușește să se urce. După numai zece minute însă ambarcațiunea se răstoarnă. Un italian care nu știa să înoate se agață de el. Dintr-o smucitură, Peel îl îndepărtează. Apoi se agață de o bucată de lemn. Un alt prizonier încearcă să se țină de el. Englezul își adună ultimele puteri și-l respinge. După un timp, zărește o plută. Se cațără pe ea.

Șalupa comandantului a fost ultima care a părăsit *Laconia*. În clipa cînd atingea apa, căldările vasului au făcut explozie cu un zgomot groaznic. Toți cei care se găseau în ambarcațiune au fost azvîrliți în gol și trași apoi la fund de mare. Unii au reușit să revină la suprafață. Marea era încă învolburată de nenumărate vîrtejuri. *Laconia* nu mai era însă. ■

(Va urma)

Prezentare și versiune românească: Niculae KOSLINSKI

SECRETUL OGLINZII...

(Urmare din p. 88)

crustată cu aur"... „atît de mare încît să poată reprezenta persoana în întregime", se împlinise, iar surorile Cenușăresei aveau — cum anticipase Charles Perrault —, răgazul de a se privi din cap pînă în picioare în oglindă.

Manufactura Saint-Gobain, al cărui monopol era asigurat de un privilegiu regal, a putut prezenta în 1700 o oglindă de 2,70 pe 1 m: o adevărată minune. Ca și Veneția, ea și-a protejat tehnica de fabricație de privirile indiscrete și în felul acesta a reușit să o păstreze mult timp secretă. Cererea nu a încetat să crească. Palate, hoteluri mari au vrut să se înzestreze cu aceste oglinzi „de mărime extraordinară".

În cursul veacului XVIII, moda a pătruns pînă în locuințele cele mai modeste, apoi în provincie, căci prezența oglinzilor mari dădea caselor un farmec deosebit.

Este greu de imaginat astăzi, cînd obiectul a devenit atît de banal, entuziasmul pe care l-a stîrnit atunci. „Afișele și anunțurile" de închiriere sau de vînzare de case menționau totdeauna prezența lor („Casă frumoasă, construită modern, împodobită cu oglinzi" — Orléans, 1758), ceea ce l-a făcut pe Louis-Sébastien Mercier[1] să scrie ironic: „Curînd budoarul lenjeresei va fi numai oglinzi. Unde nu se pun azi oglinzi?". ■

În românește de Maria BERCEANU

[1] Scriitor francez (1740-1814), autor de romane, drame, tragedii istorice, dar și al unei lucrări-fluviu în 20 volume, pe care a început să o publice în 1781, sub titlul *Tableau de Paris*; reprezenta o sursă de informații extrem de vii despre societatea franceză și starea ei de spirit în pragul Revoluției. Lucrarea a fost continuată în 1799-1800 prin *Le Nouveau Paris*. Între timp, Mercier a participat la Revoluție: deputat în Convenție, apoi membru al Consiliului celor Cinci sute. Sub imperiul lui Napoleon, Mercier, profesor de istorie, a rămas republican.

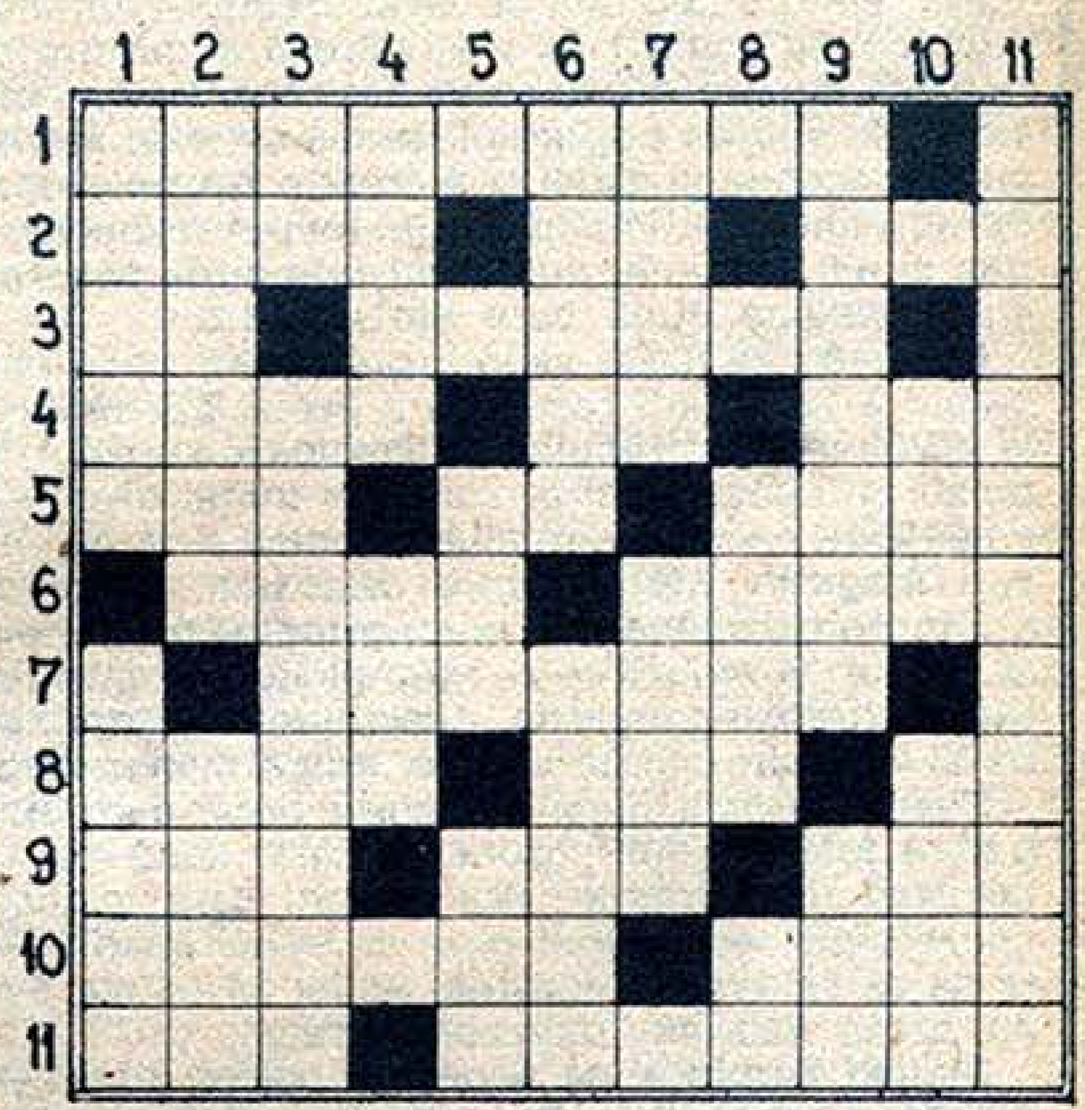
• REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS • REBUS •

DIN CUGETĂRILE LUI NICOLAE IORGA

ORIZONTAL: 1) „Un partid politic ce se razimă pe suprimarea conștiințelor e mai mult decît o imoralitate, e o...". 2) Punct cardinal - Radu Marinescu - „Proprietatea cuprinde în ea muncă veche, care piere, desființînd legitimitatea, dacă nu e hrănită cu muncă... (pl.). 3) Ion Rădulescu - „În vremile... ale societăților ca și în vremile... ale naturii se ridică înălțimi. Apoi, în timpurile obișnuite, valurile ce curg în fiecare zi și ploile mari ale revoluțiilor le cară la vale și le egalizează". 4) „Unii oameni politici înțeleg tot așa de puțin lucrurile... ce s-au făcut cu dînșii, dar nu prin ei, cum înțeleg literele de plumb poemele nemuritoare și adevărurile sublime ce s-au tipărit cu ele" - Petre Cîmpeanu - Republică la început! 5) Zeița libațiilor în mitologia brahmană - Cornel Ionescu - Țarină. 6) Demonul lăcomiei în mitologia iraniană - „În societatea modernă se cîștigă banii numai prin bani. Prin muncă se cîștigă..." (neart.). 7) „...de stat sînt chimiști, care au în vedere recunoașterea și descoperirea; politicienii, spițeri, care urmăresc numai cîștigul" (neart.). 8) „Cei ce răstoarnă un... cred totdeauna că pot sta pe capătul celălalt" - Divinitate tahitiană, personificînd abisul - Sandu Udrescu. 9) Ea cu... e în față! - „...trebuie să meargă; îl strîngi, îl furi. E ca și cum ai opri un rîu fără să aibă moară" (neart.). - „A... carte nu înseamnă a... înțelepciune". 10) Alăturat - „Democrat înseamnă cineva care vrea să se înalțe poporul pe... săi, nu cineva care vrea să se înalțe el pe... poporului" (sg. neart). 11) Localitate în Franța - „Ziar înseamnă azi adevăr pentru o zi; ..., frumusețe pentru o lună" (pl).

VERTICAL: 1) „Unitatea națională fă-o în..., și de la sine se va scrie pe steag" - „Un... cu stegarul gata să moară pentru el va fi moralicește totdeauna un partid, iar mii de fugari care au părăsit... lor nu vor fi unul niciodată" (neart.). 2) „Cel mai bun monarh e un ideal național, cel mai bun președinte de republică, o cultură..." - „O țară întreagă așteaptă să se facă ceva nou și politicienii discută despre lucrurile pe care le-au făcut, și le-au făcut..." (pl. fem.). 3) Paul Remus - „Totdeauna cei mari au cerut de la cei mici, fără să lepede veșmîntul de...: pacea" (pl.). 4) „Numele oamenilor în luptele politice trebuie să ajute a recunoaște..., nu să contribuie a le face zadarnice" (neart.) - Principe oriental. 5) Numele popular al lui Cyrus, rege persan - „Legile de prigonire nu pot atinge pe aceia care au mai multă putere de viață decît... nedrept cerut de lege" (neart.). 6) Figuri de stil (livr.) - „Planul generalilor valorează cît... soldaților" (pl. neart.). 7) „Cel mai ieftin fel de a învinge un dușman e a te da drept... lui" (neart.) - Simbol al „țapului ispășitor". 8) „...încolțită de lup crezu că are și ea dreptul de a ieși urlînd înaintea haitei de lupi. Nu mă întrebați ce s-a petrecut cu dînsa" (dim.) - Udrea Ionescu. 9) „Un partid n-are dreptul să existe decît atunci cînd e încă o... în viața țării, și nu încă o dezbinare" (pl.) - Tip de satelit american. 10) Spirit considerat de gnostici ca emanat dintr-o inteligență divină - „Nimic nu e mai tare decît un... ce înfățișează o societate și nimic mai slab decît... pe care societatea-l repudiază" (neart.). 11) „Poți să mergi în politică și cu oamenii pe care ai motive să-i urăști, niciodată cu aceia pe care ai datoria să-i..." (subst.).

Dicționar: ILA, AZHI, RUA, EEA, GEE, CIR, SMS, EON

Lucian VASILESCU

Soluția careului *1907: CORCESCU - V - BABA - VIOREL - IROSI - RR - XA - MARCOTA - CEH - AG - UNITI - CU - IVL - PO - LUT - BALASA - TATA - OLAT - TURAI - CESIU - TARAN - E - I - ILICA - O - TRUPE - LITRI*

DIALOG CU CITITORII

RĂSPÎNDIND REVISTA

Din Moldova Veche, jud. Caraş-Severin, **dl. LEONTE MIHAI, ne comunică o atitudine... intransigentă față de erorile apărute în paginile revistei.**

Noi, cititorii sfertului de veac, trebuie în primul rînd să vă mulțumim că ați muncit și v-ați strecurat printre obstacolele vremii. Aceasta denotă că dumneavoastră și întreg colectivul de redacție sînteți în spiritul poporului român care de asemeni s-a dus pieptiș cu obstacolele și astfel și-a creat o istorie proprie. **Magazinul istoric** nu l-am găsit întîmplător la timpul respectiv, i-am așteptat apariția și am răspîndit numai cuvinte bune despre această publicație enciclopedică după cum am numit-o.

Nu vreau să insist asupra greutăților ce le-ați întîmpinat pe parcursul a 25 de ani respectiv a peste 300 de luni. Mă gîndesc doar la aprobările ce trebuiau să însoțească șpaltul, la articolele ce trebuiau introduse. Aici în zonă am inițiat diverse persoane pentru a colecționa revista, i-am ajutat pentru a participa la diferite concursuri **Magazin istoric** dintre care unii au și cîștigat.

Fiind o persoană mai mult autodidactă, terminînd liceul la seral și școala de maiștri la zi, mi-a plăcut să citesc mult, cu preponderență istorie și geografie. Aceste două științe sînt tot atît de exacte ca și celelalte științe exacte, adică matematica, fizica, mecanica.

Despre revista dumneavoastră după cum am spus am totuși o părere foarte bună în general, chiar dacă mai există scăpări, greșeli sau inadvertențe. Noi cititorii care sîntem în cunoștință de cauză cînd descoperim ceva ar trebui imediat în spiritul colaborării să vă semnalăm acestea. Astfel să putem îndrepta ceea ce alții au greșit sau au interpretat greșit.

Sîntem întrutotul de acord cu opinia d-lui Leonte Mihai. De altfel, după cum se poate constata, publicăm cu consecvență, de la începuturile noastre, precizările și rectificările corespondenților noștri, atunci cînd ne sînt semnalate nedorite greșeli strecurate în unele articole.

PRIETEN PREȚIOS

Cititor al revistei noastre, încă de la primul ei număr, din aprilie 1967, este și dl. VICTOR I. VLEJU, pensionar, din com. Dorna Arini, sat Ortoaia, jud. Suceava, **din a cărui scrisoare reproducem următorul fragment:**

M-am născut cu adînci sentimente patriotice ca nepot și fiu al veteranilor de la 1877-1878 și 1916-1918, eu însumi fiind veteran din 1944.

Sentimentele mele nu m-au scutit de o detenție politică de 6 ani și două luni în 6 închisori și 4 ani pe Canalul Dunăre Marea Neagră.

În cei 25 de ani, revista **Magazin istoric** mi-a fost un prețios prieten, oferindu-mi posibilitatea îmbogățirii cunoștințelor istorice ale țării mele cît și altor țări prietene, sau cu care au fost în dușmănie.

De asemenea, am participat la concursurile inițiate cu mici excepții, am realizat răspunsuri exacte iar în anul 1988 am primit un premiu constînd într-un abonament pe 6 luni.

Am alcătuit o monografie a comunei Dorna, jud. Suceava și pe lîngă alte documente bibliografice, de un real folos mi-a fost articolul **Permanență și unitate istorică românească. Ocolul Cîmpulungului** din **Magazin istoric**, nr. 1/1986, pag. 31.

Seria nouă a revistei ne oferă date reale despre istoria noastră și a altor popoare, reparînd greșelile nevoite-impuse în anii de tristă amintire.

IN MEMORIAM H. COANDĂ

Dl. PAUL VASILESCU, din București, **ne scrie despre hotărîrea autorităților din com. Perișor, jud. Dolj, de a construi — cu ajutorul Prefecturii și al Inspectoratului pentru cultură al județului — o casă memorială și de cultură Henri Coandă, ai cărui strămoși au locuit în această așezare. Construcția va fi ridicată pe temeliile vechii case bătrînești.**

Evocînd satul copilăriei sale, H. Coandă spunea: „Am colindat pămîntul în lungul și latul lui acolo unde m-au dus invențiile mele, însă cel mai fericit m-am simțit în această comună minunată, satul copilăriei, unde mi-am ridicat pentru prima dată zmeul, pe care îl priveam ore întregi, de la care am învățat ca să construiesc avioane, iar din nisip construiam palate și castele și tot felul de obiecte pe care le vedeam în gospodăria bunicilor mei, Tudorița și Mihalache Coandă".

MEDALIE ALEXANDRU CEL BUN

Dl. ION BUTUM, din Timișoara, **vechi colaborator al revistei noastre, ne trimite pe marginea articolului** Alexandru cel Bun — bun păzitor al țării, **de P.P. Panaitescu (nr. 2/1992) — fotografiile unei medalii bătute în 1988 de Secția Iași a Societății numismatice române.**

Pe avers se află portretul voievodului, anii de domnie și inscripția Nos Alexander Voievoda Dominus Terre Moldawiensis. **Pe revers — o monedă bătută de voievod.**

MĂNĂSTIRE DIN SEC. XVI

Dl. ALEXANDRU DIACONESCU, doctor în economie, din București, **vechi cititor al revistei noastre, ne trimite cîteva date privind mănăstirea Seaca-Mușetești, din jud. Olt.**

A fost ridicată între anii 1517 și 1519 din inițiativa și cu cheltuielile clucerului Manea Perșanul și a soției sale Vlădaia. La 16 septembrie 1519, Neagoe Basarab întărea proprietățile mănăstirii — moșii cumpărate și dăruite de ctitori. Tot Manea Perșanul și soția sa au mai donat lăcașului mai multe cărți și obiecte de cult, printre care un patrafir, brodat cu fire de aur și argint.

La 8 ianuarie 1664, din dispoziția lui Grigore Ghica Vodă, mănăstirea Seaca-Mușetești a fost închinată mănăstirii Cozia.

Două sute de ani mai tîrziu, în urma secularizării averilor mănăstirești, proprietățile mănăstirii au trecut statului, iar călugării

DIALOG CU CITITORII

greci care se aflau aici au părăsit-o, luînd cu ei, probabil, și tot ce era mai de preț. În scurt timp, mănăstirea a căzut în paragină, astăzi păstrîndu-se doar biserica. Dar și aceasta, **scrie corespondentul nostru** a început să dea semne de îmbătrînire: ziduri crăpate, tencuieli căzute, zugrăveli șterse etc.

În încheierea scrisorii sale, dl. Al. Diaconescu își exprimă speranța ca semnalarea d-sale să stîrnească curiozitatea și interesul forurilor competente în vederea luării măsurilor necesare, cît mai este cu putință, pentru a se împiedica pierderea acestui vechi așezămînt.

INFLUENȚA DASCĂLILOR

Dl. ing. DORIN UTZĂ-BAICOIANU, din Ploiești, **ne scrie pe marginea primei anchete** Magazin istoric **(nr. 1, 5/1992):**

Citirea — ca să nu zic „rosul" — revistei **Magazin Istoric,** în cei 25 ani care-au trecut de la apariția primului număr, a constituit pentru mine nu numai plăcere ci și o necesitate permanentă, generată de obîrșia mea, de cei 7 ani de-acasă și de influența copleșitoare a dascălilor mei din școala primară și de la liceu.

Conform unor splendide hrisoave pe care în copilăria mea le-am văzut la popa bătrînu (și care imediat după război au dispărut în condiții ciudate) sînt moșnean de peste 450 ani. După legende, s-ar putea să am obîrșia în Zarandul din care, după Bobîlna, au fugit strămoșii mei.

În primii ani de viață, lîngă basmele lui Creangă și Ispirescu stăteau Legendele neamului românesc pe care-am învățat să citesc înainte de-a merge la școală.

Mai tîrziu subtilitățile tratatelor lui Panaitescu, Xenopol, Iorga mi-au fost tălmăcite de tatăl meu, un dascăl cît o enciclopedie, dar mai ales de formidabilul (și în același timp puțin cunoscutul) profesor Nicolae Simache, din mîinile căruia au ieșit și foștii mei colegi de liceu Gelcu Maksutovici, Valeriu Râpeanu etc.

În continuare, corespondentul nostru (care ne spune că va fi mai laconic pe viitor, noi rugîndu-l să fie în continuare cît de amănunțit) notează:

Deși sînt un vechi cititor, este prima dată cînd îmi permit să vă scriu. La această îndrăzneală am fost impus de chestionarul anchetei dvs., chestionar foarte incitant dar prea vast și deci, după părerea mea punînd sub semnul întrebării corectitudinea completă a răspunsului. Să mă explic:

Am încadrat la capitolul **Articole bune** pe cel din nr. 4/289 (aprilie 1991), tandemul care analizează posibilitatea amplasării Posadei în varianta (logică) bănățeană și varianta (mai mult sentimentală) văii Prahova. Dar nu pot să spun că m-a încîntat malițiozitatea din preambulul care prezintă cele 2 păreri.

Am încadrat la neplăcute articolul **Ei, tinerii...** (2-3/275-76/1990) nu pentru că meritele tinerilor sînt mici, ci pentru că revoluția este un fenomen complex nu numai din entuziasm dar și din experiență, înțelepciune, rațiune, etc. În plus nu mai pot suporta ușor exclusivismele.

PRECIZARE

Legenda completă a imaginii publicată în nr. 1/1993, p. 3, dreapta jos, se va citi în felul următor: Sigiliul statului român reproduce în interiorul unui cerc stema României adoptată de Parlament la 10 septembrie 1992, iar sub stemă a fost înscris numele țării.

DIN 1928

Dl. prof. DAN TOCOIAN, din orașul Ștei, **ne trimite alte fotografii-document din colecția sa. Reproducem alăturat una din 1928, înfățișînd cheiul Dîmboviței și cu Halele Pieței Bibescu Vodă (ulterior Unirii), ansamblu arhitectural distrus în anii dictaturii comuniste.**

NUME

Dintr-o eroare de transcriere, în nr. 4/1992 (p. 15), prenumele reputatului profesor francez L'Huillier — care a avut bunăvoința să ne adreseze un cuvînt de salut la aniversarea celor 300 numere — a apărut François, în loc de **Ferdinand,** cum este corect.

Facem cuvenita rectificare.

CERERI ȘI OFERTE

GÜNTHER SCHATZ, bd. Tomis, nr. 253, bl. T1, sc. A, ap. 12, Constanța, **solicită: nr. 8/1979; 7/1990.**

IOAN UDREA, str. Strei, nr. 55, Călan, jud. Hunedoara, **solicită: nr. 1, 8/1967; 2/1968; 10/1969; 11/1987; 1, 4, 8-10/1990; oferă: nr. 11/1970; 10/1972; 8/1974; 2/1976; 4/1979; 1, 3, 11/1978; 1, 12/1981; 2, 3/1982; 12/1983; 6/1989; 6, 12/1990; 6, 7, 9/1991.**

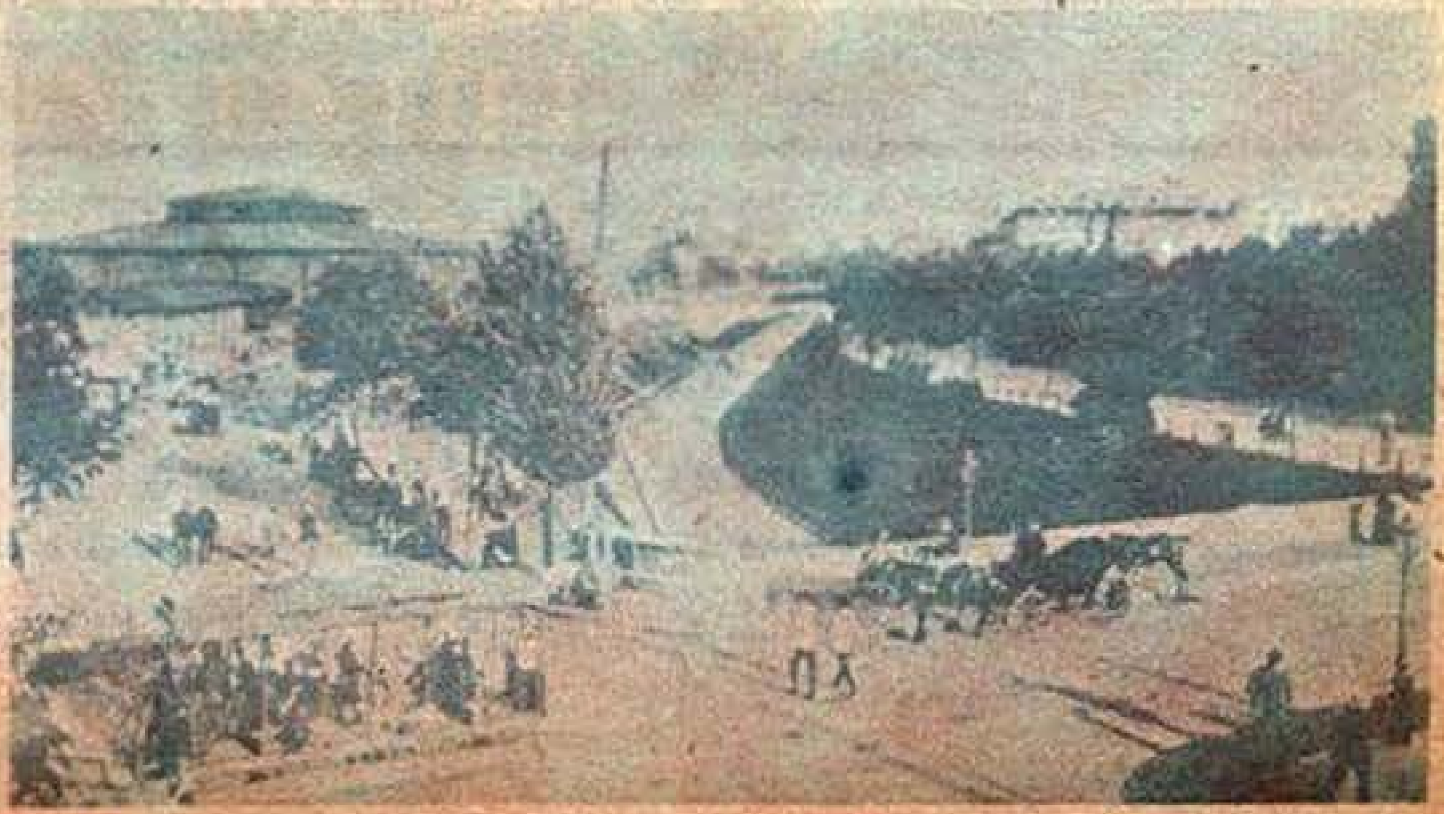
CONSTANTIN I. DRON, str. Romaniței, nr. 1, bl. 21, sc. C, ap. 59, Ploiești, **oferă: nr. 7-11/1968; 5, 10/1970; 1, 3/1971; 12/1974; 8/1979; 7, 8/1980; 8/1981; 2/1982; 5/1983; 3, 5-8, 10, 12/1984; 4, 9-12/1985; 3-5/1986.**

RADU MATEI, bd. Independenței, nr. 338, Brăila, **solicită: nr. 1-3, 7/1990.**

BOGDAN PETRESCU, Calea 13 Septembrie, nr. 123, bl. 129, ap. 38, București, **oferă: colecția anilor 1974-1976, 1980; diferite numere disparate.**

ANTOANETA MARIA IORDĂCHESCU, str. Ciric, nr. 6, bl. Z1, ap. 1, Iași, **solicită: nr. 1-6, 9/1967; 2/1971.**

NICOLAE GOLGOJAN, com. Darova, nr. 40, jud. Timiș, **solicită: nr. 12/1989; 9/1990.**

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali de la oraşe şi de la sate.

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57
FAX 0040-1-3129432 sau 3129433,
telex: 11995 — Piaţa Presei Libere, nr. 1,
sector 1, Bucureşti, România
Abonamentul pe un an — 60 dolari U.S.A.

Tiparul executat la R.A.I. — Imprimeria „Coresi" — Bucureşti

ISSN 0541-881X **Lei 150**

BINE AȚI VENIT
ÎNTR-O LUME
A PROVOCĂRII,
A PERFORMANȚEI,
A INVENȚIEI
RHÔNE-POULENC

magazin istoric